DISSERTATIONES

PHILOLOGICAE HALENSES

VOL. XIII.

HALIS SAXONUM

MAX NIEMEYER

MDCCCLXXXXVII.

INDEX DISSERTATIONUM.

BRUNO KAISER:

QUAESTIONES DE ELOCUTIONE DEMOSTHENICA.

ϵrβ

Demosthenis usum dicendi ut diligentius perscrutarer, studiis quibusdam ad or. 45 collatis inductus sum. De qua oratione cum adhuc non constet, utrum a Demosthene an ab aequali quodam summi illius oratoris confecta sit, permultis iam rebus aut ut condemnetur aut ut defendatur oratio prolatis nova quaedam argumenta neque ea parvi momenti ex Demosthenis elocutione examinata me allaturum esse putabam. Sed cum totius syntaxis Demosthenicae expositio plus oneris haberet, quam ut vires sufficerent, partem quandam ad ea quae mihi proposueram peragenda aptissimam quaerens diversas verborum dicendi et declarandi, cogitandi et sentiendi, sim. constructiones tractandas elegi; deinde peragratis orationibus et vere Demosthenicis et Apollodoro vindicatis reliquas etiam in quaestionem vocare facile animum induxi.

Quae tali modo inveni, in duas partes divisa exponam. Quarum priore quaestiones grammaticae continebuntur, quibus ad linguae Graecae historiam accuratius cognoscendam aliquid subsidiorum me paraturum esse spero. Quamquam enim multae artes grammaticae et in suo genere praeclarae a viris doctissimis conscriptae sunt, tamen historia illa linguae Graecae ab omnibus, quorum de ea se melius doceri interest, adhuc desideratur, ita ut philologos nostros huic operam quam maximam dare debere viri doctissimi suo iure dixerint.[1]) Atque multa iam ad texendum hoc opus, quod tale quale optamus nonnisi multis ea quae de singularum aetatum elocutionibus invenerunt contribuentibus

---

[1]) M. Schanz, Beitr. z. hist. Syntax d. gr. Spr. II, 1. p. VI. Cf. Bernhardy, Paralipomena synt. Gr. Comment. acad. Halis 1862. p. 33. J. La Roche, Beitr. z. gr. Gr. Lpz. 1893. p. III.

exigi posse apparet, multis dissertationibus congesta sunt. Sed cum in plurimis oratorum Atticorum sermo valde neglectus sit — id quod maxime perspicuum est, si quae de eo habemus cum iis comparamus, quae de poetarum et historicorum elocutionibus scripta sunt —, Demosthenis et aliorum, quorum scripta Corpore Demosthenico exhibentur, usum dicendi quibusdam ex partibus me illustrasse non plane inutile videbitur.

Deinde in altera dissertationis parte perpendam, quid ex his disquisitionibus grammaticis ad orationes vere Demosthenicas ab iis, quibus falso Demosthenis nomen ascriptum est, discernendas colligendum sit. Etenim ex sexaginta iis orationibus,[1] quinquaginta sex prooemiis,[2] sex epistulis, quae a Callimacho primo Demostheni attributa esse constare videtur, magnam partem spuriam esse et veteres grammatici perspexerunt[3] et omnes qui his temporibus de iis egerunt consentiunt. Sed quamquam permulti in his studiis versati sunt, satis multae sunt orationes, quas quis conscripserit dubitare licet, ut or. 25. *κατ' Ἀριστογείτονος α'*, 29. *πρὸς Ἄφοβον ὑπὲρ Φάνου ψευδομαρτυριῶν*, 39. *πρὸς Βοιωτὸν περὶ τοῦ ὀνόματος*, 41. *πρὸς Σπουδίαν ὑπὲρ προικός*, 45. *κατὰ Στεφάνου ψευδομαρτυριῶν α'*, 55. *πρὸς Καλλικλέα περὶ χωρίου βλάβης*, 57. *ἔφεσις πρὸς Εὐβουλίδην* al.; itemque de prooemiis et epistulis iudicia maxime discedunt. Quae mihi reputanti, cum linguae accuratam notitiam ad historiam litterarum illustrandam plurimum proficere ex Bernhardyi,[4] Dittenbergeri,[5] al. commentationibus persuasum haberem neque ab aliis idem spectantibus maiorem aliquam partem syntaxis Demosthenicae in quaestionem

---

[1]) Epistula Philippi, quae Corporis Demosthenici locum duodecimum obtinet, secludenda est. [2]) Vel potius duodesexaginta. Cf. Blass, Att. Bereds. III. ² 1893. p. 322. [3]) Cf. Blass l. c. p. 53 sqq. passim; Chronologia Dem. ed. Teubn. I. p. 1 sqq. [4]) Paralipomena p. 33: „Historiam litterarum Graecarum ars et elocutio scriptorum plenius percepta corroborare solet et longius promovet, praesertim in reconditis illis capitibus et omnium maxime necessariis, quae nostris potius sensibus et iudiciis quam auctoritatibus hominum antiquorum reguntur". [5]) Hermes XVI. p. 321: „Wo über Echtheit oder Unechtheit eines Schriftstellers entschieden werden soll, da kann es keine zuverlässigere Grundlage der Untersuchung geben, als eine genaue und eindringende Beobachtung des Sprachgebrauchs."

vocatam viderem, non alienum visum est quaerere, numquid ex observationibus ad illam pertinentibus ad genuinas Demosthenis orationes separandas conferre possem. Quibus si ex ulla parte notitia Demosthenica augeatur, valde gaudebo; qui omnia dubia diiudicare cupiet, ei maior quam qua uti mihi licuit materia congerenda erit. —

Pro textus autem fundamento editione Teubneriana usus sum: Demosthenis orationes ex rec. G. Dindorfii. Ed. IV. corr. cur. F. Blass. III. Ed. mai. Lips. 1892. 88. 91. (= Bl.). Quacum has recensiones contuli, in quibus citandis compendia singulis ascripta usurpabo:

(Bk.) Demosthenis orationes ed. I. Bekker. Ed. stereot. III. Lips. 1854/5.

(Dd.) Demosthenes ex rec. G. Dindorfii, IV. Oxonii 1846.

(Tu.) Oratores Attici. Rec. J. G. Baiterus et H. Sauppius. Turici 1839/43 (ubi Demosthenes p. 503—963 invenitur).

(Vo) Demosthenis Opera rec.... J.Th. Voemelius. Paris 1843; praeterea singularum orationum editiones Buttmanni (Bu) [or. 21 [5]1864], Dissenii (Di) [or. 18. 1837], Foxii (Fo) [or. 16. 1890], Funkhaenelii (Fu) [or. 22. 1832], Lipsii (Li) [or. 18. [2]1887], Rehdantzii et Blassii (RBl.) [or. 1—9. 18. 1884/90], Sandysii (Sa) [or. 20. 1890], Sandysii et Paleyi (SaP) [or. 34—37. 39. 40. 45. 46. 50. 53—55. II. 1874/75], Voemelii (Voem.) [or. 1—20. 1857. 62. 66. III.], Weilii (We) [or. 1—26. III. 1873/86], Weberi (Wb) [or. 23. 1845], Westermanni (Wr.) [or. 1—6. 8. 9; 18. 20; 23. 54. 57. III. vol. II. III. cur. Rosenberg].

Has ita adhibui, ut, ubicunque lectiones in verbis ad quaestiones nostras pertinentibus vacillant, librorum mss. scripturas eruere conarer eisque editorum coniecturas apponerem, omnibus autem aliis locis editionem Teubnerianam sequerer. Codicum compendia eadem abhibui quae editores recentissimi: S = Parisinus 2934 (S^1 eiusdem manum priorem, S^2 secundam indicat); L = Florentinus 136; F = Marcianus 416; B = Bavaricus (Monac. 85); A = Augustanus (Monac. 485); Y = Parisinus 2935; O = Antverpiensis; P = Laurentianus 59; Q = Marcianus 418;

t. v. k. r. = Parisini 2994, 339, 2998, 2936. Vind. = Vindobonensis n. LXX.

Restat, ut legum, plebiscitorum, oraculorum, testimoniorum sim. me rationem non habuisse, materiae autem collectae integritatem ex Indice Demosthenico a S. Preussio confecto (Lips. Teubn. 1892; in quo tamen non pauca aut omnino omissa aut perperam notata inveni) examinasse commemorem.

Jam vero ad ea quae nobis proposuimus explicanda pergamus.

Pars prior.

Quaestiones grammaticae.

Caput I.

De enuntiationibus explicativis a particulis ὅτι (διότι) et ὡς incipientibus.

§ 1. Enumerantur ea verba, ad quae enuntiationes explicativae per particulas ὅτι (διότι) et ὡς relatae sunt.

Nascetur igitur exordium ex illorum verborum indice, ex quibus in Corpore Demosthenico enuntiationes explicativae pendent. Quem, etsi non magni momenti esse videatur, tamen duabus de causis componendum esse existimavi: altera quia quaenam singulis temporibus usitata fuerint vocabula investigare operae pretium esse videtur, altera ut vel inde argumenta ea, quibus singulas orationes aut genuinas aut spurias esse probatur, augere conarer.

In enumerandis autem verbis ita facillime progrediar, ut primum verba personalia quae vocantur in verba dicendi et declarandi, cogitandi et sentiendi, accusandi et calumniandi distributa, deinde impersonalia quae appellantur tractem.

A) Verba personalia.

a) Verba dicendi et declarandi.

ἀγγέλλω ὡς 18, 169.[1])

ἀπαγγέλλω[2]) ὅτι 7, 21. 18, 32. 19, 60. 125. ὡς 19, 74. 127. 305. 324. 20, 73. μὴ ὡς — ἀλλ' ὅτι 14, 38 sq.

---

[1]) Charito p. 417, 39 (Hirschig) Demosthenem imitans (cf. Cobet, Nov. Lect. p. 372) ὅτι pro ὡς scripsit. [2]) ἀπαγγέλλω praecipue de

διαγγέλλω ὅτι 12, 16.
εἰσαγγέλλω ὅτι 50, 17.
ἄγγελος ἦλθε ὅτι 47, 65.[1])
(ἀγορεύω) προσαγορεύω ὅτι 59, 30.
ἀμφισβητῶ ὡς 33, 17. 34, 4. 57, 44.[2])
(ἀντῶ) ἀπαντῶ ὅτι 24, 193. 33, 36. ὡς 21, 151.
ἀπειλῶ ὅτι 24, 140.
ἀρνοῦμαι ὡς 9, 54. οὐκ ἀρνοῦμαι, ἀλλὰ προσομολογῶ ὡς 30, 27.
ἔξαρνος γίγνομαι ὡς 34, 47. 49.[3])
(βάλλω) ὑποβάλλω ὅτι 49, 63.[4])
[ἔργῳ] βεβαιῶ, -οῦμαι ὅτι 7, 10. ὡς 47, 5. 7.
βοῶ ὡς 19, 209. β. καὶ κέκραγα ὡς 18, 132. β. καὶ λέγω ὅτι 19, 119.[5])
(βουλεύω) συμβουλεύω ὡς 61, 18.
ἐν τῇ γνώμῃ παρίστημι ὡς 4, 17.[6])
γράφω ὅτι 19, 40. 23, 158. 219. 34, 17. 35, 18. II, 7. ὡς 20, 149. 23, 79. 162. 162. 32, 4. 34, 17. 17. 37, 23. 61, 1.
ἐγγράφω ὡς 37, 24.
προσγράφομαι ὅτι 21, 103.

---

legatis nuntios afferentibus usurpatur; οἱ πρέσβεις ἀπαγγέλλουσιν tamquam ex arte dici ex 19, 4 (λογίσασθε, τίνων προσήκει λόγον παρὰ πρεσβευτοῦ λαβεῖν· πρῶτον μὲν [τοίνυν] ὧν ἀπήγγειλε, δεύτερον δ κτἑ), 19, 82 (τοῦτο γάρ εἰσι πρεσβείας εὔθυναι, τί πέπρακται; τί ἀπήγγειλας;) aliisque locis elucet. Itaque ex 78 fere iis locis, quibus hoc verbum in Corpore Demosthenico legitur, 46 in unam orationem de falsa legatione dictam cadunt, 9 in orationem de corona habitam, cuius in magna parte de iisdem falsis Aeschinis legationibus agitur.

[1]) Cf. 18, 169 ἧκε δ' ἀγγέλλων τις. — ἄγγελος ἦλθε ὅτι iam apud Homerum legitur. [2]) ἀμφισβητεῖν 57, 44 „negare" significat, ita ut ὡς οὐ dici necesse fuerit: sed 33, 17. 34, 4. (cf. 18, 131) notionem habet contendendi, quam ob causam enuntiatio explicativa negatione caret. [3]) In enuntiatis explicativis ab ἀρνεῖσθαι et ἔξαρνον γίγνεσθαι pendentibus particula οὐκ usurpatur; quae cum 34, 43 (ὡς μὲν τοίνυν γέγονέ μοι τὸ συμβόλαιον πρὸς Φορμίων' Ἀθήνησιν, οὐδ' αὐτοὶ ἔξαρνοί εἰσι) desit, hunc locum ita explicare malim, ut ὡς non ad ἔξαρνοί εἰσι referam, sed absolute dictum esse = „quod attinet ad" intellegam. [4]) ὑποβάλλετε v. (Bk. Bl.): ὑπολάβετε S (Dd. Tu. Vo.). [5]) καὶ λέγει secl. Cobet V. L.[2] p. 448. [6]) παραστῆσαι S (Bl. RBl. Voem. We. Wr): παραστῆναι v. (Bk. Dd. Tu. Vo.).

δείκνυμι ὅτι 8, 73. 10, 10. 18, 99. 114. 206. 19, 83. 135. 160. 20, 11. 21, 67. 171. 30, 31. 32, 24. 38, 9. 21.[1]) 39, 6. 40, 24.[2]) 43, 73.[3]) 58, 61. III, 18. 23. pr. 24, 4. *ὡς* 2, 8. 18, 193.[4]) 19, 82. 203. 205. 335. 21, 28. 58. 23, 90. 25, 76. 86. 34, 5. 38, 27. 44, 5. 45, 43. 49. 52. 56, 27.[5]) *δείκνυμι καὶ διαμαρτύρομαι ὅτι* 42, 5.

δεικνύω[6]) *ὡς* 24, 66. 68. 45, 45.

δεῖγμα ἐκφέρω ὅτι 18, 291. *ὡς* 21, 183.

ἐπάνειμι ἐπὶ[7]) *τὰς ἀποδείξεις ὡς* 18, 42.

ἐνδείκνυμαι ὅτι 7, 6. 10, 9. 21, 200. 24, 77. 43, 68. 69.

ἐπιδείκνυμι ὅτι 7, 8. 19, 54. 203. 22, 10. 20. 25, 19. 26, 1. 16. 29, 22. 33, 35. 40, 19. 43, 2. 32. 50, 29. 51, 7. 52, 32. 57, 31. 59, 57. 82. *ὡς* 22, 28. 34. 23, 18.[8]) 24, 152. 27, 12. 24. 51. 28, 2. 29, 10. 46. 30, 14. 33, 4. 36, 19. 42. 60. 37, 1. 2. 17. 21. 38, 10. 39, 37. 40, 38. 60. 44, 15. 46, 3. 9. 12. 15.[9]) 50, 2. 52, 20. 53, 19. 59, 16. 17. 43. 119. pr. 37, 2.

ἐπιδείκνυμαι ὅτι 35, 25.

παράδειγμα γίγνομαι ὅτι 21, 76. *π. λέγω ὅτι* 25, 29. *ὡς* 20, 119. *π. ποιῶ ὡς* 36, 58.

δηλῶ ὅτι 9, 41. 20, 116. 23, 183. 44, 64. 59, 93. 100. 60, 20. *ὡς* 18, 110.[10]) 23, 164. 49, 69. 53, 22. *δηλῶ καὶ κατ-*

---

[1]) Eadem in paragrapho FQ. *δείξειν* exhibent pro *πάντας ἂν ὑμᾶς ὁμολογῆσαι*, ex iis quae antecedunt falso illatum. [2]) *δείξω* omnes: *διδάξω* A. [3]) *καὶ δεῖξαι* A. (Bl.): *καὶ ἐπιδεῖξαι* rell. [4]) Aken § 132 et 214 an. particulae *ὡς* hic notionem nostri „gesetzt dass" vindicat; neque vero usquam hanc interpretationem postulari puto, ne 59, 119 quidem, ubi potius duo enuntiata ad idem verbum relata esse crediderim; cf. pr. 34, 1. [5]) Adde or. 46, 5, ubi Bl. ante *ὡς ἔδει* infinitivum *δεῖξαι* excidisse suspicatur. — Dubitare licet, an 23, 117 *εἰ δείξειαν ὅπως, ἂν ἀδικεῖν βούλωνται, μὴ δυνήσονται* hic numerandus sit; mihi quidem Vo non recte videtur vertisse: „si probarent se, etiamsi vellent, nocere non posse"; malim: qua de re (cur) ... non possent. [6]) De formis in *-νύω* exeuntibus v. J. La Roche, Beitr. I., p. 155—60. [7]) Pro *ἐπὶ* Vind. 1. exhibet *εἰς*, quod Bl. olim recepit; sed cf. eiusdem ann. crit. vol. II, p. CXLIV. [8]) *τρία ἐπιδείξειν* codd., quamquam quattuor syllabae breves coacervantur; unus cod. Monac. Hermogenis p. 213 *δείξειν* praebet. Librorum auctoritatem secutus etiam Bl. *ἐπιδείξειν* retinuit. (29, 33 codd. verbum simplex et compositum permutant: *ἐδείχθη* A.: *ἐπεδείχθη* rell.) [9]) *ἐπιδεῖξαι* v.: *ὑποδεῖξαι* S.[1] (Dd.). [10]) Enuntiatum explicativum hic praeposito articulo plane substantivi vim accepit.

ηγορῶ ὅτι 45, 20; διότι 50, 57. δ. καὶ διορίζομαι 18, 40.
δῆλον ποιῶ ὅτι 18, 56. 22, 65 = 24, 172. III, 7. δῆλός εἰμι ὅτι 19, 111. 24, 110. πρόδηλός εἰμι ὅτι 25, 50.

δημηγορῶ ὡς 8, 74. 19, 321. pr. 41, 2. δ. καὶ συνηγορῶ ὡς 19, 15 sq.

δημηγορίας ποιοῦμαι ὡς 22, 48. 24, 161.[1])

διαφέρομαι ὡς 56, 46.[2])

διδάσκω ὅτι 11,2. 15,16. 18,229. 19,21. 24,108. 25,17. 44, 60. 49, 34. 55, 23. ὡς 20, 74. 134.153.166. 21,142. 23,25. 98. 157. 24, 189. 194. 29, 4. 32. 30, 19. 47, 13. 49, 21. 59, 86. pr. 26, 3. 34, 3. ἢ ὡς — ἢ ὡς — ἢ ὅτι — ἢ ὡς 35, 43. διδάσκομαι καὶ ἀκούω ὡς 19, 135 sq.[3])

δικάζω ὅτι 43, 5. 59, 125.

δόξαν περιποιῶ ὡς 12, 9. δόξαν ἔχω ὡς 2, 17.

ἐῶ[4]) ὅτι 20, 2. 99. 21, 103. 23, 125. 25, 18 sq. 38, 25.

ἐγγυητής εἰμι ὡς 8, 49 = 10, 24.

ἐλέγχω ὅτι 35, 27.[5]) 42, 29.
ἐξελέγχω ὅτι 7, 25. 23, 173. 28, 9. 29, 41. 31, 9. 44, 36. 45. 47, 4. 59, 125. ὡς 14, 38. 23, 66. 30, 37. 49, 4. 57. 59, 12. 90. ὅτι καὶ ὡς 46, 5.[6])

ἐλπίδας παρίστημι ὡς 19, 333.

(εἶμι, ἦλθον) διέξειμι, — ἦλθον ὡς 23, 13. 24, 12.
ἐπανῆλθον ὡς 59, 20. (cf. ἐπάνειμι ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις ὡς 18, 42.[7])

(ἡγοῦμαι) διηγοῦμαι ὡς 47, 68.[8])

---

[1]) δημηγορίαν SL. (Bk. Dd. Tu. Vo. We.); etiam 22, 48 Vo. We. δημηγορίαν scripserunt. [2]) διαφέρομαι hic idem significat quod ἀμφισβητῶ. „Do you dispute", Sa. ad 56, 32. Itaque legitur: διαφέρονται δ' ὡς οὐ δεῖ. [3]) καὶ ταῦτ' ἤκουσεν secl. Cobet V. L.[2] 509. [4]) Huius verbi cum ὅτι coniuncti non nisi futuri forma ἐάσω invenitur in figura quae omissio (παράλειψις, παρασιώπησις) vocatur adhibita. [5]) ἐλέγχονται S. (Dd. Bl.): ἐξελέγχονται v. (Bk. Tu. Vo.). [6]) Cf. p. 7 an. 5. [7]) Cf. 18, 163: ἀλλ' ἐκεῖσ' ἐπάνειμι ὅτι … συνέβη et 21, 196 ἀλλ' ἐπ' ἐκεῖνο ἐπάνειμι, ὅτι τοῦ δήμου κατηγορήσει καὶ τῆς ἐκκλησίας. Quae tamen enuntiata explicativa cum non a verbo ἐπάνειμι pendeant, sed ἐκεῖσε et ἐκεῖνο latius expliceut, extra causam sunt; ceterum multa et ad verba dicendi, sentienti sim. et ad alia quaedam vocabula referri possunt. [8]) 59, 110 ὡς particula interrogativa videtur esse, sicut 24, 139. 54, 2.

ἥκω ἐπὶ τοῦτο ὡς 39, 27. 45, 51.
θορυβῶ ὡς 6, 26. 8, 30.[1]
θρυλῶ ὡς 61, 29.
ἰσχυρίζομαι ὅτι 15, 13. 19, 332.[2]) *ὡς* 33, 27.
(*κρίνω*) *ἀποκρίνομαι*[3]) *ὅτι* 23, 212. 30, 20. 35, 30. 36. 42, 6. 43, 49. 47, 35. 48, 6. 49, 55. 50, 31. 36. 37. 37. 40. 48. 50. 55. 56. 52, 5. 8. 53, 8. 12. 23. 56, 6. 59, 102.[4])
(*λαμβάνω*) *ὑπολαμβάνω* (= respondeo) *ὅτι* 19, 89.[5]) 22, 23. 23, 93. 24, 154. 38, 27. 39, 35. 43, 33.[6]) *ὡς* 22, 23.[7])
λέγω ὅτι 1, 2. 7, 20. 8, 30. 31. 71. 9, 11. 14, 8. 15, 6. 23. 17, 7. 18, 16. 174. 232. 19, 80. 168. 193. 194. 242. 253. 309. 20, 76. 21, 28. 48. 23, 106. 107. 117. 24, 145. 210. 212. 213. 25, 6. 27. 43. 60. 29, 40. 32, 15. 33, 10. 34, 9. 11. 13. 49. 35, 4. 29. 39, 30. 42, 17. 43, 33. 47, 33. 36. 49 sq. 57. 61. 48, 37. 37. 39. 40. 41. 45. 50, 5. 47. 47. 49. 51. 52, 3. 10. 10. 19. 30. 53, 6.[8]) 7. 10. 23. 56, 5. 57, 35. 59, 23. 69. 81. 110. 60, 19. 61, 17. 48. pr. 12, 1. 13. III, 36. — *ὡς* 3, 35. 4, 13.[9]) 5, 22. 6, 27. 30. 7, 2. 7. 8, 4. 6. 7. 35. 52. 56. 57. 73. 9, 6. 14. 30. 10, 55. 58. 71. 71. 11, 7. 13, 22 = 23, 198. 15, 13. 16. 22. 16, 5. 27. 17, 14. 18, 22. 68. 111. 158. 206. 240. 257. 318. 19, 24. 70. 73. 78. 147. ⟨182⟩[10]) 202. 204. 214. 235. 283. 336. 20, 2. 18. 24. 62.[11]) 76. 101. 105. 111. 131. 145. 21, 25. 27. 71. 120. 151. 191. 193. 22, 7. 17.[12]) 18. 21. 28. 36. 41. 51. (= 24, 162). 59. 59. 23, 47. 95. 98. 100. 160. 194. 24, 1. 4. 5. 60. 120. 187. 196. 208. 208. 25, 18. 29. 27, 49. 52. 28, 1. 5. 14. 29, 2. 14. 30, 10. 29. 31, 6. 12. 32, 8. 33, 24. 35. 35. 34, 14. 33. 36, 9. 18. 25. 34. 39. 37, 19. 20. 54.[13]) 38, 19. 25. 26. 39, 22. 32. 40, 20. 22. 29. 39. 41. 45. 41, 17.

---

[1]) *φατὲ καὶ θορυβεῖθ' ὡς κτἑ.* Recte Krüger Gr. Sprl. 64, 5, 4 *φατέ* vertit: „ihr sagt ja." Cf. 8, 32 *φατὲ καὶ βούλεσθε.* [2]) *διισχυρίζομαι* v. (teste We.). [3]) Cf. Karlowa, Bemerkungen z. Sprachgebr. d. Dem. Prgr. Pless 1883. [4]) Praeterea 43, 48 *ἀποκρίναιτ' ἂν ὅτι Μακάρτατος.* A. (Bk.); ceteri *ὅτι* recte omiserunt. [5]) *ὑπολαμβάνειν* codd. editores: *ὑποβάλλειν* mg. Morel. Cf. p. 6 a. 4. [6]) *ὑπολαμβάνετε* S. (Bl. Dd. Vo.): *ὑποβάλλετε* v. (Bk. Tu.). [7]) *ὑπολαμβάνετε* omnes praeter Maxim. W. V, 579, qui *ὑποβάλλετε* praebet. [8]) *ὡς* pro *ὅτι* ex iis quae antecedunt in A falso irrepsit. [9]) *ὡς ..· δεῖ* ut a *λέγων* ita etiam ab *ὡς ἐγνωκότων ὑμῶν καὶ πεπεισμένων* pendet. Cf. Weilii et Blassii annotationes. [10]) *μηδ' ἀνάσχησθ' ὡς οὐ δεῖ,* scil. *λέγοντος αὐτοῦ.* [11]) *ταῦτα λέγοντες* secl. Cobet. [12]) *ταῦθ' ὡς οὐ παρὰ τὸν νόμον ἐστίν* etiam ad *οὐδ' ὑμεῖς (ἂν) πεισθείητε* referendum est. [13]) *εἰ μὴ τοῦτο λέγεις ὡς ὃς*

45, 23. 34. 37. 43. 44. 83. ‹49,39›[1] 51, 5. 53, 6. 54, 14. 44. 56, 21. 41. 57, 62. 58, 27. 30. 31. 34. 46. 48. 63. 68. 59, 118. 60, 30. 61, 42. pr. 30, 1. 33, 2. *ὡς καὶ ὅτι* 24, 187. *λέγω καὶ αἰτιῶμαι ὡς* 19, 120. 37, 20. *λ. καὶ κατηγορῶ ὡς* 45, 47. *οὔτ' ἐρῶ . . . οὔτε δεῖξαι δυνήσομαι ὡς* 20, 98.

ἀντιλέγω ὅτι 22, 9. *ὡς* 8, 31. 13, 2. 16, 4. 14. 22, 12. pr. 12, 1. 49, 1.[2])

προλέγω ὅτι 5, 10. 16, 12. 19, 321. *πρ. καὶ δείκνυμι ὅτι* 20, 103.

συνεῖπον καὶ παρῄνεσα ὡς 13, 1.

λόγον λέγω[3]) *ὡς* 7, 2. 16, 14. 20, 120. 21, 104. 22, 17. 23, 92. 110. 27, 25. 36, 43. 58, 16. Passive dicuntur *οἱ λόγοι οἱ παρ' ἐμοῦ λεγόμενοι ὅτι* 59, 82 et *οἱ παρὰ τούτου λόγοι τότε ῥηθέντες ὡς* 18, 35.[4]) — *λόγον προσφέρω ὅτι* 48, 6. — *παράγω τῷ λόγῳ ὡς* 46, 1.[5]) *ἐπαίρω τῷ λόγῳ καὶ φυσῶ ὡς* 59, 38.[6]) *οὐδ' ἐκείνων ἀπέχομαι τῶν λόγων ὅτι* 22, 42. *ὡς . . . καὶ ὅτι* 24, 190. *οὐδ' ἐκείνου γ' ἀποστατέον τοῦ λόγου ὅτι* 20, 139.

λογοποιῶ ὡς 6, 14. 21, 198.

λογοποιοὺς καθίημι ὡς 24, 15.

ἀπολογοῦμαι[7]) *ὡς* 59, 119. *ἀπολ. καὶ μαρτυρίας παρέχομαι ὅτι* 33, 32.

ἂν σοὶ δανείσῃ τοῦτον δημοσίᾳ μισεῖσθαι προσήκει. Bl. *ὡς* delendum et *προσήκειν* scribendum censet.

[1]) *εἰπεῖν* add. Hirschig, Gebauer Lys. p. 221 (Bl.); *λέγειν* add. Reiske. Omnia haec in A omissa sunt. [2]) *ἀντιλέγω ὡς οὐ* = negare, *ἀντιλέγω ὅτι* = contra verba alicuius alia quaedam pro argumentis proferre. 19, 303 (*ἀλλὰ μὴν ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, αὐτὸς οὐχ οἷός τ' ἀντειπεῖν ἔσται*) *ὅτι* absolute dictum esse (= quod, quod attinet ad) et ex ipsa particula *ὅτι* et ex omissa negatione videtur. [3]) Accusativi *λόγον* et *λόγους* verbo *λέγειν* adiuncti ubique vel pronominibus (*τοῦτον, ἐκεῖνον, τοιοῦτον*) vel adiectivis (*ἀσεβεῖς, δεινούς, κενότατον, πολλούς*) accuratius definiuntur. [4]) Cf. 13, 16 ubi Madvig, Adv. crit. I, 456, particula *ὅτι* inserta scripsit: *ἕτεροί γε λόγοι παρερρυήκασι πρὸς ὑμᾶς ψευδεῖς ... οἷον ὅτι ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὑμῖν ἐστιν ἡ σωτηρία καὶ δεῖ τῇ ψήφῳ τὴν πολιτείαν ὑμᾶς φυλάττειν.* [5]) Cf. 23, 95 *παραγωγὰς δέ τινας τοιαύτας ἐρεῖ ὡς κτέ.* [6]) De duabus constructionibus hac in paragrapho confusis cf. Schaeferi annot. ad h. l. [7]) Cf. Cobet V. L.[2] p. 377.

ἀπολογίᾳ καταχρῶμαι ὡς 49, 63. ἀπολογίαν ποιοῦμαι ὅτι 49, 59.

(λείπω) παραλείπω ὅτι 9, 21. 19, 182. 22, 52 = 24, 163. 57, 18.

(μαρτύρομαι) διαμαρτύρομαι ὅτι 19,45. 48,46. [cf. 42,5]. ἐπιμαρτύρομαι ὅτι 34, 28.

μαρτυρῶ ὅτι 9, 62. 23, 162. 24, 16. 33, 16. 29. 30. 35,50. 36, 14. 46, 19. 47, 11. 27. 48, 4. 55, 15. 57, 69. ὡς 19,40. 28,2. 29, 37. 33, 31. 34, 41. 37, 23. 40, 24. 31. 41, 19. 45, 23. 46, 25. 47, 6. 13. 25. 39. 78 ter. 49, 34. 37. 38. 43. 52, 15. 52. 57,23. 58,10. ἢ ὡς — ἢ ὅτι — ἢ ὅτι — ἢ ὡς — ἢ ὅτι — ἢ ὡς 43, 40. μ. καὶ ἐπιδείκνυμι ὅτι 40, 19.

μάρτυς γίγνομαι ὡς 27, 14.[1]) μ. εἰμί ὡς 37, 18. 47, 15. μάρτυρές εἰσιν... καὶ περιφανῆ τεκμήρια ὡς 49,65.

μάρτυρα(ς) παρέχομαι ὅτι 19, 205. ὡς 28, 2. 30, 9. 36. 38. 33, 22. 41, 6. 45, 5. 46, 2. 57, 46. 59, 5. ὡς ... ἔπειθ' ὅτι .. εἶθ' ὅτι 57, 19.

μάρτυρας ποιοῦμαι ὡς 47, 16. 17.

μαρτυρίαν δίδωμι ὅτι 59, 63. μ. ἐμβάλλομαι ὡς 28, 1. 40, 58. 47, 16. μ. καταλείπω ὅτι 20, 96.[2]) μ. παρέχομαι ὅτι 48, 33. ὡς 28, 1. 43, 31. 47, 46. 49, 41. 50, 57. 59, 55. 88. μ. ποιοῦμαι καὶ παρακαταθήκην καταλείπω ὅτι 59, 76. ἀναγνώσομαι, — εται, ἀναγίγνωσκε, ἀνάγνωθι τὰς μαρτυρίας ὅτι 43, 35. 48, 3. 34. ὡς 38, 3. 39, 36. 42, 23. λαβὲ τὴν (τὰς) μαρτυρίαν(-ας) ὅτι 35, 33. ὡς 36, 48. 41, 24. 57, 23.

μυθολογῶ ὡς 60, 29.

νεανιεύομαι ὡς 19, 194.

ὁμολογῶ ὅτι 20, 26. 30, 12. 32, 2. 37, 58 = 38, 21.[3]) 50, 11. 56, 37. pr. 22, 1. ὡς 7, 14. 24, 152. 59, 5.

ὁμολογούμενον καθίστημι ὅτι 7, 9.

συνομολογῶ 26, 10.

---

[1]) 27, 7 (τὸ δὲ πλῆθος τῆς οὐσίας οτι τοῦτ' ἦν τὸ καταλειφθέν, μέγιστοι μὲν αὐτοὶ μάρτυρές μοι γεγόνασιν, ... δεῖ δὲ καὶ καθ' ἕκαστον ὑμᾶς ἀκοῦσαι τὰ τ' ἐνεργὰ αὐτῶν καὶ ὅσ' ἦν ἀργὰ καὶ ὅσου ἦν ἄξι' ἕκαστα) **hic non numeraverim; intellegam potius: sed quod ad fortunarum relictarum multitudinem attinet etc.** [2]) **Sa** ὅτι παρανομεῖ **delendum putat.** [3]) **Cf. p. 7 ann. 1.**

(*ὄμνυμι*) *ἀντόμνυμι* ὡς 43, 3.
ἀπόμνυμι ὡς οὐ 21, 120. *διόμνυμαι* ὡς 59, 10.
προόμνυμι ὡς 29, 52.
ὄνομα τίθημι ὅτι 35, 26.
(*ὁρίζω*) *διορίζω* 19, 223. 244.
πείθω ὡς 7, 18. 19, 61. 204. 24, 66. 76. 40, 9. 10. 49, 4. 52, 15. 29. 58, 54. 62. Cf. 4, 13. 22, 17. 23, 25.
πεῖραν δίδωμι ὅτι 16, 29. 24, 24. 36, 43.
πιστὸν δίδωμι ὡς 25, 100.
προφασίζομαι ὡς 33, 18.
σημεῖον λέγω ὅτι 32, 16. *σ. παρέχομαι* διότι 58, 43.
σιωπῶ ὡς 9, 50.
(*στέλλω*) *ἐπιστέλλω* ὅτι 53, 5. ὡς 7, 19. 41.
(*σκευάζω*) *κατασκευάζω* ὡς 20, 110. 43, 65. [59, 9.] [1])
τεκμήριον δείκνυμι ὡς 57, 63. *τ. λέγω* ὅτι 36, 19. 49, 45. ὡς 49, 48. *τ. ποιοῦμαι* ὡς 37, 1. 57, 6. — *τεκμηρίῳ χρῶμαι* ὡς 45, 13. *τ. καταχρῶμαι* ὅτι 49, 57. ὡς 47, 30. — *τεκμήρια* subaudias 47, 29: *ψηφίσματα καὶ νόμους παρεχομένῳ* ὡς. Cf. *τεκμήριον ἕστηκα* ὡς 20, 37.
(*τίθημι*) *παρατίθημι* ὡς 10, 55.
προστίθημι ὅτι 18, 231. 19, 45.
ὑποτίθημι ὅτι 35, 54.
ὑπισχνοῦμαι ὅτι 19, 102. ως 7, 34.
(*φαίνω*) *ἀποφαίνω* ὡς 27, 49. 45, 52. *ἀποφ. καὶ μεμαρτύρηται* ὅτι 59, 49.
φανερὸν ποιῶ ὅτι 8, 37. 31, 4. *φανερὸς γίγνομαι* ὅτι 23, 175. *καταφανὴς γίγνομαι* ὅτι 48, 50. 51. *κ. εἰμι* ὡς 47, 74.
φημί [2]) ὅτι 16, 20. 19, 88. 20, 135. ⟨22, 23.⟩ [3]) 24, 204. ὡς 4, 48. 27, 19. [4])

---

[1]) „Non intellego istam constructionem *κατασκευάσας ὡς εἴησαν*", Taylor. Cum lacuna verborum omissorum in Sr. capax sit (Bl.), fortasse *λέγειν* supplendum est; cf. 55, 1 *τὸν ἀνεψιὸν τὸν ἑαυτοῦ κατεσκεύασεν ἀμφισβητεῖν μοι τῶν χωρίων*. Participium *λέγοντας* suppl. Reiske; idem vel potius *ἐροῦντας* N. Sjoestrand, Comment. Acad. Lund. 1889 p. 11 proposuit. [2]) Errat W. Rutherford (Babrius, Lond. 1873 p. LVI) cum verbum *φημί* exceptis Xenophontis scriptis apud eos tantum scriptores qui mera dialecto Attica iam destructa floruerunt cum particula

φράζω ὅτι 50, 26 = 27. εἰδότι φράζω ὅτι 25, 47. φράσω καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι ὅτι 19, 3. 24, 200.

(*χειροτονῶ*) ἀντιχειροτονῶ ὡς 59, 5.

(*χρῶμαι*) καταχρῶμαι[1]) ὅτι 48, 44. ὡς 43, 39.

ψεύδομαι ὅτι 43, 29. ὡς 27, 53.

τὴν ψῆφον φέρω ὡς 57, 61. cf. λέγε τὸ ψήφισμα ὡς 19, 161.

b) Verba cogitandi, sentiendi sim.

ἀγνοῶ[2]) ὅτι 1, 16. 3, 14. 7, 13. 8, 13. 9, 29. 10, 2. 18, 81. 238. 19, 22. 20, 34. 56. 105. 119. 143. 165. 21, 15. 156. 23, 6. 90. 25, 1. 13. 31. 36, 44. 39, 1. 22. 27. 45, 78. 48, 52. 56, 48. 57, 16. 58, 58. pr. 32, 2. 38, 3. 39, 3. 45, 2. III, 6. IV, 1. ὡς 40, 21. III, 23. οὐκ ἀγνοῶ οὐδ' ἐμὲ λέληθεν ὅτι 36, 28.

αἰσθάνομαι ὅτι 5, 8.[3]) 19, 77. 23, 210. 32, 5. 36, 48. 43, 23. 64. 66. 45, 79. 48, 5. ὡς 23, 114. 24, 39.

ἀκούω ὅτι 6, 33.[4]) 19, 22. 306. 23, 152. 165. 29, 58. 34, 17. 37, 9. 19. 39, 21. 43, 21. 67. 47, 67. 58, 52. (de 19, 65. 21, 184. 24, 109. 155. 43, 32. cf. § 2.). ὡς 1, 22. 14, 12. 19, 306. 20, 54. 58, 24. ὡς ... καὶ ὅτι 59, 79. ἀκούω καὶ καταμανθάνω ὅτι 20, 98. ἀκηκόατε καὶ μεμαρτύρηται ὑμῖν καὶ ὡς — καὶ ὅτι 48, 35.

γιγνώσκω ὅτι 3, 10. 8, 39 = 10, 11. 12, 17. 16, 19. 19, 245. 22, 38. 44. 63. 23, 83. 118. 158. 159. 169. 195. 24, 32. 146. 27, 27. 29, 29. 40. 30, 4. 28. 33. 34, 1. 36, 52. 37, 18. 43, 62. 45, 2. 5. 15. 27. 46, 11. 48, 46. 51, 7. 53, 21. 58, 10. 59, 53. 68. 100. 104. pr. 11, 1. 30, 2. (cf. 20, 2.). — ὡς 1, 14. 11. 3. 34, 47. 36, 3. 37, 39. 46, 14. 59, 89. pr. 1, 2 (cf. 4, 13. 47, 74.). διότι 58, 36. ὡς .. καὶ ὅτι 29, 50. γιγνώσκω καὶ ὁρῶ ὅτι 10, 7.[5]) τὴν γνώμην ἔχω ὡς 4, 5. [cf. ἐν τῇ γνώμῃ παρίστημι p. 6.].

ὅτι consociari contendit. [3]) *φῇ* ex iis quae antecedunt supplendum est. [4]) His locis 21, 98 addendus est, nisi illic *ὅτι* pro particula causali habemus.

[1]) Blass, Att. Bereds. III, 1[2] p. 556 *καταχρῶμαι* absolute dictum deterioris Graecitatis esse docet. [2]) *ἀγνοῶ ὅτι* in negativis tantum enuntiatis occurrit. [3]) Pro *ᾐσθῆσθαι* Bl. c. AY. *γιγνώσκειν* scripsit; *ᾐσθῆσθαι* restituit vol. II. p. CXXXII. Cf. 19, 1. 24, 39. [4]) *ὅτι ... ἐστιν* simul ad *ἀκούητε* et *ὁρᾶτε καὶ εὖ εἰδῆτε* referendum est. [5]) *ἵν'*

ἐλπίδ' ἔχω ὡς 28, 21. [cf. ἐλπίδας παρίστημι p. 8.].

ἐνθυμοῦμαι ὅτι 9, 53. 15 16. 35. 16, 30. 19, 1. 239. 310. 20, 8. 21, 8. 11. 54. 197. 22, 43. 46. 23, 162. 177. 33, 29. 40, 22. 23. 47. 50. 61. 43, 60. 44, 4. 45, 25. 44. 46, 15. 28. 53, 29. 57, 3. 59, 116. 61, 4. pr. 12, 2. 26, 1. 32, 3. — ὡς 57, 57. ὅτι καὶ διότι 61, 37. ἐνθυμοῦμαι καὶ ὁρῶ ὅτι 20, 118.

ἐπίσταμαι ὅτι 14, 34. 16, 8. 18, 174. 21, 173. 24, 109. pr. 20, 1. ὡς 16, 9.

εὑρίσκω ὅτι 24, 81.

θεῶμαι ὅτι 19, 341.

θεωρῶ ὅτι 26, 16. 39, 19.

(λαμβάνω) παραλαμβάνω ὡς 60, 28.

ὑπολαμβάνω[1]) (= existimo) ὡς 20, 35. 32, 21. 36, 28. 61, 34. 38. III, 8.

(λανθάνω) ἐπιλανθάνομαι ὅτι 35, 1.

λογίζομαι ὅτι 4, 4. 31. 15, 19. 18, 120. 19, 338. 20, 49. 22, 22. 23, 74. 145. 24, 206. 36, 8. 45. 45, 48. 48, 6. 54, 32. 56, 13. pr. 9, 1. 21, 3. 24, 3. 25, 2. 39, 1. 53, 2. I, 13. V, 3. — ὡς 11, 20.

λογισμὸν λαμβάνω ὅτι 23, 156. λ. λογίζομαι ὅτι 59, 57.

διαλογίζομαι ὅτι 23, 26. 25, 25.

ἐκλογίζομαι καὶ θεωρῶ ὅτι 21, 123.

ἐπιλογίζομαι ὅτι 44, 34. 54.

ὑπολογίζομαι ὅτι 19, 126.

μανθάνω ὅτι 4, 39. 20, 15. 22, 25. 23, 138. 24, 32. 91. 27, 32. 37, 52. 38, 9. 40, 24. 44, 60. 56, 33. 57, 46. ὡς 27, 54. 44, 12. 59, 14.

καταμανθάνω ὅτι 55, 2. 61, 40. ὡς 44, 57.

μέμνημαι ὅτι 18, 34. 19, 171. 236. 23, 215. 36, 25. 40, 30.

συμμέμνημαι[2]) ὅτι 46, 2.

ἐμνήσθην ὅτι 24, 138. ὡς 18, 129. ἀνεμνήσθην ὅτι 19, 249. 34, 49. 50, 4. 52, 32.

ὑμῶν ἕκαστος .. τοῦτο γνῷ καὶ ἴδῃ S.[1] v. (Bk. Bl. Tu. Vo. Voom): εἰδῇ S.[2] A. Stob. Flor. 43, 67 (Dd. We.).

[1]) ὑπολαμβάνω = existimo ubique negatione aliqua instructum est. [2]) „A verb apparently never used elsewhere, except in later Greek.“ Sa.

μνημονεύω ὅτι 15, 6.[1]) 24, 41.
(*νοῶ*) ἐννοῶ ὅτι III, 11. — οὖμαι ὡς 11, 9. 21.
ὑπονοῶ ὅτι 46, 1.

οἶδα[2]) ὅτι 2, 25. 3, 2. 9. 11. 4, (12) 29. 50. 50. 51.[3]) 5, (10) 15. 20. 22. (6, 29. 30.) 7, (20) 26. 8, 11. 32. 41. (= 10, 13.) 43. (= 10, 15) 58. (= 10, 60.) 60. (= 10, 62.) 74. 9, (1) 30. 12, 9. 13, 16. 14, 36. 16, 24. 17, 19. 18, 94. 156.[4]) (171) 173. 174. 195. 202. 268. 272. 276. 277. (293) 305. 315. 19, (7. 9. 9.) 26. 31. 44. 57. 70. 83. 86. 88. 98. 116. 135. 148. 149. 151. 154. 187. 190. 192. (206 bis) 215. 247. 264. (273) 285.[5]) (304. 309) 312. 20, 22. 26. 27. 31. 75. 88. 127. 155. 21, 26. (27) 29. (29) 32. 51. 56. 60. (65. 71) 77.[6]) 82. 99. (160) 169. (181) 186. 202. 219. 22, 4. 13. 14. 25. 62. 62. 75. (= 24, 183.) 23, (33) 61. 67. 88. 102. 105. 116. 117. 118. 130. 139. 145. (146) 174. 220. 24, 36. (53. 81) 91. 123. 143. 158.[7]) [163][8]) 187. (204) 211. 217. 25, (27. 29) 36. (47) 27, 2. 7. 8. 34. 28, 22. 24. 29, 2. 5. 9. 22. 30, 3. 5. 23. 26. 35. 31, 12. 33, 14. 34, 30. (35, 43. 45. 36, 3. 31.[9]) 37, (2) 8. 17. 45. 38, 4. 17. 39, 20. 40, 15. 21. 40. 44. 58. 58. 41, 18. 42, 13. (43, 41. 48.) 44, 8. 45, 15. 19. 48. 51. 71. 46, 2. 9. 28. 47, 10. 11. 18. 31. 73. 78. 48, (2) 40. 49, 18.[10]) 31. 61. 61. 50, 41. 44. 45. 65. 66. 52, 17. 22. 28 32. 53, (3) 11. 54, (2) 6.[11]) 10. 55, 9. 22. 34. 56, 1. 9. 58, 15. 48. 64. 59, 44. 64. 74. 85. 87. pr. (7, 2). 10, 2. 23α. 23β. 26, 2. II, 8. III, 5.[12]) — ὡς 40, 5. 52. 46, 18. 55, 8. ὅτι .. ἔτι δ' ὡς 55, 27. *οἶδ' ἀκούων* ὅτι 4, 24. 23, 182. 38, 7. (cf. 6, 33.). *οἶδα καὶ μέμνημαι* ὅτι 18, 249.

---

[1]) Y, la critique des textes Grecs à l'école pratique des hautes études (Revue de philologie III, 32—60), ὅ τι pro ὅτι scribendum proponit. [2]) Numeri uncis inclusi eos locos indicant, ubi οἶδ' ὅτι, ἴσθ' ὅτι adverbiorum loco usurpantur. Cf. Goodwin Synt. 705, Kuehner, Gr. § 548, 3. 551, 6 an. 1., Madvig. Synt. § 193 an., We. ad 9, 1. 19, 9. [3]) ὥσπερ οτι .... συμφέρει ... οἶδα v. (Bk. Dd. Tu. Vo. We.): ὥσπερ συμφέρον οἶδα Y (Schaefer Bl.). [4]) ἵν' εἰδῆτε omnes: ἵν' ἴδητε Bl. [5]) ἵνα τοίνυν εἰδῆθ': ἴδηθ' Vind. 4. [6]) ἵν' εἰδῆθ': ἵν' ἴδηθ' Bl. (num.) [7]) Pro ὅτι in AY ὡς legitur. [8]) εὖ οἶδ' ὅτι del. Bl., quod haec verba, quae 22, 52 desunt, malum syllabarum brevium concursum efficiunt. [9]) Eadem in paragrapho Schaefer et Bl. alterum εὖ οἶδ' ὅτι recte omiserunt. [10]) ἴδειτε S[1], ἴδητε FQ.: εἰδῆτε (Bk. Bl. Dd.) [11]) εἰδῆτε omnes: ἴδηθ' Bl. suspicatur. [12]) Adde etiam 27, 8 ubi Bl. pro librorum ἔπειθ' ὅτι scripsit: ἵν' εἰδῆθ' ὅτι.

πρόοιδα ὅτι 8, 50 = 10, 26.
σύνοιδα ὅτι 27, 57. 29, 12. 49. 48, 6. 60, 25. 61, 7.
σύνοιδα καὶ πρόδηλόν ἐστιν ὅτι pr. 46, 3.
ὁμογνώμονες γιγνόμεθα ὡς 10, 75.
ὁρῶ ὅτι 2, 5. 4, 5.[1] 6, 8.[2] 14, 15. 15, 17. 18, 7. 49. 87. 118.[3] 158. 177.[4] 19, 29. 95 157. 239.[5] 254.[6] 270.[7] 271. 283. 294. 300. 302. 21, 151. 22, 30. 76. (= 24, 184.[8]) 23, 89. 156. 162. 24, 27.[9]) 25, 32. 36, 6. 32. 39, 23. 41, 28.[10] 44, 63. 45, 29. III, 20. V, 3 *ὡς* 3, 3. 11, 7. 19, 126. 20, 28. 23, 50. 123. 31, 8. 36, 1. 60, 2. pr. 1, 3. *ὁρῶ καὶ γιγνώσκω ὅτι* 21, 143.[11] *ὁ. καὶ θεῶμαι ὅτι* 4, 3.[12] *σημεῖον ὁρῶ ὅτι* II, 18.
καθορῶ ὅτι 24, 156. *ὡς* 23, 135.
παρορῶ ὅτι 24, 156.
συνορῶ καὶ λογίζομαι ὅτι 45, 68.
πεῖραν ἔχω ὅτι 23, 179. [cf. 15, 16. *πεῖραν δίδωμι* p. 12.]
πιστεύω ὅτι 58, 34. *οὐ πιστεύω ἀλλὰ λογίζομαι ὅτι* pr. 53, 3.
πυνθάνομαι ὅτι 3, 35. 47, 38. 48, 19. 49, 16. *ὡς* 9, 12.
(*σκέπτομαι*)[13] *ὅτι* 17, 10. 23, 94.[14] 31, 10. 49, 37. 52, 25. *διότι* 46, 16. *σκ. καὶ λογίζομαι ὅτι* 20, 83.
σκοπῶ ὅτι 8, 10. 19, 38. 20, 25. 23, 38. 129. 24, 210. 36, 34. 54, 27. *ὡς* 24, 117. 29, 35.
ὑποψίαν ἔχω ὡς 57, 25. 61, 5. *ὑπ. λαμβάνω ὡς* 29, 24.

c) Verba accusandi calumniandi, sim.

(*ἀγορεύω*) *καταγορεύω ὅτι* 48, 16. (= *ἐξελέγχω*).
αἰτιῶμαι ὡς 22, 2. = 24, 7. 33, 37. 57, 19. *αἰτιῶμαι καὶ λέγω ὡς* 56, 11. [cf. *λέγω καὶ αἰτιῶμαι* p. 10].

---

1) *εἶδε* S. (editores): *οἶδε* v.: *ᾔδειν* ci. Cobet. 2) *εἶδε* S. (editores): *οἶδε* L. v. 3) *ἴδηθ'* S.: *εἰδῆτε* L. v.: (Dd. Di. Li.). 4) *ἰδοῦσιν* SL.: *εἰδοῦσιν* AY, *εἰδόσιν* v. (Dd. Di.). 5) *ὅτι* S. (editores): *διὰ τί; ὅτι* L. v. 6) *ἴδηθ'* S.: *εἰδῆθ'* v. (Dd.) 7) *ἰδεῖν* S.: *εἰδέναι* L. v. 8) *εἶδεν* S. (editores): *οἶδεν* v. 9) *ἴδηθ'* SL.[1]: *εἰδῆθ'* (v. Dd.). 10) *ἴδωσιν* (*ιδωσιν*) S.: *εἰδῶσιν* v. (Dd.) 11) *ἴδητε* Bl. c. Rhen. IV, 539: *εἰδῆτε* rell. 12) *ἴδητε* Bl.: *εἰδῆτε* rell. Cf. RdBl. krit. Anh. p. 177. 13) Praesens *σκέπτομαι* in sermone Attico fere inusitatum est; fut. et aor. saepe leguntur. cf. Veitch Greek Verbs Oxford[2] 1887. p. 591, Kuehner-Blass, Grammatik I, 2 (Hannover[3] 1892) p. 537. 14) Ante *ὅτι* in F *ὁρῶν* insertum est.

αἰτίας φέρω ὡς 58, 22. — *αἰτίαν ἐπιφέρω ὡς* 33, 22.
(*βάλλω*) *διαβάλλω ὡς* 57, 18.
βλασφημῶ καὶ λέγω ὡς 18, 82.
(*γιγνώσκω*) *καταγιγνώσκω ὡς* 21, 4. 32, 22. 61, 5.
γράφομαι (= accuso) *ὡς* 59, 62.
κατηγορῶ ὅτι 23, 13 (*κατηγορεῖ* = *δεικνύει*). *ὡς* 19, 75. 21, 134.
κατηγορίαν ποιοῦμαι ὡς 22, 43. — *κατήγορος γίγνομαι ὅτι* (= *ἐξελέγχω*) 45, 23. *ὡς* 24, 87.
(*καλῶ*) *ἐγκαλῶ ὡς* 17, 19. 38, 16.
(*μαρτυρῶ*) *καταμαρτυρῶ ὅτι* 43, 47 (= *ἐξελέγχω*). *ὡς* 29, 7. 57, 34. 59, 49. 62.
ὄνειδος παρασκευάζεται ὡς 19, 78.
φοβῶ ὡς 14, 25. Cf. *τὸν φόβον ἀναιρῶ ὡς* 10, 36.

Reliqui loci, quibus enuntiata ab *ὅτι* vel *ὡς* incipientia ad verba accusandi vel laudandi vel affectuum referuntur, hic praetermittendi sunt, cum enuntiata illa pro causalibus habenda sint, non ab iis quae nominavi ut a genuinis verbis dicendi vel sentiendi pendeant.

B) Verba impersonalia.

ἔστι τις ἀμφισβήτησις ὡς 18, 131.
γνώριμόν ἐστιν ὅτι pr. 50, 3.
δῆλόν ἐστιν ὅτι 1, 5. 2, 19. 4, 43. 8, 8. 26. 17, 27. 18, 41. 313. 317. 19, 33. 76. 329. 21, 162. 22, 19. 23, 16. 24, 66. 30, 10. 18. 31, 3. 5. 11. 12. 52, 23. 55, 30. 56, 42. 58, 49. II, 14. *ὡς* 8, 16. 18, 10. 23, 163. *διότι* 58, 42. His adiungam eos locos ubi *δῆλον ὅτι* adverbii („nimirum", „scilicet") munere fungitur; a quibus eos, ubi ab editoribus *δηλονότι* scriptum est, non separabo: 5, 25. 8, 37. 18, 124. 130. 273. 291.[1]) 19, 40. 120. 191. 240. 20, 62. 21, 55. 134. 164. 200. 25, 66. 69. 73. 77. 27, 55. 29, 33. 47. 31, 9. 32, 26. 39, 17. 41, 13. 15. 17. 43, 34. 44, 38. 54. 45, 37. 37.[2]) 46, 12. 55, 4. 17. 59, 110. *δῆλον ὡς* 7, 33. 23, 118. 56, 4. IV, 3. — *δῆλον γίγνεται ὅτι* 38, 14. 54, 13. *ὡς* 23, 162.
οὐκ ἄδηλόν ἐστιν ὅτι 20, 1. 30, 6. 45, 61. 55, 26. 61, 36. pr. 34, 1.

[1]) Secl. Bl. [2]) Om. S.

εὔδηλον γίγνεται ὅτι 16, 18. εὔδ. ἐστιν ὅτι 21, 186. 23, 10. 57, 25.

πρόδηλον γίγνεται ὅτι 21, 66. πρόδ. ἐστιν ὅτι 20, 63. 56, 18. (cf. σύνοιδα καὶ πρόδ. ἐ. p. 16.)

ἐναργὲς γίγνεται καὶ σαφὲς ὡς 14, 4.

ἔστιν ἐν τῇ συγγραφῇ ὅτι 35, 21.

ἔνεστι ὡς 19, 36.

λανθάνει[1]) ὅτι 1, 25. 7, 5. 20, 65. 23, 95. 60, 30. 31. 61, 7.

λόγος ἐστίν ὡς 9, 47. 16, 11. 20, 112. 23, 191. ὁ δὴ πολὺς τοῦ λόγου ... ἔσται ὡς 44, 6. λοιπὸς λόγος ἐστὶν ὡς ... καὶ ὅτι 10, 32 sq. ἥκει λόγος ὡς 19, 134. 21, 26. — Ad substantivum λόγος absolute positum enuntiata explicativa referuntur: 23, 99 (ὁ τοιοῦτος λόγος ὡς), 19, 256 (ὁ λόγος οὗτος ὡς). Cf. τὸ κατασκεύασμα τὸ τῶν αἰτιῶν ὡς 10, 60.

μαρτυρία γίγνεται ὅτι 24, 159.

παρέστηκέν μοι ὡς III, 36.

τῷ πιστόν ἐστιν ὡς ...; 30, 20. 33.

πρόφασις γίγνεται ὡς 50, 54.

σημεῖον ὑπάρχει ὡς 57, 51.

τεκμήριόν ἐστιν ὅτι 24, 147. 34, 36. 47, 77.[2]) 53, 1. 59, 58. ὡς 38, 20. 53, 2. τ. γίγνεται ὅτι 7, 11.

φανερὸν γίγνεται ὅτι 11, 1. 30, 14. 57, 64. 60, 23. III, 23. φ. ἐστιν ὅτι 27, 32. 44. 29, 44. 30, 18. 33, 16. 56, 23. 58, 39.

καταφανές ἐστιν ὅτι 17, 27.[3]) 43, 22.

§ 2. De particulis ὅτι (διότι) et ὡς.[4])

De particularum ὅτι et ὡς originibus et antiquissimo usu P. Schmitt[5]) diligentissime egit. Cuius ex commentario apparet:

---

[1]) λανθάνει (= fugit me) sicuti ἀγνοῶ, quod ei simillimum est, non nisi cum negatione iunctum invenitur. [2]) μέγα τεκμήριον ὑμῖν ἔστω: ἐρῶ ci. Seager. [3]) πῶς οὐ καταφανὲς ὅτι Andr. Spengel Bl.: κ. ποιεῖ ABY (Bk. Dd. Tu. Vo. We.): κ. ἦν ποιεῖ F. [4]) Krueger 65, 1, 4. Kuehner § 550, 1 an. 1, qui recte Madvigii (Synt. 159 an. 3) sententiam refellit. [5]) Ueber den Ursprung des Substantivsatzes mit Relativpartikeln i. Gr. = M. Schanz, Beitr. III, 1, Würzburg 1889. Cf. Goodwin, Syntax of the moods and tenses of the Greek Verb (Cambridge³ 1889) 312, 1. 663.

ὅτι olim fuisse accusativum pronominis relativi, sed iam apud Homerum plane in coniunctionis usum abiisse; *ως* autem ex illius ablativo paulatim in coniunctionem transgressum notione primitiva ex parte mutata nonnullis locis eundem quem *ὅτι* sensum occupavisse. Ceterum huius particulae *ὡς* (= „dass“) apud Homerum non nisi primitias cognosci, cum in Iliade undecies tantum, in Odyssia, quam recentioris aetatis esse constat, paulo saepius (septies decies) ita usurpata sit, *ὅτι* autem (vel *ὅ,* id quod cum illo alternat) a verbis dicendi, sentiendi sim. pendens quinquagies inveniatur.

His praemissis ad usum Demosthenicum explicandum pergamus.

In quo *ὅτι* et *ὡς* post verba dicendi, sentiendi sim. ita usurpari videmus, ut illius finibus tamquam imminutis, huius propagatis in universum certae quaedam leges valeant, secundum quas alteris locis *ὅτι,* alteris *ὡς* adhiberi soleat. *Ὅτι* enim praecipue dicitur, si ea, quae enuntiatis explicativis continentur, vel facta (dicta) esse vel fieri (dici) vel futura esse (dictum iri) simpliciter narratur; itaque reperitur, ubi res verae commemorantur (ut 18, 32 *δεῦρ᾽ ἀπαγγειλάντων ἡμῶν ὅτι μέλλει καὶ παρασκευάζεται πορεύεσθαι*), colloquia enarrantur (ut 50, 40 *λέγοντος δέ μου ταῦτα, ἀπεκρίνατό μοι ὅτι μύθους λέγοιμι*), aliqua, quibus falsa adversariorum argumenta refutentur, proferuntur (ut 19, 89 *πρὸς δὴ ταῦτ᾽ ἐκεῖν᾽ ὑμᾶς ὑπολαμβάνειν δεῖ, ὅτι καὶ τὰ Φιλίππου πράγματ᾽ ἐκ τῆς εἰρήνης γέγον᾽ εὐπορώτερα πολλῷ κτἑ.*). *Ὡς* autem praesertim usurpatur, si quae ab oratore commemorantur ex eorum, a quibus sive dicuntur sive dicta sunt, mentibus intellegenda sunt. Itaque legitur primum, ubi non nisi singulorum sententiae aut consilia communicantur (ut 1, 14 *εἰ δ᾽ ὁ μὲν ὡς ἀεί τι μεῖζον τῶν ὑπαρχόντων δεῖ πράττειν ἐγνωκὼς ἔσται, ἡμεῖς δ᾽ ὡς οὐδενὸς ἀντιληπτέον ἐρρωμένως τῶν πραγμάτων κτἑ.*); deinde, ubi quae ipsius oratoris iudicio adversa sunt pronuntiantur (ut 18, 22 *εἰς τοῦθ᾽ ἧκεν ἀναιδείας ὥστ᾽ ἐτόλμα λέγειν, ὡς ἄρ᾽ ἐγὼ πρὸς τῷ τῆς εἰρήνης αἴτιος γεγενῆσθαι, καὶ κεκωλυκὼς εἴην τὴν πόλιν μετὰ κοινοῦ συνεδρίου τῶν Ἑλλήνων ταύτην ποιήσασθαι*); qua de causa frequentissimum est, ubi enuntiationibus explicativis argumenta quaedam continentur, quae orator

ab adversariis allatum iri fingit impugnandaque sibi proponit (ut 19, 134 *τάχα τοίνυν [ἴσως] καὶ τοιοῦτος ἥξει λόγος παρὰ τούτων ὡς ἀρχὴ γενήσεται πρὸς Φίλιππον ἔχθρας, εἰ τῶν πρεσβευσάντων τὴν εἰρήνην καταψηφιεῖσθε. ἐγὼ δὲ κτέ.*); quos inter locos multi sunt, ubi particulam *ὡς* particula aliqua negativa praecedit; quo Kuehnerum inductum esse puto, ut *ὡς* „besonders nach einem verneinten Verb" praeferri doceret (e. g. 24, 120 *οὐ γὰρ δὴ ἐρεῖ γε, ὡς τοὺς τοιούτους οὐ καὶ προσήκει καὶ οἱ νόμοι κελεύουσι ταῖς μεγίσταις τιμωρίαις ἐνόχους εἶναι, οὐδ' ὡς οὗτοι ... οὐ καὶ κλέπται καὶ ἱερόσυλοί εἰσι κτέ.*); denique huc pertinent ii loci, ubi meri rumores repetuntur (ut 1, 22 *ἤκουον δ' ἔγωγέ τινων, ὡς οὐδὲ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς ἔτι δώσοιεν αὐτῷ καρποῦσθαι κτέ.*). — Sed haec in universum modo quadrant. Etenim omnium fere orationum non pauci loci sunt, quibus *ὅτι* pro *ὡς* aut *ὡς* pro *ὅτι* videtur dictum esse neque ulla eorum ratio cernitur; ut 18, 169 *ἧκε δ' ἀγγέλλων τις ... ὡς Ἐλάτεια κατείληπται,* quibuscum conferas 19, 60 *ἀπήγγελλεν ὑμῖν ὅτι πάντα τὰ πράγματ' ἐγκεχείρικε Θηβαίοις ὁ Φίλιππος.* 40, 15. 44 *ὅτι δὲ καὶ ταῦθ' ἀληθῆ λέγω ... εἴσεσθε,* sed 40, 52 *ὡς δ' ἀληθῆ καὶ ταῦτα λέγω ... εἴσεσθε.* Itaque interdum etiam ad idem verbum simul et *ὅτι* et *ὡς* significatione omnino non diversa referuntur, ut 24, 187 *ἀκούω δ' αὐτὸν λέγειν ὡς ἐκτέτεισται τὰ χρήματ' ... καὶ ὅτι δεινότατ' ἂν πάθοι, εἰ κτέ.*, al.

Probantur autem haec quae statui indice verborum supra descripto, ex quo singula verba pro significationibus suis altera cum *ὅτι,* altera cum *ὡς* aut omnino aut plerumque iungi elucet.

Raro admodum *διότι*[1]) pro *ὅτι* dictum inveni: 46, 16. 50, 57. 58, 36. 42. 43. 61, 38. Plurima eiusmodi exempla apud Isocratem leguntur[2]); neque vero eum usum iam provulgatum fuisse, sed *διότι* in sermone vulgari tum temporis plerumque vim habuisse causalem (cf. 4, 22) et ex Aristotelis illo *οἱ ἐμ-*

[1]) Cf. Maetzner ad Isae. p. 254. Schoemann, Redeteile p. 182. Kuehner 550, 1, 1. Goodwin 710, 2. [2]) „In the same sense as *ὅτι,* for which it is not unfrequently used, especially by Isocrates, when the hiatus is thereby avoil." Sa.

πειροι τὸ ὅτι ἴσασι, διότι δ' οὐκ ἴσασι[1]) et multis aliis locis cognoscitur. Particulae autem ὅπως pro ὡς usurpatae[2]) unum exemplum invenias 23, 117: εἰ δείξειαν ὅπως, ἂν ἀδικεῖν βούλωνται, μὴ δυνήσονται; sed cf. p. 7 an. 5. —

His quaedam de necessitudinibus inter plures structuras grammaticas intercedentibus adnectere libet; namque vereor, ne quis ea quae adhuc exposui diligentius examinans aliquos locos supra allatos afferendos non fuisse censeat, aut alios quosdam omissos desideret. Dico autem eos locos, ubi enuntiata a particula ὡς incipientia et pro explicativis et pro interrogativis haberi possunt; sed quis est qui quid unoquoque loco intellegendum sit, certis ex legibus discernat? qui tali in re libero suo iudicio se regi neget? Magna equidem recentiorum grammaticorum[3]) virtus est, quod omnes linguas una quasi corpora esse docent, quorum membra artissime inter se cohaerent et alia ex aliis prodeunt in aliaque transgrediuntur, ita ut ubique multae locutiones sint, quae ut certis capitibus grammaticis inserantur fieri non possit. Ex quibus praeter eam quam iam tractavi particularum ὡς = dass et ὡς = wie? eam quoque ambiguitatem commemoro, quae in particula ὅτι ibi inest, ubi dubitare licet, utrum enuntiata ab ea incipientia explicativis an

---

[1]) MAI 981a 29 Bon. Meisterhans, Gr. d. att. Inschr. p. 211, 28 διότι pro ὅτι ex Ol. 120 fere in titulis inveniri docet. [2]) Kuehner 550, 1, 1. [3]) Cf. Schmitt l. l. p. 31. 78. Curtius, Erläuterungen (Prag[3] 1875) p. 195: „Fragen wir nach dem Ursprung der Konjunktionen, so ergiebt sich häufig, dass jene spezifische Bedeutung der Konjunktionen eine Täuschung ist. Dieselbe Partikel ὡς, deren Grundbedeutung wie nicht zweifelhaft sein kann, und das davon nur unwesentlich verschiedene ὅπως, begegnet uns fast in allen Gattungen von Sätzen, rein relativ, temporal, final und in Aussagesätzen. ὅτι dass und ὅτι weil sind eins, mithin ist in der Sprache selbst ein Unterschied zwischen dem Aussagesatz und dem Kausalsatz nicht vorhanden. — Hieraus folgt, dass alle unsere Einteilungen der Sätze im Grunde mehr logischer als grammatischer Art sind, dass wir bei solcher Einteilung in die Sätze mehr hineinlegen oder hineindenken, als die Sprache angiebt." — H. Paul Principien der Sprachgeschichte (Halle[2] 1886) p. 28: „Unsere herkömmlichen gr. kategorien sind ein sehr ungenügendes mittel, die gruppierungsweise der sprachelemente zu veranschaulichen. Unser grammatisches system ist lange nicht fein genug gegliedert, um der gliederung der psychologischen gruppen adaequat sein zu können." Cf. ibid. p. 299.

causalibus potius adnumeres (cf. 59, 116), deinde eas, quae in particula ὡς, ubi notionem et causalem et temporalem videtur habere, et in multis illis vocabulis insunt, quae ex alio in alium significatum per multos medios paulatim transeunt; quos omnes in vivo Graecorum sermone nunquam adeo discretos fuisse credo, ut quisquam Graecus, etiamsi omni qua nos doctrina instructus fuisset, certis finibus eos circumscribere potuerit. Sed haec hactenus, ne diutius in iis commoremur, quae modo appendix et defensio eorum sunt, quae antea exposui. —

Iam pauca de iis *ὅτι* et *ὡς* dicam, quae a nullo verbo pendentia eundem sensum habent, quem Latinorum: „quod, quod attinet ad" et nostrorum „was das betrifft, dass, zum Beweise dass". Quae in iis praecipue formulis occurrunt, quibus orator uti solet, cum ad testimonia afferenda transit, ut: *ὅτι δ' οὕτω ταῦτ' ἔχει, λέγε μοι τὸ ψήφισμα* 18, 37; cf. 23, 159. 45, 46. — 44, 14. 58, 42; 49, 18. *καὶ ὅτι ταῦτ' ἀληθῆ λέγω, κάλει τούτων τοὺς μάρτυρας* 18, 135; cf. 18, 115. 137. 19, 146. 161. 165. 170. 176. 21, 121. 174. 23, 151. 183. 25, 62. 32, 19. 35, 19. 37, 31. 40, 35. 43, 70. 45, 55. 58. 46, 8. 49, 33. 50, 10. 58, 8. 59, 32. 34. 47. 48. 61. 70. 84. — 18, 211. 36, 21. 32. 44, 30. (37, 43); pronomen *ταῦτα* deest (*ὅτι ἀληθῆ λέγω*) 20, 115.[1]) 33, 13. 34, 15. 37. 35, 22. 53, 20. 54, 29. 56, 17. 59, 24. — 50, 11. 52, 8. — *καὶ μὴν ὅτι τὸν Φίλιππον ἐν Ἑλλησπόντῳ κατελάβομεν ἄν, εἴ τις ἐπείθετό μοι . . ., κάλει τοὺς ἐκεῖ παρόντας μάρτυρας* 19, 162; cf. 19, 40. 297. 27, 7. 33, 26. 36, 48. 37, 21. 30. 43. 38, 4. 44, 30. 47, 77. 48, 47. 49. 49, 33. 50, 68. 52, 17/19. 58, 34. (32, 19. 35, 22. 43, 70. 54, 29). — *ὡς τοίνυν ταῦτ' ἀληθῆ λέγω, κάλει μοι τούτων τοὺς μάρτυρας* 19, 213; cf. 21, 82. 25, 58. 27, 26. 39. 29, 8. 36, 10. 13. 16. 22. 37, 8. 13. 39, 24. 38. 40, 18. 47, 10. 24. 44. 51. 61. 67.[2]) 49, 22. 50, 13. 28. 37. 56. 54, 9. 12. 55, 12. 57, 27. 28. 43; similia sine pronomine *ταῦτα* leguntur 21, 93. 107. 119. 167. 27, 17. 28. 29, 21. 26. 53. 33, 8. 12. 15. 36, 25. 35. 38, 13. 40, 7. 47, 27. 32. 52, 7. 21. 31. 53, 21. 25. 59, 23. 40. 53. — 49, 45. 53, 18. — *ὡς δὲ τὸν υἱὸν ἔπεμψεν ὁ Φρύνων, κάλει [μοι] τούτων τοὺς μάρτυρας* 19, 233; cf. 27, 8. 30, 17. 30. 31, 4. 33, 18. 47, 25. 27. 48. 49, 43.

[1]) Sed *ταῦτ'* add. L. v. (Bk. Tu.). [2]) Sed *ταῦτα* deest in FQ.

50, 40. 53, 19. 20. 57, 20. 58, 17. 59, 123. (21, 107. 119. 27, 39. 29, 18. 26. 36, 10. 13. 22. 35. 38, 13. 50, 37. 54, 12). ὅτι et ὡς in iisdem formulis iuncta sunt: 40, 37. 44, 44. 46, 21. 47, 66.[1])

Praeterea ὅτι et ὡς eadem qua in his formulis notione imbuta in media oratione occurrunt: 9, 41 *ὅτι δ' οὕτω ταῦτ' ἔχει, τὰ μὲν νῦν ὁρᾶτε δήπου καὶ οὐδὲν [ἐμοῦ] προσδεῖσθε μάρτυρος· τὰ δ' κτέ.*, 15, 9. 11. 19, 303. 27, 7.[2]) 34, 43.[3]) II, 18—21, 167. 23, 168. 31, 4. pr. 33, 2.

Hic particularum ὅτι et ὡς usus a nonnullis viris doctis ita explanatur, ut *ἵν' εἰδῆτε* audiendum esse doceant. Cf. Franke ad Dem. 9, 41, Kuehner, Gr. § 551 an. 4, Krueger 65, 1, 6 Quorum opinioni Schoemannus (ad Isae. 1, 16) primus recte adversatus ὅτι et ὡς idem esse exposuit quod Latinorum „quod, quod attinet ad veritatem eorum quae dico". Cf. Huettner ad 36, 10 (Diss. I. Erlang. 1885), Sa. ad 20, 115 („[to prove] that, [as evidence] that"), Wb. ad 23, 151. p. 439, We. ad 15, 9 („quant à ce que"), Madvig, Synt. 192 an. („zum Beweise dass —, um zu bestätigen dass —"). Cui interpretationi satis magno argumento est, quod *ἵν' εἰδῆτε* suppletum neque in omnibus iis quas attuli formulis (cf. 21, 82 *ὡς οὖν ταῦτ' ἀληθῆ λέγω, κάλει μοι τούτων τοὺς μάρτυρας, ἵν' εἰδῆθ' ὅτι ... ὑβρίσμαι.* 27, 8. 49, 18. 50, 10; 38, 4), neque in iis quos postea commemoravi locis sufficit. Sed difficilius dictu est, quomodo haec locutio orta sit. Rehd. ad Lycurg. p. 129 ex talibus locutionibus eam ortam esse putat, quales sunt: 20, 27 *ἀλλὰ μὴν ὅτι τῶν τριηραρχιῶν οὐδεὶς ἔστ' ἀτελής, οἴομαι μὲν ὑμᾶς εἰδέναι πάντας, ὅμως δὲ καὶ τὸν νόμον αὐτὸν ἀναγνώσεται*; 31, 4. 36, 32. 37, 18. 38, 4; quod verisimillimum videtur esse, sed, cum originibus huius constructionis investigandis non vacaverim, a me comprobari non potest.

Ceterum saepius dubium est, utrum ὅτι vel ὡς ad verba dicendi vel sentienti referendum an absolute dictum sit; ut 21, 184 *ὅτι δὴ ταύτης οὐδ' ὁτιοῦν ὑμῖν μεταδοῦναι τούτῳ προσήκει, ταῦτ' ἀκούσατέ μου.* 43, 32 *ὅτι μὲν ἐνίκησε Φυλο-*

---

[1]) Enumerationem earum particularum addo, a quibus huiusmodi formulae incipiunt: *δέ, γάρ, καί, καὶ μήν, ἀλλὰ μήν, τοίνυν, οὖν.*
[2]) Cf. p. 11 an. 1. [3]) Cf. p. 6 an. 3.

μάχη ..., *ἀκηκόατε ὦ ἄνδρες δικασταί*; 19, 65. 24, 109. 155. 37, 9. 19. 38, 14 al.

Denique Demosthenem pro *ὅτι* vel *ὡς* paucis locis particula *ὅτε* uti, quasi *τοὺς χρόνους* vel simile quid praecederet, obiter commemoro: 3, 4 *μέμνησθ'* ... *ὅτ' ἀπηγγέλθη Φίλιππος* ... *πολιορκῶν*. Cf. 18, 291 *μάλιστ' ἐθαύμασα πάντων, ὅτε τῶν συμβεβηκότων τότε τῇ πόλει μνησθείς, οὐχ ὡς ἂν εὔνους καὶ δίκαιος πολίτης ἔσχε τὴν γνώμην κτἑ.*; 34, 46 (*ἀναφέρω*) *εἴς τε τὸν Λάμπιν αὐτὸν καὶ τοὺς ἀκούσαντας αὐτοῦ ὅτε οὐκ ἔφη ἀπειληφέναι τὸ χρύσιον*[1]); 43, 64 *παράπαν οὐδ' ᾔσθετο, ὅτε ἦν τετελευτηκὼς Ἁγνίας*; sed his locis *ὅτε* etiam ad tempora verbis praecedentibus indicata referri potest. Alia exempla Kuehner § 551, 7 congessit.

§ 3. De enuntiationum a particulis *ὅτι* (*διότι*) et *ὡς* incipientium temporibus et modis.

Enuntiationes a particulis *ὅτι* et *ὡς* profectae in universum ita inter se differunt, ut in alteris oratio recta plane integra repetatur (I.), in alteris, si non temporibus et modis attamen personis quae quidem poterant mutatis, verba vel cogitata sive alius cuiusdam hominis sive oratoris ipsius per orationem obliquam quam dicunt referantur (II.). Utrique autem generi eas attribuere licet, in quibus personas orationis rectae in oratione obliqua immutatas retineri necesse erat neque ex aliis quibuslibet indiciis iudicari potest, utri generi adnumerandae sint; ut 47, 33 *προσῄειν πρός τε τοὺς ἀποστολέας* ... *λέγων ὅτι οὐκ ἀποδίδωσί μοι τὰ σκεύη ὁ Θεόφημος, ἃ ὦφλεν ἐν τῷ δικαστηρίῳ*. Quas omnes, etsi per nonnullas oratorem ipsum orationem rectam intellegi voluisse credo, cum quaenam hae sint suspicari non liceat neque omnes esse certum videatur, alteri generi addam. Huius deinde variae species sunt: aut enim et tempora et modi orationis rectae servata (IIa.)[2]), aut tempora

---

[1]) *τοὺς ἀκούσαντας ὅτε* Sjoestrand l. c. p. 33. Bl. Libris *ὅτι* exhibetur; sed coniectura eo probatur, quod *ἀκούω ὅτι* pro *ἀκούειν* c. genit. part. coniuncto insolentissimum est; uno loco 58, 32 *ἀκούετε τοῦ νόμου* ... *ὅτι διαρρήδην λέγει* librorum *ὅτι* confirmari non potest. [2]) Haec structura una apud Homerum legitur; cf. Schmitt l. l. p. 69 sq. Optativi

tantum mutata (IIb.), aut temporibus retentis pro orationis rectae indicativis optativi substituti sunt; quibus eae enuntiationes accedunt, in quibus et tempora et modi ita permutata videntur, ut optativi praesentis et perfecti indicativis imperfecti et plusquamperfecti orationis rectae respondeant (IIc.). —

I. Orationis rectae forma praecedente particula *ὅτι* his locis reperitur: 7, 20 *οὐκ ἐτόλμησαν ... εἰπεῖν ὅτι ʻκαταψεύδεσθε ἡμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ φατὲ ἡμᾶς εἰρηκέναι ἃ οὐκ εἰρήκαμεν'*. 8, 31. 18, 40. 174. 19, 22. 40. 168. 242. 253. 21, 48 sq. 200. 23, 106. 49, 63. 50, 49. 53, 12. 59, 100; praefixa particula *ὡς*: 19, 235 *ταῦτα δὴ παρέξεται νῦν οὗτος λέγων ὡς ʻαὐτὸς ἐπῄνεσεν ἡμᾶς, αὐτὸς εἱστία τοὺς πρέσβεις'*; 21, 151. Similes ii loci sunt, ubi orator ex oratione obliqua subito in orationem rectam transit: 50, 36 *ἀπεκρινάμην αὐτῷ ὅτι σκεύη μὲν διὰ τοῦτο οὐ λάβοιμι ἐκ τοῦ νεωρίου, ʻὅτι σὺ ἀδόκιμα ἐποίησας αὐτά ...'*; 19, 194.[1]) 320. 23, 110. 191. 38, 27. 47, 57. 50, 57. Cf. 19, 324, ubi verba Philippi *μιμητικῶς*, ut cum Wolfio dicam, referuntur. — Hoc in numero ii loci desunt, ubi oratio obliqua aut aliam quandam constructionem excipit (ut 22, 35) aut verbo *ἔφην* interposito ab oratione recta distincta est.

Hic, quem descripsi, modus verba alicuius hominis referendi, quoniam est simplicissimus, nonnullis viris doctis antiquissimus esse visus est; sed repugnat primum quod nullum exemplum ante scriptorum Atticorum pedestrium aetatem occurrit[2]), deinde quod personas orationis rectae ab eo, qui eam referebat, mutatas esse priusquam *ὅτι* orationi obliquae praefigebatur, ex omnibus, quae de linguae historia certe scimus, facile colligitur.[3]) Immo ex iis demum enuntiationibus explicativis, quae medium tamquam locum inter orationem rectam et obliquam obtinent,

---

orationis obliquae antiquissima exempla Hymn. in Cerer. 214 et quattuor Aeschyli locis inveniuntur.

[1]) SL *ἔφη* post *αὗται τοίνυν* inserunt. [2]) Primum exemplum apud Herodot. II, 115 est. Cf. Spieker, American Journal of Philology V p. 211—27 [Philolog. Wochenschrift 1883]. Apud Antiphontem, Isaeum, Lycurgum nullum exemplum invenitur; cf. H. Goelkel, Prgr. Passau 1883. [3]) Cf. Schmitt l. l. p. 79 sqq. — Schmalfeld, Syntax d. gr. Verb. (Eisleben 1846) § 168.

hanc locutionem profectam esse puto; quid enim facilius fieri potuit, quam ut is, qui per illas si non omnes at certe multas orationem rectam intellegere consueverat, ab iis ad hunc de quo agimus usum dicendi progrederetur? praesertim cum summam illam dicendi vivacitatem atque simplicitatem eo assequeretur, quam quanto studio Graeci appetivissent optime Ioh. Classen[1]) exposuit. Quam interpretationem qui accipiet, particulis ὅτι et ὡς etiam hic primitivam earum notionem neque cum Kruegero[2]) aliisque vim vel potius inanitatem earum virgularum attribuet, quibus nos orationem rectam in libris solemus ornare, quo facilius legentes a reliqua narratione eam separent. Etenim quis est, qui voculam quantulamcunque coram auditoribus dictam sicuti notam legentium gratia scriptam omni fere sensu carere sibi persuadeat?

II. Orationis deinde obliquae tres formas supra distinximus; sed antequam singularum exempla afferamus, breviter nobis disputandum est, quaenam tempora principalia, quaenam praeterita ducenda sint.[3])

Tempora igitur praeterita s. historica, ut quo facilius dissertatio procedat ab iis initium faciamus, haec sunt:

1) indicativi impf., plusqpf., aor.[4]), praes. hist.

2) indicativi et infinitivi in iis periodis hypotheticis usurpati, quibus si quid fuisset aliud quoddam futurum fuisse praedicatur; in quibus plurimis aoristus (ut 21, 103), non multis imperfectum (pro quo, si constructione poscitur, inf. praes. substituitur) adhibetur, ut 16, 12. 48, 46 al.

---

[1]) Beobachtungen über den homerischen Sprachgebrauch, Frankfurt a. M. 1867 (in appendice). [2]) 65, 1, 2. [3]) Cf. praeter maiores artes grammaticas: R. Kohlmann, De verbi Graeci temporibus = Diss. Halenses I, 1873; S. I. Cavallin, De Xenophonteo temporum et modorum usu = Acta Univ. Lund. 1879/80; N. Sjoestrand, De oratorum Atticorum in or. obl. temporum et modorum usu, ibid. 1889/90. [4]) Dubitare licet, an aoristus gnomicus temporibus principalibus potius adnumerandus sit, quoniam ubique eodem modo atque haec usurpatur. Cuius aoristi unum eiusmodi exemplum, a quo enuntiatum explicativum pendeat, 35, 1 invenitur. Cf. E. Moller, Philolog. VIII, 1853 p. 113—129; Francke, Ueber d. gnom. Aor. d. Gr. = Ber. d. sächs. G. d. W. Phil.-hist. Kl. VI, 1854, p. 63—96.

3) inf. aor. cum articulo coniunctus 8, 56[1]); ad particulam ὥστε relatus 23, 212, ad ἐπειδή 19, 306; a verbis dicendi vel sentiendi pendens 19, 193 al.

4) part. aor. ita usurpatum, ut si in verbum finitum quod vocant mutaretur, ind. aor. ponendus esset, ut 5, 10. 34, 47.

5) part. praes. hist. 19, 209. 6, 30.[2])

Has formas, cum per se tempora praeterita significent, tempora praeterita absoluta appellare consuevimus. Eadem autem vis in iis quoque verborum formis inest, quae, quamquam nulla praeteriti notione infectae sunt, tamen ex iis ad quae relatae sunt temporibus praeteritis et ipsae hanc significationem accipiunt; quae tempora praeterita relativa vocare licet. Sunt autem:

1) coniunctivi in enuntiatis finalibus usurpati 7, 21 (praes.); 10, 10. 19, 26. 53, 30 (aor.).

2) optativi in oratione obliqua aut in enuntiationibus finalibus adhibiti, ut 34, 49 (perf.); 49, 16.[3]) 50, 54 al. (Similes optativos de rebus iteratis positos, ad quos enuntiata explicativa relata sint, apud Demosthenem non inveni.)

3) inf. praes. in oratione obliqua (ut 9, 12. 19, 283 al.) aut alio quoquo modo ad tempora praeterita relati. Excipiendi tantum ii sunt, qui, quamquam a temporibus praeteritis pendent, tamen non nisi ad oratoris tempus praesens referri possunt, ut 23, 25: *δεῖν δ' ὑπελάμβανεν* (scil. *ὁ θεὶς τὸν νόμον*), *ἐπειδήπερ ἡμεῖς τιμωρήσομεν τῷ πεπονθότι, πεισθῆναι καὶ μαθεῖν ἡμᾶς διδασκομένους ὡς δέδρακε· κτέ.*

Saepissime autem infinitivi praes., fut., aor. ita ab aliis verbis ut a *δύναμαι, οὐχ οἷός τ' εἰμί, βούλομαι, μέλλω* sim. pendent, ut cum iis in singula quasi vocabula coaluerint; quarum locutionum exempla non in infinitivis temporum praeteritorum vi imbutis, sed in iis temporibus, quae in verbis finitis leguntur, enumerabimus, ut *ἐτόλμα λέγειν* (*εἰπεῖν*), *ἐμέλλομεν γνώσεσθαι* sim. in imperfectis, *ἦλθε ἐπὶ τὸ ἀμφισβητεῖν, ἐτόλμησεν ψεύσασθαι* sim. in aoristis.

4) inf. aor. c. particula *ἄν* coniuncti et modum potentialem significantes, ut 40, 10.

---

[1]) 24, 76 et III, 7 hic numerare nolim. Cf. Madvig, Synt. 172 b an. 1.
[2]) Cf. Madvig, Synt. 183 a. 1. [3]) Sed *πύθωνται* A.

5) participia praes., fut., perf., aor. temporibus praeteritis coniuncta.

Omnes aliae verborum formae, sive absolute ponuntur sive ex temporibus principalibus pendent, tempora principalia putandae sunt; quas singulas enumerare hic supersedebo.

Sed ad rem propositam disputatio redeat.

a) Tempora modique orationis rectae in oratione obliqua immutata retinentur:

1) post omnia fere tempora principalia. Cuius usus, cum latissime pateat et apud omnes bonae aetatis scriptores[1]) idem sit, numerum exemplorum in universum indicare satis superque videtur esse; unde perspiciatur, quam singularia sint pauca adversariae elocutionis exempla infra enumerata et tractata.

Hanc igitur constructionem inveni:

α) post tempus praesens[2]): 570^{ies} fere;[3])

β) p. futurum 163^{ies}; fut. exact. 1, 14. 20, 37;

γ) p. perfectum 103^{ies};

δ) p. aoristi

coniunctivum 22^{ies},

optativum ad *εἰ* relatum 15^{ies}, cum *ἂν* copulatum 30^{ies},

imperativum 26^{ies},

---

[1]) Apud recentiores optativi usum magis propagatum esse ex Madvigii Adv. crit. I 704, Synt. 130, 1 cognovi. Multa exempla ex Atticistarum qui vocantur scriptis W. Schmid, Der Atticismus in seinen Hauptvertretern, I—III, Stuttg. 1887—93, congessit. [2]) Infinitivi praesentis cum aliis verbis artissime copulati, ut *βούλομαι* (*μέλλω, παρεσκεύασμαι*) *λέγειν, οὐχ ἕξω λέγειν, πειράσομαι διδάσκειν, οὐκ ἂν τολμήσειεν λέγειν* sim., in praesentibus omissi sunt et pro totarum locutionum significationibus in futuris aut optativis potentialibus numerabuntur. — Infinitivos contra aoristi cum iisdem similibusque verbis coniunctos, quamquam ab illis vix differunt, tamen separatim numerare praetuli. [3]) In plerisque his numeris aliquid incerti inesse tribus de causis necesse est: et quia multis locis genuina scriptoris verba ex compluribus librorum scripturis enucleari vix possunt, et quod aliquot loci propter plura tempora copulata (ut 36, 28) bis numerandi sunt, et quia interdum eaedem verborum formae plures significationes complectuntur, ut *δείξω* et *ἐπιδείξω* et ind. fut. et coniunct. aor. Talia autem omnia singula tractare longum est.

infinitivum a particula ὥστε pendentem 29, 32. 30, 14; cum articulo iunctum 2, 5. 24, 76. III, 7; per particulam ἄν modi potentialis vi praeditum 10ies; subiecti loco ad δεῖ, χρή, προσήκει, ἔστιν, ἔνεστιν, οὐκ ἐνδέχεται, ἄξιον (δίκαιον, ῥᾴδιον, χαλεπόν) ἐστιν sim. relatum 57ies; a temporibus principalibus verborum δύναμαι, βούλομαι, ἔχω, τολμῶ, ἐῶ, κελεύω sim. pendentem 72ies;

participium in idem temporis spatium atque verbum finitum incidens et ad tempus praesens vel futurum spectans 19ies;

ε) post imperfectum ad particulam εἰ relatum ter, cum particula ἄν iunctum ter.

Hac in computatione omnes eos locos omisi, ubi aut (εὖ) οἶδ' ὅτι, δῆλον ὅτι (ὡς) pro adverbiis usurpantur aut ὅτι (ὡς) ad Latinorum „quod" respondet, quoniam hic enuntiationes explicativae a verbis dicendi, sentienti, sim. pendentes non leguntur.

2) Deinde tempora et modi orationis rectae etiamsi tempora historica praecedunt saepissime inveniuntur. De quibus N. Sjoestrand (de oratorum Atticorum in oratione obliqua temporum et modorum usu Commentatio acad. Lund. 1889) copiose iam egit; attamen omnia exempla iterum collegi atque enumerabo, primum ut ea, quae de indicativi et optativi orationis obliquae differentia dicturus sum, examinandi facultatem faciam; deinde ut commode cognoscatur, quibus in orationibus indicativus, quibus optativus praeferatur. Eas autem discrepantias, quae inter Sjoestrandii et meam dissertationem intercedunt, notare supersedi, cum quorum forte intersit facile ex illa comparata cognituri sint. Tabularum denique forma usus sum, ut singularum locutionum frequentias uno tamquam oculorum obtutu comprehendere liceat.

Prima igitur tabula conspectus eorum locorum continetur, ubi tempora et modi orationis rectae immutata leguntur.

Tab

	post: Ind. impf.	Ind. impf. in periodo hyp. irr.	Ind. plusq.-pf.	Ind. aor.	Ind. aor. c. ἄν coni. in periodo hyp. irr.	Coni. aor.	Op-tat. aor.
Retinetur: Ind. praes.	19, 151. 283 320. 321. 321 21, 104[1]). 110 22, 30. 23, 26 24, 36. 25, 13 30, 26. 39, 32 56, 5 (cf. 22, 59)	45, 13. 47, 16. 17 48, 46.	—	3, 35. 4, 5. 8, 74 9, 11. 10, 58. 18, 99. 19, 45. 135 244. 20, 166. 23, 173. 31, 6 [35, 1][4]). 35, 54. 40, 9. 42, 5. 47, 65 48, 5[5]). 6. 53, 23 59, 5. 100	23, 219	—	49, 1[illegible]
Ind. fut.	24, 15. 29, 9 30, 23. 32, 21. 22. 39, 1. 45, 79 47, 10. 78. 48, 40. 57, 16 (cf. 19, 320. 321 25, 13)	16, 12	—	10, 9. 19, 239. 24, 156. 36, 42 (cf. 6, 8. 18, 99. 48, 6)	—	10, 10	—
Ind. fut. exact.	—	—	—	—	—	—	—
Ind. perf.	19, 60. 21, 151 198. 22, 59[2]). 29, 12. 47, 30 60, 30[3])	—	—	19, 125. 34, 14 17. 37, 19. 23 40, 58. (cf. 23, 173).	—	19, 26	—
Ind. imperf.	50, 57	—	—	28, 1. 47, 78. 57. 64 (cf. 19, 244)	—	—	—
Ind. aor.	18, 291. 27, 57 =29, 49. 29, 44. 39, 22. 48, 45. 60, 31 (cf. 50, 57)	18, 206 57, 34	60, 28	19, 54. 22, 76= 24, 184. 23, 66 24, 12. 108. 27, 49 51. 53. 28, 1. 1 30, 31. 37. 32, 4 37, 21. 24. 45, 5 46, 2. 48, 16[6]) (cf. 19, 135. 50, 57[7])	—	52, 30	—
Opt. praes. c. ἄν coni.	22, 25	—	—	34, 9	—	—	—
Opt. aor. c. ἄν coni.	(cf. 21, 151)	—	—	6, 8. 23, 156. 24. 156[8])	—	—	—
Ind. impf. c. ἄν coni.	—	—	—	—	—	—	—
Ind. aor. c. ἄν coni.	—	—	—	19, 74	—	—	—
μή c. coni. aor.	—	—	—	—	—	—	—

ula I.

Inf. aor.	Inf. aor. c. ἄν c.	Part. aor.	Ind. praes. hist.	Inf. praes.	Inf. praes. c. ἄν c.	Part. praes.	Part. fut.	Optat. perf.	Part. perf.
8, 56 15, 6 19,193. 306[10]) 23, 117 24, 212 213	—	5,10. 8, 4. 15,16. 18, 35. 19,45 77. 302. 31, 4. 36, 43 47, 5. 50,9 17. 61,18	32, 5 43, 65 59, 30	3, 35 9, 12 46, 2	53, 2	6,30. 8,73. 12, 16. 18,87. 132 19,44. 20, 73 96. 22,48=24, 161. 23,74. 25, 76. 34,13. 47, 33. 50,5. 56,13 59,76. 60, 30 (cf. 47, 79)	59, 100	—	23, 165 175 (cf. 18, 132)
23, 221 24, 140	—	19,61. 102 194. 333 23,156.162 169. 29,58 45,5. 59,53 68 (cf. 18, 35)	19, 49 50, 51	19, 283 306. 23, 117	—	19,24. 209. 23, 38. 157. 24,77 32, 15. 33, 14 36, 8. 47, 31 56, 18. 58, 27 58 (cf. 6, 30).	—	—	23, 158
—	—	—	—	—	—	58, 31. 59, 86	—	—	—
24, 210 (cf. 19, 193)	21, 103[11]) —40,10	22, 2=24, 7[12]) 34,47	(cf. 35, 30)	19, 21 56, 11	(cf. 18, 241)	18,169. 19,245 23, 100. 160 25, 60. 30, 36 46, 1. 47, 49	—	34, 49	19, 127
19, 194	—	—	—	—	—	7,21 (cf. 29,7)	—	—	47, 16
	—	23,162. 59, 5. 10. 62	—	—	18, 241	28, 14. 29, 7 48, 37[13])	—	—	—
—	—	(cf. 50, 9)	35, 30 (cf. 59, 30)	—	—	—	—	—	—
—	—	56, 5. 59, 102	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	40, 40	—	—	—
—	—	—	—	37, 1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	23, 179	—	—	—

Tabula II.

Invenitur:	post ind. imperf.	post ind. aor.	post. optat. aor.	post part. aor.	post praes. part.
Ind. imperf. pro ind. praes. orationis rectae	7,25. 19,305 23,164. 187 30,6. 27. 28. 35. pr. 50,3	35,25. 43,5. 29[1]). 69 57,61	50,54	43,32. 44,36	40,40. 48,6. 49,31
ἔμελλον c. inf. fut. pro ind. fut. orationis rectae	45,61. 46,1 50,44	—	—	—	—
Ind. plusqpf. pro ind. perf. orationis rectae	(cf. 30,28)	(cf. 47,41[2])	—	9,62. 44,54	—

Tabula III.

Invenitur:	post ind. imperf.	post ind. plusq.-pf.	post ind. aor.	post part. aor.	post ind. praes. hist.	post inf. praes.	post part. praes.
Opt. praes. ad ind. praes. orationis rectae respondens	19,16. 21,134. 35,29 50,26=27 53,10 (cf. 1,22)	—	33,17. 43,3. 47,61 48,6. 50,31 40. 53,8 57,19	33,10. 47,67. 49,55 50,48. 55 52,2. 8. 59,9.[8]) 56 (cf. 47,35)	50,37. 47.50 (cf. 48,6)	—	47,36 50,37. 47. 52,3. 56,9 59,57 (cf. 52,19)
Opt. fut.	1,22. 23,10 47,73[4])	—	50,56 (cf. 53,8[5])	59,38. (cf. 52,8)	—	24,158	36,6 52,22
Opt. perf.	18,22. 33,18. 58,30[6]) (cf. 34,11)	47,38	34,49. 42,6 48,19. (cf. 35,36)	47,35	—	—	47,57 52,19 53,6. 7
Opt. aor.	7,2. 34,11 43,39[7])	—	35,36. 50,36. 52,15	59,9	—	—	—
Opt. praes. imperfecti locum obtinens.	—	—	30,20. 47,6. (cf. 35,36. 52,15)	47,46	48,6	—	—

[1]) *ἦν* libri praeter A; *εἴην* A et Bl coll. § 39 *γένοιτο.* Attamen indicativum paragraphis 5 et 32 satis defendi puto. [2]) *τάς τε πληγὰς ἔδειξα καὶ ἃ πεπονθὼς ἦν εἶπον καὶ ὅτι εἰσπράττων τῇ πόλει τὰ σκεύη.* — [43, 64 cf. p. 24]. [3]) Cf. de hoc loco fortasse corrupto p. 12 an. 1. [4]) *αἱρήσοιμι* ci Reiske Bl: *αἱρήσομαι* libri (Bk. Dd Tu Vo): *αἱρήσω* ci. Sjoestrand p. 46. [5]) *βοηθήσοιμι* Schaefer al., *βοηθήσαιμι* libri (Bk. Vo). — *ἀφιείην* Bl: *ἀφίην* SBQ. *ἀφείην* A (Dd. Sjoestrand p. 36). [6]) *ἐπιβεβουλευμένος εἴη* v. (Bl Dd): *ἐπιβουλευόμενος εἴη* SFQ (Bk Tu V Sjoestrand p. 29). [7]) *γένοιτο* om. S (Tu).

[Commentarius criticus ad tab. I.

1) *ὡς ἐγὼ τὸ πρᾶγμ' εἰμὶ τοῦθ' ὁ δεδρακώς*. *ὁ* ante *δεδρακώς* add. Bl., *εἴην* pro *εἰμί* ci. Cobet NL. p. 335.

2) *εἵλκυκε* F. (Bl. We.): *εἵλκυσε* v. (Bk. Dd. Fu. Tu. Vo. Sjoestrand p. 16).

3) Hic etiam 29, 46 numeranda esset, si *οὐκ εἶχε ἐπιδεῖξαι ταῦθ' ὡς ἀποδέδωκεν* recte essent tradita; sed *ἔχει*, quod Schaefer Bl. scripserunt, praeferendum videtur.

4) *εὐθὺς ἐπελάθοντο* ... *ὅτι δεῖ*, aor. gnomicus.

5) *οὐχ οἷός τ' ἐστίν* S[1] (Bl.): *ἔσται* v. (Bk. Dd. Tu. Vo. Sjoestrand p. 46).

6) *ὑφείλετο* SFQ (Bk. Tu. Vo.): *ὑφέλοιτο* (Bl. Dd.).

7) *ἠθέλησε* A (Bl.): *ἤθελε*.

8) *ἂν* ... *προσεῖσθε* F. (Madvig adv. crit. I p. 461. Bl.): *ἂν* ... *προσίεσθε* S. (Bk. Tu. Vo.): *δὴ* ... *προσίεσθε* (Dd.).

9) *πύθοιντο*: *πύθωνται* A.

10) *ἀπέρχεται* secl. Bl.

11) O. Iahn, Philol. XXVI, 2, *γέγραπται* coniectura probabili delevit.

12) Pro *αἰτιασάμενος* We. *αἰτιασόμενος* scripsit.

13) Commemoro etiam 12, 13, ubi Bk. Dd. Tu. Vo. cum Feliciano *εἰδότες ὅτι* ... *ἀφειλόμην* scripserunt, id quod Sjoestrand accepit: *ἀκριβῶς εἴδετε. καίτοι* Bl., *εἰδότες καίτοι* We.]

b) Altera deinde in tabula ii loci, ubi indicativi praesentis, futuri, perfecti orationis rectae in indicativos imperfecti, futuri praeteriti, plusquamperfecti orationis obliquae mutati sunt, descripti leguntur.

Adde hos locos, ubi eadem structura cum ea, cuius exempla in priore tabula attulimus, consociata occurrit: 19, 126 *ᾤχετο πρεσβεύων* ... *οὔτε τὴν ἀρρωστίαν, ἐφ' ᾗ τότ' ἐξωμόσαθ', ὑπολογισάμενος, οὔθ' ὅτι πρεσβευτὴς ἄλλος ᾕρητ'(ο) ἀνθ' αὐτοῦ, οὔθ' ὅτι τῶν τοιούτων ὁ νόμος θάνατον τὴν ζημίαν εἶναι κελεύει, οὔθ' ὅτι πάνδεινόν ἐστιν κτἑ*. (sed cf. p. 37); 160 *οὐκ ἐβούλετο* ... *τοῦτο δειχθῆναι πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἄρ' ἡ πόλις ἡ τῶν Ἀθηναίων ἥττητο τῷ πολέμῳ, ἀλλὰ Φίλιππός ἐστιν ὁ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμῶν κτἑ*.; 249 *διεκώλυσεν, οὐκ ἀναμνησθεὶς ὅτι ἥδ' ἐστὶν ἡ σῴζουσα καὶ ταύτης ἔπι τελοῦσα μὲν ἡ μήτηρ αὐτοῦ* ... *ἐξέθρεψε τοσούτους τουτουσί, δι-*

δάσκων δ' ὁ πατὴρ [γράμματα ... ἐν ταύτῃ γ' ἔζη, ὑπογραμματεύοντες δ' οὗτοι ... ἀργύριον εἰλήφεσαν, καὶ τὸ τελευταῖον [ὑφ' ὑμῶν] γραμματεῖς χειροτονηθέντες δύ' ἔτη διετράφησαν ἐν τῇ θόλῳ, πρεσβεύων δ' ἀπέσταλτο νῦν αὐτὸς ἐκ ταύτης. 28, 2 παρεσχόμεθ' ἂν μάρτυρας, ὡς ἐξετείσθη τὰ χρήματα καὶ πάντ' αὐτῷ διελέλυτο τὰ πρὸς τὴν πόλιν. 44, 34 παρακαταβάλλει (praes. hist.) ὡς υἱὸς Ἀρχιάδου ἐκείνου, οὐκ ἐπιλογισάμενος, οὔθ' ὅτι ἐπανεληλύθει εἰς τοὺς Ἐλευσινίους, οὔθ' ὅτι οἱ εἰσποιητοὶ ὑπὸ τῶν εἰσποιουμένων καθίσταντai (sed cf. p. 37). Lectio dubia est 53, 5 ἐπιστέλλω (praes. hist.) δὴ αὐτῷ ὅτι αὐτὸς μὲν ἀνῆγμαι καὶ οὐχ οἷός τ' ἦν οἴκαδε ἀφικέσθαι: ἦν exhibent SAQ¹ (Tu. Vo.), εἴην cum aliis libris Bk. Bl. Dd. SaP. Sjoestrand p. 31 scripserunt; Madvig, Bem. (Philol. II, 1847 Suppl.) p. 17, cum S consentire videtur. Ego optativum Apollodoro usitatissimum malim.

c) Tertia denique in tabula ii loci, ubi post tempora praeterita **optativi in indicativorum locos successerunt**, congesti et ordine dispositi inveniuntur.

Ad quos primum ii loci accedunt, quibus optativi tempora principalia sequuntur; quos, cum vulgari dicendi consuetudini adversi sint, totos describemus. 16, 5 οὐ γὰρ ἐκεῖνό γ' ἂν εἴποιμεν, ὡς ἀνταλλάξασθαι βουλοίμεθ' κτἑ.[1]) 47, 13 μεμαρτυρήκασιν ... ὡς ἐγὼ οὐκ ἐθέλοιμι ἀναβαλέσθαι, ὁ δὲ Θεόφημος κελεύοι, ἵνα μοι παραδοίη τὴν ἄνθρωπον. 52, 22 καὶ αὐτό γε τοῦτο μόνον οὐ τετολμήκασιν οἱ οἰκεῖοι ⟨οἱ⟩ τούτου μαρτυρῆσαι, ὡς κατήγετο παρὰ τούτῳ ἐκεῖνος, εὖ εἰδότες, ὅτι διὰ βασάνου ἐκ τῶν οἰκετῶν ὁ ἔλεγχος ἤδη ἔσοιτο, εἴ τι τοιοῦτο ψεύσοιντο. 56, 21 τούτου τεκμήριον λέγει, ὡς ἄρ' ἐκ τῆς Ῥόδου μισθώσαιτο πλοῖα καὶ δεῦρ' ἀπο-

---

[1]) βουλοίμεθα omnes libri exhibent; receperunt Fo. Tu. We. Bl., qui tamen cum Madvigio (Bem. p. 21) βουλόμεθα mavult, Kuehner, Gr. § 551, 2, quamquam § 399, 6ᵇ an. 6 ἂν inserendum esse putat; ἂν add. Reiske Bk. Dd. Aken (Tempus u. Modus § 106), Klemens (Einige Bemerkungen über d. Modus in Objektssätzen, Progr., Berlin 1865, p. 6); Goodwin l. l. 185 rem in medio relinquit, Vo. ut lectioni dubiae asteriscum apposuit. Ego, quamquam particulam ἂν maxime post optativum saepe prave omissam esse constat (cf. Madvig, adv. crit. I, 41), tamen βουλοίμεθα sine ἂν retinere malim, cum per attractionem quandam (ἂν εἴποιμεν) satis explicetur.

στείλειε τῶν χρημάτων ἔνια. 59, 5 ἀλλὰ καὶ νῦν ἔτι, ἄν που λόγος γένηται, παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, ὡς τὰ βέλτιστα εἰπὼν ἄδικα πάθοι. Eandem scripturam libri exhibent 52, 29 (πεισθήσεσθε ὑμεῖς ὡς ἐπιορκήσειεν ὁ Ἀρχεβιάδης), quam unos Turicenses servasse video; Reiske Bk. Bl. Dd. ἂν post ἐπιορκήσειεν inseruerunt, Vo. locum corruptum esse sibi videri asterisco ascripto indicavit. Aperte denique corrupta sunt, quae 24, 123 plerique libri habent: ἐάν τις . . . τὶ ποιῇ ὧν οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν, οὐ λύετε, καὶ ταῦτ' εἰδότες ὅτι διὰ πενίαν ποιήσειεν ὁ τούτων τι ποιῶν; post πενίαν omnes praeter Vo. cum Bk. ἂν indiderunt; FY(S?) ποιήσει exhibent.

Praeterea in tabula tertia ii loci praetermissi sunt, ubi modi orationis rectae et optativi obliqui iuncti leguntur; quos iam afferam: 27, 49 ἐτόλμα . . . λέγειν, ὡς . . . χρέα τε πάμπολλ' ἐκτέτεικεν ὑπὲρ ἐμοῦ Δημοφῶντι καὶ Θηριππίδῃ τοῖς συνεπιτρόποις, καὶ ὡς πολλὰ τῶν ἐμῶν λάβοιεν. pr. 34, 1 οὐκ ἄδηλον ἦν . . . πρώην . . ., ὅτι συμβήσεται τοῦθ' ὃ νῦν γίγνεται, (scil.) ὅτι οἱ τότε κωλυθέντες ἐροῖεν εἰς ἑτέραν ἐκκλησίαν. — 47, 68 διηγησάμην αὐτοῖς ἅπαντα τὰ γενόμενα, τήν τε ἄφιξιν τὴν τούτων, καὶ τὴν εὔνοιαν τῆς ἀνθρώπου, καὶ ὡς εἶχον αὐτὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ὡς διὰ τὸ κυμβίον, οὐκ ἀφιεῖσα, τελευτήσειεν. 48, 44 κατεχρήσατο πρὸς τοὺς δικαστάς, ὅτι ἐγὼ τὴν οἰκίαν, ἣν ἔλαβον ἐν τῇ μερίδι τῇ ἐμαυτοῦ, μεμισθωμένος εἴην παρ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀργύριον ὃ ἔλαβον . . . ὅτι ἐδανεισάμην παρὰ τούτου. 50, 37 ἐν μὲν τῇ ἀγορᾷ ἀπεκρίνατό μοι τὸ πρότερον ὅτι οὐδὲν αὐτῷ μέλοι ὧν λέγοιμι, ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ . . ., ὅτι μόνος οὐ παραλήψεται τὴν ναῦν. — 34, 17 ἐμοῦ διαρρήδην γράψαντος εἰς τὸ ἔγκλημα . . . ὅτι οὔτε τὰ χρήματ' ἔνθοιτο εἰς τὴν ναῦν οὔτ' ἀπέδωκε τὸ χρυσίον. — Dubia sunt 24, 213 λέγεται . . . εἰπεῖν ὅτι αὐτὸς ἡγεῖται ἀργύριον μὲν νόμισμα εἶναι τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων εἵνεκα τοῖς ἰδιώταις εὑρημένον, τοὺς δὲ νόμους ἡγοῖτο νόμισμα τῆς πόλεως εἶναι: ἡγοῖτο libri (Bk. Tu. Sjoestrand p. 11), ἡγεῖτο S; Cobet We. Bl. secluserunt. — 32, 8 ἔπραττε λέγων ὡς αὐτός τε καὶ τὰ χρήματ' ἐκεῖθέν ἐστι, καὶ ὁ ναύκληρος εἴη καὶ οἱ δεδανεικότες Μασσαλιῶται. — Incerta sunt 47, 49 sq. ἐδεήθην . . . λέγων τὰς ἀληθείας, ὅτι πεπορισμένου του ..γυρίου ὃ ἔμελλον αὐτῷ

ἐκτίνειν συμβέβηκέ μοι τριηραρχία, καὶ ἀποστέλλειν διὰ τάχους δεῖ τὴν τριήρη, καὶ ὁ στρατηγὸς Ἀλκίμαχος αὐτῷ παρασκευάζειν κελεύοι ταύτην τὴν ναῦν: *κελεύοι* S et γρB (Bk. Tu. Vo.), *κελεύει* v. (Dd. Bl.); praeterea pro *δεῖ* in S[1] *δεῖν* est. — 59, 81 *ἐδεῖτο . . . λέγων, ὅτι οὐκ ᾔδει Νεαίρας αὐτὴν οὖσαν θυγατέρα, ἀλλ' ἐξαπατηθείη ὑπὸ Στεφάνου . . . καὶ διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀκακίαν τὴν ἑαυτοῦ τοῦτον πάρεδρον ποιήσαιτο, ἵνα διοικήσῃ τὴν ἀρχήν, ὡς εὔνουν ὄντα, καὶ διὰ τοῦτο κηδεύσειεν αὐτῷ.* — 59, 51 *πεπυσμένος σαφῶς ἤδη, ὅτι Στεφάνου μὲν οὐκ εἴη θυγάτηρ, Νεαίρας δέ, τὸ δὲ πρῶτον ἐξηπατήθη . . . ἐκβάλλει* (praes. hist.). — Optativi potentialis et orationis obliquae 59, 69, indicativus impf. c. *ἄν* coniunctus et optativus or. obl. 53, 23 consociati sunt. De 53, 5 cf. p. 34.

Denique optativi in continuata oratione obliqua inveniuntur: a) post indicativum 50, 44 *ᾔδειν οὖν ὅτι οὗτος μὲν παραλαβὼν αὐτὴν κακῶς ἔμελλε τριηραρχήσειν· οὔτε γὰρ τῷ τριηραρχήματι οὔτε τοῖς ἐπιβάταις καὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ χρήσοιτο· οὐδεὶς γὰρ αὐτῷ παραμενοῖ*[1]); b) post optativos 1, 22 *ἤκουον δ' ἔγωγέ τινων, ὡς οὐδὲ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς ἔτι δώσοιεν αὐτῷ καρποῦσθαι· τὰ γὰρ κοινὰ τὰ Θετταλῶν ἀπὸ τούτων δέοι διοικεῖν, οὐ Φίλιππον λαμβάνειν.* 50, 50 *ἀποκρίνεται* (praes. hist.) . . . *ὅτι τριήραρχός τε ἐγὼ τῆς νεὼς εἴην καὶ ὑπεύθυνος, καὶ τὸν μισθὸν παρ' ἐμοῦ λαμβάνοι· πλεύσοιτο οὖν οἷ ἐγὼ κελεύω.* 53, 10 *κλάων ἔλεγεν ὅτι οἱ ξένοι ἀπαιτοῖεν αὐτὸν . . . τὸ λοιπὸν ἀργύριον, καὶ ἐν ταῖς συγγραφαῖς εἴη τριάκονθ' ἡμερῶν αὐτὸν ἀποδοῦναι ἢ διπλάσιον ὀφείλειν, καὶ ὅτι τὸ χωρίον τὸ ἐν γειτόνων μοι τοῦτο οὐδεὶς ἐθέλοι οὔτε πρίασθαι οὔτε τίθεσθαι· ὁ γὰρ ἀδελφὸς . . . οὐδένα ἐῴη οὔτε ὠνεῖσθαι οὔτε τίθεσθαι.* —

Singularum constructionum exemplis iam omnibus enumeratis quaeramus, quid inter singulas intercedat, subtiliter examinantes, quibusnam conditionibus indicativi orationis rectae, quibusnam indicativi praeteriti, quibusnam optativi orationis obliquae post tempora praeterita usurpentur.

---

1) *παραμενοῖ* Bk. Bl.: *παραμενεῖ* S Dd. Tu. Vo. Madvig, Syntax 130 an. 4.

Atque primum quidem non nisi indicativos inveni, ubi quae ad verbi regentis eadem ad oratoris tempus valent. Quod fit: 1) ubi „praesens usurpatur de iis, qnae non ad praesens tantummodo tempus pertineant, sed ad omne fere tempus referri possint, quum de iis mentio fiat, quae accidere solent, vel commemorantur verba quaedam, quae in usum proverbiorum aut sententiarum vel locorum communium, quos dicunt, locum abierunt.“ [1]) Ut 15, 16. 18, 87. 99. 19, 151. 239. 244. 283 bis. 22, 30. 23, 26. 38. 219. 24, 210. 212. 25, 13. 59, 76. 86. 61, 18; praeterea 19, 126. 44, 34, cf. p. 33. 34. — Deinde ea huc pertinent, quae etsi non locorum communium auctoritatem habent, tamen non solum ad tempus aliquod praeteritum, verum etiam ad id, quo de iis mentio fit, referenda sunt. Enuntiatis explicativis tum *ἔδειξα, ἐπέδειξα, ἐδίδαξα* vel eorundem verborum coniunctivi ab *ἵνα* pendentes plerumque praecedunt; qui aoristi proxime ad perfectorum notionem accedunt, quin etiam cum his alternant (cf. 33, 35 *ὅτι μὲν οὖν ἐγὼ μὲν ὀρθῶς τὴν παραγραφὴν πεποίημαι, Ἀπατούριος δὲ τὰ ψευδῆ ἐγκέκληκε καὶ παρὰ τοὺς νόμους τὴν λῆξιν πεποίηται, ἐκ πολλῶν οἶμαι ἐπιδεδεῖχθαι τοῦτο.* 40, 38. — 26, 1. 40, 19). Quos inter locos numeraverim: 10, 10. 19, 26. 24, 108. 30, 31. 35, 54. 36, 42. 37, 19. 21. 50, 57. — Duo denique enuntiata addenda sunt, in quibus indicativos orationis rectae servari necesse fuit, ne sensus verborum obscuraretur aut immutaretur: 15, 6 *οἶμαι δὲ καὶ μόνος ἢ δεύτερος εἰπεῖν, ὅτι μοι σωφρονεῖν ἂν δοκεῖτε, εἰ ... μὴ ... ποιοῖσθε κτέ.* 23, 117 *καὶ γὰρ ἐκεῖνόν φασιν ... εἰπεῖν ὅτι πίστιν ἂν οἴεται γενέσθαι μόνην εἰ δείξειαν κτέ.*, ubi optativi si dicti essent facile fieri potuit, ut ab hominibus non attente audientibus etiam cum particula *ἂν* iungerentur, quo sensus perversus eveniret.

Reliquos indicativos in tabula I descriptos nunc praetermittamus, quoad de indicativis praeteritis (tab. II) et de optativis orationis obliquae (tab. III) disseruerimus.

Indicativi igitur praeteriti orationis obliquae, quibus ea quae enuntiatis explicativis continentur ad oratoris tempus referuntur, de iis praecipue usurpantur, quae, cum re vera facta sint, quam-

---

[1]) Cavallin l. c. p. 20.

quam a verbis dicendi vel sentiendi pendent, tamen non ex mentibus dicentium vel sentientium videntur dicta esse; ut 7, 25. 9, 62. 23, 164. 187. 30, 6. 28. 35. 35, 25. 40, 40. 43, 5. 32. 69. 44, 36. 54. 45, 61. 46, 1. (47, 41.) 48, 6. 49, 31. 50, 44. pr. 50, 3., ubi haec verba leguntur: *γιγνώσκω, δείκνυμι, ἐνδείκνυμαι, ἐπιδείκνυμι, -μαι, δηλῶ, δικάζω, ἐξελέγχω* (bis), *ἐπιλογίζομαι, ἔργῳ μαρτυρῶ, οἶδα* (quinquies), *σύνοιδα, ὑπονοῶ, οὐκ ἄδηλον ἦν* (bis), *γνώριμον ἦν*; quae plerumque cum particula *ὅτι* copulantur; *ὡς* duobus tantum locis, 23, 164. 187, exhibetur, ubi tamen ne enuntiata interrogativa intellegamus nihil nos impedit. — Insolentius iidem indicativi de iis videntur dicti esse, quae, quia mendacia sunt, ex eorum, qui dixerunt, mentibus intellegenda sunt: 19, 305 (*ἐπήγγελλεν ὡς*), 30, 27 (*οὐκ ἐδύνατ' ἀρνηθῆναι, ὡς οὐ*), 43, 29 (*ἐψεύσατο ὑπερμέγεθες ψεῦδος ὅτι*), 50, 54 (*ἵνα μὴ πρόφασις αὐτῷ γένοιτο ὡς*), 57, 61 (*οὐδὲ τὴν ψῆφον ἤνεγκεν ὡς*), quos ex attractione quadam temporum explicandos esse puto. —

Optativi in iis potissimum enuntiatis ponuntur, quibus aut verba ex colloquiis repetita aut mendacia calumniaeque continentur. Illius generis exempla leguntur: 30, 20. 33, 10. 34, 11. 35, 29. 36. 42, 6. 47, 35. 36. 57. 61. 48, 6. 49, 55. 50, 26. 27. 31. 36. 37 bis. 40. 47 bis. 48. 50. 55. 56. 52, 3. 5. 8. 19. 53, 6. 7. 8. 10. 59, 38; quae pendent ex verbis *λέγω* (terdecies), *εἶπον, λόγον προσφέρω, λόγῳ ἐπαίρω καὶ φυσῶ, ἀποκρίνομαι* (sexiesdecies), *φράζω* (bis), quibus interdum, quo accuratius colloquia significentur, participia *προσελθών, ἀπαντήσας* adiunguntur (cf. *προσέρχεται λέγων* 50, 47. 52, 19. 53, 6). Haec omnia enuntiata explicativa a particula *ὅτι* incipiunt, excepto uno 53, 6 *λέγων πρὸς ἐμὲ ὡς ἀκούει αὐτὸν δεινῶς διακεῖσθαι,* quod ob eam causam dubito an enuntiatis interrogativis adnumerandum sit. Addam autem eos locos, ubi *λέγοντος* vel simile quid ad *ἀκούω* et *πυνθάνομαι* subaudire licet: 47, 67. 48, 19. 59, 56. Cf. etiam 47, 49. 50, 37. 53, 23; 47, 68; 59, 51 p. 35 sq. — Deinde optativi de mendaciis dicti sunt: 7, 2. 18, 22. 19, 16. 33, 17. 18. 34, 49. 43, 3. 39. 47, 6. 46. 52, 15. 57, 19. 58, 30. 59, 9. 9; ubi verba praecedunt: *αἰτιῶμαι, αἰτίαν ἐπιφέρω, ἀμφισβητῶ, ἀντόμνυμι, δημηγορῶ καὶ κατηγορῶ, ἔξαρνος γίγνομαι, κατασκευάζω, καταχρῶμαι, κατηγορῶ καὶ λέγω, λέγω* (bis), *μαρ-*

τυρῶ (ter), *προφασίζομαι*, quae interdum cum aliis verbis aut adiectivis ita componuntur, ut ea quae narrantur falsa esse neminem fugere possit, ut 59, 9 *ἐπενέγκας γὰρ αὐτῷ αἰτίαν ψευδῆ, ὡς κτέ.* 18, 22 *εἰς τοῦθ' ἧκεν ἀναιδείας, ὥστ' ἐτόλμα λέγειν, ὡς ἄρ' ἐγὼ ... κεκωλυκὼς εἴην κτέ.* In omnibus his enuntiatis non nisi particula *ὡς* usui est. Cf. 27, 49. 32, 8. 48, 44. 59, 69 p. 35 sq. Praeterea 1, 22, ubi quae rumoribus ad oratorem perlata sunt narrantur, his adiungere licet. — Restant pauci loci, qui neutri eorum, quae modo descripsimus, generi inseri possunt: 21, 134 *εἰ μὲν γὰρ ἐποίεις ταῦτ' ... ἅ σέ φασιν οἱ συνιππεῖς καὶ κατηγόρεις ὡς λέγοιεν περὶ σοῦ.* 23, 10 *εὔδηλον ἦν ὅτι βοηθήσοι.* 24, 158 *ὥστ' εὖ εἰδέναι* (impf.), *ὅτι οὐδὲν αὐτῷ γενήσοιτο φλαῦρον.* 36, 6 *ὁρῶν ὅτι ... οὐχ οἷός τ' ἔσοιτ' εἰσπράττειν ... εἵλετο κτέ.* 47, 38 *ἐπεπύσμην αὐτὸν ὅτι οὐκ εἴη γεγαμηκώς.* 47, 73 *οὐκ ἂν ἐτόλμησα, οὐδ' ἂν εἰ εὖ ᾔδειν ὅτι αἱρήσοιμι αὐτούς.*[1]) 48, 6 *ἐλογισάμην ὅτι οὐκ ἐν καιρῷ ὀργιζοίμην.* 56, 9 *ἀποστέλλει* (praes. hist.) ... *ἀκριβῶς εἰδὼς ὅτι ἀναγκαῖον εἴη τῇ νηὶ προσσχεῖν εἰς Ῥόδον.* 59, 57 *ἐπείσθη ... λογισμὸν ἀνθρώπινον καὶ εἰκότα λογιζόμενος, ὅτι πονηρῶς μὲν ἔχοι καὶ οὐ πολλὴ ἐλπὶς εἴη αὐτὸν περιγενήσεσθαι.* — De 48, 16 cf. p. 33, 6.

Revertamur nunc ad indicativos adhuc neglectos; qui dicuntur primum de iis, quae cum primum eorum mentio fieret, re vera vel erant vel fuerant vel futura erant, i. e. iisdem sub conditionibus, quibus indicativos praeteritos orationis obliquae usitatos esse cognovimus. Ut 3, 35. 5, 10. 6, 8. 7, 21. 9, 11. 12. 10, 9. 12, 16. 16, 12. 18, 169. 291. 19, 21. 44. 45 bis. 49. 54. 60. 77. 102. 125. 209. 245. 302. 306. 320. 321. 20, 73. 96. 166. 21, 103. 22, 76 = 24, 184. 23, 74. 117. 156. 157. 158. 165. 169. 173. 175. 24, 12. 36. 77. 156. 25, 60. 27, 57 = 29, 49. 28, 14. 29, 7. 9. 12. 44. 58. 30, 23. 26. 31, 4. 32, 4. 5. 33, 14. 34, 49. 36, 8. 43. 39, 1. 32. 42, 5. 45, 5. 13. 79. 46, 2. 47, 10. 31. 33. 65. 78. 48, 5. 16. 40. 49, 16. 50, 5. 9. 17. 52, 30. 56, 13. 18. 57, 16. 64. 58, 58. 59, 53. 62. 68. 100 bis. 60, 28. 30 bis. 31; ubi haec verba inveniuntur: *καταγορεύω, ἀγγέλλω, ἄγγελος ἦλθε, ἀπαγγέλλω* (quater), *διαγγέλλω, εἰσαγγέλλω, οὐκ ἀγνοῶ* (ter), *αἰσθάνομαι* (quater),

[1]) Cf. an. 2 ad tab. III.

ἀκούω (ter), βοῶ, γιγνώσκω (sexies), γράφω (bis), γράφομαι, ἐγγράφω, προσγράφομαι, δείκνυμι καὶ διαμαρτύρομαι, δεῖγμα ἐκφέρω, ἐνδείκνυμαι (bis), ἐπιδείκνυμι, διδάσκω (ter), δηλῶ, πρόδηλόν ἐστιν, ἐξελέγχω, διεξέρχομαι, οὐ λανθάνει (bis), παραλαμβάνω, λέγω (octies), εἶπον, προλέγω (bis), προεῖπον, λογίζομαι (ter), λογισμὸν λαμβάνω, μαρτυρίαν καταλείπω, καταμαρτυρῶ, διαμαρτύρομαι, οἶδα (ter decies), σύνοιδα (ter), ὁρῶ (quater), παρορῶ, πεῖραν δίδωμι, πρόφασιν ποιοῦμαι, πυνθάνομαι (ter), προστίθημι, τεκμηρίῳ χρῶμαι, φανερὸν ποιῶ, φανερὸς γίγνομαι, φανερὸν γίγνεται, φανερόν ἐστιν, ὑπισχνοῦμαι. Particula ὅτι his in exemplis frequentissima est; interdum autem ὡς occurrit.

Reliqui indicativi de iis dicuntur, de quibus optativos frequenter usurpatos vidimus; occurrunt igitur 1) in colloquiis per orationem obliquam repetitis: 24, 140. 32, 15. 34, 13. 35, 30. 47, 49. 48, 6. 37. 50, 51. 53, 23. 56, 5. 59, 30 (λέγω sexies, ἀποκρίνομαι ter, ἀπειλῶ, προσαγορεύομαι); praeterea 19, 193. 194. 23, 117, ubi enuntiata explicativa ab εἰπεῖν φασιν αὐτόν, et 24, 213, ubi a λέγεται εἰπεῖν pendet, quae verba optativo nunquam addi memini. Quartum praeter ea quae attuli (35, 50. 48, 6. 53, 23) verbi ἀποκρίνομαι cum indicativo coniuncti exemplum 23, 212 est, ubi tamen non de colloquio sed de publico Megarensium responso usurpatur. — Deinde indicativi de iis ponuntur, quae oratore iudice falsa esse apparet; cuius generis sunt 1) ii loci, ubi privatae quaedam quorumlibet sententiae commemorantur: 3, 35. 4, 5. 8, 4. 8, 56 = 10, 58. 8, 74. 18, 206. 19, 24. 22, 48 = 24, 161. 32, 21. 22. 59, 5 (δημηγορῶ, δημηγορίαν ποιοῦμαι bis, εἶπον quater, λέγω bis, ἔχω τὴν γνώμην, ὑπολαμβάνω, καταγιγνώσκω, ἀντιχειροτονῶ c. particula ὡς); 2) ii loci, ubi de mendaciis ab aliis fictis refertur: 6, 30. 8, 73. 18, 35. 132. 240. 19, 61. 127. 135. 194. 306. 321. 333. 21, 104. 110. 151. 198. 22, 2 = 24, 7. 22, 59. 23, 100. 160. 162 bis. 24, 15. 27, 53. 28, 1. 1. 31, 6. 34, 14. 17. 47. 37, 23. 24. 39, 22. 40, 9. 10. 58. 43, 65. 45, 5. 46, 1. 47, 16. 78. 48, 45. 56, 11. 58, 27. 31. 59, 5. 10. Hic leguntur verba: ἀκούω, ἀπαγγέλλω, αἰτιῶμαι bis, αἰτιῶμαι καὶ λέγω, βοῶ καὶ κέκραγα, γράφω (quater), ἐγγράφω, δημηγορῶ, διδάσκομαι καὶ ἀκούω, ἔξαρνος γίγνομαι, ἐλπίδας παρίστημι, κατασκευάζω (bis), λέγω (ter

decies), *εἶπον* (ter), *τῷ λόγῳ παράγω, λογοποιῶ, λογοποιοὺς καθίημι, μαρτυρῶ, μαρτυρίαν ἐμβάλλομαι* (ter), *ψευδεῖς μάρτυρας παρέχομαι* (bis), *νεανιεύομαι, διόμνυμαι, πείθω* (ter), *ψεύδομαι*. Particulam *ὅτι* modo 48, 45 *ἔλεγες . . . ὅτι ἐδάνεισάς μοι* (= mentitus es) inveni, ceteris locis *ὡς*. Addas 28, 1 (*ὡς δ' ὀφείλων ἐτελεύτησεν, οὐδεμίαν παρέσχετο μαρτυρίαν*), 23, 66. 25, 76. 27, 49. 51. 30, 36. 37. 46, 2. 47, 5. 16. 17. 30. 48, 46. 53, 2. 57, 34, ubi intellegendum: neque vero ullo testimonio probavit ea, quae mentitus est etc., vel simile quid. —

Ex hac autem exemplorum dispositione primum apparet, tres orationis obliquae formas non ita inter se differre, ut ubi alia usurpetur, alia locum non habeat; nam exceptis paucis illis locis, ubi quae enuntiatis explicativis continentur et ad verborum regentium et ad oratoris tempora pertinent, iisdem sub conditionibus, sive vera sive falsa referuntur, et unam et alteram et tertiam poni cognovimus. Itaque diversas significationes habere non possunt; quod qui docuerunt, ad absurdissimas interpretationes adducti sunt, ubicunque idem verbum minimo spatio interposito bis usurpatum hic cum indicativo, illic cum optativo iunctum est (cf. 34, 47. 49), aut indicativi et optativi eodem in enuntiato consociati sunt (cf. p. 35 sq.), aut in enuntiatis secundariis orationis obliquae optativi, ubi in primariis indicativi (ut 57, 16), aut ibi indicativi, hic optativi inveniuntur (ut 50, 47. 50).[1]) — Deinde diversas orationis obliquae formas ex diversis temporum rationibus explicandas esse, ex iisdem elucere videtur.[2]) Namque quae per orationem obliquam a tempore quodam praeterito pendentem referuntur, et ad illud et ad oratoris tempus referri possunt. Illud si fit, tempora orationis rectae in oratione obliqua retinentur; modique aut servantur, quo recta temporum perceptio auditoribus permittitur, aut ita mutantur, ut optativi in indicativorum locos succedant, quibus orationem obliquam ad verbi dicendi vel sentiendi tempus pertinere proprie significatur.[3]) Sin autem ex suo ipsius tempore orator loquitur,

---

[1]) Cf. Madvig, Bem. p. 9 sq. [2]) Cf. Klemens in dissertatione p. 34 an. 1 citata. [3]) Cf. Madvig, Bem. p. 11: „Der optativ ist eine spezielle bezeichnung des satzes als eines solchen, der zugleich untergeordnetes glied sei und zu einem hauptsatze der vergangenen zeit gehöre. — Diese spezielle bezeichnung des von einem praeteritum abhängigen

pro indicativis praes., fut., perf. indicativi imperf., fut. praet., plusqpf. substituuntur. Optativis igitur oratio obliqua cum verborum sentiendi vel dicendi subiectis artissime copulatur; qua de causa eos de colloquiis mendaciisque potissimum, quae sine illis cogitari omnino non possunt, usurpari non est quod mireris;[1]) indicativis autem praeteriti oratio obliqua verborum dicendi vel sentiendi dominatione quasi liberatur; quam ob rem eos de rebus vere factis dicenti aptissimos esse manifestum est.

Quae hac quoque tabella comprehendere licet:

I. Nullum inter verbi regentis et oratoris tempora discrimen intercedit: indicativi orationis rectae servantur (cf. p. 37).

II. Tale aliquod discrimen intercedit:

1. neque vero ab oratore proprie notatur: tempora modique orationis rectae retinentur;
2. et ab oratore verborum formis depingitur:
   a) optativus usurpatur, ut oratio obliqua ex praecedente verbo artissime nectatur;
   b) indicativus praet. adhibetur, ut quae oratione obliqua continentur proprium quasi momentum et pondus accipiant.[2])

---

satzes hatte sich in der sprache nicht als notwendig geltend gemacht und konnte aufgegeben werden. Aufgegeben wurde dann die bezeichnung der abhängigkeit, nicht diese selbst."

[1]) Cf. Klemens, l. l. p. 6: „Die ausgesagte Sache, sobald sie ausdrücklich der mittelbaren Beziehung zum Schriftsteller — oder dem, der an seiner Stelle redend eingeführt wird — entzogen und mit einer anderen Zeit und dem dort wirksamen Subjekt in genaue Verbindung gebracht wird, muss dadurch allerdings in ihrer Geltung beschränkt werden, oder vielmehr sie ist nicht sowohl für sich allein wichtig, sondern hat ihre eigentliche Bedeutung erst, insofern sie gerade mit diesem Subjekt in Verbindung gebracht wird. Hieraus erklärt sich der manchmal vorhandene Eindruck, als ob das im Optativ Gesagte eine geringere Gewissheit beanspruche, als was im Indikativ ausgesagt ist." [2]) Aken, Tempus und Modus § 103 sqq., diversas has orationis obliquae structuras ita expedire conatur, ut discrimen illud, quod inter accusativos verbalem vel effectivum et transitivum statuitur, comparet. (Accusativus autem verbalis appellatur, si res eo notata faciendo demum eo, quod verbo significatur, efficitur; transitivus autem, si illa res iam ante faciendum exstabat faciendoque tantum relatione passiva afficitur.

Quae si recte disputata sunt, sequitur, ut optativi a temporibus principalibus pendentes linguae Graecae legibus repugnent eorumque, ubi dicuntur, singulorum rationes quaerendae sint. Atque 16, 5 optativum ex modorum attractione repetendum esse p. 34 an. 1 exposuimus; reliqui non dubito quin inde explicandi sint, quod orator, etsi perfecta et praesentia posuerat, tamen aoristis et imperfectis se usum esse, cum enuntiatorum explicativorum verba pronuntiaret, opinabatur; eiusmodi enim peccata in cotidiano sermone multa occurrunt facileque ex animi humani natura illustrantur. Ut 47, 13 et 52, 22 oratoris animum a perfectis *μεμαρτυρήκασιν* et *οὐ τετολμήκασιν μαρτυρῆσαι* ad aoristos *ἐμαρτύρησαν* et *οὐκ ἐτόλμησαν μαρτυρῆσαι* aberrasse puto, id quod eo facilius fieri potuit, quo proprius illa perfecta ad aoristorum notionem accedunt (cf. Mahlow, Kuhns Zts. 26, 599 sqq.); 59, 5 ex verbis *καὶ νῦν ἔτι ὁμολογεῖται* subaudiendum esse *ὥσπερ καὶ πρότερον ὡμολογεῖτο* iam Aken l. l. § 94, 3 vidit; similiterque 56, 21 *ὥσπερ καὶ πρότερον ἔλεγε* vel simile quid in oratoris animo versatum esse existimo. Certe, quamquam tales optativos apud recentioris aetatis scriptores frequentiores esse constat,[1]) vestigia recentioris cuiusdam usus maxime ex sermone Atticorum cotidiano orti illis locis Demosthenicis agnoscere non debemus; etenim, cum in lingua Neograeca quae vocatur optativus plane aboleverit,[2]) dubium esse non potest, quin apud illos scriptores optativi usus per falsam Atticorum imitationem propagatus sit.[3])

Ut „domum aedificare“ verbalem habet accusativum, quoniam domus aedificando demum gignitur, „domum exornare“ transitivum, cum domus iam ante exornandum fuerit.) Sed hoc discrimen, quamquam mutatis mutandis ad enuntiata explicativa transferri potest, tamen ad eorum tempora modosque aliquid valere mihi persuadere non potui.

[1]) Cf. p. 28 an. 1. [2]) Cf. F. W. A. Mullach, Grammatik der gr. Vulgärsprache etc., Berlin 1856, p. 220. 372. E. Legrand, Grammaire grecque moderne, Paris 1878, p. 57. Iam in Novo Testamento pro optativis alias quasdam constructiones substitutas esse Winer, Grammatik des neutestamentlichen Sprachidioms, Leipzig 1855, p. 35. 252 exposuit.
[3]) Admoneo etiam de optativis in enuntiationibus explicativis post tempora primaria usurpatis 3, 34. 22, 11. 24, 145. 147, de quibus v. Ph. Weber, Entwicklungsgeschichte der Absichtssätze II (= Schanz, Beitr. II, 2 [5], Würzburg 1885) p. 37 sq.

Denique de singulis optativi temporibus haec addenda sunt:

1. Optat. praes. ad ind. impf. orationis rectae respondens tam frequenter usurpatur, ut eum ubique ex falsa optativi orationis obliquae propagatione ortum esse Akenio (§ 98) concedendum non sit.

2. Item in optativo aor. orationis obliquae nihil soloecismi inesse patet; nam cum nemo dubitare possit, quin optativi aoristi a verbis dicendi vel sentiendi pendentes ad tempora praeterita referendi sint, nulla profecto causa erat, cur a scriptoribus vitarentur.[1]) Ceterum tales optativi non nisi praecedentibus imperfectis et aoristis, nusquam post praesens praeteriti vi fungens reperiuntur.

3. Optativi perf. formas non nisi compositas inveni.[2])

Agmen claudat enumeratio eorum locorum, ubi verbi *εἶναι* formae quaedam in enuntiatis explicativis praetermissae sunt. *εἰμί* supplendum est: 18, 268., *εἶ* 19, 335., *ἐστίν* 4, 50. 5, 8. 8, 52 = 10, 55. 10, 72. 19, 157. 194. 300. 336 bis. 20, 24. 62. 98. 21, 120. 22, 59. 23, 114. 125. 24, 109. 26, 16 bis. 29, 14. 36, 3. 45, 45. 54, 44. pr. 23β. 25, 3. 39, 3; deinde ad adiectiva verbalia 16, 9. 17, 14. 22, 44. 23, 79. 61, 36 et ad locutiones impersonales, quae dicuntur, cum acc. c. inf. coniunctas: (*οὐκ ἔνι* 10, 2. 18, 7. 38, 9). *οὐκ εἰκός* 52, 1. *οἷόν τε* 14, 25. 27, 54. 30, 19. 38, 10. *δίκαιον* pr. 56, 3. *ἀνάγκη* 14, 34. 18, 34. Praeterea *ἐστίν* a Bl. coniectura deletum est: 9, 21. 19, 120. 22, 20. 45, 78. *ἐσμέν* deest 54, 44, *εἰσίν* 19, 75. 24, 15., *ἔσται* 16, 20. — Denique 19, 70. 23, 18 *ἐστίν* et 4, 50 *ἔσται* omitti necesse erat, ne eadem verba paucis modo interpositis bis usurpata audientium aures offenderent. — 18, 277 anacoluthon legitur: *κἀκεῖν' εὖ οἶδ' ὅτι τὴν ἐμὴν δεινότητα — ἔστω γάρ.*

§ 4. Appendices.

1. Enuntiata explicativa et accusativi cum infinitivis coniuncti simul ab iisdem verbis pendent: 4, 48, ubi duobus accusativis c. inf. c. unum enuntiatum explicativum interpositum

---

[1]) Cf. Madvig, Synt. § 134a; Bem. p. 24. [2]) Cf. J. La Roche, Beitr. p. 161—172, qui tamen non omnia exempla attulit.

est;[1]) 27, 19. 55, 15, ubi accusativi c. inf. c. enuntiatis explicativis praemissi sunt; 7,2. 19,16. 59,118, ubi accusativus c. inf. c. sequitur; 17,7. 19,283. 23,110.117. 24,213. 34,9. 53,23. 54,14. 61, 18, ubi oratio obliqua accusativis c. inf. a particulis *δή, γάρ* (bis), *διό, ἐπεί, καὶ δὴ καί, οὐδέ, οὐδὲ γάρ, οὖν* (bis) incipientibus continuatur. His Cobet et We. 23, 191 coniectura adiecerunt, cum *οὐ δὴ δεῖν μνησικακεῖν*[2]) scriberent; Cobet[3]) etiam 19, 151, cum post *οὐ διαμαρτήσεσθαι τὴν πόλιν* verbum *ἡγούμην* deleret. Praeterea 7, 21 *ὑμῖν ἐμέμφετο, ὅτι ... κωλύετε* accusativo c. inf. c. excipitur. Praeceptum in accusativo c. inf. positum 35, 18 orationi obliquae adiunctum est.

Enuntiata explicativa cum participiis consociata sunt: 10, 72. 30, 35. 59, 38.

2. Haud raro accidit, ut verba quaedam, quae in enuntiatis explicativis exspectes, enuntiatis primariis inserta sint. a) Ita saepissime, quae illorum subiecta sunt, in his obiectorum locos obtinuerunt: 5, 22 *Φίλιππον τοίνυν τινὲς μὲν δήπου τολμῶσι λέγειν, ὡς οὐδ' ἐβούλετο Θηβαίοις Ὀρχομενὸν καὶ Κορώνειαν παραδοῦναι, ἀλλ' ἠναγκάσθη.* 7, 25. 8, 56 = 10, 58. 9,50. 19,236.305. 22,2 = 24,7. 22,46. 23,129.178. 24,156.211. 26, 16.[4]) 27, 57 = 29, 49. 29, 10. 31, 9. 32, 4. 40, 9. 58. 43, 23. 45, 2. 15. 46, 5. 47, 7. 38. 48, 6. 50, 2. 29. 55, 22.[5]) 56, 27. 57, 19. 58, 15. 58. 60, 28. Rarius subiecta ex enuntiatis explicativis soluta nominativi formas retinuerunt: 19, 78 *ἂν ... Χερρόνησος ὡς περίεστι τῇ πόλει λέγῃ.* 53, 6 *λέγων τήν τε τούτου συμφοράν, αὐτός τε ὅτι ... οὐ πεπορευμένος εἴη κτέ.* Qua ex structura, cum verbum dicendi passive usurpatur, constructio personalis, quam vocant, oritur, ut 56, 37 *ἡ ναῦς ὅτι μὲν σέσωσται καὶ ἔστι σώα, καὶ παρ' αὐτῶν τούτων ὁμολογεῖται.* Et accusativos et nominativos cognoscere licet, ubi enuntiatorum explicativorum subiecta neutri generis sunt: 8, 73 *καὶ τοῦθ' ὅτι τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον ῥᾳδίως οἶμαι*

---

[1]) Eadem structura 47, 49 in S[1] legitur; sed rell. libri *δεῖ* exhibent. [2]) *δεῖ* libri. [3]) V. L.[2] p. 509. [4]) *ὅτι δ' οὐδὲ χρήσιμος, ἐξ αὐτῶν τῶν πολιτευμάτων ἄν τις αὐτὸν θεωρήσειεν.* Frohberger, Annot. ad orat. Att. Philol. 29, 1870 p. 621 sq. *αὐτοῦ θεωρήσειεν* scribendum proposuit. [5]) *ὃν ὅτι μὲν αὐτὸς ἐξημάρτηκε ... ἐκ τῶν μαρτυριῶν αὐτίκ' εἴσεσθε σαφέστερον·* pro *ὃν* A exhibet *ὅς*.

δείξειν. 9, 41. 20, 166. 22, 17. 27, 7. 29, 50. 30, 35. 44, 45. 45, 23. 45. 46, 2. 59, 89. — Cf. 45, 49.

b) Praeterea accusativi saepius ex enuntiatis explicativis in primaria translati sunt: 19, 154 *καὶ ταῦθ' ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι νυνὶ πλάττομαι καὶ προσποιοῦμαι, ... ἐκεῖθεν εἴσεσθε.* 20, 111. 149. 21, 27. 58. 23, 219. 24, 109. 156 (*τὴν μὲν οὖν τοὐνόματος φιλανθρωπίαν, ὅτι ταύτην ἂν μάλιστα προσεῖσθε, κατεῖδε*). 25, 47 bis. 26, 10. 29, 46. 52. 30, 36. 31, 4. 36, 39. 37, 19. 20. 38, 25. 46, 3. [47, 4.[1]] 59, 100. Qua constructione oratorem uti necesse erat, ubi enuntiatorum explicativorum obiecta pronominibus relativis efficiuntur: 8, 32 *ὃν ἴσθ' ὅτι λήψεσθε.* 19, 244. 28, 9. 47, 39. 78. — Cf. etiam 24, 28.

c) Aliae quaedam partes enuntiatorum explicativorum primariis insertae sunt: 3, 35 *οὐκ ἔστιν ὅπου μηδὲν ἐγὼ ποιοῦσιν τὰ τῶν ποιούντων εἶπον ὡς δεῖ νέμειν.* 4, 3. 18, 268. 19, 78. 116. 21, 110. 24, 1. 5. 44. 76. 30, 10. 41, 19. 43, 3. 45, 23. 53, 2. 56, 23.

Omnibus his locis vulgarem usum dicendi ideo desertum esse, ut in ea, quae insolentibus locis posita sunt, cum essent gravissima, auditores maxime animum intenderent, facile cognoscitur. Cum iis autem eos locos comparare licet, quibus vocabula quaedam praepositionibus *περί* vel *κατά* instructa enuntiatis explicativis praefixa sunt, ut 18, 82 *ὦ βλασφημῶν περὶ ἐμοῦ καὶ λέγων, ὡς σιωπῶ μὲν λαβών, βοῶ δ' ἀναλώσας,* ubi *περὶ ἐμοῦ* insignis esse momenti ex iis quae sequuntur (*ἀλλ' οὐ σύ, ἀλλὰ κτέ.*) elucet; 7, 7. 18, 131. 22, 18. 21. 27, 24. 28, 21. 29, 4. 37, 20. 44, 12.

---

[1]) *περὶ μὲν γὰρ τῆς μαρτυρίας, ὅτι ψευδῆ μεμαρτυρήκασιν, αὐτοί μοι δοκοῦσιν ἔργῳ ἐξελέγχειν αὐτήν* libri praeter γρFQ, ubi *αὐτούς* (*αυτους*) pro *αὐτήν* legitur.

Caput II.

De infinitivis orationis obliquae ex verbis dicendi, cogitandi, sim. pendentibus.[1])

§ 1. Enumerantur ea verba, quae cum infinitivis orationis obliquae coniuncta in Corpore Demosthenico inveniuntur.

In enumerandis his verbis eundem quem supra ordinem tenebo, quamquam eum non omnino perfectum esse non nescio. Primum enim de nonnullis verbis dubitare licet, utrum verbis dicendi an cogitandi potius adnumeranda sint; qualia sunt *ὁμολογῶ*, quod et consentire et concedere significat, *πείθω* aliaque, quae active usurpata notionem dicendi, passive posita cogitandi habent. De aliis deinde verbis, ut *ψηφίζομαι,* vix certo iudicaverimus, utrum in verbis dicendi an in verbis decernendi, volendi sim. ducenda sint; quorum ea modo exempla afferam, quae aliam ac verborum simpliciter dicendi interpretationem admittere non videntur; omnino autem secludam verba *δικαιοῦν* et *ἀξιοῦν,* quibus, quamquam olim ea „dignum iudicare" significasse constat, tamen ubique notio volendi admixta est.[2]) Idem de verbo *γιγνώσκειν* c. inf. coniuncto valet; sed ne quis desideret, exempla eius hic afferam: 12, 22. 18, 228. 24, 52. 32, 21. 59, 72. III, 45 (12, 14 ubi *εἶναι* supplendum est).[3]) Etsi igitur dispositionis meae imbecillitatem satis perspexi, tamen, quo index verborum aliquid commodior fiat, eam servabo eaque una in re a prioris capitis ordine recedam, quod verborum *δοκῶ* (videri), *ἡγοῦμαι, νομίζω, οἶμαι, φημί* omnia exempla non nominabo, sed in universum tantum, ne longus sim, numerum exemplorum, quae in singulis orationibus inveni, indicabo.

---

[1]) Omnibus iis locis, ubi in infinitivis vis iubendi, adhortandi, permittendi inest, ex dissertationis consilio seclusis eos modo tractabo, ubi infinitivi enuntiatis explicativis respondere cum iisque permutari posse videntur. — De huius constructionis natura primordiisque cf. C. H. Fleischer, D. I., Lips. 1870. C. Albrecht = Curtius, Stud. IV, 1871, p. 1—58. J. La Roche, Hom. Unters. II, Lips. 1893, p 1—78.
[2]) Cf. Buttmann, Mid. p. 165. Forssmann, Curtius Stud. VI. p. 22. [3]) Cf. *τὴν γνώμην ἀποφαίνω καὶ ἐμμένω αὐτῇ* c. inf. 59, 46. *ἀποδείκνυμαι* pass. 18, 250.

A) Verba personalia.

a) Verba dicendi sim.

(*ἀγγέλλω*) *ἀπαγγέλλω* 19, 63. 20, 105. 21, 36.
ἐξαγγέλλω 21, 162.
ἐπαγγέλλομαι 11,3. 18,132.178. 19,(48).[1]) 175. 20, 61. 23, 121. 35, 41 bis. 61, 48.

ἀμφισβητῶ[2]) 7, 18. 19, 19. 27, 23. 62. 33, 21. *οὐκ ἀμφισβητῶ, ἀλλ' ὁμολογῶ* 27, 15.

ἀπειλῶ 19, 275.

(*ἀρῶμαι*) *καταρῶμαι καὶ διόμνυμαι* 18, 283.[3])

ἀρνοῦμαι 19, 289. 27, 37. 28, 24. 57, 35.[4]) (cf. 21, 191. 25, 69).
ἐξαρνοῦμαι 27, 16. 34, 3.
ἔξαρνός εἰμι 21, 173. *ἔξ. γίγνομαι* 29, 10.

βεβαιῶ 7, 9. 32, 19.
διαβεβαιοῦμαι 17, 30.

βοῶ 19, 303.

γράφω 7, 33. 19, 137. 22, 2. 37, 24. 25. 38, 14. 44, 54. 53, 2. 58, 12.
ἀντιγράφομαι 42, 17. 44, 39.
ἀπογράφω 27, 16. 47. 59, 7.
ἐγγράφω 44, 53.
παραγράφομαι 32, 1. 24. 33, 3. 35, 45. 36, 24. 37, 1. 17. 38, 1. 3. 45, 5. 40. 76. 81.
ὑπογράφω 37, 23.

(*δέχομαι*) *ἀναδέχομαι* 2, 7. (24, 170.)[5]) 33, 22. 35, 8. 15.

---

[1]) Ex plebiscito quodam a Demosthene citato. [2]) Infinitivis ad *ἀμφισβητῶ* relatis omnibus particula *μή* adiuncta est. Cf. etiam 20, 135 *οὐδὲ γὰρ ἀμφισβήτησις καταλείπεται, τὸ μὴ οὐ ταῦτα ποιεῖν, ἃ πονήρ' αὐτὸς ἔκρινεν εἶναι πρότερον.* [3]) *κ. καὶ δ. μὴ ... εἶναι*, ut apud verbum negandi. [4]) *ἀρνοῦμαι, ἐξαρνοῦμαι, ἔξαρνός εἰμι* (*γίγνομαι*) plerisque locis cum particula *μή* iuncta sunt; haec autem particula deest: 57, 35 *οὐκ ἀρνούμεθα τοῦτο γενέσθαι* et 29, 10 *ἐνόμιζεν, ὥσπερ τόθ' ὡμολόγησεν, οὕτω πάλιν ἔξαρνος γενέσθαι ταῦτ' ἐφ' ἑαυτῷ γενήσεσθαι*, hic fortasse, quia infinitivus *γενήσεσθαι* etiam ad *ὡμολόγησεν* referendus est. [5]) *ταῦθ' ὑμεῖς ἀναδέξεσθε ὑπὲρ ὑμῶν πεπρᾶχθαι*; quae si recte tradita sunt, *ἀναδέχομαι* profiteri significat; cf. 46, 7. We. et Bl. *ὑπὲρ ὑμῶν πεπρᾶχθαι* deleverunt. — Reliquis locis *ἀναδέχομαι* idem est quod *ὑπισχνοῦμαι*.

---

[1]) ἐξελεγχθέντα … ἀσεβεῖν θύοντα libri (Bk. Dd. Tu. Vo.): ὡς ἀσεβοῦντα καὶ θύοντα Athen. XIII 594 A: ἀσεβοῦντα καὶ θύοντα Bl. Infinitivus tamen §§ 53. 91 defenditur. [2]) τὸν καταλείπεσθαι λέγοντά τι αὐτοῖς. καταλείπεσθαι LFOYX (Bl. qui praeterea ὡς, quod libri ante καταλείπεσθαι exhibent, cum X delevit): ὡς καταλείπεται reliqui. [3]) Infinitivi ad ἀντεῖπον relati omnes negatione instructi sunt. [4]) Ex testimonio a Demosthene recitato. [5]) καὶ ὁ ἐπιτροπευθῆναι … μαρτυρῶν … εἰδείη om. S. [6]) Cf. an. 4. [7]) κρινεῖν ὀμωμοκότας Bl. sec. Aristid. I 662. 829: ὑμῖν ὀμ. libri (Dd.): ὑμῖν ἕξειν ὀμ. Wolf. Bk. Tu. Vo.: Voem. We. νομίζετε, quod sequitur, in νομίζειν mutaverunt. — Cobeti coniectura ὑμ. νομιεῖν ὀμ. ad Blassianam proxime accedit.

---

[1]) *ὀμόσαντι* : *ὁμολογήσαντι* S¹. Cf. 41, 15 *ὀμόσαντας* : *ὁμολογήσαντας* Sγρ F. [2]) *ὀμοσάσης* : *ἐξαπατησάσης* S (Vo). [3]) *δικάσειν ὀμωμόκατε* : *δικάζετε* Ar. [4]) *ἔχειν ὡμολόγει* secl. Dobr. [5]) Verba ex testimonio quodam ad verbum repetita. [6]) *κεκτῆσθαι* secl. Bl. [7]) *ὁμολογῆσαι ποιήσασθαι* Bk. Bl. Dd. Tu. : *ὁμολογήσασθαι* S (Vo) : *ποιήσεσθαι* Madvig Adv. crit. I, 174 an. [8]) Praeterea 42, 8 et 44, 12 infinitivi cum articulis iuncti ab *ὁμολογεῖν* pendent. Cf. etiam 18, 266 *τὸ μηδ' ὁτιοῦν ἀδικεῖν ἀνωμολόγημαι*. [9]) „Nach Aktivum erscheint Infinitiv nur, wo *πείθειν* mit Reflexiv verbunden nicht wesentlich verschieden ist von *πεπεῖσθαι*“, Karlowa l. c. p. 18.

προφασίζομαι 19, 124.

σκήπτομαι 6, 13. 33, 18.

προσεπισφραγίζομαι IV, 3.

ὑπισχνοῦμαι 2, 7. 3, 16. 5, 10. 7, 5. 15, 4. 19, 76. 82. 21, 13. 30. 104. 22, 48.[1]) 23, 18. 153. 160. 161. 177. 24, 160. 25, 36. 45. 66. 36, 38. 42, 17. 49, 27. 64. 59, 21. pr. 18.

φάσκω 2, 6. 5, 14. 9, 8. 73. 10, 34. 40. 11, 20. 12, 9. 12. 15, 3. 16, 23. 17, 14. 18, 292 bis. 19, 114. 20, 104. 131. 21, 132. 22, 40. 23, 124. 155. 25, 49. 26, 23. 27, 62. 28, 9. 14. 29, 14. 41. 30, 8. 23. 26. 27. 29. 39. 31, 11. 32, 14. 33, 17. 34, 9. 16. 43. 47. 35, 44. 45. 52. 37, 1. 12. 15. 39, 2. 21. 23. 28. 31. 40, 9. 10. 20. 30. 54. 41, 25. 43, 7. 77. 44, 11. 32. 37. 48. 52. 47, 43. 63. 48, 45. 55. 49, 19. 52, 20. 53, 22. 54, 1. 55, 24. 56, 13. 23. 31. 49. 57, 25. 58, 29. 40. 59, 44. 67. 72. 106. 112. pr. 35, 4. 43, 2.

(*φαίνω*) *ἀποφαίνομαι* 19, 117. 30, 36.

φημί 1 : 3^{ies}.[2]) 2 : 4. 3 : 1. 4 : 7. 5 : 3.[3]) 6 : 2. 7 : 22.[4]) 8 : 9.[5]) 9 : 16. 10 : 3. 11 : 2. 12 : 3. 13 : 5. 14 : 10. 15 : 3. 16 : 10. 17 : 1. 18 : 17. 19 : 53.[6]) 20 : 26. 21 : 14. 22 : 17. 23 : 17. 24 : 23. 25 : 7. 26 : 2. 27 : 22. 28 : 3. 29 : 13. 30 : 4. 31 : 7. 32 : 5. 33 : 8. 34 : 23. 35 : 6. 36 : 4. 37 : 6. 38 : 4. 39 : 7. 40 : 11. 41 : 5. 43 : 1. 44 : 5.[7]) 45 : 10. 46 : 7. 47 : 13. 48 : 7. 49 : 12.[8]) 50 : 5. 51 : 5. 52 : 3. 53 : 2. 54 : 7. 55 : 2. 56 : 13. 57 : 12. 58 : 20.[9]) 59 : 3. 60 : 2.

[1]) *ὑποσχόμενοι* om. S¹L¹ (Tu.); sed numeri tueri videntur. [2]) Cf. p. 47. [3]) 5, 17 *τί οὖν ἡγοῦμαι φοβερὸν καὶ τί φυλάξασθαι φημὶ δεῖν;* *φημί* in S omissum etiam in editione Teubneriana deest; sed reduxit Bl. (cum ceteris) Mus. Rhen. 43, 1888. p. 283 sq., app. crit. vol. II p. CXXXII. [4]) 7, 33 We. del. *ἔφη*, quia cum Tournier *ὅσ'* pro *ὅτι* scripsit. [5]) 8, 59 *τί φήσομεν; ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐ πολεμεῖν.* Post *πολεμεῖν* v. *ἐρεῖ* inseruerunt (teste We.). [6]) 19, 14 ex Aeschinis quadam oratione repetita. — 112 *ἔφη* om. S¹ (Bk. Tu. Voem. We.); habent v. et schol. Aesch. 2, 187 (Bl. Dd. Vo.). — 120 *οὐ γὰρ δὴ δι' ἀπειρίαν γ' οὐ φήσεις ἔχειν ὅ τι εἴπῃς* omnes: *ἀγνοήσεις ὅ τι εἴπῃς* Anecd. Bk. p. 208. — 148 *ἀλλὰ νὴ Δία — τῳ πολέμῳ* del. Markland Bk. Dd. Tu.; Bl. litteris minoribus expressit; Vo. in § 148 inseruit; Wolf Spengel Voem. We. lacunam post *πολέμῳ* indicarunt; A. Schaefer, Demosthenes und seine Zeit III, 2 p. 66 illa verba ex 8, 8 interpolata esse censet. [7]) 44, 51 *φήσειν* corr. F (Bl.): *φάσκειν* F¹ (Dd.): *εἰ φήσει* SA (Bk. Tu. Vo.). [8]) 49, 6 *ἔφη* v. (Bk. Bl. Dd. Tu. Vo.): *ἐδόκει* A; Bl. delendum putat. [9]) 58, 46 *μὴ φήσει ἂν γράψασθαι* (Ar.: *μὴ γράφεσθαι* SFQ)

61 : 1. pr. : 17. I : 2. III : 6. IV : 1. V : 2. *φημὶ κοὐκ ἂν ἀρνηθείην* 21, 191. *φημὶ καὶ μαρτυρῶ* 47, 7. *φημὶ καὶ αἰτιῶμαι* 54, 15.

χειροτονῶ 21, 216.

ἀποχειροτονῶ 24, 12.

(*χωρῶ*) *συγχωρῶ* 20, 116. 134. 143. 25, 85. 35, 43. 39, 32. 55, 13. 25. I, 8.

ψηφίζομαι 15, 22. 18, 250. 32, 22. 23. 47. 35, 45. 46. 42, 30. 43, 14. 82. 48, 25. 57, 29. 44. 61. 62. 59, 108. *ψ. καὶ ὁμολογῶ* 7, 29.

b) Verba sentiendi et cogitandi.

ἀκούω 3, 21. 4, 24. 9, 48. 19, 34. 72. 80. 202. 221. 337. 20, 145. 21, 24. 75. 22, 17. 23, 110. 24, 144. 154. 187. 38, 19. 45, 43. 50, 49. 53, 6. 54, 38. 55, 24. 56, 25. 59, 119. III, 7. IV, 1.

δοκῶ (= puto) 46, 17. 53, 12.

(= videor) 1:4. 2 : 6. 4 : 9. 5 : 5. 6 : 2. 7 : 1. 8 : 7. 9 : 4. 10 : 6. 11 : 2. 12 : 2. 13 : 3. 14 : 6.[1]) 15 : 7. 16 : 11. 18 : 21.[2]) 19 : 19. 20 : 31. 21 : 25.[3]) 22 : 22. 23 : 22. 24 : 35. 25 : 11. 27 : 6. 28 : 1. 29 : 6. 30 : 2. 31 : 4. 32 : 1. 34 : 1. 35 : 1. 36 : 2. 37 : 1. 38 : 1. 39 : 8. 40 : 9. 41 : 1. 42 : 1. 43 : 7.[4]) 44 : 1. 45 : 5. 46 : 5. 47 : 6. 48 : 7. 49 : 5. 50 : 1. 51 : 5.[5]) 52 : 2. 53 : 1. 54 : 4. 55 : 1. 56 : 3. 57 : 5. 58 : 5. 59 : 8. 60 : 6. 61 : 11. pr. : 55. I : 1. III : 7. IV : 1.

---

del. Bl.; Bk. Tu. Vo. lectionem vulgatam retinuerunt, Dd. *ἂν γράψασθαι* ex Ar recepit.

[1]) Incerta sunt, quae 14, 1 leguntur: *τοῦ δύνασθαι δοκεῖν λέγειν* S, *τοῦ δοκεῖν λ. δυν.* A, *τοῦ δοκεῖν εὖ λέγειν.* Dd. *δύνασθαι* del., Bl. et hoc et *δοκεῖν.* Pr. 7 *δοκεῖν* delendo favet; sed librorum lectiones coll. 22, 74 *δόξαν οὐ μικρὰν ἀφῄρηνται, τὸ ... δοκεῖν ἐθέλειν μεμνῆσθαι* facile defenduntur. — 14, 7 *δοκεῖν* secl. Reiske Bl.; rell. retinuerunt. — 25 *δόξαιεν* pro *δείξαιεν* deletis *οὐδ' ἂν ὁμολογήσαιεν* prop. Cobet NL² p. 227. [2]) 18, 212 schol. p. 321, 8 *εἶναι δοκῶ* legisse non videtur; sed recipienda sunt haec verba, nisi etiam *εἶναι* post *αἴτιος* vel delere vel mutare placet. — 218 *δοκοῦσιν* v. (editores): *νομίζουσιν* SL¹ (Tu.). [3]) 21, 71 We. in annotatione critica *τύπτων ... ὑβρίζειν ἐδόκει* proposuit: *ὑβρίζειν ᾤετο* libri (Bk. Dd. Tu. Vo.), *ᾤετο δεῖν* Schaefer, *δεῖν ᾤετο* Herwerd. Bl. [4]) 43, 34 *λέγειν δόξει* : *λέγει* A. [5]) 51, 17 *φασὶ δοκεῖν* pro *φασὶ δεῖν* in Aᵇ falso irrepsit.

δοκιμάζω 13, 11. 40, 54.[1]) pr. 10, 1. (27, 5 = 30, 6).

ἐλπίζω 1, 21. 2, 25. 26. 4, 7. 50. 13, 30. 18, 26. 147. 19, 54. 240. 332. 20, 161. 162. 21, 4. 28, 22. 29, 54. 34, 4. 37, 47. 53, 29. 56, 25.[2]) 61, 6. I, 13. II, 20.

ἐλπίδα (*πολλὰς ἐλπίδας*) *ἔχω* 27, 2. 29, 1. 32, 12. 33, 28. 50, 62. 57, 2.

ἡγοῦμαι 1 : 4. 2 : 6. 3 : 2. 4 : 4. 5 : 4. 6 : 5.[3]) 7 : 3. 8 : 5. 9 : 3. 10 : 6. 13 : 5. 14 : 13. 15 : 13. 16 : 4.[4]) 17 : 1. 18 : 20.[5]) 19 : 22.[6]) 20 : 15. 21 : 20. 22 : 5. 23 : 20. 24 : 13.[7]) 25 : 6. 27 : 2. 29 : 3. 30 : 4. 31 : 2. 33 : 2. 34 : 3. 35 : 4. 36 : 4. 37 : 1. 38 : 2. 39 : 5. 41 : 6. 43 : 4. 44 : 1. 45 : 10. 47 : 5. 48 : 4. 49 : 6. 50 : 6. 51 : 3. 52 : 1. 53 : 4. 54 : 2. 55 : 2. 56 : 1. 57 : 1. 58 : 3. 59 : 8. 60 : 7.[8]) 61 : 7. pr. : 32. II : 3. III : 5. V : 1.

κρίνω 3, 21. 6, 10. 9, 40. 10, 50. 12, 5. 14. 15, 22. ⟨33⟩.[9]) 18, 215. 298. 299. 20, 101. 135. 23, 75. 25, 42. 57, 4. 61, 24. pr. 5, 1. 41, 3. 55, 1. III, 7. 20. 31. 45.[10])

προκρίνω 61, 31.

(*λαμβάνω*) *ὑπολαμβάνω* 1, 1. 3, 4. 6, 17. 18. 8, 43. 44. 9, 9. 30. 10, 12. 13. 15 bis. 31. 50. 11, 21. 13, 30. 14, 36. 15, 30. 16, 22. 17, 16. 18, (40).[11]) 110. 123. 142. 143. 147. 161. 194. 204. 249. 269. 287.[12]) 19, 5. 68. 130. 153. 167. 20, 138. 142. 21, 8. 127. 152. 172. 185. 22, 51. 62. 23, 6. 25. 87. 122. 134. 140. 199.[13]) 24, 53. 67. 69. 155. 158. 162. 210. 25, 2. 26. 48. 65. 66. 86. 26, 1. 4.

---

[1]) *δοκιμαζέτω* SγρFQ (Bl. Tu. Vo.) : *νομιζέτω* Bk. Dd. [2]) *ἤλπιζον* omnes: *ἔμελλον* A. [3]) 6, 17 *οὐδ᾽ ἂν οἴκοι μένειν* [*βεβαίως*] *ἡγεῖτο* libri (Bk. Dd. RdB. Tu. Vo. Voem. We. Wr.); probat Liban. IV, 353, 8: *ἡγεῖται* Cobet: *ἠδύνατο* ci. Bl. coll. 10, 12, ubi SA *ἠδύνατο* exhibent. [4]) 16, 18 *οὐ γὰρ ἂν ἡγοῦμαι περὶ τούτων μόνον ἡμῖν εἶναι τὸν λόγον πρὸς ἐκείνους* editores omnes praeter Bl., qui cum Herwerdenio ad *οὐ γὰρ περὶ τούτων* omnia delevit. [5]) 18, 147 Bl. cum A ante *προσέχειν* del. *ἡγεῖτο*, quod ceteri servaverunt. — Idem 253 *ἡγοῦμαι* cum Q sustulit. [6]) 19, 151 *ἡγούμην* del. Cobet; cf. p. 45. [7]) 24, 213 Cobet We. Bl. *ἡγοῖτο* recte deleverunt; cf. p. 35. [8]) 60, 31 *ἡγήσατο* v. (editores omnes): *ηὑρήσατο* SYQOF. [9]) *κρινεῖν* ex Blassii coniectura additum est; cf. p. 49 an. 7. [10]) *κρίνεται* γρQ, Aristid. I, 792 Dd., editores : *γίνεται*. [11]) Ex Philippi epistula quadam. [12]) *ὑπολαμβάνοντες* SLBFQ (Dd. Tu. Vo. Voem. We. Wr.): *ὑπέλαβον* Y, *ὑπελάμβανον* (Bk. Di.); secl. Bl. [13]) *ὑπελάμβανον* v. (editores): *ἐνόμιζον* γρS. Cf. 18, 59 *νομίσῃ* Alexander VIII 434 W: *ὑπολάβῃ* libri.

32, 6. 31. 34, 2. 48. 38, 24. 39, 41. 42, 30.[1]) 44, 49. 59. 45, 30. 58. 51, 2. 56, 13. 18. 57, 7. 50. 63. 58, 27. 28. 48. 60, 4. 12. 20. 29. 30. 34. 61, 14. pr. 2, 2. 3. 16.[2]) 21, 2. 4. 22, 3. 23β.[3]) 29, 3. 32, 2. 34, 2. 44, 1. 47, 1. I, 1. 4. 13. III. 19. 44. IV, 3. V, 4. VI, 2. — *ὑπολ. καὶ γιγνώσκω* 18, 10.

λογίζομαι 19, 59. 60. 318. 21, 176. 27, 20. 37. 39.

διαλογίζομαι 44, 35.

(*νοῶ*) *ὑπονοῶ* 48, 10.

νομίζω 1 : 3. 2 : 4. 3 : 3. 4 : 4. 5 : 4. 6 : 3. 8 : 5. 9 : 2. 10 : 6. 11 : 5. 12 : 1. 13 : 3. 14 : 6. 15 : 8.[4]) 16 : 7. 17 : 3. 18 : 19.[5]) 19 : 11. 20 : 9. 21 : 18. 22 : 6. 23 : 24. 24 : 12. 25 : 6. 27 : 2. 29 : 7. 30 : 6. 34 : 2. 35 : 1. 36 : 6. 37 : 1. 38 : 2. 39 : 5. 40 : 7. 42 : 3.[6]) 43 : 2. 44 : 3. 45 : 8. 48 : 4. 51 : 7. 53 : 1. 54 : 5. 55 : 1. 57 : 9.[7]) 58 : 10. 59 : 3. 60 : 4.[8]) 61 : 9. pr. : 39. I : 2. II : 6. III : 6. IV : 2. V : 2.

οἴομαι (*οἶμαι*)[9]) 1 : 5. 2 : 3. 3 : 2. 4 : 11. 5 : 5. 6 : 7.[10]) 7 : 4. 8 : 11. 9 : 9.[11]) 10 : 6.[12]) 11 : 1. 12 : 2. 13 : 3. 14 : 6. 15 : 9.

---

[1]) *ὑπολαμβάνομεν* omnes: *ἀπολαμβάνομεν* S. [2]) *ὑπολαμβάνω* secl. Bl. (br.). [3]) *οὐδὲν δεῖν κοινῇ ποιεῖν ὑποληπτέον ἦν* Sauppe Bl.: *οὐδὲν ἔδει ... ὑπολ. ἦν* libri (Vo. cruce ascripta): *οὐδὲν ἔδει κοινῇ ποιεῖν* Wolf Bk. Dd. [4]) 15, 18 *νομίζω* secl. Bl. [5]) 18, 59 *ἀπαρτᾶν νομίσῃ* Bl. RdB. sec. Alexandr. VIII 134 W. Dion. Cass. LII p. 476 C: *ὑπολάβῃ ἀπαρτᾶν* (brev. hiat.) codd. (Bk. Dd. Di. Tu. Vo. Voem. We. Wr.): *ἀπ. ὑπολ.* Li. — 252 *πράττειν νομίζων* codd., editores: *πράττων* Georgides Boisson. Anecd. p. 9; Dobr. in dubium vocavit. — Non numeravi 218, cum editores *δοκοῦσιν* pro *νομίζουσιν* (SL[1], Tu.) recte scripsisse videantur. [6]) 42, 15 alterum *νομίζωσι* cum Bl deleverim, quamobrem hunc locum in computatione omisi. [7]) 57, 66 *νομίζετε* codd., editores: *ὑπολαμβάνετε* Aristid. [8]) 60, 33 *χρὴ τούτους εὐδαίμονας νομίζεσθαι* FYQ (Bk. Dd. Bl.): *νομίζεσθαι* c. v. om. Tu. Vo., *εὐδαιμονίζεσθαι* pro *εὐδαίμονας νομίζεσθαι* scribendum esse suspicatur Bl. [9]) Formas *οἶμαι* et *οἴομαι* a Demosthene promiscue usurpatas esse e numeris sermonis cognoscitur; codices hac in re valde incerti sunt; ut in or. XX inter 20 locos, quibus *οἴομαι* et *οἶμαι* occurrunt, 7 sunt, ad quos Voem. in apparatu critico copiosissimo libros mss. vacillare adnotavit. Attamen *οἶμαι* magis usitatum fuisse ex poetarum scriptis colligitur; cf. Ellendt et Dindorf in Lexicis Sophocleis, qui formae plenioris unum tantum exemplum (OC 28) nominant. Cf. etiam Veitch, Greek Verbs (Oxford[2] 1887) p. 482. [10]) 6, 20 Vo. *οἴεσθε* sustulit. [11]) 9, 2 *οἴονται* codd. (Dd. Vo.); litteris minoribus expressit Bl.; del. Bk. Tu. We. [12]) 10, 58 hoc in numero deest, cum pro

16 : 7. **17** : 7. **18** : 21. **19** : 31.[1]) **20** : 22.[2]) **21** : 30.[3]) **22** : 21.[4]) **23** : 24. **24** : 36. **25** : 12. **26** : 3. **27** : 2. **28** : 4. **29** : 9. **30** : 3. **31** : 1. **32** : 5. **34** : 3. **35** : 6. **36** : 9. **37** : 12. **38** : 5. **39** : 6. **40** : 7. **41** : 2. **43** : 7. **44** : 10. **45** : 10. **46** : 1. **47** : 12. **48** : 3. **49** : 7. **50** : 5. **51** : 3. **52** : 3. **53** : 2. **54** : 9. **55** : 2. **56** : 7. **57** : 5. **58** : 7. **59** : 3. **60** : 5. **61** : 7. pr. : 40. I : 4. II : 2. III : 2. IV : 2. *οἴομαι καὶ πεπεικὼς ἐμαυτὸν ἀνέστηκα* 5, 3.

ὁρίζομαι 9, 19. 19, 241. 37, 60.

πιστεύω 13, 32. 14, 34. 21, 221. 22, 21. 45, 19. 41. 46, 6. 47, 45. 58, 11. pr. 23 β. 38, 3. 46, 4. 49, 3. II, 22.

ἀπιστῶ 19, 169.

πυνθάνομαι 19, 201. 21, 108.[5]) 45, 47. 54, 13. 58, 37.

τίθημι 14, 37. 18, 124.[6]) 180. 254. 19, 59. 20, 20. 21, 75. 23, 47. 128. 29, 40. 39, 28. — *τίθεμαι* 25, 43. 44.

ὑποψίαν ἔχω 57, 24.

φαίνομαι[7]) 1, 3. 5, 1. 6, 1. 7, 21. 10, 71. 13, 18. 14, 40. 18, 231. 20, 7. 35. 76. 82. 110. 146. 21, 8. 24, 61. 25, 59. 26, 27 29, 46. 37, 14. 45, 62. pr. 7, 1. III, 11.

c) Verba accusandi, calumniandi, sim.

αἰτιῶμαι 8, 6. 56. 10, 18. 15, 3. 18, 10. 150. 23, 67. 24, 160. 25, 40. 69. 29, 21. 32, 26. 33, 6. 36, 20. 37, 12. 45. 38, 10. 50, 63. pr. 9, 1. 25, 1. 51. [cf. 54, 15].

λέγειν οἰομένους Cobet. Bl. We. *λ. εἰθισμένους* cum A recte scripsisse credam.

[1]) 19, 14 Aeschinis verba sunt. — 256 *οἴομαι* k 5, *οἶμαι* A (Bl.): *ἡγοῦμαι* [vel *ἡγοῦμαι καὶ βούλομαι*] codd. rell. ex iis quae praecedunt (Bk. Dd. Tu. Vo. Voem. We). [2]) 20, 90 *δεῖν* om. SAL (Bk. Tu. Vo. Voem.); habent v. (Dd. Bl. Sa. We. Wr.); quo deleto *οἶμαι* volendi notionem] acciperet. [3]) 21, 101 *οἶμαι* v. (editores): *ἡγοῦμαι* A al. [4]) Exclusi 22, 74, quae Emperius ad Dion. Chr. p. 66 damnavit, Sauppe et Bl. ut ex 24, 182 interpolata secluserunt. [5]) *πέπυσμαι* v. (editores omnes): *πέπεισμαι* S¹ al. [6]) *θῇ* A Vind. 1 (Bl. coll. § 180); *φῇ* rell. [7]) *φαίνομαι* c. inf. et *φαίνομαι* c. part. coniunctum ita differunt, ut hoc „omnibus videri itaque clarum atque perspicuum esse", illud „singulis tantum videri" itaque privatam modo opinionem significet. Sed recte Goodwin 914, 5: „In some cases the two constructions cannot be distinguished in sense." Qua re, ubi verbum illud, quod ad *φαίνομαι* relatum exspectes, omissum est, dubium esse potest, utrum infinitivus an participium sit supplendum. Cf. 14, 7 (var. lect.).

(*βάλλω*) *διαβάλλω καὶ φημί* 29, 22.
προβάλλομαι (= accuso) 29, 1.
(*γιγνώσκω*) *καταγιγνώσκω* 17,29. 21,175.206. 39,37.38.
γράφομαι 59, 62. 66 bis. 126.
(*δείκνυμι*) *ἐνδείκνυμαι* (= accuso) 21, 182.
(*καλῶ*) *ἐγκαλῶ* 52, 14 [cf. 7, 10 *οὔτ' ἐγκαλεῖτε οὐδ' ἡγεῖσθε ἀδικεῖσθαι*].
κατηγορῶ 49, 13.
(*μαρτυρῶ*) *καταμαρτυρῶ* 28, 3. 11. 29, 9. 33. 56. 40, 47. 58, 12. [cf. 28, 9 *πάλιν δ' εἰληφέναι κατ' ἀλλήλων μαρτυρεῖτε*].
μηνύω 24, 11.
ὀνειδίζω 59, 12.
(*χειροτονῶ*) *καταχειροτονῶ* 21, 175. 180. 199. 51, 8. [cf. 21, 175].

B) Verba impersonalia.

ἐλπίς ἐστιν 1, 14. 4, 2. 9, 5. 23, 106. 59, 57. pr. 30, 2. 3 = 38, 1.
λόγος ἐστίν 22, 25. [cf. *λέγεται* 24, 212 similiaque p. 59 congesta].
φανερόν ἐστιν . . . καὶ ὁμολογεῖται 44, 56.

§ 2. De infinitivorum ex verbis dicendi, cogitandi sim. pendentium subiectis.

Infinitivorum subiecta quae dicuntur aut cum subiectis aut cum obiectis illorum, a quibus pendent, verborum congruunt; omniaque vel pronomina vel adiectiva vel participia ad ea relata in iisdem atque illorum verborum vel subiecta vel obiecta casibus ponuntur.

1. Iisdem igitur verborum dicendi vel cogitandi et infinitivorum subiectis, nominativi plerumque leguntur, ut: 19, 140 *ὅλην τε τὴν πόλιν οὕτω καὶ σφεῖς ὡμολόγουν ὑπάρξειν αὐτῷ.* 34, 20 *ὡμολόγει μὲν εἰρηκέναι ταῦτα πρὸς τοῦτον, οὐ μέντοι ἐντός γε ὢν εἰπεῖν αὐτοῦ.* al. Interdum autem alii quoque casus reperiuntur, ut III, 2 *τῶν δημοτικῶν εἶναι προσποιουμένων.* 5, 14 *τοὺς . . . . φάσκοντας Ἀμφικτύονας νῦν εἶναι* al.

Quae constructio ibi etiam usurpatur, ubi infinitivi non ab ipsis verbis dicendi vel cogitandi, sed ab infinitivis *δεῖν, χρῆναι, προσήκειν* sim. ad illa relatis pendent, ut 21, 146 *πάνθ' ὑπέμειναν, ὁτιοῦν ἄκοντες παθεῖν κάλλιον εἶναι νομίζοντες, ἢ ἑκόντες ὑβρίζεσθαι συγχωρῆσαι*, al.

Praeterea huc plerique eorum locorum pertinent, quibus verba dicendi et cogitandi passive usurpata cum infinitivis coniuncta sunt: *ἀπαγγέλλομαι* 19, 63 (*Φίλιππος ἀπήγγελτο πρὸς ὑμᾶς ὑπὸ τούτου, ἐπὶ τῇ τῶν Φωκέων σωτηρίᾳ παρεληλυθέναι*); *γράφομαι* 53,2. *ἐγγράφομαι* 44,53. *ἐνδείκνυμαι* 21,182. *δοκιμάζομαι* 13, 11. 27, 5 = 30, 6. *προσδοκῶμαι* 19, 170. *ἐξελέγχομαι* 59, 53. 91. 116. *κρίνομαι* 6,10. 12,14. 20,161. 23,75. 57,4. III, 45. *ὑπολαμβάνομαι* 15,30. 18,142.269. 19,68. 23,6. 61, 14. *λέγομαι* 20, 11. 73 bis. 21,143. 144. 24, 140 bis. 141 bis. 212. *νομίζομαι* 2, 3. 24, 75. 107. 29, 26. 39, 29. 33. 40, 47. 51, 19. 54, 15. 57, 64. 60, 10. 33. pr. 2, 2. 32, 1. 46, 2.[1]) *ὁμολογοῦμαι* 7,18. 29. 18, 251. 22, 68. 23, 86. 25, 21 33, 34. 43,3. 44, 12. 48. 49, 39. 50, 11. 53, 28. 54, 32. 55, 8. 56, 16. 57, 47. 58, 17. 60, 4. *ἀνομολογοῦμαι* 18, 86. *προσομολογοῦμαι* 29,20. *ὁρίζομαι* 37, 60. *χειροτονοῦμαι* 21, 216. *συγχωροῦμαι* 55, 13. — 36, 22 codd. exhibent *μεμαρτύρηται τὸ τέταρτον μέρος λαβεῖν καὶ ἀφεῖναι τῶν ἐγκλημάτων ἁπάντων* (Bk. Bl. Tu. Vo.); sed *τῷ τὸ* ci. Reiske, quem Dd. et Huettner l. c. p. 22 secuti sunt. — (Cf. etiam *γιγνώσκομαι* 12, 14. 18, 228. 24, 52. 59, 72. *ἀποδείκνυμαι* 18, 250.)

2. Sin autem subiecta infinitivorum obiectis verborum dicendi et cogitandi efficiuntur, plerumque accusativi c. inf. postulantur; quos tamen omnes enumerare supervacaneum est. Haec tantum digna videntur, quae commemorentur.

a) Interdum accusativi pronominum personalium, easdem personas significantes atque subiecta verborum dicendi vel cogitandi, cum infinitivis coniuncti sunt, ubi nominativos c. inf. exspectes.

---

[1]) Post *ὑπολαμβάνομαι* et *νομίζομαι* exceptis 15, 30 et pr. 32, 1 infinitivus *εἶναι* ubique praetermissus est, qua de re duplices accusativos hic cognoscas. Cf. Delbrueck, Grdl. d. gr. Synt. (Halle 1879) p. 34. Kuehner § 441. Madvig, Synt. 24 b.

relata ad	Inveni						
	ἐμαυτόν	σεαυτόν	ἑαυτόν	ἑαυτήν	ἑαυτούς	σφᾶς αὐτούς	ἐμέ
ἀπογράφω			27, 16				
εἶπον							57,46
κατ' ἀλλήλων μαρτυροῦσιν						28, 14	
κατα-μαρτυρῶ						28, 3	
φάσκω			35, 44 44, 48				
φημί	19, 189 39, 10		39, 10 58, 66				
ἐλπίζω		19, 240					
ἡγοῦμαι	8, 68 23, 168 pr. 44, 1 II,1			47, 41			
ὑπολαμβάνω	57, 50		(57, 50)				
νομίζω	48, 2				19, 295		
οἶμαι	21, 74	36, 31					
τίθημι	18, 180	39, 28					

Haec constructio minimum miri habet, ubi infinitivo *εἶναι* omisso duplices accusativi efficiuntur, ut 8, 68 *ἀνδρειότερον . . . ἐμαυτὸν ἡγοῦμαι* et 57, 50 *ἐμαυτὸν Ἀθηναῖον ὑπείληφ' ὥσπερ ὑμῶν ἕκαστος ἑαυτόν.* — Similia codicibus exhibentur, sed a nonnullis editoribus in dubium vocata sunt: 37, 25 *γέγραφεν γὰρ καταστῆναι μὲν ἐμέ, ἀπαγορεύειν δ' αὐτόν* (Bk. Dd. Vo.): *αὑτόν* Tu.: *αὐτός* Dobr. Bl.; 55, 24 *τῆς τούτων μητρὸς ἀκούειν ἔφη κριθῶν μὲν βρεχθῆναι, καὶ ξηραινομένους ἰδεῖν αὐτήν* (Aristid. p. 452 W., Bk. Dd. Vo.): *αὑτήν* Schaefer Tu.: *αὐτή* mal. Bl.

His cum locis comparandi sunt: 7, 14 *δίκαιόν φησιν εἶναι κοινῇ φυλάττειν τοὺς ἐν τῇ θαλάττῃ κακουργοῦντας ὑμᾶς τε καὶ αὐτόν*; 17, 18 *πρὸς τοῦτο δὲ μαχομένους οὐδέποτε παύσασθαι οἰήσονται δεῖν ἑαυτούς*; 18, 110. 24, 117. 40, 12. 44, 35. 47, 65. 53, 24. 56, 38. (ubi A *αὐτόν* om.) 58, 15. 59, 57. Contra V, 2 *πεπεικὼς ἐμαυτὸν ἀληθῆ λέγειν* = *πέπεισμαι ἀληθῆ λέγειν* similiaque huc non pertinent.

b) Paucis locis accusativi c. inf. coniuncti a verbis dicendi passivis pendent: 20, 159 (*γέγραπται καὶ ὀμώμοται*), 21, 162 (*ἐξηγγέλλετο*), 24, 212 (*λέγεται*), 29, 44 (*ὡμολόγητο*), 30, 10 (*ὁμολογεῖται*), 45, 10 (*ἔστι μεμαρτυρημένον*). Quibus similia sunt, quae 21, 199 leguntur: *καταχειροτονηθὲν αὐτοῦ καὶ ταῦτ' ἀσεβεῖν περὶ τὴν ἑορτήν*, et acc. c. inf. ad *ὑποληπτέον* (17, 16. pr. 23β) et *νομιστέον ἐστίν* (23, 74. 39, 35. pr. 1, 3) relati.

c) *Ὑμᾶς* (vel *ἡμᾶς*) ad infinitivos subiectis carentes subaudiendum est, ubicunque oratoris verba non ad singulas personas, sed ad totam auditorum coronam spectant;[1]) qua re omnia adiectiva et participia ad pronomen illud oratoris verbis subiectum pertinentia in accusativo ponuntur, ut 2, 27 *φημὶ δὴ δεῖν εἰσφέρειν χρήματα, αὐτοὺς ἐξιέναι προθύμως κτέ.* — *τινά, ἕκαστον* vel simile quid in locis communibus subest; cf. 1, 16 *οὐ μὴν οἶμαι δεῖν τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν σκοποῦντα ὑποστείλασθαι περὶ ὧν ὑμῖν συμφέρειν ἡγοῦμαι.* 13, 1 *οὐδέτερόν μοι δοκεῖ τῶν χαλεπῶν εἶναι, οὔτ' ἐπιτιμήσαντα ... εὐδοκιμῆσαι ... οὔτε συνειπόντα ... χαρίσασθαι;* 59, 14 *ἅπερ ἡγούμην προσήκειν δεηθῆναι νέον τε ὄντα καὶ ἀπείρως ἔχοντα τοῦ λέγειν.* 61, 52 *ἡγοῦ κράτιστον μὲν εἶναι πρωτεύειν ἐν ἅπασι, τούτου δ' ὀρεγόμενον ὀφθῆναι μᾶλλον συμφέρειν, ἢ προέχοντ' ἐν τοῖς τυχοῦσι.* — Alii quidam accusativi supplendi sunt: 9, 1 *εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλονθ' οἱ παριόντες καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς, ἐξ ὧν ὡς φαυλότατ' ἤμελλε τὰ πράγμαθ' ἕξειν, οὐκ ἂν ἡγοῦμαι* ⟨scil.

---

[1]) Interdum nonnulli codices *ὑμᾶς* de suo videntur textui inseruisse, ut 11, 23 *φημὶ χρῆναι παρεσκευάσθαι μὲν πρὸς τὸν πόλεμον* S al.: *φημὶ χρ. πάντας ἡμᾶς* v. 15, 1 *οἶμαι δεῖν ... βουλευομένους διδόναι παρρησίαν* S: *οἶμαι δεῖν ὑμᾶς* al. 38, 9 *πάντας ἡγοῦμαι μεμαθηκέναι* v.: *π. ἡγ. ὑμᾶς μεμ.* SA.

αὐτὰ[1]) *δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν διατεθῆναι.* 6, 22. 8, 15. 9, 17. 10, 31. 12, 19. 15, 15 bis. 18, 256. 19, 28. 151. 225. 20, 24. 21, 20. 152. 22, 2. 21. 23, 19. 47. 54. 106. 118. 24, 58. 27, 21. 41. 56. (= 29, 48). 28, 22. 29, 33. 31, 6. 33, 37. 34, 4. 35, 7. 39, 22. 35 bis. 44, 32. (45, 26.) 47, 60. 50, 30. 67. 51, 10. 19. 52, 14. 53, 12. 54, 35. 57, 66. 59, 118 bis. pr. 28, 2. 34, 2. III, 6. IV, 12. Ad quos ii loci accedunt, quibus accusativi aut neutri generis nominativi ad alia quaedam verba pertinentes per adiunctionem quae appellatur (*ζεῦγμα, συνεζευγμένον*) simul ad infinitivos pro subiectis videntur esse referendi, ita ut breviloquentia illa, quae in accusativis praetermissis cernitur, minus insolens sit, interdum vel flagitari videatur, quo malus verborum sonus vitetur; ut 6, 18 = 10, 13 *εὖ φρονεῖν δ' ὑμᾶς ὑπολαμβάνων αὑτὸν μισεῖν νομίζει*; cf. 5, 4. 11, 15. 23, 55. 118. 39, 23. 51, 8. 56, 39. 49. 61, 31. pr. 55, 1; 19, 265 *οὐχ ὅπως . . . κολάζειν ἠξίουν τοὺς ταῦτα ποιοῦντας, ἀλλ' ἀπέβλεπον, ἐζήλουν, ἐτίμων, ἄνδρας ἡγοῦντο*; cf. 55, 30. 59, 83; 21, 61 *πότερ' οὖν οἴεσθε τούτων ἕκαστον μισεῖν καὶ πολεμεῖν αὐτῷ διὰ τὴν εἰσφορὰν ταύτην, ἢ τὸν μὲν αὐτῶν ὅτι . . . δοῦλον ἔφη καὶ ἐκ δούλων εἶναι κτἑ.* 2, 20 *καὶ ταῦτα καὶ εἴ τις μικρὰ ἡγεῖται, μεγάλ' . . . δείγματα τῆς ἐκείνου γνώμης καὶ κακοδαιμονίας ἐστίν.* Hic exemplorum numerus etiam augetur, si eos locos adnumeramus, ubi codices ita differunt, ut alteri vulgaris dictionis, alteri breviloquentiae illius, de qua agimus, exempla exhibeant, eosque, ubi meris editorum coniecturis accusativi deleti sunt. Illius generis sunt: 10, 1 *περὶ ὧν βουλεύεσθε* om. Aristid. p. 403 W. (Bl.). 18, 147 *αὐτοὺς* post *εὐθὺς* om. A. 19, 135 *ὑμᾶς* post *νομίσας* om. SAY (Bk. Bl. Tu. Voem. We.); ante *νομ.* hab. L; retinuerunt Dd. Vo. 337 *αὐτὸν* ante *ἀκούω* om. L. Aug. 2; secl. Bl. 20, 2 *τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ τοὺς ἔχοντας ἀφείλετο τὴν δωρεὰν ἀναξίους νομίζων.* F (Bk. Bl. Tu.): *τ. αὐτ. τρ., ὅνπερ τ. ἔ. ἀφείλετο τ. δ., ἀν. ἐνόμιζεν* Vo.: *ὅνπερ, οὓς ἔ. ἀφείλετο τ. δ., ἀν. ἐνόμιζεν* Wr.: *ἀφείλετο καὶ ἐνόμιζεν* Sauppe: *τ. ἔ. τὴν δωρεὰν ἀναξίους ἐνόμιζεν* [*ἐνόμιζεν* SLAY al.; *ἀφείλετο* manus antiqua in S expunxit] Reiske Dd. Sa. We. — 23, 215 *ὑμᾶς* post *μνημονεύοντας* om. S

[1]) Vo. *αὐτά* in textum recepit.

(test. Tu.). 29, 48 τούτων εἴ τι F et 27, 56 (Bl.): εἴ τι τούτων A: τοῦτον εἴ τι τούτων S (Bk. Dd. Tu. Vo.). 37, 23 μέ post προστάξαι om. SFQ (Bl. Tu. Vo.): ret. Bk. Dd. [37, 24 μετὰ ταῦτα pro μὲ ταῦτα aperto errore. 47, 7 ἐμέ post φεύγειν errore in S om.].

Ex editorum autem coniecturis haec eiusdem brevis constructionis exempla profecta sunt: 14, 12 τινά post προσδοκᾶν secl. Bl. 14, 36 αὐτὸν inter φίλον et νομίσαντας secl. Bl. (br.). 19, 117 τὰ ὑπὸ Φ. πεπραγμένα [εἰρημένα γρS γρL γρQ] uncis inclusit Bl. Praeterea 2, 15 αὐτὸν ante ἡγήσαιτο delendum esse Bl. ex numeris et ex 11, 9 suspicatur.

Denique pronomina demonstrativa facile subaudiuntur, ubi pro accusativis totae quaedam enuntiationes infinitivo subiectae sunt, ut: 19, 329 ὅτι γὰρ ταῦθ' ἁπλῶς δεδωροδόκηται, καὶ τιμὴν ἔχουσιν ἁπάντων τούτων οὗτοι, πολλαχόθεν μὲν ἔγωγ' οἶμαι δῆλον ὑμῖν εἶναι πάλαι; cf. 24, 66. 30, 39. 32, 24. 40, 38. 54, 13. 56, 23; 36, 22; 9, 31. 16, 6. 21, 212. 59, 126; 27, 42; 29, 1; 6, 32. 8, 54. (10, 1.) 18, 252. 19, 226. 21, 131. 23, 147. 45, 68. 48, 16. 50, 28. 59, 126.[1]) Cf. 33, 35 ὅτι μὲν οὖν ἐγὼ μὲν ὀρθῶς τὴν παραγραφὴν πεποίημαι, Ἀπατούριος δὲ τὰ ψευδῆ ἐγκέκληκε ..., ἐκ πολλῶν οἶμαι ἐπιδεδεῖχθαι τοῦτο ὑμῖν. —

d) Genitivi et infinitivi usurpantur post καταχειροτονῶ 21, 175 (περὶ τὰ μυστήρι' ἀδικεῖν Εὐάνδρου κατεχειροτόνησεν ὁ δῆμος); 175. 180. 199; καταγιγνώσκω 21, 175. 39, 37. 38[2]); καταμαρτυρῶ 29, 9. 40, 47. 58, 12[3]); dativi et inf. post πιστεύω 47, 45 (πιστεύων ἐμαυτῷ μηδὲν ἀδικεῖν), 58, 11. II, 22; συγχωρῶ I, 8; ὀνειδίζω 59, 12. Ex quibus cum genitivis pronominum reflexivorum coniuncta sunt: καταγιγνώσκω 39, 37. 38; καταμαρτυρῶ 40, 47. 58, 12 (cf. 37, 47), cum dativis πιστεύω 47, 45. 58, 11. — Genitivos supplere licet: 21, 206. 29, 33. 51, 8.

Quibus a locis eos, quibus subiecta infinitivorum per at-

---

[1]) Similiter subiecta verbi δοκεῖ totis enuntiatis formantur: 12, 18. 14, 31. 40, 31. 59, 125. pr. 52; 24, 112. 201. 210. [2]) Acc. c. inf. a verbo καταγιγνώσκω pendet: 17, 29; nudus inf. 21, 20 καταγνοὺς ἀδικεῖν = cum se pecasse ipse iudicaret. [3]) καταμαρτυρῶ cum acc. c. inf. 28, 3. 11. 29, 56.

tractionem formas genitivi et dativi induerunt (ut 16, 17 *περὶ ὧν ἔφασαν ἕκαστος σφῶν αὐτῶν εἶναι*; 1, 16. 28, 298. 23, 164. 27, 37. 45, 26. pr. 5, 1. I, 4), separandos esse conspicuum est. — 3. Nullum omnino infinitivi subiectum dicitur, ubi verbum aliquod impersonale ad verbum dicendi vel cogitandi refertur, ut 1, 17 *φημὶ δὴ διχῇ βοηθητέον εἶναι,* 27. 9, 45. 19, 54. 21, 67. 23, 135. 43, 20. 77. 57, 44. 61, 4. V, 4.

§ 3. De temporibus infinitivorum ex verbis dicendi, cogitandi, sim. pendentium.

1. Tempora infinitivorum orationis obliquae singulis indicativorum temporibus respondent, sed ita, ut inf. praes. etiam pro ind. impf., inf. perf. pro ind. plusqpf. substituantur (e. g. 3, 21 *τοὺς ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν λέγοντας ἀκούω . . . τούτῳ τῷ ἔθει καὶ τῷ τρόπῳ τῆς πολιτείας χρῆσθαι,* 22, 41 *κἂν μὲν ἀντιλέγειν* [= se restitisse] *φῇ, μηδένα δ' αὐτῷ πείθεσθαι* [= obsecutum esse] *κτἑ.* 54, 32 *τοὺς . . . ὁμολογουμένους τύπτειν ἐμέ* et aliis circ. 25 locis, ad quos pauci accedunt, ubi codices discrepant, ut 19, 254 *παραλείπειν* S: *παραλιπεῖν* v. [cf. Voemel, Proll. grammat.]). — Praeterea infinitivi pro optativis potentialibus ponuntur; quo fit, ut infinitivi cum particula *ἄν* coniuncti modos et potentialem et conditionalem (irrealem) significent; illum, si optativorum (praes. vel aor.), hunc si indicativorum (impf. vel aor.) locos obtinent; ex quibus significationibus utra intellegenda sit, singulis locis ex sermonis contextu videtur. Inter quos ii modo infinitivi praes. c. *ἄν* iuncti insolentiores sunt, quibus, si quid factum esset, aliud futurum fuisse exprimitur, ut 48, 43: *ἔτι πρὸς τούτοις ἡγεῖ ἄν μ' ἐπιτρέπειν σοι . . . ἐν τῷ τελευταίῳ ἀγῶνι τῷ περὶ τοῦ κλήρου, ἢ ἃ ἔλεγες πρὸς τοὺς δικαστάς, εἰκῇ οὑτωσὶ λέγειν, ἢ περὶ ὧν τὰς μαρτυρίας παρέσχου, οὕτως ἂν παρασχέσθαι, εἰ μὴ μετὰ σοῦ κοινῇ συνηγωνιζόμην*; cf. p. 26.

2. Omnes infinitivi orationis obliquae ad verborum regentium, non ad oratoris tempora referuntur; qua de causa, si ex praeteritis pendent, et ipsi praeteritorum vim accipiunt. Cf. p. 27.

3. Verba promittendi (spondendi) et minandi, sperandi et exspectandi (timendi), creberrime cum infinitivis et fut. et praes. et

praes. vel aor. c. ἄν connexis (= mod. potential.) iunguntur. Quae constructiones in universum ita differunt, ut infinitivis fut. ea, quae promittuntur vel exspectantur, eventura esse pro certo confirmetur (quam ob rem πιστεύω non nisi cum inf. fut. iungitur), infinitivis praesentis de re aliqua futura agi non proprie significetur, infinitivis denique cum particula ἄν coniunctis aliquid occasione data modo posse fieri iudicetur. Sed infinitivi particula ἄν instructi de iis quoque adhibentur, quae certe futura sunt (cf. 19, 122 παρελθὼν ἐξωμοσάμην εὐθέως, καὶ θορυβούντων τινῶν καὶ κελευόντων βαδίζειν, οὐκ ἄν ἔφη ἐλθεῖν. 23, 15 ἦν εἰκὸς προσδοκᾶν ἐκείνους ἐφ' ἑαυτοὺς ἐλθεῖν ἄν διὰ τοῦ ψηφίσματος τουτουί), infinitivi futuri etiam de iis, quae. nisi alia quaedam accident vel acciderint, non contingent.[1]) Quin etiam plures constructiones iisdem in enuntiatis confunduntur. Unde apparet, nullas esse leges, ex quibus alio loco hanc, alio illam usurpari necesse sit; sed ubique scriptores libere, quid dicant, eligere posse. — Sed praeter eas, quas nominavi, constructiones etiam infinitivi futuri c. ἄν copulati et infinitivi aor. illa particula carentes hic et illic ad verba pollicendi et exspectandi relati reperiuntur. Ex quibus illi ubique, hi post verba exspectandi a multis viris doctis coniecturis sublati sunt; infinitivi aor. modo post verba promittendi admittuntur, ubi notio verborum concedendi, permittendi, adhortandi, iubendi in iis inest, ut 41, 5 ὑπολειφθεισῶν χιλίων δραχμῶν καὶ ὁμολογηθεισῶν ἀπολαβεῖν.[2]) Sed ut videamus, quid ex orationibus Demosthenicis de his constructionibus colligendum sit, omnes eos locos exscribemus, quibus infinitivi post verba sperandi, promittendi, sim. leguntur, exceptis modo inf. praes., cum difficillimum sit iudicare, quinam ex iis ad tempora futura spectent; de quibus id unum admoneo, verborum impersonalium δεῖν, ἐγχωρεῖν, λυσιτελεῖν, ὠφελεῖν, etiamsi ad tempora futura pertinent, plerumque infinitivos praes. usurpari; ut δεήσειν non nisi 1, 21, δεῖν saepissime inveni; συνοίσειν 4, 51 bis. pr. 28, 1: συμφέρειν 1, 16. 20. 2, 5. 3, 36. 8, 1. 3. 10, 1. 14, 3. 15, 15 bis. 18. 16, 32. 18,35.161.197.198.274. 20,1.122. 23,103.127. 24,78.157. 45,6.

---

[1]) Cf. Aken, Tempus u. Modus § 54. Krueger § 54, 3, 7. [2]) Cf. Madvig, Kl. philol. Schriften, Leipzig 1875, p. 362.

61, 52. 56. pr. 4. 5, 1. 10, 1. 18. 19. 23*α*. 31, 2. 33, 3. 34, 3. 40, 3. 47, 1 bis. 50, 1. I, 4. III, 4. 5. 7. 8. 20; *λυσιτελήσειν* 9, 11. 23, 110: *λυσιτελεῖν* 21, 20. pr. 39, 2; *ἐγχωρεῖν* 8, 2; *ὠφελεῖν* 3, 21. 13, 13. 61, 14. [cf. 6, 6 *μηδέν᾽ οἴεται κίνδυνον φέρειν τοῦτο τῇ πόλει*].

Memini igitur

A. post verba promittendi (spondendi) et minandi:

a) *ὑπισχνοῦμαι* inf. fut. 2, 7. 3, 16. 5, 10. 7, 5. 15, 14.[1]) 19, 76. 82. 21, 13. 30. 104. 22, 48[2]) = 24, 160. 23, 18. 153. 160. 161. 177. 25, 36. 36, 33. 42, 17.[3]) 49, 27. 64. 59, 21. pr. 18.[4])

b) *ἐπαγγέλλομαι* inf. fut. 11, 3. 18, 132. 178. 19, 48.[5]) 175. 20, 61. 61, 48.[6])

c) *ἀναδέχομαι*[7]) inf. fut. 2, 7. 33, 22. 35, 8. 15.

d) *ἐγγυῶμαι*[8]) inf. fut. 20, 100. 31, 10. *ἐγ. καὶ φημί* inf. fut. 20, 137. *ἐγγυητὴς γίγνομαι* inf. fut. 50, 28. *τοὺς ἐγγυητὰς καθίστημι* inf. fut. 24, 83 saepiusque in legibus ab oratore citatis.

e) *ἀπειλῶ* inf. fut. 19, 257.

His ea verba dicendi adiungenda sunt, quae promittendi, spondendi, minandi notionem, quamquam per se non habent, tamen ex sermonis contextu recipiunt itaque saepius etiam cum illis verbis copulantur; e. g. 19, 220 *ταῦτ᾽ εἰπόντες καὶ ὑποσχόμενοι.* 24, 108 *βούλομαι τοίνυν ὑμῖν, ἃ ὑπεσχόμην ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου, ὑπολογίσασθαι πεποιηκότ᾽ ἐμαυτόν. ἔφην γὰρ κτἑ.* 31, 11 *φάσκειν ἀποτείσειν καὶ ταῦτ᾽ ἐγγυᾶσθαι.* —

f) *διαβεβαιοῦμαι* (= *ἐγγυῶμαι*) inf. fut. 17, 30.[9])

g) *γράφω* inf. fut. 7, 33. *γρ. καὶ ὄμνυμι* inf. fut. 20, 159.

h) *ἐρίζω* inf. fut. 9, 11.

---

[1]) *ὑμῖν ποιήσειν* omnes: *ποιεῖν* schol. Ald. IX, 822 Dd.; praefert Bl. [2]) Cf. p. 51 an. 1. [3]) *ἀποφανεῖν* Dd. Bl.: *ἀποφαίνειν* Bk. Tu. Vo. [4]) *ὑπισχνοῦμαι* c. inf. praes. confirmare significat. [5]) In plebiscito orationi inserto. [6]) *ἐπαγγέλλομαι* c. inf. praes. (23, 121. 35, 41 bis) „iactari“ est et praecipue de sophistis doctrinam suam vendentibus usurpatur. [7]) Cf. 35, 7 *ὅσαπερ ὑπισχνοῦντο καὶ ἀνεδέχετο Λάκριτος.* [8]) Cf. 20, 100 *ἐγγυώμεθ᾽, ὑπισχνούμεθα.* [9]) *χρήσεσθαι* Schaefer Bl. Dd. Tu. We.: *χρήσασθαι* A (Vo.): *χρῆσθαι* v. (Bk.).

i) λέγω inf. fut. 47, 39. εἶπον inf. fut. 19, 220[1]), cf. 23, 110.
k) ἀπολογίζομαι 19, 20.
l) ὁμολογῶ inf. fut. 19, 22. 41. 140. 170. 171. 20, 1. 29, 33. 30, 7. 9. 22. 33, 6. 7. 18. 34, 12. 40, 10. 42, 1. 14. 52, 14. 18. 53, 26. 58, 18. [inf. praes. c. ἄν 29, 22].[2])
m) προσομολογῶ inf. fut. 56, 6.
n) ὄμνυμι inf. fut. 9, 34. 15, 33.[3]) 18, 121. 19, 143. 179. 318. 20, 118. 21, 42. 188.[4]) 22, 43. 23, 96. 101. 177. 24, 188. 29, 13. 32, 21. 34, 45. 39, 3.[5]) 40.[6]) 42, 11.[7]) 45, 50. 48, 9. 18. 38. 58, 25. 36. 61. 59, 4. 115.[8]) — ὄ. καὶ συντίθεμαι inf. fut. 48, 42. ὄ. καὶ συνθήκας ποιοῦμαι inf. fut. 48, 32.
o) φάσκω inf. fut. 2, 6. 10, 40. 19, 114. 31, 11. 34, 43. 35, 52. 47, 43.[9]) 49, 19. 58, 29. — inf. aor. c. ἄν 25, 49. 40, 10.
p) φημί inf. fut. 7, 9. 27. 44 bis.[10]) 8, 16. 9, 19. 16, 20. 18, 85. 213.[11]) 19, 41. 74. 112.[12]) 168. 20, 26. 98. 21, 59. 22, 42. 50. 23, 4. 7. 109. 24, 85. 108. 27, 15. 50. 33, 19. 34, 9. 35, 16. 36, 43. 37, 11. 13. 42, 11.[13]) 47, 8. 37. 64. 48, 42. 49, 15. 27. 50, 53.[14]) 54, 38. 56, 1. 12. 58, 4. 42. 44. — inf. praes. c. ἄν 23, 14 (cf. inf. praes. 14, 26); — inf. aor. c. ἄν 19, 122. 29, 53. 32, 17 = 19. 33, 12. 49, 38. 53, 25. 56, 13.[15]) [19, 206].

B. Verba sperandi et exspectandi (timendi):
a) ἐλπίζω inf. fut. 1, 21. 2, 25. 26. 4, 7. 50. 18, 26. 147. 19, 54. 332. 20, 161. 162. 21, 4. 28, 22. 29, 54. 34, 4. 37, 47. 53, 29. 56, 25.[16]) 61, 6. I, 13. — inf. aor. c. ἄν 19, 240.

---

[1]) σώσειν v. (editores omnes): σώζειν SOY. Sed omnes παύσειν, ποιήσειν, ἀποδώσειν. [2]) Uncis inclusi eos locos, ubi inf. praes. vel aor. c. ἄν coniuncti ad tempus praesens, non futurum referendi sunt. Cf. Kuehner 396, 2: „Die durch den Optativ mit ἄν ausgesprochene Annahme bezieht sich auf die Gegenwart oder Zukunft.“ [3]) Cf. p. 49 an. 7. [4]) πείσεσθαι Herwerden, Bl.: πείθεσθαι libri (Bk. Dd. Tu. Vo.). [5]) Cf. p. 50 an. 2. [6]) Cf. p. 50 an. 3. [7]) ἀποφανεῖν Reiske Bl.: ἀποφαίνειν reliqui. [8]) Infinitivi praes. 31, 9. 54, 41. 59, 60; praes. c. ἄν 19, 292; perf. 21, 119. 40, 10 ad futurum non spectant. [9]) φάσκοντας ἐπιτρέψειν omnes: ἐπιστρέψειν S, ἐπιτρέπειν FQ. [10]) Alterum φημί cum aliis verbis del. Herwerden. [11]) ἐρεῖν om. Bl. c. Minucian. [12]) ἔφη om. S[1]; defendunt numeri. [13]) ἔφη ex ἐδεῖτο, quod praecedit, suppl. [14]) Om. A, lacuna verborum relicta. [15]) φημί c. inf. aor. c. ἄν ubique negativum est. [16]) Cf. p. 53 an. 2.

Per ellipsin 13, 30 *γῆν συνεωνημένοι γεωργοῦσιν, ὅσην οὐδ' ὄναρ ἤλπισαν πώποτε.* [inf. praes. II, 20].

b) (*πολλὰς*) *ἐλπίδα*(*ς*) *ἔχω* inf. fut. 27, 2. 29, 1. 32, 12. 33, 28. 50, 62. 57, 2.

c) *ἐλπίς ἐστιν* inf. fut. 59, 57. — inf. aor. 1, 14. 4, 2. 9, 5. 23, 106. pr. 30, 2. 3. 38, 1.

d) *προσδοκῶ* inf. fut. 6, 18. 20. 22. 14, 12. 18, 263. 19, 24. 35. 170 (pass.). 20, 7.[1]) 21, 80. 151. 220. 23, 191. 27, 53. 33, 28. 39, 18. 51, 14. 54, 1. 58, 22. 61, 51. 53. pr. 40, 3. III, 9. — inf. aor. c. *ἄν* 15, 19. 23, 15.[2])

His verba quaedam cogitandi aequalia sunt, quae, cum ad tempora futura spectant, vim eorum excipiunt, interdum etiam pro synonymis variandi causa cum iis permutantur; cf. 10, 59 *ἡγοῦνται γάρ, ἂν μὲν ὑμεῖς . . . ἀμύνησθε, κἀκεῖνου κρατήσειν ὑμᾶς καὶ αὐτοῖς οὐκέτ' ἔσεσθαι μισθαρνεῖν . . . αἱ μὲν ἐλπίδες [αἱ τούτων] αὗται κτὲ.* 61, 6 *ἡγούμενος δυοῖν τοῖν καλλίστοιν οὐ διαμαρτήσεσθαι. τὰ μὲν γὰρ ὑπάρχοντά σοι [ἀγαθὰ] διελθών, . . . ἐπιδείξειν ἐλπίζω . . .· συμβουλεύσας δ' . . . νομίζω . . . εἰσοίσειν.*

e) *δοκῶ* = puto, inf. fut. 46, 17.

= videor, inf. fut. 2, 20. 18, 218.[3]) 21, 102. 22, 15. 24, 115.[4]) pr. 29, 3. inf. praes. c. *ἄν* 8, 31.[5]) 15, 6. 12. 18, 16. 21, 37. 23, 111. 43, 18.[5]) pr. 7, 2.[6]) 14, 2. 18; — inf. aor. c. *ἄν* 4, 13. 31. 14, 2.[7]) 15, 11. 19, 4. 23, 23. 24, 65 bis. 112. 201. 25, 6. 31, 5. 40, 57. 45, 62. 54, 37. 60, 23. pr. 21, 4. 23 *α*. 24, 1. 3. 36, 1. 48, 2. [2, 1. 1, 10]. — 51, 10 (*οὐ μόνον εἰ τοῦτο ποιήσαιτε, δοκοῖτ' ἂν ἁμαρτεῖν*) et III, 37 (*τί ἂν εἰπὼν μήθ' ἁμαρτεῖν δοκοίην*) particulam *ἄν* verbis finitis tantum, non infinitivis quoque vindicaverim; coll. 59, 126 *καὶ ταῦτα ποιήσαντες δόξετε πᾶσι καλῶς καὶ δικαίως δικάσαι.* — Cf. *φαίνομαι* c. inf. fut. 20, 35.

---

[1]) *ἔσεσθαι* om. Minucian. p. 610, liberius locum afferens; cui numeri adversantur. [2]) *προσδοκῶ* c. inf. praes. III, 41; inf. praes. c. *ἄν* = mod. conditional. 21, 9. [3]) Cf. p. 52 an. 2. [4]) *ἄν . . . ἔσεσθαι* codd.; *ἄν* del. Cobet Bl. We. [5]) *ἄν* Bl. bene addidit. [6]) *ὃν ἄν* codd. (editores): *ὃν δή* S. [7]) *ὃν ἄν μοι δοκεῖτε μάλιστα παρασκευάσασθαι* BFOY (Reiske Bl.): *μάλιστα δύνασθαι παρασκευάσασθαι* rell. Sed cf. ad pr. 7, 2.

f) *ἡγοῦμαι* inf. fut. 6, 9. 12. 10, 59. 13, 19. 14, 16. 35. 19, 7. 151.[1]) 167. 226. 318. 20, 63. 22, 25. 23, 188. 25, 14. 29, 28. 30, 6. 24. 31, 2. 35, 7. 41. 48, 19. 40. 49, 50. 64. 57, 6. 58, 58. 59, 21. 61, 6. 40. pr. 28, 1. — inf. praes. c. *ἄν* 1, 23. 4, 1 = pr. 1, 1. 6, 17.[2]) 9, 1. 10, 42.[3]) 16, 18.[4]) 18, 147.[5]) 24, 165. 30, 23.[6]) 43, 12. 53, 2. Addiderim etiam 15, 12, quamquam *ἐν τῷ παρόντι* appositum est; in oratione recta dicendum erat: *ἐν τῷ παρόντι ἡ νῆσος οὐδὲν ἂν εἴη* (vel *ἔσται*) *βασιλεῖ χρησίμη, ἂν περιποιήσω αὐτὴν αὐτῷ* [III, 12]. (cf. inf. praes. 14, 4.[7]) 23, 192). — inf. aor. c. *ἄν* 5, 16. 14, 4. 13. 22. 31. 15, 14. 20, 48. 135. 23, 66. 135. 153. 27, 5. 29, 2. 34, 55. 43, 12. 45, 20. 59.[8]) 86. 49, 24. 61, 8. [14, 31].

g) *κρίνω* inf. aor. c. *ἄν* 6, 10.

h) *ὑπολαμβάνω* inf. fut. 8, 44 = 10, 16. 11, 21. 18, 147. 194. 249. 19, 153. 21, 152. 25, 2. 32, 6. 60, 20. VI, 2.[9]) — inf. praes. c. *ἄν* 60, 12. — inf. aor. c. *ἄν* 10, 50.[10]) 56, 13.

i) *ὑπονοῶ* inf. fut. 48, 10.[11])

k) *νομίζω* inf. fut. 1, 27. 6, 33. 11, 19. 21. 17, 13. 18, 13.[12]) 26. 148. 226. 19, 66. 223. 21, 201. 204. 22, 5. 23, 136. 24, 91. 29, 10. 30, 23. 25. 36, 27. 44, 8. 45, 43. 48, 19. 57, 6. 59, 126.[13]) 61, 6. 7. 55. pr. 33, 1.[14]) 40, 1. I, 2. II, 1. 11. IV, 2. V, 4. — inf. praes. c. *ἄν* 19, 273. 22, 32. 23, 126. 215.[15]) pr. 13. V, 2 (cf. inf. praes. 3, 21.[16]) 11, 18. 19, 324. 20, 1. 42, 25. pr. 21, 4[17])). — inf. aor. c. *ἄν* 1, 1.[18]) 5, 4.

---

[1]) *ἀπαγγελεῖν* corr. in mg. Paris. a. 1570; editores omnes: *ἀπαγγέλλειν* codd. [2]) Cf. p. 53 an. 3. [3]) *δίκαι' ἂν ποιεῖν* Cobet Bl. We. (ed. alt.): *ἂν* om. SA (Bk. Dd. Tu. Vo. Voem.). [4]) Cf. p. 53 an. 4. [5]) *ἡγεῖτο* om. Bl. c. A. *οὐδέν' ἂν* S al. (*οὐδέν' ἂν ... προσέξειν* Bk. Tu. Vo.); *ἂν* om. LA Aristid. p. 349 (*προσέξειν* Dd. Di. Li. We. Wr.); *οὐδέν' ἂν ... προσέχειν* (*προσέχειν* A) Bl. [6]) *οὐκ ἂν ἡγοῦνθ' ὑμᾶς αὐτοῖς πιστεύειν*: *πιστεύσειν* S. [7]) *ἔχειν* SA (Bl. Tu. Vo. Voem.): *ἕξειν* v. (Bk. Dd. We.) [8]) *τί ἂν ἡγεῖσθε* [*ποιῆσαι τοῦτον*] Bl. [9]) *ἕξειν* Reiske Bl. Dd. Sauppe Vo.: *ἔχειν* codd. (Bk.). [10]) *ἂν* om. S. [11]) *ὑπενοοῦμεν γὰρ ... ἥξειν* FQ (editores): *ὑπενόουν μὲν δ' ἂν* S. [12]) *ἐξελέγξειν*: *ἐξελέγχειν* S[1] (Tu). [13]) *λήσειν* γρFQ (Bl.): *λαθεῖν* rell. [14]) *σκέψεσθαι* Bl.: *σκέψασθαι* rell. [15]) *ἂν φυλάττειν* (Bl. Dd. Wb.): *ἂν* om. S al. (Dobree Bk. Tu. Vo. We.). [16]) *ὠφελεῖν*: *ὠφελῆσαι* A: *ὠφελήσειν* proposuit Bl. [17]) *ἀναβάλλειν* Wolf Schaef. Bk. Bl. c. γρQ coll. or. 4, 14: *ἀναβαλεῖν* (*ἀναλαβεῖν* Q) v. [18]) *ἂν* om. S.

15, 11. 18. 16, 18. 20, 15. 22, 32. 23, 194. 25, 30. 53, 12. pr. 12, 1.[1]) 28, 2. 49, 1. [II, 19 Dd. Tu. falso *μάλιστ' ἂν* pro *μάλιστα* scripserunt; cf. Bl. annot. crit.].

l) *οἶμαι* inf. fut. 1, 9. 21. 2, 8. 9. 5, 3. 16. 6, 19. 29. 32. 8, 14. 15. 73. 9, 13. 35. 74. 10, 4. 36. 14, 33. 15, 12. 17, 14. 28. 18, 45. 56. 176. 254. 19, 13. 51. 135. 255. 342 bis. 20, 98. 120. 21, 131. 193. 194. 199. 203 bis. 22, 40. 42. 74. 23, 6. 61. 92.[2]) 100. 126. 140. 152.[3]) 161. 24, 94. 182. 190. 25, 5. 19. 28. 28, 21.[4]) 21.[5]) 24.[6]) 29, 1. 19. 27. 28. 30, 3. 14. 32, 25. 30. 35, 41. 36, 18. 37, 3. 11. 35. 48. 38, 19. 21. 40, 17. 20. 38. 50. 41, 29. 44, 23. 45, 51. 58. 47, 28. 29. 31. 54. 74. 75. 48, 50. 49, 3.[7]) 62. 50, 24. 26. 29. 52, 15. 54, 27. 31. 57, 19.[8]) 58, 48. 59, 119. pr. 5, 1. 3.[9]) 13. 14, 3. 18. 48, 3. 56, 1. I, 3. — inf. praes. c. *ἂν* 5, 16. 20, 109. 148. 21, 61. 24, 5.[10]) 25, 21. 26. 60, 21. [19, 66. 37, 53.] (cf. inf. praes. 6, 6. 8, 38. 13, 13. pr. 36, 2). — inf. aor. c. *ἂν* 1, 24. 27. 4, 13. 5, 14. 7, 5. 9, 68. 76. 10, 20. 13, 13. 16, 2 (= pr. 8, 2). 14.[11]) 18.[12]) 20.[13]) 18, 5. 225. 19, 299. 316. 20, 75. 76. 115. 158. 21, 50. 202. 209.[14]) 22, 12. 23, 117. 135. 24, 1. 68.[15]) 72.[16]) 152. 25, 21. 32, 9. 37, 16. 58. 38, 21.[17]) 47, 28. 54, 23. 55, 35.[18]) 57, 29. 61, 54. pr. 3. 20, 3. 22, 1. 47, 1. 51. III, 34. IV, 2. [10, 20. 19, 66. 27, 69. pr. 46, 3.[19])].

---

1) *ἂν* post *οὐδένα* add. Baiter Bk. Bl. coll. pr. 49. Om. Dd. Vo. 2) *ἐρεῖν καὶ ζητήσειν*: *κ. ζητεῖν* A. 3) *πολεμήσειν* AF² (Bl. propter numeros): *πολεμεῖν* rell. 4) *ὑποδέξεσθαι* Schaef. Bl. Dd. Tu.: *-ασθαι* Bk. Vo., quamquam *ἐκδώσειν* iuxta legitur. 5) *ἕξειν*: *ἔχειν* S¹. 6) *ἀποκρύψεσθαι* c. Reiskio omnes praeter Vo., qui c. codd. *ἀποκρύψασθαι* scripsit. 7) *κομιεῖσθαι* Dd. Bl.: *κομίσασθαι* SFQ (Bk. Tu. Vo.); sed *ὑπάρξειν* omnes. 8) *ἂν* post *μάλιστα* del. Madvig, Adv. crit. III, 35; Bl. 9) *ἀντιλέγειν δόξειν* v. (Bl.): *δόξει* Y, *δόξαι* S²F¹: *ἄν τι λέγειν δόξαι* Bk. Dd. Tu. Vo. — *φανεῖσθαι* Bl.: *φαίνεσθαι* codd. rell. 10) *οὐδ' ἂν ἕν' ἔχειν εἰπεῖν οἴομαι* γρS (Bl.): *ἂν … εἰπεῖν οἴ.* rell. 11) *ἂν* om. AFY¹. 12) *περὶ πολλῶν δ' ἂν οἶμαι κίνδυνον γενέσθαι* del. Cobet Herwerden We.; sed cf. Bl. app. crit. vol. I p. LXXXIII. 13) *κἂν … φῆσαι* Bl.: *καὶ φῆσαι* v. (Bk. Tu. Vo.): *καὶ φήσειν* SAOY (Dd. Fo. Voem. We. Madvig, Adv. crit. I, 457). 14) *ἂν* post *τυχεῖν* om. S (Vo.). 15) *ἂν* om. S al. (Tu. Vo.); habent Bk. Bl. Dd.: *ὁμολογήσειν* Madvig, Adv. crit. l. l. 16) *οὐδ' ἂν ἕν'* Bl.: *οὐδέν' ἂν* Dahms: *οὐδένα* codd. (Bk. Dd. Tu. Vo.). 17) Cf. p. 7 an. 1. 18) *ἂν* add. Dobr. Bl.; om. rell. 19) *οὐδένας ἂν* γρYQ (Bl.): *οὐδένας* rell.

m) *πέπεισμαι* inf. fut. 4, 51 bis. 19, 54. — inf. aor. c. *ἄν* 18, 221.

n) *πιστεύω* inf. fut. 14, 24. 58, 11. pr. 23 β. 38, 3. 46, 4. *θαρρῶ καὶ πεπίστευκα* inf. fut. 21, 221.

o) *ἀπιστῶ* inf. fut. 19, 169.

p) *τίθημι* 20, 20. 23, 47.[1]) 128.

C. Denique infinitivi fut. leguntur post *ἀκούω*: 19, 72. 202. 21, 24. 22, 17. 23, 110. 24, 144. 38, 19.[2]) et *πέπυσμαι* 21, 208.[3]) 45, 47. Cf. etiam p. 71, 4.

Tota iam materia proposita codicumque variis lectionibus, quas quidem in editione Teubneriana indicatas invenerim, adscriptis, quaeramus, iisne nudi infinitivi aor. et infinitivi fut. cum *ἄν* connexi defendantur.

Inf. aor. igitur futuri notione imbuti omnibus codicibus exhibentur post *ἐλπίς ἐστιν* 1, 14. 4, 2. 9, 5. 23, 106. pr. 30, 2. 3. 38, 1.[4]); *νομίζω* pr. 12, 1. 33, 1; *οἶμαι* 24, 72. 28, 21. 24. 55, 35. In aliis codd. nudi infinitivi aor. exstant, in aliis *ἄν* additum est post *νομίζω* 1, 1. 3, 21; *οἶμαι* 16, 14. 20. 21, 209. 24, 68. pr. 46, 3; *ὑπολαμβάνω* 10, 50; in aliis infinitivi aor., in aliis fut. leguntur post *νομίζω* 59, 126; *οἶμαι* (16, 20.) 49, 3. (pr. 5, 3.)[5]); in aliis infinitivi aor., in aliis praes. post *διαβεβαιοῦμαι* 17, 30; (*νομίζω* 3, 21.); *ἀκούω* 38, 19. His ex exemplis satis constare videtur, in infinitivis aor. ab *ἐλπίς ἐστιν* pendentibus nihil inesse, in quo offendas, praesertim cum hic usus dicendi exemplis ex aliis scriptoribus repetitis firmetur; cf. Aesch. Sept. 367. Soph. O. R. 836. Xenoph. Hell. 6, 3, 20. Mem. 2, 6, 38. Plato Phaed. 67 b e. Isocr. 4, 141. Lys. 19, 8. 20; praeterea *ἐλπίζω* c. inf. aor. Pind. Pyth. 1, 82. 4, 432. Thucyd. 4, 13, 1. Xen. Cyr. 2, 4, 15. Isocr. 1, 24. 21, 15; *ἐλπίδας παρέχομαι* Plat.

---

[1]) *ἀποκτενεῖν* v. (Bk. Bl. Dd. Wb. We.): *ἀποκτείνειν* S (Tu. Vo. Wr.). [2]) *ἀκούω αὐτοὺς ... χρήσεσθαι* c. Wolfio Bl. Dd. Tu.: *χρήσασθαι* SFQ: *χρῆσθαι* v. [3]) Cf. p. 55 an. 5. [4]) Cf. 58, 68 *ὥστε ... μηδ᾽ ἐλπίδ᾽ ἡμῖν εἶναι μηδεμίαν τοῦ μετασχεῖν.* Thucyd. 2, 56, 4 *ἐς ἐλπίδα μὲν ἦλθον τοῦ ἑλεῖν.* Sed Soph. Antig. 235 *τῆς ἐλπίδος γὰρ ἔρχομαι δεδραγμένος, τὸ μὴ παθεῖν ἂν ἄλλο πλὴν τὸ μόρσιμον* et Dem. 32, 31 *ἑτέρα τις ἐστὶν ἐλπὶς αὐτοῖς τοῦ παρακρούσεσθαι καὶ φενακιεῖν ὑμᾶς.* [5]) Cf. 60, 21 *ὅντιν᾽ ἀντιποιήσεσθαι*: *-σασθαι* SY (Tu.).

Sympos. 193 d. Sed licet dubites, num eadem structura post alia quoque verba locum habeat. Quod qui negaverunt, ut Madvig (Bem. p. 34 sq.; Synt. 172. Adv. crit. I, 155 sq.), Cobet (VL² p. 97. 262. NL p. 365), alii, quos, cum plerique a Madvigio (Bem.) nominati sint, praetermitto, eam maxime negandi causam protulerunt, quod credi non posset, eundem aoristum, qui post verba dicendi et cogitandi atque ea sola praeteriti notionem haberet (cf. p. 27), eadem post verba interdum etiam ad futurum spectare. Sed dixerit quispiam, hac ratione etiam infinitivos aor. ab *ἐλπίς ἐστιν* vel *ἐλπίζω* pendentes ubique delendos esse; cui Madvig (Bem. p. 42) respondet: „Es ist nicht undenkbar, dass bei einem verbum wie *ἐλπίζω*, das fast ausschliessend von der zukunft gebraucht wird, und wobei also von einer anwendung des aor. als praeteritum nicht sonderlich die rede war (welches in noch höherem grade von *ἐλπίς ἐστιν* und anderen redensarten mit *ἐλπίς* gilt), der aor. wie bei *βούλομαι, εὔχομαι* (wünsche), *κινδυνεύω* gebraucht werden könnte, obschon freilich der ausdruck mit einem einfachen infinitiv zumal bei *ἐλπίς* (*ἐλπὶς τυχεῖν* man hat hoffnung zu erreichen) weit leichter zu begreifen ist als ein acc. mit dem inf. bei *ἐλπίζω*." Hac argumentatione, quam incertissime prolatam esse neminem fugiet, me non plane convinci non possum quin confitear; quid enim obstat, quin infinitivi aor., quippe qui ad *ἐλπίζειν* sine dubio ponantur, eodem modo cum aliis verbis cogitandi idem significantibus coniungantur? Neve ambiguitatem ex illa constructione nasci obiciatur, ne eandem in *φημί, λέγω* similibusque verbis cum infinitivis aor. connexis inesse simul contendas necesse sit; neque enim de illis magis quam de his homines attente audientes dubitare poterant, utrum ad tempora praeterita an ad futura referendi essent. Praeterea numerus exemplorum respiciatur; quae non modo in orationibus Demosthenicis, sed in aliorum quoque scriptis[1]) inveniuntur, num ea omnia emendare licebit, cum sint, quibus defendantur? Nonne etiam ex crebro codicum dissensu contrarium colligere licet, constructionem illam, quam in *ἐλπίζω, ἐλπίς ἐστιν* sim. omnes agnoscunt, quondam latius patuisse erroribusque librariorum,

[1]) Cf. Kuehner § 389 an. 8.

cum in insolentiore offenderent, aut obscuratam esse aut deletam? Itaque non plane illos aoristos improbem; sed incerta res est, quoniam particulam ἄν, qua suppleta vulgaris constructio ubique facile efficitur, multis locis falso omissam esse constat praetereaque numerus eorum exemplorum, quae omnibus codicibus exhibentur, multo minor est quam eorum, quae nonnullis tantum praestantur.

De infinitivis autem fut. cum ἄν copulatis iudicium certius videtur. Quales inveniuntur: 18, 147 οὐδέν' ἂν [ἡγεῖτο] προσέξειν αὐτῷ τὸν νοῦν S al.; (sed ἄν om. LA Aristid. p. 349, προσέχειν A). 24, 115 πολλοὶ γὰρ [ἂν] αὐτῷ ἐδόκουν οὕτω γ' οἱ κλέπται ἔσεσθαι, εἰ μέλλοιεν κτέ. (ἄν del. Cobet, Bl. Madvig adv. crit. III, 35). 30, 23 οὐκ ἂν ἡγοῦνθ' ὑμᾶς αὐτοῖς πιστεύσειν S; (sed πιστεύειν v). 48, 10 ὑπενόουν μὲν δ' ἂν ἥξειν τινάς S; (sed ὑπενοοῦμεν γὰρ ἥξειν v). 57, 19 μάλιστ' ἂν οἶμαι ... ἐπιδείξειν codd. (ἂν del. Madvig l. l. Bl.). pr. 5, 3 οἴομαι ἄν τι λέγειν δόξειν v: (δόξαι S^1F^2). Inter quos cum duo tantum loci sint, quibus omnes codd. de inf. fut. c. ἄν consentiant, praeterea 48, 10 in S aperte corruptus sit, veteres quoque grammatici in infinitivis fut. c. ἄν offenderint, quamquam ubique corrigere ausi non sunt (cf. περὶ συντάξεως, Anecd. Bk. p. 127), non dubito, quin omnes ex Corpore Demosthenico expellendi sint.

4. Infinitivi fut. formas compositas has repperi: a) μέλλειν c. inf. praes. post ἀπαγγέλλω 21, 36; φημί 6, 14. 8, 23; νομίζω 58, 31; ἀκούω 19, 80. 24, 144. 54, 38. 58, 50. 59, 119; πέπυσμαι 19, 201. — b) παρεσκευάσθαι c. inf. praes. post ἀπαγγέλλω 20, 105; εἶπον 19, 332; δοκῶ (= videor) 20, 143 bis. pr. 48, 1; ἀκούω 38, 19. 45, 43; πέπυσμαι 54, 13.

5. Infinitivus εἶναι breviloquentia quadam Demostheni usitatissima praetermissus est:[1])

a) post ἡγοῦμαι 2, 6. 15. 20. 3, 2. 3. 4, 10. 5, 4. 17. (23).[2]) 6, 6. 7, 31.[3]) 8, 1. 66. 68. 10, 41. 69. 13, 11. 24. 14, 1.[4])

---

[1]) Omisi tales locos, ubi εἶναι ad bina enuntiata pertinens ex altero ad alterum referendum sit, ut 18, 180. 47, 74. al. [2]) εἶναι om. S (Bk. RBl. Tu. Voem. We.); add. Dd. Vo.; reduxit etiam Bl. app. crit. II· p. CXXXIII. [3]) εἶναι cum plerisque codicibus omnes praeter Vo. sustulerunt. [4]) μέγιστον εἶναι S^1; del. omnes coll. pr. 7, 1.

15, 1. 16. 20. 28. 33. 16, 18. 29. 17, 11. 18, 43. 170. 205. 252. 253.[1]) 271. 19, 8. 143. 221. 245. 248. 256. 265 bis. 275. 314. 20, 2. 62. 111. 125. 148. 161. 21, 4. 18. 21. 24. 45. 101. 128. 131. (189.[2])) 190.[3]) 201. 212. 22, 30. 49. 67. 78. 23, 25. 54. 79. 118 bis. 122. 127. 134. 24, 8. 77. (141.[4])) 165. 168. 25, (13.[5]) 63.[6])) 69. (38, 20.[7])) 39, 18. 35. 37. 45, 13. 20 bis. 38. 88. 51, 21. (59, 115.[8])) 60, 27. 28. 31.[9]) pr. 6, 2. 7, 1. 9, 2. 20, 1 bis. 3. 25, 3. 27, 1. 35, 1. 2. 39, 1. 40, 2. 42, 2. 43, 1. 44, 1. 45, 4. 47, 1. 49, 3. (56, 1.[7])) II, 7. III, 6. V, 3. Eadem ex verbi *εἶναι* omissione profluxit *περὶ πλείονος ἡγεῖσθαι* = pluris facere 23, 134; *περὶ πλείονος ἡγ.* cum infinitivo *εἶναι* legitur 49, 37; sed usitatius est *π. π. ποιεῖσθαι* 19, 1. 23, 130. 24, 107. 27, 68. 36, 36. 45, 54. 49, 3. 50, 45. 63. 60, 27.

b) ***κρίνω*** 3, 21. 12, 5. 14. 15, 22. 33. 18, 298. 299. 23, 75. 25, 42. 57, 4. pr. 41, 3. 55, 1. III, 7. 31. 45.[10])

c) ***νομίζω*** 1, 24. 2, 1.[11]) 3. 22. 3, 5. 10, 1. 45. 13, 8. 14, (3.[12])) 9.[13]) 29.[14]) 15, 18. 20. 33. 16, 3 bis. (= pr. 8, 3 bis.) 18, 214. 19, 29. 135. 175. 226. 20, 2.[15]) 39. 21, 16. (148.[7])) 225. 22, 31. 23, (4.[7])) 47. 74. 133. 146. 147 bis. 168. 24, 29. 74. 75. 87. 107. 118. 161. 25, 43.[16]) 29, 26. 43. 30, 37. 36, 46. 38, 6. 39, (23.[7])) 29. 33. 35. 40, 47. 44, 31. 45, 70. 84. 51, 8. 17. 19. 21 bis. 54, 15. 42. 57, 17. 32. 44. 50. 58, (57.[17])) 65. 60, 10. 28. 33.[18]) pr. 2, 2. 5, 1. 11. 12, 2. 15, 2. 23 *α*. 29, 3. 30, 2. 42, 2. 46, 2 bis. 50, 1. 52, 1. II, 9. III, 32. V, 2.

d) ***ὑπολαμβάνω*** 1, 1. 3, 4. 6, 17. = 10, 12. 8, 43. = 10, 15.

---

[1]) Cf. p. 53 an. 5. [2]) *συμφέρον* Bl. coll. § 190: *συμφέρειν* rell. [3]) *συμφέρον* v. (Bk. Bl. Dd. Tu. Vo.): *συμφέρει* S^1: *συμφέρειν* S^2AB (Bu. We.). [4]) *εἶναι* secl. Bl., quia infinitivi locus in codd. incertus est. [5]) *εἶναι* om. Y; habent rell. [6]) *εἶναι* om. F (Bl.). [7]) *εἶναι* secl. Bl. propter hiatum. [8]) *εἶναι* ante *Ἀπολλόδωρον* falso Herwerden del. [9]) Cf. p. 53 an. 8. [10]) Cf. p. 53 an. 10. [11]) *εἶναι* om. SA et editores praeter Dd. [12]) *εἶναι* om. Bl. c. Aristid. p. 380 W; alio loco atque codd. hab. schol. p. 226, 18. [13]) *ῥᾴδιον ἂν συμβάντα* (= *εἰ συμβαίη*) v. (Bk. Bl. Dd. We.): *συμβῆναι ῥᾴδιον ἂν* S (Tu. Vo. Voem.). — *χαλεπόν* sine *εἶναι* omnes. [14]) *ῥᾴδιον* S al. (editores): *ῥ. εἶναι* A Aug. 1. [15]) Cf. p. 60. [16]) *εἶναι* add. SY (Dd.); om. rell. [17]) *εἶναι νομίζων* codd. praeter FQ, qui *νο. εἶναι* exhibent. *εἶναι* Bl. deleri posse putat. [18]) Cf. p. 54 an. 8.

9, 9. (30.[1]) 10, 31. 14, 36. 16, 22. 17, 26. 18, 10. (40.[2]) 142. 269. 19, 68. (21, 185.[3]) 23, 6. 122. 24, 67. 69. 155. 158. 210. 25, 26. 66. 39, 41. 42, 30. 51, 2. 57, 7. 50. 60, 29. 34. 61, 14. pr. 3. 22, 3. 29, 3. 32, 2. 34, 2. I, 13. IV, 3.

e) *οἶμαι* (4, 29.[4]) 18, 11. 19, 225.

f) *ὁρίζομαι* 19, 241. 37, 60.

g) *τίθημι* 14, 37. —

h) *γράφω* 19, 137.

i) *ὁμολογῶ* (18, 119.[5]) 29, 29. 57, 47.

k) *προσποιοῦμαι* 18, 125. 57, 50. 51.

l) *φάσκω* 18, 292.

m) *φημί* 9, 44. 61.[6]) 16, 6. 18, 318. 19, 74. 20, 113. 23, 194.[7]) 24, 57. 39, 29. 56, 22.

n) *προσεπισφραγίζομαι* IV, 3.[8])

o) *ψηφίζομαι* 57, 61. —

p) *δοκῶ* 19, 306. 20, 82. 135. 21, 217. 22, 57. 25, 30. 27, 38. 29, 10. 39, 1. pr. 37, 2. 44, 1.

q) *φαίνομαι* 1, 3. 5, 12. 6, 1. 7, 21. 10, 71. 14, 40. 18, 231. 20, 7. 76. 82. 110. 146. 24, 61. 25, 59. 45, 62. pr. 7, 1. 2. 33, 1. 34, 2. 49, 2. III, 11; sed cf. p. 55 an. 7.

Plerisque his locis ea constructio exhibetur, quam grammatici duplicem accusativum appellaverunt; cuius omnia exempla enumerare necesse erat, quia eam in solis fere genuinis Demosthenis orationibus occurrere cognovi, cum in omnibus aliis plena accusativi c. inf. constructio praeferatur; unde argumenta, quibus orationes quasdam dubias Demosthenis esse comprobetur, augere licebit. Interdum illa breviloquentia fit, ut verba dicendi vel cogitandi cum participiis coniuncta esse videantur, ut 29, 43 *οὐ συμφέρον αὐτῷ νομίζων ταῦτ' ἐπιδειχθῆναι παρ' ὑμῖν.* pr. 6, 2. 20, 1. 52.[9]) (De 21, 189. 190 cf. p. 72 an. 2. 3; accedit

[1]) *εἶναι* om. A (Andr. Spengel); cum ceteris reduxit Bl. app. crit. II p. CXXXVI. [2]) In Philippi quadam epistula. [3]) *εἶναι* om. FA (Bl.): hab. rell. [4]) *εἶναι* om. v: hab. SF (Dd. We.). [5]) *εἶναι* om. W. VII. 423 (add. Paris. 2); sed cf. Hermog. 283. Editores omnes retinuerunt. [6]) *εἶναι* om. SL. Alexander p. 466 W. Tiber. p. 565. Anonym. VII, 1015 (ex Tib.); editores praeter Dd. [7]) *εἶναι* om. SOY (Bk. Tu. Vo. We.); hab. Bl. Dd. Wb. [8]) *εἶναι* delendum suspicatur Bl. [9]) De talibus participiis cf. W. J. Alexander, Participal periphrases in Attic Prose, American Journal of Phil. IV, 1883 p. 293 sq.

pr. 39, 1 ex coniectura Wolfii et Blassii, qui *καὶ* post *προσῆκον* sustulerunt.)

Aliis locis alia quaedam verba facile supplentur, ut 20, 24 *εἰ μὲν γάρ τις ἔχει πολλὰ μηδὲν ὑμᾶς ἀδικῶν, οὐχὶ δεῖ δήπου τοῦτο βασκαίνειν. εἰ δ' ὑφῃρημένον φήσουσιν* ⟨scil. *αὐτὸν ταῦτα ἔχειν*⟩, 20, 113. 21, 69. 134. 179. 24, 212. 54, 22. aliisque locis, quos, cum de plurimis certari possit, utrum infinitivi subaudiendi sint necne, singulos afferre nolim. Sed tales quoque in genuinis orationibus frequentiores videntur esse quam in suppositiciis.

6. Accusativi c. inf. in enuntiatis **secundariis** usurpati apud Demosthenem non multi sunt, leguntur autem post *ὡς* (= cum temporale) 19, 195, *ἐπειδή* 19, 306. 24, 212, pronomina relativa 31, 3. 45, 10. 18. (cf. 20.) pr. 30, 1. (et 23, 194. 60, 21., ubi tamen haec pro *ὥστε* dicta sunt).

7. Aeque atque oratio obliqua per optativos inchoata interdum optativis continuatur (cf. p. 36), multis locis **infinitivi excipiuntur infinitivis** incipientibus a particulis *γάρ* 2, 18. 7, 2. 26. 9, 12. 12, 9. 14, 24. 18, 26. 19, 116. 151. 254. 305.[1]) 21, 45. 77. 22, 32. 23, 25. 74. 24, 158. 33, 17. 34, 3. 40, 10. 18. 49, 38. 53, 2. 24.[2]) 56, 38. 59, 67. *καὶ γάρ* 19, 22. *ἐπεί* 23, 117.[3]) *δή* 2, 19. 24, 213. *εἶτα καί* 18, 287.[4]) *μέντοι* 19, 22. 21, 191. *μὲν οὖν* 19, 140. *οὖν* 19, 167. 27, 15. 56, 22. *τέ* 19, 308.[5]) Asyndetos, ut ita dicam, infinitivi praecedentibus adiuncti sunt: 19, 74 bis. 54, 39. pr. 49, 1. Cf. etiam locos p. 45 congestos, quibus ii comparandi sunt, ubi *ἔφη* ex praemisso *ἐδεῖτο* subaudiendum est: 42, 11 bis. 49, [6].[6]) 26.

8. Corruptelas agnoverim, ubi ex duarum constructionum confusione particula *ὡς* infinitivis praefixa est, ut 1, 7 *ἐθρυλεῖτε*

---

[1]) *γάρ* secl. Bl (br.). [2]) *ἔχειν*: *ἕξοι* A. [3]) Cf. Madvig Synt. 159b an. [4]) Ex coniectura Blassii, qui, cum novo verbo opus non sit, *ὑπολαμβάνοντες* (SLBFQ: *ὑπέλαβον* Y, *ὑπελάμβανον* v. [Bk. Dd.]) del. [5]) Interdum difficile est iudicare, utrum accusativi c. inf. a *δέ* vel *καί* incipientes cum praecedentibus connectendi an potius ab iis separandi et infinitivis a particulis *γάρ, δή* sim. profectis adnumerandi sint; ex quibus his adnumeraverim: 2, 18. 18, 35. 19, 41. 152. 195. 308. 20, 73. 22, 21. 24, 212/214. 32, 19. 35, 31. 37, 7. 45, 10 bis. 61, 53. [6]) Ci. Bl., qui *ἔφη* (*ἐδόκει* A) ante *προσδεῖσθαι* sustulit.

ὡς . . . δεῖν (S. al.). 20, 123 *τὸν ὡς καταλείπεσθαι λέγοντά τι αὐτοῖς* (cf. p. 49 an. 2). 26, 16 *ὡς προσήκειν* (v.: *προσήκει* A: *προσῆκον* recte Taylor Bl.), 44, 53 *ἐνεγέγραπτο ὡς δημότης εἶναι* (codd. *ὡς* del. Wolf Bl.). 59, 119 *ἀκούω δὲ αὐτὸν τοιοῦτόν τι μέλλειν ἀπολογεῖσθαι, ὡς οὐ γυναῖκα ἔχειν αὐτήν* (S v.).

Caput III.

De participiis ex verbis declarandi et sentiendi pendentibus.

§ 1. Enumerantur ea verba, quibuscum participia in Corpore Demosthenico copulata sunt.

Antequam ad ipsam rem accedam, haec mihi praemittenda videntur:

1. Non omnia participia a verbis declarandi vel sentiendi pendentia orationis obliquae vice funguntur; quo fit ut pro aliis enuntiata explicativa orationis obliquae substitui possint, pro aliis nequeant; eo autem differunt, quod haec (ex Goodwinii § 884 definitione) „the act which is perceived", illa „the fact that the act occurs" significant. — Quo ex discrimine sequitur, ut nonnulla verba et cum accusativis et cum genitivis c. part. iungantur; ubi autem non nisi accusativi c. part. usui sunt, vel omnibus enuntiationum explicativarum exemplis diligenter collatis interdum difficile est iudicare, utrum participiorum genus intellegendum sit. Qua de causa omnes eos locos, ubi accusativi c. part. ad verba declarandi et sentiendi relati sunt, confundere non dubitabo.[1])

2. Complura sunt participia, quae formam modo grammaticam spectanti et ad verba declarandi vel sentiendi referre et alio modo explicare licet; ut 19, 65 *ἐξ ἀνάγκης ἦν ὁρᾶν* [*πάντα*] *ταῦτα, οἰκίας κατεσκαμμένας, τείχη περιῃρημένα, χώραν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ κτἑ.* (= „videre domos eversas, moenia diruta" etc. vel „domos esse eversas" etc.), pr. 26, 1

---

[1]) In singulorum verborum constructionibus hoc discrimen iam cognoscitur. Cf. quae in dissertationis parte altera p. 99 de verbis *ὁρῶ, οἶδα, εὑρίσκω, μανθάνω* exposita sunt.

αἰσχρόν ἐστιν . . . νῦν μὲν βουλομένων τι παραινεῖν ἐνίων θορυβεῖν, ὕστερον δὲ κατηγορούντων τῶν αὐτῶν τούτων τῶν πεπραγμένων ἡδέως ἀκούειν (= „postea, cum accusabunt, eos audire“ vel „accusantibus aures dare“), al. Talia participia hoc in capite tractabo, dummodo ne ad verba declarandi vel sentiendi relata sensui adversentur.

3. Ex iis denique locis, ubi participii *ὤν* formam aliquam suppleas licet neque tamen necesse est, eorum modo rationem habebo, ubi diligenter examinanti participia suppleta magis ad sensum respondere videntur; interdum tale aliquod supplementum incertum esse interrogationis nota (?) apposita indicabo; ut 20, 67 *εἰ . . . μηδέν᾽ ἄξιον* ⟨*ὄντα*?⟩ *δοκοίην ἔχειν δεῖξαι τῶν εὑρημένων ταύτην τὴν τιμήν.* 25, 88 *ἂν ἄρ᾽ ἴδωσιν ἢ δαπάνην ἢ πότον ἢ παιδιὰν πλείω τῆς μετρίας* ⟨*οὖσαν*?⟩.

Iam vero singula verba eodem modo atque in prioribus capitibus disposita exscribam.

A) Verba declarandi sim.

ἀγγέλλω 3, 5.

ἀπαγγέλλω 1, 9. 3, 4. 21, 25.

(*γιγνώσκω*) *ἀναγιγνώσκομαι* (pass. = *μαρτυροῦμαι, ἐξελέγχομαι*) 36, 57.

γράφομαι[1]) 30, 26. 36, 6. 12. 47, 22. 49, 8. 17.[2]) 30. 32. 59.[3]) 60. 62 bis. 63 bis. 59, 94.

ἀπογράφω 27, 14. 59. 42, 29.

ἐγγράφω 27, 38. 63. 40, 22. 46, 17. 59, 7. — [29, 4].[4])

προσγράφομαι 45, 29.

δείκνυμι 2, 13. 5, 12. 8, 10. 17, 16? 18, 24. 136. 177. 213. 215. 216. 233. 264. 19, 114. 177. 336. 20, 26. 67.? 110. 113.

---

[1]) *γράφομαι, ἀπογράφω, ἐγγράφω, προσγράφομαι* plurimis locis cum participiis *ὀφείλων* et *προσοφείλων* coniuncta sunt; quae cum plane substantivorum notionem habeant (= *χρήστης* cf. 49, 47; 33, 21. 25. 39, 4. 5. 21. al.), hic ubique duplices accusativos intellegere licet. — Tribus tantum locis, 27, 14. 30, 26. 59, 94. alia quaedam participia ab illis verbis pendent; quae cum infinitivis 27, 16. 47., et cum enuntiato explicativo 37, 24. conferenda sunt. [2]) *γράψασθαι* A (Bl.): *γράψαι* rell. [3]) *γεγραμμένος* A (Bl.): *ἐγγεγραμμένος* rell. [4]) *καί* ante *γεγραμμένον* del. Cobet.

117 bis. 126 bis. 21, 12. 21. 160. 22, 29. 33. 47.[1]) 59. 23, 4. 6. 7. 90. 101. 24, 48. 189. 194. 25, 3. 68.[2]) 27, 59. 29, 7. 34, 4. 37, 21. 35. 42, 22. 23. 24. 44, 7. 16. 45, 34. 40. 52. 54, 30. 57, 1. 17. 58, 11.[3]) 36. pr. 18. II, 10. III, 27. 42. cf. 37, 56 *κακίαν γάρ μοι καὶ πονηρίαν οὔθ᾿ οὗτος προσοῦσαν οὐδεμίαν δείξει οὔθ᾿ ὑμῶν . . . οὐδὲ εἷς σύνοιδεν.*

δεικνύω 21, 128. 169. 57, 3.

ἀποδείκνυμι 12, 9. 18, 131. 309. 30, 4. 53, 2. 55, 12.[4])

ἐπιδείκνυμι 8, 33. 16, 19.[5]) 18, 95. 19, 85. 177. 178. 212. 301. 21, 7. 36.[6]) 22, 18. 24. 23, 3.[7]) 144. 24, 90. 27, 18. 34. 35. 47 bis. 50. 52 bis. 28, 22.[8]) 29, 5. 6. 18. 46. 55. 30, 25.[9]) 34, 40. 35, 17. 36, 2. 37, 59. 38, 14. 39, 39. 40, 60. 43, 17. 45, 2. 5. 9. 53. 76. 47, 1. 51, 3 bis. ⟨53, 26⟩.[10]) 55, 6. 57, 19. 55. 56. 69. 58, 27. 59, 13. 49. 79. 61, 6. 13.

ἐπιδεικνύω 29, 21.[11]) 39, 26. 42, 4. 17. 57, 25. 36. 40. 59. 59, 62.[12])

ἐνδείκνυμαι 26, 24.[13])

δηλῶ 23, 60. 45, 34. pr. 12, 1. (De verbis *δῆλος γίγνομαι, δῆλός εἰμι, ἔνδηλός, εὔδηλός, πρόδηλός, οὐκ ἄδηλός εἰμι* vide p. 81.)

ἐλέγχω 2, 5.[14]) 9, 37.[15]) 19, 279. 23, 36. 25, 37. 27, 19.[16])

---

[1]) *δείξω* SAYO al. (Bl. Dd. We.): *ἐπιδείξω* (Bk. Tu. Vo.). [2]) *δεικνύναι* (Bk. Bl. Dd. Tu. Vo.): *εἶναι* Dobr.: *γεγονέναι* We. [3]) *γεγενημένα* Dobr. Bk. Bl. Dd. Tu.: *τὰ γεγ.* v. (Vo.): *ταῦτα γεγ.* A. [4]) *ἀποδείκνυμι* c. duplici accusativo coniunctum „reddere aliquem aliquid" significat ideoque huc non pertinet; v. 15, 3 (cf. Blass, Mus. Rhen. 43 p. 285); 23, 200. [5]) *ἐπιδείξωσι* A (Bl.): *ἀποδ.* rell. [6]) [*ἐπι*]*δείξω* Bl. (br.). [7]) *ἐπιδείξομεν*: *δείξομεν* Bl. (br.). [8]) *ἐπιδέδεικται* v. (Bk. Bl.): *ἀποδεδ.* S (propter *ἀποστερῶν* videtur; Dd. Tu. Vo.). [9]) *ἐπιδείξω* A (Bl.): *ἀποδείξω* rell. (sed sequitur *ἀπολελοιπυῖαν*). [10]) Siquidem *ἀναισχύντους ὄντας* suppletur. [11]) *ἐπιδεικνύουσιν* (Bk. Bl. Dd. Vo.): *ἐπιδεικνῦσι* Turr. c. S. [12]) *ἐπιδεικνύω* v. (Bk. Bl. Vo.): *ὑποδεικνύω* FY (Dd. Tu.). Cf. 46, 15 *ἐπιδεῖξαι* v. (Bk. Bl. Tu. Vo.): *ὑποδεῖξαι* S¹ (Dd.). [13]) *ἐνδείξασθαι* Apsin. p. 256 (Bl.): *ἐπιδ.* rell. [14]) *τοιοῦτον ἐλέγχειν* Bl. e *γρ*B (ubi *ἔλεγχον*) coll. schol. Dem. p. 81, 15: *τούτοις ἐλέγχειν* rell. [15]) *ἐλεγχθῆναι* SL (Bl. Dd. Voem. We.): *ἐξελεγχθῆναι* v. (Bk. Tu. Vo.). [16]) *ἐλεγχθήσεται* v. (editores): *ἐξελεγχθήσεται* SA.

29, 9.[1]) 12. 30, 23. 34, 34.[2]) 35, 5.[3]) 45, 42. 47, 31. 53, 17.[4]) *ἐλ. καὶ δείκνυμι* 19, 8.[5]) *φαίνομαι καὶ ἐλέγχομαι* 19, 101.

ἐξελέγχω 2, 8. 13. 4, 37. 6, 2. 7, 36. 12, 18. 17, 25. 18, 125. 136. 251.[6]) 19, 3. 5. 9. 60. 121. 161. 165. 176. 201. 246. 284. 21, 105. 115. 147. 23, 36. 68. 195. [206].[7]) 24, 74.[8]) 108. 26, 22. 27, 12.[9]) 52. 29, 19. 25 bis. 29. 39. 55. 31, 8. 9. 12. 32, 27. 33, 2. 34, 20. 37, 1. 12. 25. 43, 4. 50. 44, 30. 45, 22. 30. 36. 61. 62. 46, 3. 12. 27. 47, 4. 9. 10. 32. 40. 78. 79. 48, 45. 49, 12. 56. 50, 65. 51, 16. 54, 17. 57, 3. 51. 58, 54. 59, 10. 68. pr. 10, 2. 42, 1. 46, 2.

τὸν ἔλεγχον λαμβάνω 33, 37.

(*λογίζομαι*) *ἀπολογίζομαι* 24, 108.[10])

μαρτυροῦμαι (pass.) 59, 118.

ὁμολογῶ 21, 192. 23, 74.

πεῖραν δίδωμι II, 15.

σιωπῶ 9, 26.

(*φαίνω*) *ἀποφαίνω* 18, 206. 21, 85.[11]) 96. 23, 89. 27, 24. 52. 45, 30. 54, 28. 55, 6. 58, 22. 59, 118.[12]) Cf. *ἐμφανίζω* 14, 36. *φανερὸν ποιῶ* 21, 50. *φ. καθίστημι* pr. 51 (cf. 21, 204).

B) Verba sentiendi, sim.

ἀγνοῶ 1, 15. 7, 5. 10, 74. 11, 4. 60, 28.

αἰσθάνομαι 6, 29. 11, 18. 14, 26. 18, 46. 162.[13]) 19, 10. 27, 69. 28, 15. 33, 16. 34, 13. 35, 42. 52, 13. 58, 18. 32. 59, 99. 103.[14]) p. 2, 2. Cf. 10, 13 *ἀμφότερ' οὖν οἶδε, καὶ αὐτὸν ὑμῖν*

---

[1]) *ἐλεγχθήσεται* A (Bl.): *ἐξελεγχθήσεται* rell. [2]) *ἐλεγχθήσεσθαι* S (Bl. Dd.): *ἐξελεγχθήσεσθαι* (Bk. Tu. Vo.). [3]) *ἐλέγξω* A (Bl.): *ἐξελέγξω* rell. [4]) *ἐλέγξας* A (Bl.): *ἐξελέγξας* rell. [5]) *ἐλέγξω* BQ (Bl.): *ἐξελέγξω* rell. [6]) *ἀδικῶν* om. Rhen. VI, 361. [7]) *τοὺς τὰ μέγιστ' ἀδικοῦντας* [*καὶ*] *φανεροὺς ἐξελεγχομένους* Dobr. I, p. 477. [8]) *ἐξεληλεγμένους ἀδικοῦντας*: *ἀδικεῖν γρ*S. [9]) *ἐξελέγχουσιν*: *ἐλέγξουσιν* F. [10]) *ἀπολογίσασθαι*: *ἀπολογήσασθαι* S al. [11]) *ἀποφαίνειν* AγρFQ² (Bl. Dd. Bu. Vo): *ἀποφέρειν* S v. (Bk. Tu.). Cf. 49, 16 *ἃς ἐν τῷ λόγῳ ἀπήνεγκε χιλίας δραχμὰς δεδωκώς.* [12]) Infinitivi subaudiendi sunt, ubicunque *ἀποφαίνειν* „decernere" vel simile quid significat; ut 12, 8. 18, 186. [*εἶναι* om. Bl. c. Q], 19, 44. 174. 278. al. [13]) *αἰσθάνει* SL (omnes): *αἰσχύνῃ* v. [14]) *αἰσθόμενοι* Bl.: *αἰσθανόμενοι* libri praeter FQ (Bk. Dd. Tu. Vo.): *προαισθόμενοι* FQ.

ἐπιβουλεύοντα καὶ ὑμᾶς αἰσθανομένους. — αἰσθάνομαι c. genit. et part. 17, 14.

ἀκούω 3, 9. 9, 49. 14, 29. 30.[1]) 18, 35. 174. 19, 20. 87. 137. 138. 325. 20, 34. 21, 16. 129. 38, 2? 15. 50, 54. 60, 29. 61, 45. pr. 21, 2. 39, 1. — ἀκούω καὶ καταλαμβάνω 37, 10. ἀκούω καὶ εὑρίσκω 6, 11. ἀκούω καὶ ὁρῶ III, 21. — ἀκούω c. genit. et part. 4, 44. 7, 21. 8, 4.[2]) 73. 15, 22. 18, 6. 32. 121. 127. 19, 25. 44. 102. 207. 271. 20, 55 bis. 62. 111. 21, 7. 23, 62. 25, 1. 54. 28, 14. 34, 1. 36, 1. 25. 37, 19. 21. 38, 2. 5. 18. 40, 4. 41, 16. 44, 56. 45, 83. 48, 37. 49, 33. 50, 3. 6. 11. 53, 17. 54, 2. 8. 57, 22. 39. 58, 10. 59, 87. 60, 26. pr. 5, 2. 14, 1. III, 1. — cf. ἀποδέχομαι 56, 31.

γιγνώσκω 5, 5.[3]) 10, 70. 19, 137. 171.[4]) 20, 88. 167. 33, 16. 36, 27. 45, 24. 59, 108. III, 27 bis. Cf. ὑπολαμβάνω καὶ γιγνώσκω 18, 10.

ἐξετάζομαι (pass.) 18, 173. 197. 217. 277. 19, 212. 291. 21, 65. 202. 22, 66. = 24, 173. 45, 66. II, 5. 9. 12. Cf. 19, 120. ubi Bl. c. Liban. Herm. IX, 54, 30 ἐξεταζόμενα om.

ἐπίσταμαι 29, 11. 25. 30, 35. II, 18.

εὑρίσκω 2, 6. 4, 50. 5, 23. 8, 48. = 10, 24. 10, 35. 11, 8. 10. 14, 9. 29. 39. 15, 24. 16, 24. 18, 20. 138. 244. 246. 256. 277. 282. 284. 294. 303. 321. 19, 79. 115. 332. 20, 5. 13. 15. 41. 44. 21, 38. 46. 51. 98. 130. 159. 185. 22, 12. 55. 23, 50. 128. 188. 24, 10. 76. 143. 191. 25, 15. 27.[5]) 39. 54. 26, 4. 25. 26. 27, 16. 35. 28, 2. 29, 60. 30, 1. 35, 30. 36, 31. 37, 45. 41, 27. 42, 8. 45, 7. 57. 58. 47, 26. 51, 14. 57, 35. 58. 58, 5. 62. 64. 60, 1. 37. 61, 12. 30. 37. 45. 46. pr. 24, 1. 32, 4. 38, 3. 49, 2. II, 2. 24. 25. III, 6. 8. IV, 5 bis. — εὑρίσκω καὶ ἀκούω 6, 11.

θεῶμαι 21, 2. 226.

θεωρῶ 6, 23. 18, 101.

μανθάνω 32, 2.

μέμνημαι 18, 61. 19, 253. 24, 134. 49, 27.

---

[1]) τὸ τῆς χώρας τίμημ' ὑπάρχον ἀφορμὴν [ἑξακισχίλια τάλαντα secl. Dobr. Bl. Dd. We.] ἀκούσεται (editores): ὑπάρχειν Harpocr., Phot. s. v. ὅτι ἑξακισχίλια. [2]) εἰπόντος om. A. [3]) ἔγνωτε εἰρηκότ' ἐμέ S (Bk. Bl. Dd. Tu. We.): τὸν ... εἰρηκότ' ἐμέ (Vo. Voem.). [4]) Ex verbis Aeschinis. [5]) εὑρεθήσεται Alexander p. 472 W. (qui εὑρ. ἔχων), π. ὕψ. c. 27 (Bl.): φανήσεται (Bk. Dd. Tu. Vo. We.).

μνημονεύω 6, 30. 21, 65. 29, 21. 25.
οὐκ ἀμνημονῶ 60, 31.

οἶδα 4, 18. [51].[1]) 5, 4. 6, 12. 18. 7, 23. 9, 65. 10, 13. 12, 8. 14, 13. 24.[2]) 29. 40. 15, 5. 19. 33. 18, 10. 85. 130. 134. 142. 162. 289. 19, 28. 40.[3]) 52. 199. 209. 21, 37. 63. 64. 71 bis. 22, 10. 15. 31. 67. 23, 6. 7.[4]) 109. 149. 175. 24, 11. 30 ter. 62. 125. 195.[5]) 25, 4. 27, 12. 29, 11. 15. 26. 33. 38. 40 bis. 30, 35 bis. 32, 12. 34, 2. 32. 39. 46. 39, 24. 27. 41, 16. 45, 53. 59. 84. 46, 8. 13. 47, 65. 49, 41. 46. 65. 66. 50, 24. 34. 51, 9. 20. 21. 52, 29. 57, 36. 44. 48. 54. 58, 28. 59, 37. 59. 81. 93. 121. 60, 2. 27. 30.[6]) 61, 43.[7]) II, 18. III, 24. 29 sq. IV, 3. 12. pr. 23β.[8]) 33, 3. 50, 2.[9]) Cf. 58, 12. ubi F. K. Hertlein, Z. Kritik d. att. Redner, Hermes XIII, 1878, p. 14 post *εἰ μέν* inserendum putat *εἰδώς*. — *οἶδα καὶ ἐξ-ελέγξω* 45, 41. *οἶδα καὶ ἤκουσα* 35, 35.

πρόοιδα καὶ προακήκοα 19, 219.

σύνοιδα 6, 34. 13, 34. 14, 40. 18, 66. 263. 19, 199.[10]) 208. 210. 21, 2. 80. 23, 159. 24, 124. 29, 1. 33, 14. 40, 17. 45, 21 bis. 49, 58. 66. 57, 22. 58, 13. 33. 59, 67. 60, 16. 61, 23. 49. pr. 5, 3. II, 20. (cf. 37, 56. s. v. *δείκνυμι*).

ὁρῶ 1, 18. 2, 1. 4. 4. 6. (=11, 15.) 22 bis. 3, 1. 8. 26. (=13, 29. 23, 207.) 4, 6. 43. 5, 1. 4. 11. 6, 1. 12. 23. 25. 27. 33. 34. 8, 5. 67. 9, 1. 3. 22. 25. 49. 10, 8. 34. 40. 43. 44. 53. 70. 72. 14, 3. 6. 9. 35. 40. 15, 5. 9. 14. 22. 24. 28. 16, 16. 22. 17, 3. 20. 18, 13 bis. 14. 17. 18. 22. 63. 66. 67. 72. 72. 93. 97. 102. 133. 141. 144. 161. 238. 250. 253. 263. 274. 277. 19, 2. 65. 104. 133. 138. 140. 173. 223. 224. 225. 235. 248. 268. 275. 284. 325. 328. 339. 343. 20, 5.[11]) 13. 22.[12])

---

1) Cf. p. 15 an. 3. 2) *οἶδα λέγων* Bl.: *λέγω* (i. e. *ΛΕΓῶ*) *μέλλων λέγειν* A, *μέλλων λόγον λέγειν* OY (*λόγον μέλλων λέγειν* Dd.): *λόγον ὃν μέλλω λέγειν* S v. (br.) (Bk. Tu. Vo. Voem. We.). 3) Ex Philippi epistula quadam. 4) *ἵν' ᾔδειτε* Dobr. Bl.: *εἰδῆτε* rell. 5) *εἰδέναι* SAOY (Bk. Bl. Dd. Vo. We.): *εἰδέναι καὶ συνιέναι* v. (Tu.). 6) *λεγόμενον* Wolf Bk. Bl. Dd. Vo. Tu.: *λεγόμενος* codd. 7) *ἴσθ'* v. (Bk. Bl. Dd. Tu. Vo.): *ἴσθ' ὅτι* SY. 8) *εἰδέναι συνοῖσον* (Bk. Bl. Dd. Tu.) ex or. IV: *τὸ συνοῖσον* codd. (Vo.). 9) *οἶδά ποτ' ... παρ' ὑμῖν ἀκούσας* = scio me olim audivisse. 10) *πεπραγμένα* om. Hermog. p. 340; cancellis inclusit Bl., cui ex § 210 sumptum videtur. 11) *ἴδητ'* Bl. coll. pr. 55, 1 (*ἴδοι*): *εἰδῆτ'* rell. 12) *ἴδῃ* v. (Bk. Bl. Dd. Sa. Wr.): *ειδηι* S[1]L: *εἴδῃ* Vo. Voem.: *εἰδῇ* Turr.

42. 53. 57.[1]) 135. 138. 21, 39. 44. 59 bis. 60. 63. 99 bis. 112. 125.[2]) 136 bis. 137. 159. 190. 22, 4. 20. 37 bis. 53. 57. 66. (= 24, 173.) 72. (= 24, 180.) 23, 5. 31. 80. 100. 108 bis. 109. 112. 129. 132. 151. 168. 174. 176. 179. 188. 189. 207 bis. 212. 24, 8. 51. 66. 114. 155. 182. (= 22, 74.) 25, 1. 6. 13. 14. 38 bis. 42. 66. 76. 82. 84. 88. 93. 101.[3]) 26, 15. 17. 26. 28, 18. 21. 29, 15. 30, 7. 26. 34. 32, 12. 24. 36, 22. 28. 30. 42. 37, 10. 11. 15. 49. 38, 11. 39, 13. 22. 42, 3. 14. 43, 14. 45, 23. 54. 66. 70. 76. 86. 46, 2. 47, 6. 36. 40. 58. 60 ter. 62. 48, 55. 49, 64. 50, 6. 15. 64. 51, 5. 52, 6. 19. 53, 8. 54, 16. 24. 32 bis. 35. 55, 5. 24. 56, 14. 50. 57, 56. 58, 9. 23 bis. 26. 40 bis. 69. 59, 30 bis. 51. 99. 100. 60, 1. 3. 28. 31. 35. 61, 1. 3. 5. 28. 52. 54. pr. 2, 1. 5, 1. 6, 1. 14, 3. 15, 2. 17. 21, 3. 24, 3. 28, 2 bis. 30, 2. 32, 3. 33, 2. 34, 3. 44, 1. 2. 49, 3. 55, 1. I, 2. 7. II, 1. 6. 20. III, 3. 4. 9. 10.[4]) 19. 33. 34. 38. IV, 9. 12. — *ὁρῶ καὶ ἀκούω* 20, 65. cf. 55, 16.

ἐφορῶ 18, 205. 23, 69. 169.[5]) 40, 13. 60, 26.

καθορῶ 5, 6. 24, 25. 51, 10. 59, 72.

παρορῶ 26, 16.[6])

περιορῶ 9, 29. 10, 41. 16, 25 bis. 18, 63. 64. 19, 64. 66. 84. 195. 230. 306. 20, 75. 21, 115.[7]) 26, 24. 27, 63. 28, 19. 33, 28. 40, 23. 42, 32. 43, 84. 44, 2. 3. 11. 45, 73. 74. 47, 56. 50, 5. 55, 7. 58, 2. 59, 8. 60, 8. III, 41.

ὑπερορῶ 48, 85.

πυνθάνομαι 4, 41 bis. 8, 11. 10, 29. 18, 25. 19, 137. 154. 341. 59, 40. 63.

τίθημι 23, 76. 45, 86.

φωρῶ 21, 41. 22, 71. = 24, 179. 45, 19. —

δῆλος γίγνομαι 45, 40. *δῆλός εἰμι* 6, 16. 16, 28. 19, 118. 236. 24, 122. 25, 30. 31, 10. 37, 27. 41.

ἔνδηλός εἰμι 21, 198.[8])

---

[1]) *κρινόμενον* ante *ἴδοι* om. S[1] al. [2]) *ὁρᾷ* omnes: *φωράσῃ* ci. We. [3]) *ἰδεῖν* S al. (Bk. Bl. Tu. Vo. We.): *ἐπιδεῖν* v. (Dd.). [4]) *δὲ ὁρῶν* mg. Q et ci. Reiske (Bk. Bl. Dd. Tu. Vo.). [5]) *ἐπιδόντα* omnes: *ἐπειδότα* S[1]. [6]) *περιοπτέον* Cobet et We. („Je ne sache pas", inquit We., „que *παρορᾶν* se contruise avec un participe"). [7]) *περιεῖδε*: *περιεῖλε* S[1]. [8]) Hoc verbum rarissimum apud Demosthenem ceteroquin non legitur. Cf. Buttmann, Mid. p. 171.

---

[1]) *ποιῶν* del. Bl. [2]) *ἂν φαίνηται φρονεῖν αἱρουμένη* v. (Bk. Bl.): *φρονεῖν ἐπὶ ταύτῃ τῇ προαιρέσει* SA (Tu. We. [cui tamen participium *φρονοῦσα* sensu postulari videtur] Dd. Vo. Voem.). [3]) *ἂν τοιαῦτα πεποιηκὼς φαίνηται* v.: *πεποιηκώς* om. SA (Bl. Tu.). [4]) *πέφηνέ τις αἴτιος αὐτόθι …;* A (Bl. We.): *καὶ πέφηνε. τίς* [*οὖν* om. S¹LP al.] *αἴτιος …;* v. (Bk. Dd. Tu. Vo.). [5]) *πέφηνεν* v. (Bk. Bl. Tu.): *ἀπέφηνεν* SA (Dd. Vo.). [6]) *φανείη* v. et γρBQ (Bl. Dd.): *φαίη* (Bk. Tu. Vo.). [7]) Praeterea 57, 16 Bl. *φανήσονται* pro *γενήσονται* scribendum putat.

φανερὸς γίγνομαι 14, 10. 19, 236. 20, 43. 21, 110. 31, 2. 10. *φανερός εἰμι* 14, 7. 16, 28. 18, 19. 292. 19, 85. 21, 41. 195. 23, 125. 25, 88. 89. 30, 29. 48, 9. III, 4.

καταφανὴς γίγνομαι 47, 75. 59, 10. *κατ. εἰμι* 30, 6.

Praeterea verba *ἁλίσκομαι* (pass.), *λαμβάνω*, *καταλαμβάνω* hoc in capite tractanda sunt; quae quamquam non ita ad verborum *εὑρίσκω, ὁρῶ, ἐλέγχω* sim. vim accedunt, ut etiam enuntiatis explicativis adiungantur, tamen ab illis separanda non videntur.

ἁλίσκομαι (pass.) 19, 286. 21, 227. (24, 144).[1]) 25, 40.[2])

λαμβάνω 4, 18. 18, 20. 137. 284. 19, 132. 175. 190. 21, 27. 97. 147. 183. 23, 169. 205. 24, 2.[3]) 49. 65. 155. 25, 53. 33, 11. 45, 59. 60, 13.

καταλαμβάνω 18, 211. 21, 85. 164. 34, 8. 47, 35. 49, 39. 50, 9.

§ 2. De casibus et temporibus participiorum ad verba declarandi et sentiendi pertinentium.

I. De casibus.

Participium verbo alicui declarandi vel sentiendi adiunctum ad huius verbi aut subiectum aut obiectum ita refertur, ut cum altero in casu concinat. Itaque

1. ad verbi finiti quod vocatur subiectum pertinens in nominativo ponitur, ut subiuncto verbo *δείκνυμι* 18, 215 (*σωφροσύνης πίστιν περὶ ὑμῶν ἔχοντες ἔδειξαν*), 19, 177 (*ἵνα . . . δείξω πεποιηκώς*), 37, 35. 42, 22. 23; *δηλῶ* 23, 60. *τὸν ἔλεγχον λαμβάνω* 33, 37. *πεῖραν δίδωμι* II, 15. *φανερὸν καθίστημι* pr. 51, 1. — *αἰσθάνομαι* 18, 162. 28, 15. pr. 2, 2. *γιγνώσκω* 19, 137. *οὐ λέληθ' ἐμαυτὸν οὐδ' ἀγνοῶ* 37, 55. *μέμνημαι* 49, 27. *οἶδα* 14, 24.[4]) 21, 63. 29, 26. 34, 39. pr. 50, 2. *σύνοιδα* 6, 34. 29, 1. *ὁρῶ* 18, 97.[5]) 50, 15. Talibus pro nominativis casus obliquos substitui necesse est, ubicunque participia

---

[1]) Ex lege quadam citatum. [2]) *περὶ ὧν ψηφίσματα γράψας ἑάλω.* Codices inter plures lectiones variant; del. Dd. [3]) *ἐλήφθησαν*: *ἠλέγχθησαν* Anecd. Bk. [4]) Cf. p. 80 an. 2. [5]) *ποιοῦντες* Aristid. I, 661 Dd. (Bl.): *ἐποίουν* reliqui.

vel ad casus obliquos aliorum quorundam participiorum vel ad infinitivos cum casibus obliquis ut subiectis consociatos relata sunt, ut 18, 46 *συμβέβηκε . . . τοῖς . . . τἄλλα πλὴν ἑαυτοὺς οἰομένοις πωλεῖν, πρώτους ἑαυτοὺς πεπρακόσιν αἰσθέσθαι*. 55, 7 *ἐξήρκει ταῦτ' αὐτοῖς ἠδικημένοις περιορᾶν*.

Haec quae exposui eadem quadrant in participia ex verbis vel intransitivis, quae appellantur (*δῆλός εἰμι, φαίνομαι, λανθάνω* sim.), vel passivis pendentia, ita ut horum quoque non modo nominativi, verum etiam genitivi (ut 17, 25. 47, 79. al.), dativi (21, 89. 23, 138. 26, 22. 57, 3. 51. 60, 29. al.), accusativi (ut 9, 37. 19, 236. 20, 162. 23, 139. 24, 16. 74. 37, 3. 39, 38. 54, 1. 58, 54. 59, 108. 116. 61, 52. al.) reperiantur. — Haec autem verba passive usurpata sunt: *ἀγγέλλομαι* 3, 5. *ἀπαγγέλλομαι* 1, 9. 3, 4. 21, 25. *ἀγνοοῦμαι* 11, 4. *ἁλίσκομαι* cf. p. 83., *γιγνώσκομαι* 59, 108. III, 27 bis. *γράφομαι*[1]) 30, 26. 36, 6. 12. 47, 22. 49, 59. 62. 63 bis. 59, 94. *ἐγγράφομαι* 27, 63. 59, 7. *προσγράφομαι* 45, 29. *δείκνυμαι* 18, 24. 19, 336. 21, 12. 160. 54, 30. *ἀποδείκνυμαι* 18, 131. 309. *ἐπιδείκνυμαι* 28, 22. 45, 5. 53. 58, 27. *ἐλέγχομαι*[2]) 9, 37. 19, 101. (279.) 23, 36. 25, 37. 27, 19. 29, 9. 30, 23. 34, 34. 45, 42. 47, 31. *ἐξελέγχομαι* 2, 8. 13. 4, 37. 7, 36. 17, 25. 18, 125. 251. 19, 5. 9. 60. 161. 165. 201. 246. 284. 21, 105. 115. 147. 23, 68. 195. [206].[3]) 24, 74. 26, 22. 29, 29. 39. 31, 8. 12. 32, 27. 34, 20. 37, 12. 25. 43, 4. 50. 45, 22. 30. 36. 61. 62. 46, 3. 12. 47, 9. 10. 40. 78. 79. 48, 45. 49, 12. 54, 17. 57, 3. 51. 58, 54. 59, 10. 68. pr. 10, 2. 42, 1. 46, 2. *ἐξετάζομαι* cf. p. 79. *εὑρίσκομαι* 4, 50. 18, 138. 282. 19, 332. 23, 188. 25, 27.[4]) 54. 27, 16. pr. 38, 3. 49, 2. III, 8. *λαμβάνομαι* 4, 18. 18, 137. 284. 24, 2. 49. 65. 155. *καταλαμβάνομαι* 21, 164. *μαρτυροῦμαι* 59, 118. (*μεμαρτύρηται ἑταίρα οὖσα καὶ δούλη Νικαρέτης γεγενημένη*; part. ex verbi *ἐλέγχομαι* analogia, puto). *ὁρῶμαι* 18, 72. 93. 238. 263. 20, 135. 138. 21, 60. 22, 53. 66. (= 24, 173, ubi tamen Bl. uncos ascripsit) 23, 109. 24, 66. 25, 6. 39, 22. 45, 66. 54, 16. 60, 31. 35. 61, 52. pr. 21, 3. I, 7. III, 38. IV, 9. 12. *περιορῶμαι* 10, 41. 19, 66. *φωρῶμαι* 21, 41. 22, 71.

---

[1]) Cf. p. 76 an. 1. [2]) *ἐλέγχομαι* et *ἐξελέγχομαι* in codicibus passim confunduntur; hic eas formas descripsi, quas Bl. praetulit. [3]) Cf. p. 78 an. 7 (ex coniectura Dobraei). [4]) Cf. p. 79 an. 5.

= 24, 179. 45, 19. — (Adiectivo verbali constructio impersonalis flagitatur: 2, 13 *πολλὴν δὴ τὴν μετάστασιν καὶ μεγάλην δεικτέον* ‹scil. *οὖσαν*, quod tamen suppleri necesse non est›, 26, 16 *παροπτέον τι καὶ παρανομοῦντ' αὐτόν*[1].)

2. Participia ad obiecta verborum declarandi vel sentiendi relata in accusativo fere ponuntur, quoniam pleraque illa verba accusativis ut obiectis adiunguntur. Dativi iunguntur verbo *σύνοιδα*, cuius cum participio coniugati hae constructiones usitatae sunt: 1) nominat. 6, 34 *αὑτοῖς συνίσασι δεδωροδοκηκότες*; 29, 1 *συνῄδειν ἐξελέγξας*. — 2) dat. a) pronom. reflex. 18, 263 *σαυτῷ συνῄδεις ἀδικοῦντι*; 19, 208. 21, 80. 40, 17. 45, 21. 58, 13. — b) 13, 34 *τοιούτοις οὖσι συνῄδειν ὑμῖν*; 21, 2. 23, 159. 24, 124. 33, 14. 49, 66. 57, 22. 58, 33. 60, 16. Dativi omnes significant personas. 3) accusat. 14, 40 *σύνοιδε τὴν πόλιν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην γεγενημένην*; 18, 66. 19, 199.[2]) 210. 45, 21. 61, 23. II, 20; et 49, 58. 59, 67. 61, 23. 49. pr. 5, 3., ubi *σύνοιδα* accusativis personas quasdam declarantibus adiunctum idem quod *ἀκριβῶς οἶδα* significat. — De genitivis cum verbis *ἀκούω, αἰσθάνομαι* sim. coniunctis v. p. 75; quibuscum conferas genitivos particip. verbo *φροντίζω* 19, 224. aliisque adiectos.

Participia verborum impersonalium formas neutri generis accipiunt, ut 57, 1 *πειράσομαι δεῖξαι μετὸν τῆς πόλεως ἡμῖν*. 55 *πῶς ἄν τις ὑμῖν σαφέστερον ἐπιδείξειε μετὸν τῆς πόλεως αὑτῷ*. Praeterea neutri generis participia exiguntur, ubi ad infinitivos vel totas quasdam enuntiationes referuntur (cf. p. 87).

Ad quae pauca tantum addenda sunt:

1. Si participia ad easdem personas, ad quas verba finita declarandi vel sentiendi, pertinent, non modo nominativi usurpantur (cf. p. 83 sq.), verum etiam frequenter pronominum personalium accusativi ponuntur ad eosque participia referuntur, ut in exemplis in hac tabella descriptis.

---

[1]) Cf. p. 81 an. 6. [2]) Cf. p. 80 an. 10.

	ἐμαυτόν	σεαυτόν	ὑμᾶς αὑτούς	ἑαυτόν αὑτόν	ἑαυτούς αὑτούς	ἐμέ
δείκνυμι, -νύω	57, 1. 17.	22, 29.	18, 216.		57, 3.	
ἐπιδείκνυμι	57, 19. 69. 61, 6.			36, 2.		40, 60.
ἐξελέγχω	24, 108.					
ἀπολογίζομαι	(87, 1.)[1]			31, 9.		
ἀγνοῶ					10, 74.	
αἰσθάνομαι				58, 32.		
οἶδα		18, 289.		6, 18 = 10, 13. 14, 40. 22, 67.		
ὁρῶ	42, 3.					
περιορῶ	33, 28.					
τίθημι				45, 86.		

27, 14 *ἀπέγραψε ἔχονθ' ἑαυτόν* et 42, 29 *ἀπογέγραφεν ὀφείλονθ' αὑτόν* hic non numeraverim; cf. p. 76 an. 1; sed comparandi sunt dativi pronominum reflexivorum verbo *σύνοιδα* adiuncti et cum dativis part. consociati, quos p. 85 sq. enumeravi. Quae constructio in aliis exemplis adhibita est, quo clarius personae pronominibus reflexivis notatae aliis quibusdam opponantur, in aliis, quo plus momenti accipiant; in aliis autem nulla causa apparet, cur participia cum verborum regentium subiectis in casu non congruant.

2. Accusativus *ὑμᾶς* (vel *ἡμᾶς*) subauditur, ubicunque orator ad universam audientium coronam (= „man") spectat, ut 24, 195 *εἰδέναι χρὴ σαφῶς φενακιζομένους.*[2]) Alii accusativi per coniunctionis (*ζεύγματος*) figuram aut ex alia quadam breviloquentia ab oratore praetermissi sunt, ut 2, 22 = 11, 15

---

[1]) *ἐπειδὰν ἐξελέγξω πρὸς ἅπασι τοῖς ἄλλοις καὶ ἀφεικότα τοῦτον ἐμαυτὸν καὶ ἀπηλλαγμένον*; qui locus hic numerandus est, si *ἐμαυτόν* ad *ἀπηλλαγμένον* subauditur; sed *καὶ ἀπηλλαγμένον* Paley et Bl. secluserunt. [2]) *ὑμᾶς φενακιζομένους* codd. quidam minores.

τὸν Φίλιππον εὐτυχοῦνθ' ὁρῶν φοβερὸν προσπολεμῆσαι νομίζει. 3, 9. 18, 18. 21, 147. 23, 169. 25, 53. 29, 15. 45, 76. 49, 64. 57, 54; deinde 2, 6 σφόδρ' ἂν ἡγούμην καὐτὸς φοβερὸν τὸν Φίλιππον καὶ θαυμαστόν, εἰ τὰ δίκαια πράττονθ' ἑώρων ηὐξημένον[1]· νῦν δὲ θεωρῶν καὶ σκοπῶν εὑρίσκω τὴν μὲν ἡμετέραν εὐήθειαν .... τούτῳ προσαγαγόμενον κτέ. 3, 9. (= 13, 29. 23, 207.) 4, 51.[2]) 6, 23. 18, 13. 19, 176. 223. 23, 76. 108. 24, 8. 25, 1. 27, 63. 30, 5. 45, 21. 54, 32. 59, 63. 67. pr. 32, 4. III, 10, ubi singuli accusativi ad bina vel plura enuntiata pertinent et, cum in alteris dicti sint, in alteris iam ita in mente versantur, ut eos repeti necesse non fuerit; denique 19, 138 ἐπειδὰν δ' ἀκούῃ λέγοντας, εὐδοκιμοῦντας ἐν ὑμῖν, ἑτέρους κρίνοντας ⟨scil. αὐτούς⟩, τί καὶ ποιήσῃ; 175. 177. 178. 195. 209. 301. 20, 44. 21, 2. 21. 46. 125. 22, 18. 23, 6. 144. 25, 68.[3]) 82. 101. 27, 18. 47. 52. 29, 25. 33. 46. 55. 37, 59. 38, 11. 45, 84. 47, 56. 54, 35. 57, 40. 62. 59, 118. 60, 36. 61, 13. III, 21. 41.; ubi accusativi non ideo, ut eorum iteratio vitaretur, sed sine certa causa videntur esse omissi. In codd. varie tradita aut coniecturis virorum doctorum in dubium vocata sunt: 2, 5 τὸ δὲ πάνθ' ὅσα πώποτ' ἔπραξε διεξιόντ' ἐφ' ἅπασι τοιοῦτον ⟨scil. αὐτὸν ὄντα⟩ ἐλέγχειν: cf. p. 77 an. 14; 18, 22 ὁρῶν ἀφαιρούμενόν με (με om. schol. Hermog. IV, 319); 19, 104 τί δ'; ἐξελέγχοντ' ἢ λέγοντά τι τούτων ἑόρακεν (τούτων AO² [Bl.]: τοῦτον). 23, 169 ἐκεῖνον δ' ἐπιδόντα [τὸν υἱὸν] ἀποσφαττόμενον κατεπόντισαν (τὸν υἱὸν secl. Bl., τὸν υἱὸν ἀποσφαττόμενον Herwerden). 42, 32 δέομαι ... μή με περιελαθέντα περιιδεῖν ὑπὸ τούτων (με om. A). Addo his eos locos, quibus pro accusativis totae enuntiationes participiis subiunctae sunt, cum ante eas omnes pronomina quaedam demonstrativa facile subaudiantur; ut 28, 2 εὑρήσετε γὰρ οὐχ ⟨τοῦτο⟩ ὡς ὀφείλει μεμαρτυρημένον, ἀλλ' ὡς ὤφλεν. cf. pr. 5, 1; 21, 159. 24, 194. 41, 27. 45, 9. 58, 11.[4]) III, 34; 22, 72 = 24, 180. 38, 15. 52, 6. 58, 23.

---

[1]) ἑώρων αὐτὸν ηὐξημένον minoribus quibusdam codicibus exhiberi We. docet. [2]) Cf. p. 15 an. 3. [3]) Cf. p. 77 an. 2. [4]) δείξειν γεγενημένα περὶ ὧν ποιεῖται τὴν φάσιν Dobr. Bl. Tu.: τὰ γεγ. v.: ταῦτα γεγ. A (Bk.).

II. De temporibus participiorum.

1. Tempora participiorum sicuti infinitivorum orationis obliquae cum temporibus indicativorum singulis respondentium congruunt, nisi quod participia praes. et perf. etiam pro indicativis impf. et plusqpf. substituuntur, ut 19, 253 *καὶ ταῦτ' αὐτὸς ἀπήγγειλε πρὸς ὑμᾶς· μέμνησθε γὰρ δὴ λέγοντ' αὐτὸν κτἑ.* 19, 209. 21, 64. 22, 15. 38, 15. 45, 33. 46, 20. 51, 16. 57, 29. III, 29. al. Participia praes. et aor. cum particula *ἄν* consociata modum aut potentialem aut conditionalem significant, ut 14, 35 *καὶ μὴν οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν' ἂν εἰκότως Ἑλλήνων φοβηθέντα τὸν πόλεμον τοῦτον ὁρῶ.* 15, 19 *ἴσασι γὰρ οὐδένας ἄλλους πάλιν εἰς ἐλευθερίαν τὰ πράγματ' ἂν ἐξαγαγόντας.*[1]) 21, 37. 23, 109. 144. al.

2. *Μέλλων* c. infinitivo iunctum interdum participii fut. locum obtinuit, ut 22, 59 *βούλομαι δεῖξαι τοῦτον οὔτε πεπονθότ' οὐδ' ὁτιοῦν κακὸν οὔτε μέλλοντα πάσχειν οὐδὲν δι' ὧν ὑπὲρ ὑμῶν ἔπραξε, διὰ μέντοι τὴν αὑτοῦ βδελυρίαν καὶ θεοισεχθρίαν πεπονθότα μὲν μέχρι τῆσδε τῆς ἡμέρας οὐδέν, πεισόμενον δ', ἂν τὰ δίκαια ποιῆθ' ὑμεῖς.* 45, 21. 74.

3. Eadem ex breviloquentia, qua infinitivi, participia saepe praetermittuntur, atque creberrime *ὤν, οὖσα, ὄν* (*ὄντα, οὖσαν, ὄν*). Ut post *αἰσθάνομαι* 35, 42. — *ἀκούω* (18, 174).[2]) 19, 87. 38, 2? pr. 21, 2. — *γιγνώσκω* 20, 167. — *ἐξετάζομαι* (pass.) 18, 217. 277. 19, 291. 21, 65. 202. 22, 66 = 24, 173. II, 5. 9. 12; de 19, 120 cf. p. 79. — *εὑρίσκω* 4, 50. 14, 29. 18, 20. 256. 282. 284. 294. 19, 79. 115. 21, 46. 22, 55. 23, 128. 24, 76. 143. 25, 54. 26, 26. 41, 27. 58, 62. pr. 24, 1. 49, 2. II, 2. 24. III, 6. — *οἶδα* 4, 18. (14, 24).[3]) 18, 10. — *σύνοιδα* II, 20. — *ὁρῶ* 2, 4. 3, 8. 6, 27. 10, 40. 53. 18, 97. (253).[4]) 277. 19, 65. 223. 20, 5.[5]) 13.[6]) 21, 39. 59.[7]) 189. 22, 57.[8])

---

[1]) *ἂν* om. SAY (Dd. Tu.): *ἐξαγαγόντας* A: *ἐξάγοντας* S: *ἐπάξοντας* Y: *ἐπανάξοντας* v. (Dd.): *ἐπάγοντας* Tu. [2]) *ὄντα* secl. Bl., ut hiatus vitaretur. [3]) Cf. p. 80 an. 2 (*παράδοξον μὲν οἶδα τὸν λόγον, ὃν μέλλω λέγειν* S v. et editores quidam). [4]) Cf. p. 53 an. 5. [5]) Cf. p. 80 an. 11. [6]) *τοιοῦτον* codd. et editores: *τοιοῦτον ὄν* Cobet (NL p. 689): *τοιοῦτ' ὄν* We. [7]) *τό* ante *συγκεχωρηκός* add. AB², Aristides in imitationibus (Bl. We.): om. Dd. Tu. Vo. Wr. [8]) *ὄντας* om. SYO (Tu. We); sed numeri adversantur.

23, 108. 129. (174).[1]) 179. 25, (76).[2]) 88. 32, 12. 36, 30. 42. 37, 15. 45, 70. (86).[3]) 50, 15. 54, 24. 56, 50. pr. 30, 2. 33, 2. 55, 1. I, 2. II, 20. IV, 12. *καθορῶ* 24, 25. *περιορῶ* 19, 230. 26, 24. — *πυνθάνομαι* 4, 41. = *δείκνυμι* 2, 13. 18, 216. 19, 336. 20, 67? 126. 25, (3).[4]) 68.[5]) 45, 34. III, 27. — *δεικνύω* 21, 128. 169. — *ἀποδείκνυμι* 18, 309. — *ἐπιδείκνυμι* 8, 33. 19, 85.[6]) 23, 144.[7]) 37, 59. 45, 76. 51, 3. 61, 6. 13. *ἐπιδεικνύω* 39, 26. 57, 40. — *ἐλέγχω* 2, 5.[8]) — *ἐξελέγχω* (4, 37).[9]) (24, 108).[10]) 45, 22. 36. — *ἐμφανίζω* 14, 36. — *ἀποφαίνω* 18, 206. 23, 89. — *φαίνομαι*[11]) 2, 4. 5. 12. 4, 20. 14, 2.[12]) 8. 15, 22. 18, (24).[13]) 173. 317. 19, 120. 131. 200. 294.[14]) 20, 18.[15]) 20. 113. 164. 21, 9. 72. 92. 23, 64. 75. 194. 203. 24, 212. 32, 18. 45, 42. 54, 24. 33. 57, 4. pr. 16. 22, 2. 23β. 24, 1.[16]) 32, 4. 33, 1. 3. 34, 2. 39, 1. 44, 2.[17]) 46, 4. 49, 2 bis. II, 8. 16. III, 10. *προφαίνομαι* 61, 25. — *λαμβάνομαι* (pass.) 4, 18. 18, 284. — *καταλαμβάνω* 50, 9.

Adde eos locos, ubi ex alia participii *ὤν* forma alia subaudienda est, ut 10, 44 *ὅταν . . . ὁρῶσι . . . μέγαν μὲν ὄντα παρ' ὑμῖν εὐθέως τὸν λέγοντα, ἀθάνατον δ' ἕνεκ' ἀσφαλείας, ἑτέραν δὲ τὴν κρύβδην ψῆφον* ⟨*οὖσαν*⟩ *τοῦ φανερῶς θορύβου*. 15, 4. 23, 151. 207. 47, 4.

Ceterum cf., quae p. 76 scripta sunt.

Nonnullis denique locis alia quaedam participia praetermissa sunt, ut 23, 75 *τὴν ἑτέραν δ' ἕκαστον ἔχον δοκιμάζεται, κἂν μὲν τὴν ἄδικον φανῇ* (scil. *ἔχον*), *πονηρὸν κρίνεται, ἂν δὲ τὴν δικαίαν, χρηστὸν καὶ καλόν*. Sed cum persaepe dici vix possit, sitne necesse participium quoddam suppleri (ut 4, 50. 7, 35. 27, 60. 36, 41. al.), plura exempla proferre omitto.

---

[1]) *ὄν* om. S¹. [2]) *ὄντα* secl. Bl., quamquam apud Plinium Ep. 9, 26, 9 legitur. [3]) *ὄν* secl. Bl. [4]) *ὄντα* post *ἑκάτερον* om. Rh. IV, 143. [5]) Cf. p. 77 an. 2. [6]) *φανεροὺς* codd. Aristid. I, p. 727 Dd.: *φανερῶς* Cobet. [7]) *ὄντ'* inseruit Cobet. [8]) Cf. p. 77 an. 14. [9]) *οὖσαι* post *οἷαί τε* om. Bl. c. Isidor. Pelus. V, 369; rell. habent. [10]) *ὄντα* delendum putat Bl., cf. 54, 24. Sed *ἔνοχος* (*ἔνοχον*) cum participio coniunctum 19, 246. 25, 17. 42, 17. 54, 30. 58, 22 legitur. [11]) Cf. p. 55 an. 7. [12]) *ὄντες* post *φανείημεν* om. BFOY (Bl. coll. pr. 7). [13]) *ὤν* om. schol. Dem. p. 384, 4. Bl. etiam *οὐδ' αἴτιος* delendum proponit. [14]) Cf. p. 82 an. 4. [15]) *ψεῦδος ἂν φανείη* SLF et editores praeter Vo., qui *ψεῦδος ἂν ὂν φανείη* maluit. [16]) Cf. p. 82 an. 6. [17]) Sed *ἄξι' ὄντα φανῇ* Bl. proposuit, ut syllabarum brevium concursus vitaretur.

4. In enuntiatis consecutivis, quae appellantur, interdum pro indicativis vel infinitivis participia adhibentur; cuius generis dicendi haec exempla inveni: 3, 1 ὁρῶ . . . τὰ . . . πράγματ' εἰς τοῦτο προήκοντα, ὥσθ' ὅπως μὴ πεισόμεθ' αὐτοὶ πρότερον κακῶς σκέψασθαι δέον. 10, 40 οὐδὲ . . . ὁρῶ τὸν ἐν ἡλικίᾳ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους οὕτω διακείμενον, οὐδ' οὕτως ἀγνώμον' οὐδ' ἄτοπον τῶν ὄντων οὐδένα, ὥστ', εἰ μὴ ποιήσουσιν ἅπαντες ὅσ' αὐτός, οὐ φάσκοντα ποιήσειν οὐδὲν οὐδ' αὐτόν. 45, 83 προεληλυθὼς εἰς τοῦθ' ὥσθ' ὑπὸ τῶν ἐμαυτοῦ δούλων ὑβρισθείς. 61, 3 ὁρῶν ἐνίους . . . τοσοῦτον διημαρτηκότας τοῦ τὰ βέλτιστα κρίνειν, ὥστε διὰ τοὺς λυμαινομένους τῷ πράγματι καὶ πρὸς τοὺς μετὰ σωφροσύνης πλησιάζειν ἀξιοῦντας δυσκόλως διακειμένους. Incerta sunt: 6, 2 εἰς τοῦτ' ἤδη προηγμένα τυγχάνει πάντα τὰ πράγματα τῇ πόλει, ὥσθ' ὅσῳ τις ἂν μᾶλλον . . . ἐξελέγχῃ Φίλιππον . . . πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἐπιβουλεύοντα, τοσούτῳ τὸ τί χρὴ ποιεῖν συμβουλεῦσαι χαλεπώτερον (S[1]L[2] schol. A p. 167 adnot., χαλ. εἶναι v.: χαλ. ὄν Madvig Adv. crit. I, 456, We.). Cf. 26, 22 θαυμάζω δ' ἔγωγε τῶν οὕτως ἐχόντων, ὥστε . . . τούτοις παρακατατιθεμένων, τὰ δ' . . . ἐπιτρεπόντων. Ex aliis scriptoribus haec habeo exempla quae afferam: Xen. Cyr. 7, 5, 46. Plat. Rep. 519a. Andoc. 4, 20. Isocr. 4, 64. Isae. 9, 16. Ceterum haec modorum assimilatio, — etenim pro assimilationis forma haec constructio habenda est; cf. We. ad 10, 40 — in enuntiatis consecutivis participia sequentibus multo rarius usurpatur quam infinitivi et indicativi; cf. 2, 1. 8, 35. 18, 67. 21, 59. 215. 25, 89. 34, 41. 43, 1. 45, 66. 52, 22. 54, 8. 57, 30. 58, 3. III, 30; 21, 71. 76. al.

Pars altera.

De elocutionis differentiis inter singulas orationes intercedentibus.

(Quaestiones ad genuinas Demosthenis orationes a falsis separandas spectantes.)

Quoniam in priore dissertationis parte de Graecorum oratione obliqua quae habebam exposui, nunc quid de singularum orationum auctoritatibus inde colligi possit quaeram.

Qua in disputatione ex iis, quae quaestionibus grammaticis continentur, ea omnia praetermittere licebit, quae neque ad defendendam neque ad condemnandam aliquam orationem aliquid proficiunt; eorumque tantum ratio habenda erit, quae genuinis Demosthenis orationibus a suppositiciis discernendis favent. Neque eundem disputationis ordinem quem supra servans ea, quae illic anteposita sunt, hic quoque prae ceteris tractabo; sed cum demonstravero, unde alias orationes Demosthenis, alias aliis scriptoribus vindicandas esse maxime appareat, tum demum ea paucis absolvam, quae, quamquam minoris vel incerti momenti sunt, tamen ex iis, quae nullo modo videntur posse in dubium vocari, vim quandam accipiunt, ita ut haec illis, illa his confirmentur atque corroborentur.

Sed antequam ad rem ipsam accedam, indicandum est, quasnam orationes pro certe genuinis ob eamque causam pro disputationis fundamento habiturus sim. Quod ut demonstrarem, tabellam huic paginae affixam conscripsi; in qua ex orationibus in iudiciis privatis habitis praeter or. 27. 28. 30. 31. contra tutores dictas[1]) eas modo pro vere Demosthenicis numeravi, de quibus neminem unquam dubitavisse memini; eas autem, quas quispiam homo doctus, quamvis deficientibus argumentis,

[1]) De quibus cf. P. Hoffmann, de Demosthene Isaei discipulo. D. I. Berol. 1872.

	Orationes genuinae			Orationes falsae vel dubiae		
	δημηγορίαι	λόγοι δικανικοί		δημηγορίαι	λόγοι δικανικοί	
		δημόσιοι	ἰδιωτικοί		δημόσιοι	ἰδιωτικοί
Ol. 102, 4 = 369/8 a. Chr.						52.*
Ol. 103, 3 = 366/5						53.*
Ol. 104, 1 = 364/3			27. 28.			
Ol. 104, 2 = 363/2						29.
Ol. 104, 3 = 362/1			30. 31.			49.*
Ol. 105, 2 = 359/8					51.	
Ol. 105, 3 = 358/7						50.*
Ol. 106, 2 = 355/4		20. 22.				
Ol. 106, 3 = 354/3	14.					
Ol. 106, 4 = 353/2	16.	24.				47?
Ol. 107, 1 = 352/1	4.	23.				
Ol. 107, 2 = 351/0	15.					
Ol. 107, 3 = 350/49			36.			
Ol. 107, 4 = 349/8	1. 2. 3.	21.				45.* 46.*
Ol. 108, 1 = 348/7						39.
Ol. 108, 2 = 347/6						40.
Ol. 108, 3 = 346/5	5.					37. 57.
Ol. 109, 1 = 344/3	6.					
Ol. 109, 2 = 343/2		19.		7.		
Ol. 109, 3 = 342/1	8. 9.				59*?	
Ol. 109, 4 = 341/0					58.	43. 48.
Ol. 111, 2 = 335/4				17.		
Ol. 112, 3 = 330/29		18.				
Ol. 113, 2 = 327/6						34.
Ol. 114, 2 = 323/2						56.

Lineis pinguioribus tres eloquentiae Demothenicae aetates a Blassio (Att. Bereds. III² p. 80 sq.) constitutae separantur; asteriscis orationes pro Apollodoro scriptae indicantur. —

Accedunt: 1) orationes Alexandri temporibus habitae: 25. 26. 32. 33. 42.; epistulae; 2) orationes quae certis annis attribui omnino non possunt: 38. (fortasse Ol. 108, 3 = 346/5) et 54. (Ol. 109, 2 = 343/2 Clinton, Fasti Hellenici vol. II p. 361; Ol. 106, 1 = 356/5 A. Schaefer III, 2 p. 247 sqq.; ca. Ol. 109, 3 = 342/1 Sandys), utraque sine dubio Demosthenis; 41. et 55. a Bl. Demostheni iuveni vindicatae; prooemia (— Ol. 108, 2 = 347/6 Bl.); or. 35. 44. 61.; denique 10. 11. 13. 60. a rhetoribus confictae. — Epistola Philippi (12) ad dissertationem nihil valet.

reiecit (ut or. 39. 41., quas unum J. Siggium[1]) damnasse scio), in dubiis posui ut dissertationis fundamentum pararem, in quo nemo offenderet. Annorum autem ordinem, quibus singulae orationes videntur confectae esse,[2]) ideo in illa tabula descripsi, quia antiquiores a recentioribus quibusdam ex partibus differunt;[3]) id quod plane consentaneum est, quoniam antiquissima oratio a recentissima plus triginta annis distat, iisque praecipue annis, quibus magna illa conversio facta est, qua in locum boni Atticorum sermonis ἡ κοινὴ διάλεκτος quae vocatur successit.

Sed ad res ipsas aggrediamur.

1. Optativos orationis obliquae ad tempora praeterita pertinentes (cf. tab. III p. 32) in orationibus subditiciis frequentiores esse quam in genuinis N. Sjoestrand (l. l.) recte animadvertit; neque tamen inde cognoscere conatus est, quaenam Demostheni abrogandae essent. Ego inveni: a) in orationibus certe genuinis 118 indicativos, 8 optativos ad tempora historica relatos; b) in dubiis 93 ind., 53 opt., praeterea in or. 10. 3 ind., in or. 60. 4 ind. Genuinas igitur orationes a subditiciis multum differre sua sponte apparet; quae tamen differentia iam magis perspicua est, si or. 25. 29. 32. 37. 39. 45. 57., quas Demosthenis esse verisimillimum est, Demosthenicis adnumeramus; tum in his leguntur 146 ind., 9 opt.; in dubiis 65 ind., 52 opt. Quibus ex indicativorum numeris si eos detractamus, quos usurpari ex linguae Graecae legibus necesse fuit (cf. p. 37), in genuinis orationibus 100 ind., 8 opt., additisque orationibus 25. 29. 32. 37. 39. 45. 57. 125 ind., 9 opt. reperiuntur, in dubiis autem 84 ind., 53 opt., deductisque iis, quas modo enumeravi, 59 ind., 52 opt. — Singulas autem orationes recensentes orationes ab Apollodoro habitas maxima optativorum copia excellere videmus:

---

[1]) J. Sigg, Der Verfasser neun angeblich von Demosthenes für Apollodor geschriebener Reden, Lps. 1873 = Jahrbb. f. cl. Phil., Suppl. VI p. 397—434. [2]) Cf. A. Schaefer, Demosthenes u. seine Zeit; Blass, Att. Bereds. III, 1; Chronologia Demosthenica, Ed. Teub. I p. 1—45. Blassium secutus sum. [3]) Cf. Blass l. l. p. 80 sq. 245 sq.; praeterea C. Ritter, Untersuchungen über Plato, Stuttg. 1888, p. 28, qui uniuscuiusque scriptoris sermonem gradatim mutari necesse esse optime exposuit.

in or. 49. 1 ind., 1 opt.; in 50. 5 ind., 13 opt.; in 52. 1 ind., 5 opt.; in 53. 2 ind., 4 opt.; in 59. 11 [vel §§ 76. 86 exceptis[1]) 9] ind., 5 opt. occurrunt;[2]) quibuscum or. 47. (12 ind., 9 opt.) congruit; differt autem or. 45. (4 ind., — opt.). Praeterea optativi in or. 33. (1 ind., 3 opt.), 34. (5 ind., 2 opt.), 35. (2 ind. [vel § 54 deducta[1]) 1], 2 opt.), 43. (1 ind., 2 opt.), 48. (7 ind., 3 opt.) frequentiores sunt. In orationibus vero Demosthenicis optativi aut omnino non leguntur (or. 2. 3. 4. 5. 6. 8. 9. 14. 15. 16. 20. 22. 27. 28. 31. 38. 54.), aut singula modo exempla in singulis orationibus inveniuntur (or. 1. 18. 19. 21. 23. 24. 30. 36.); quibuscum comparandae sunt a) or. 10. 11. 13. 17. 25. 26. 29. 32. 37. 39. 40. 41. 44. 45. 46. 51. 55. 60. 61. exordia, epistulae b) or. 7. 42. 56. 57. 58.

Sed obiecerit quispiam, indicativi et optativi usus non tam generaliter, quam feci, comparari debere, sed earum differentiarum, quas p. 37—41 statui, rationem esse habendam; cui respondeo: primum accuratiore disputatione opus non esse, quippe cum ea, quae exposui, cum iis, quae praeterea inveniemus, optime conveniant; deinde, si frequentiores optativi nonnisi ex frequentiore eos adhibendi facultate orti essent, tamen id ipsum, quod alii oratores crebrius quam alii facultatem illam sibi faciunt, aptissimum futurum esse, quo illi ab aliis discernantur.

2. His statim commode adnecti posse videtur quaestio de indicativis et optativis iisdem in enuntiatis consociatis; cuius usus dicendi 14 omnino exempla inveni, ex quibus duo in orationibus certe Demosthenicis, 6 in Apollodoreis leguntur (cf. etiam 50, 44). Ex reliquis duo in or. 47. reperiuntur; nonne hanc ab eodem oratore, a quo or. 46. 49. 50. 52. 53. 59., compositam esse eo comprobatur?[3]) Adde a) optativum ad perfectum relatum 47, 13 et b) orationem rectam in enuntiato explicativo servatam 47, 57; quorum similia cum in unis fere orationibus Demosthenicis et Apollodoreis occurrant (cf. p. 34 sq. 25), ea in or. 47 fortuita esse haud facile credam.

---

[1]) Cf. p. 37. [2]) In sola or. 46. optativi forte desunt. [3]) Cf. F. Lortzing, De orationibus, quas Demosthenes pro Apollodoro scripsisse fertur, D. I. Berol. 1863, p. 69.

3. Verba promittendi, sperandi sim. quaternis (vel, si infinitivos aor. notione futuri praeditos recte esse traditos putamus, quinis) infinitivis adiungi p. 62 sqq. demonstravi. Sed inf. fut. usitatior, inf. praes. c. ἂν c. insolentior est, quam ut ex iis aliquid colligi possit; infinitivi autem praes. ad tempora futura spectantes ab infinitivis proprie praesentibus certe distingui non possunt; ex solis igitur infinitivis aor. c. ἂν c. ad orationes Demosthenicas discernendas argumentum repetere licet. Quorum plurimi in orationibus genuinis, praecipue 14.—16., 20.—24. leguntur; praeterea plus singuli in or. 10. (2), 25. (4), 29. (2), 32. (3), 37. (2), 40. (2), 45. (4), 49. (2), 53. (2), 56. (2), 61. (2), exordiis. Singuli tantum in or. 7. 13. 33. 34. 43. 47. 55. 57. 60. III. IV. inveniuntur, nullus in reliquis orationibus; inter quos cum plures Apollodori sint, novum habemus argumentum, unde or. 45. cum iis non esse conferendam et or. 25. 32. 37. ad genuinas accedere conicias.

4. Infinitivi εἶναι ab oratore praetermissi multa exempla p. 71 sqq. attuli. Hanc breviloquentiam Demosthenis maxime esse propriam, ibidem adnotavi; restat igitur, ut ostendam, quaenam orationes hac in re concinant. Maximam exemplorum copiam in orationibus Hellenicis, quae appellantur, memini, minimam in antiquissimis 27. 28. 30. 31., quibus duo tantum exempla exhibentur (27, 38. 30, 37); parvam etiam in or. 4. 36. 38. 54.; reliquas genuinas orationes fere aequales esse cognovi. Inter dubias sunt, quae ab illa breviloquentia omnino abhorrent; quae sunt orationes ab Apollodoro dictae (qua de causa Herwerden 59, 115 εἶναι falso sustulit) et 47.; 35. 43. 48.; 11. 26. 32. 33. 34. 41. 55. In aliis singularia tantum exempla reperiuntur, ut in or. 37. 40. 42. 44. 56. 58. 61. ep. I.; in aliis totidem fere, quot in singulis Demosthenis orationibus, ut in or. 7. (2), 10. (8 exempla), 13. (3), 17. (2), 25. (7 + 2 incerta), 29. (4), 39. (9 et 1 incertum), 45. (8)[1]), 51. (7), 57. (11), 60. (8); exordiis (45 + 1 incertum), ep. II. (2), III. (6), IV. (2), V. (2). Ex quibus eas orationes, quae maximo exemplorum numero insignes sunt, Demostheni esse vindicandas magna excitatur suspicio; neque vero eas, in quibus nulla aut singula tantum exempla inveniuntur,

---

[1]) In quod maxime animum intendas, cum or. 45. ab Apollodoreis separandam esse inde denuo appareat.

propter id ipsum damnare licebit, quoniam in paucis quoque genuinis raro tantum infinitivum *εἶναι* omissum esse vidimus. — Aeque atque inf. *εἶναι* participia *ὤν, οὖσα, ὄν* (*ὄντα, οὖσαν, ὄν*) (de quibus cf. p. 88 sq.) in plurimis Demosthenis orationibus[1]) saepius a legentibus supplenda sunt; praeterea etiam in or. 10. (bis), 25. (3 et 2 incertis locis), 26. (2), 32. (2), 37. (2), 45. (6 + 1 inc.), 57. (3), 61. (3), exordiis (19), II. (9), III. (3). Singula tantum exempla in or. 13. 35. 39. 41. 51. 56. 58. ep. I. IV., nullum in reliquis legi; inter quas cum quinque Apollodori et or. 47. sint, valde mirum est, quod in or. 50. *ὄντα* bis (§§ 9. 15.) omissum est; sed animadvertas utroque loco participia supplenda praecedentibus participiis perf. respondere, ex quibus ut ipsa participiorum quandam vim acciperent facile fieri potuit. (Ceterum cf. p. 76.) Cf. p. 88 sq.

Ἐστίν vel aliae quaedam verbi *εἶναι* formae finitae q. d. rarius praetermissae sunt, quam ut inde certa argumenta duci possint; sed orationes vere Demosthenicae, ad quas or. 10. 45. accedunt, maiore exemplorum numero inter alias videntur praestare. Cf. p. 44.

5. **Verba dicendi et declarandi, cogitandi et sentiendi**, sim. in tria genera discedunt: quorum uno ea continentur, quae singulis tantum modis construuntur (sive enuntiatis explicativis, sive accusativis c. infinitivis, sive participiis adduntur), altero ea, quae simul aut enuntiatis explicativis et infinitivis, aut illis et participiis, aut infinitivis et participiis adiunguntur, tertio ea, quae eadem et enuntiatis explicativis et infinitivis et participiis consociantur.

a) **Et enuntiatis explicativis et infinitivis adiunguntur:** *ἀμφισβητῶ, ἀπειλῶ, ἀρνοῦμαι, ἔξαρνος γίγνομαι, βεβαιῶ, βοῶ, γράφω, δημηγορῶ, θρυλῶ, ἀποκρίνομαι, λέγω, λόγον λέγω, ἀντιλέγω* (*ἀντεῖπον*), *διαμαρτύρομαι, διόμνυμαι, πείθω, ὑπισχνοῦμαι, φημί, προφασίζομαι.* — *ἐλπίδ' ἔχω, ὑπολαμβάνω* (= existimo), *λογίζομαι, διαλογίζομαι, ὑπονοῶ, πιστεύω, ὑποψίαν ἔχω.* — *αἰτιῶμαι, διαβάλλω, καταγιγνώσκω, γράφομαι* (= accuso), *ἐγκαλῶ, κατηγορῶ, καταμαρτυρῶ,* — *λόγος*

---

[1]) Exceptae sunt or. 27. 28. 30. 31.; 1. 5. 9. 16.; i. e. eaedem fere, in quibus inf. *εἶναι* raro praetermissus est.

ἐστίν. Compares etiam ἐγγυητής εἰμι ὡς cum ἐγγυῶμαι, ἐγγυητὴς γίγνομαι, ἐγγυητὰς καθίστημι c. inf.; πιστὸν δίδωμι ὡς cum πίστιν δίδωμι c. inf.; τὴν ψῆφον φέρω ὡς cum ψηφίζομαι c. inf.; ὄνειδος παρασκευάζεται ὡς cum ὀνειδίζω c. inf.

His ex verbis φημί enuntiatis explicativis (in nonnullis Demosthenis orationibus) et ἀποκρίνομαι infinitivo (III, 16) adiunctum singularitate maxime offendunt; praeterea etiam λέγω (activ.) infinitivis additum, collatis permultis iis locis, ubi enuntiatis explicativis coniunctum est, satis est rarum; invenitur autem septies vel 20, 123 addito[1]) octies in orationibus genuinis, praeterea 25, 93. 37, 6. 47, 39. 57, 46. 64. 58, 29. pr. 28, 2. IV, 3; cf. λόγον λέγω c. inf. 36, 33, ἀντεῖπον c. inf. 20, 8. 88. 24, 24; λόγος ἐστίν c. inf. 22, 25. Pleraque igitur exempla ex genuinis orationibus sumpta sunt; qua de re duobus eiusdem constructionis exemplis (57, 46. 64) argumenta ea confirmantur, quibus orationem 57. Demosthenis esse videtur comprobari. Denique repperi: πείθω ὡς 12^{ies} (et ter per ζεῦγμα enuntiatis explicativis additum), πείθω c. inf. 24^{ies}. In genuinis orationibus quattuor enuntiata explicativa undecim infinitivis respondent; quibuscum exordia conferenda sunt, ubi πείθω c. inf. decies, πείθω ὡς omnino non legitur. — A reliquis verbis supra enumeratis argumenta peti nequeunt.

b) Et enuntiatis explicativis et participiis adduntur: ἀγγέλλω, προσγράφομαι, δείκνυμι (-νύω), ἐνδείκνυμαι[2]), ἐπιδείκνυμι (-νύω), δηλῶ, δῆλός εἰμι, πρόδηλός εἰμι, ἐλέγχω, πεῖραν δίδωμι, σιωπῶ, ἀποφαίνω, φανερὸν ποιῶ, φανερὸς γίγνομαι, καταφανής εἰμι (γίγνομαι). — ἀγνοῶ, αἰσθάνομαι, εὑρίσκω, ἐπίσταμαι, θεῶμαι, θεωρῶ, μανθάνω, μέμνημαι, μνημονεύω, οἶδα, σύνοιδα, ὁρῶ, καθορῶ, περιορῶ. Cf. πρόοιδα ὅτι: πρόοιδα καὶ προακήκοα part.; οὐκ ἄδηλόν ἐστιν ὅτι: οὐκ ἄδηλός εἰμι part.; εὔδηλόν ἐστιν ὅτι: εὔδηλός εἰμι part.; λανθάνει ὅτι: λανθάνω part.

Quae inter verba haec digna sunt, quae accuratius examinentur:

α) δείκνυμι (-νύω): ὅτι vel ως 43^{ies} (cf. etiam δείκνυμι

---

1) Cf. p. 49 an. 2. 2) Cf. p. 77 an. 13.

καὶ διαμαρτύρομαι 42, 5. *δεῖγμα ἐκφέρω* 18, 291. 21, 183), *δείκνυμι* (*-νύω*) c. part. 64[ies 1]) (cf. praeterea 37, 56). In genuinis orationibus alteris altera structura praefertur; cf. or. 19. (7 *ὅτι*, 3 part.), 20. (1 *ὅτι*, 7 [8] part.); plura autem participia quam enuntiata explicativa praeter orationes genuinas in paucis tantum aliis inveniuntur, quas plerasque Demosthenis esse ex aliis argumentis cognoscitur: or. 37. 42. 57.; cf. or. 29. 34., 44. 58.; 25. III.

β) *ἐπιδείκνυμι* (*-νύω*): *ὅτι* vel *ὡς* 55[ies]; part. 64[ies] (et 21, 36. 23, 3 ex coniectura Blassii; de 53, 26 cf. p. 77 an. 10). Demosthenis orationes non omnes eundem usum dicendi praestant; sed animadverti maiorem aliquam participiorum frequentiam, qualis in or. 19. et 27. cernitur, etiam in or. 29. 45. 57. cognosci; praeterea participia in or. 39. 51. 42. 61. praevalent. Mirum autem est, quod in or. 37. quattuor enuntiata explicativa ad *ἐπιδείκνυμι* relata inveniuntur, nullum participium; sed tali aliqua fortuita exceptione haud scio an argumentum quoddam in reliquas omnes orationes quadrans non infirmetur.

Cf. *δηλῶ* 23, 60. 45, 34. pr. 12, 1 participiis adiunctum, in aliis autem ut in Apollodori orationibus non nisi enuntiatis explicativis.

γ) *ἐλέγχω* et *ἐξελέγχω* (quae verba, cum certe separari nequeant,[2]) una tractabo): *ὅτι* et *ὡς* 19[ies], part. 94[ies] (cf. *ἐλ. καὶ δείκνυμι* 19, 8; *φαίνομαι καὶ ἐλέγχομαι* 19, 101; *τὸν ἔλεγχον λαμβάνω* 33, 37. De 23, 206 cf. p. 78 an. 7). Participia Demostheni magis usitata sunt; praeterea in or. 29. 37. 45. 57. exordiis ita praepollent, ut singulis enuntiatis explicativis octona fere participia respondeant. In Apollodori orationibus plurimis enuntiationes explicativae praeferuntur; a quibus or. 46. et 47. videntur differre, cum in illa tria participia, nullum enuntiatum explicativum, in hac novem participia, unum tantum enuntiatum explicativum legantur; sed ex illis participiis octo ad passiva *ἐλέγχομαι* et *ἐξελέγχομαι* relata sunt, quibuscum enuntiata explicativa rarissime iunguntur.[3])

---

[1]) Sed 17, 16. 20, 67 fortasse numerandi non sunt; utroque loco dubium est, utrum participium quoddam (*ὄν, ὄντα*) supplendum sit necne. [2]) Cf. p. 84 an. 2. [3]) Ab aliis omnibus or. 59. discedit, in qua *ἐξελέγχω* ter enuntiato explicativo, ter participio, ter infinitivo

δ) οἶδα: ὅτι, ὡς 203^{ies} (cf. οἶδ' ἀκούων 4, 24. 23, 182. 38, 7. (6, 33), οἶδα καὶ μέμνημαι 18, 249. In illo numero illi loci neglecti sunt, ubi οἶδ' ὅτι adverbii vice fungitur; cf. p. 15 an. 2); — part. 105^{ies} (cf. οἶδα καὶ ἐξελέγξω 45, 41. οἶδα καὶ ἤκουσα 35, 35. — 4, 51, cum priori numero addiderim, hic omisi). Participia ex οἶδα pendentia et in genuinis et in dubiis orationibus leguntur; sed, veluti post δείκνυμι, ἐπιδείκνυμι, ἐλέγχω, ἐξελέγχω, sic etiam post οἶδα participia in solis fere orationibus genuinis frequentiora sunt quam enuntiata explicativa. Cum illis autem comparandae sunt: a) or. 32. 51. 57. 60. (61.) ep. IV., quae non nisi participia; b) or. 29. 34. 39. ep. III., quae plura participia quam enuntiata explicativa exhibent. Cf. or. 45., exordia. In Apollodori orationibus participia enuntiatis explicativis superari solent; v. or. 49. (4 part., 4 ὅτι), 50. (2 part., 5 ὅτι), 52. (1 part., 4 ὅτι), 53. (1 ὅτι), 59. (5 part., 2 ὅτι); quibuscum cf. or. 47. (1 part., 6 ὅτι). —

ε) Alia quoque verba, quae tamen rarius leguntur, quam ut copiosius ea persequi operae pretium sit, in genuinis maxime orationibus iisque, quas pro genuinis habere licet, participiis adiungi videmus. Singularem autem locum ὁρῶ obtinet. Quod additum est: enuntiatis explicativis 49^{ies} (cf. ὁρῶ καὶ γιγνώσκω 21, 143. ὁρῶ καὶ θεῶμαι 4, 3. σημεῖον ὁρῶ II, 18), participiis 287^{ies} 1) (cf. ὁρῶ καὶ ἀκούω 20, 65 et 55, 16). Illa 49 autem enuntiata explicativa ad duo (44, 63. 60, 2) omnia in orationibus vere Demosthenicis iisque, quae Demosthenicae ducendae sunt (or. 25. 39. 41. 45. exord. ep. II. III. V.), leguntur.

---

additum est. ἐξελέγχω c. inf. praeterea 29, 2 invenitur; cf. etiam 24, 74 p. 78 an. 8.

1) Ad discrimen inter οἶδα et ὁρῶ intercedens animum attendas. Singula participia ad illud relata binis fere enuntiatis explicativis, singula enuntiata explicativa ab hoc pendentia senis fere participiis respondent. Quod facile inde explicatur, quod οἶδα ex propria sua notione orationi obliquae adiungitur, ὁρῶ autem, cum olim non nisi „corporis oculis aliquid video“ declararet solique participio adderetur, paulatim demum notione „oculis mentis videndi“ accepta aeque atque cogitandi verba cum enuntiatis explicativis coniungebatur, sed ita ut primitiva illa notio iam sentiretur participiaque praeferrentur. Eadem de causa εὑρίσκω uno tantum loco (24, 81) cum ὅτι, 93 cum participiis copulatum est, cum μανθάνω, quod cum οἶδα conferendum est, ubique fere cum ὅτι iungatur.

c) **Et cum infinitivis et cum participiis componuntur:** *τίθημι, ἀπογράφω, ἀπολογίζομαι.* Sed ad quaestiones nostras haec verba nihil valent, nisi forte eo, quod *τίθημι* „existimo" significans praeter or. Demosthenicas in or. tantum 39. et 45. invenitur, argumenta ea, unde illas genuinas esse concluditur, augeri putas.

d) **Tres constructiones assumunt** verba *ἀπαγγέλλω, ἐγγράφω, ἐξελέγχω, μαρτυρῶ, ὁμολογῶ, ἀκούω, γιγνώσκω, πυνθάνομαι.* Ex quibus *ἀπαγγέλλω, ἀκούω, πυνθάνομαι* participiis eademque infinitivis adiuncta inter se comparari nequeunt, cum participia de iis ponantur, quae re vera facta sunt, infinitivi contra de iis, quae falsa vel incerta rumoribusque percepta sunt; exempla autem participii et infinitivi ex illis pendentium cum enuntiatorum explicativorum exemplis collata nihil proficiunt. Idem de verbo *γιγνώσκω* valet (cf. p. 47); de *ἐγγράφω* cf. p. 76 an. 1, de *ἐξελέγχω* p. 98. — *μαρτυροῦμαι* (pass.) c. part. 59, 118 legitur; *μαρτυρῶ* c. *ὅτι* (*ὡς*) 41ies (cf. *μαρτυρῶ καὶ ἐπιδείκνυμι* 40, 19), c. inf. 51ies (et 29, 31. 54, 31 ex testimoniis quibusdam ad verbum reddita. Cf. *μαρτυρῶ καὶ διόμνυμαι* 57, 22. 44). Magno numero enuntiatorum explicativorum excellunt or. 33. (3 *ὅτι*, 1 *ὡς*, 1 inf.), 47. (2 *ὅτι*, 7 *ὡς*, 5 inf.), 49. (4 *ὡς*, — inf.), 52. (2 *ὡς*, — inf.), ita ut or. 47. Apollodoro vindicandam esse novo argumento comprobetur; infinitivorum autem or. 29. (4 inf., 1 *ὡς*; cf. *ὁμολογῶ καὶ μαρτυρῶ* c. inf. 29, 52), 45. (17 inf., 1 *ὡς*), 57. (5 inf., 1 *ὅτι*, 1 *ὡς*); quibuscum cf. or. 54. (4 inf., — *ὅτι, ὡς*), unde or. 29. 45. 57. Demosthenis esse confirmatur. — *ὁμολογῶ* c. part. 21, 192. 23, 74, c. *ὅτι* (*ὡς*) 11ies, c. inf. 146ies (cf. *ὁμολογῶ καὶ μαρτυρῶ* 29, 52); enuntiatorum tamen explicativorum copia magis exigua est, quam ut quidquid ex iis colligi possit. —

Ad haec quaedam leviora addam.

6) **Accusativos pronominum reflexivorum** easdem personas quas verba dicendi vel sentiendi declarantes 24ies cum infinitivis, 22ies cum participiis coniunctos inveni (cf. pp. 58. 86). Ex his autem exemplis 20 apud Demosthenem, 2 in or. 10., reliqua pleraque in iis orationibus, quas Demostheni vindicaverim, leguntur: (37, 1), 39, 10. 10. 28. 45, 86. 57, 1. 3. 17. 19. (46.) 50. 69. pr. 44, 1. II, 1. (adde 37, 25. 55, 24, ubi libri variant, sed, cum illae ora-

tiones genuinae videantur esse, insolentiorem hanc constructionem legendam esse verisimile est). Reliqua exempla exhibentur: 33, 28. 35, 44. 40, 60. 42, 3. 44, 48. 47, 41. 48, 2. 58, 16. 32. 61, 6. Itaque cum haec constructio Demostheni prae ceteris usitata fuisse videatur, ex magno exemplorum numero or. 39. et 57. vere Demosthenicis adnumerandas esse facile putes; sed infirmum esse argumentum concedo.

7. Accusativi infinitivis subiecti in Demosthenis maxime orationibus praetermissi et a legentibus supplendi sunt; praeterea or. 39. multis exemplis huius breviloquentiae insignis est; in reliquis pauca tantum reperiuntur (cf. p. 59 sq.). Similiter apud participia accusativi non nisi in genuinis orationibus et 25. 29. 45. 57. ep. III.[1]) crebrius omissi sunt (cf. p. 86 sq.).

8. Acc. c. inf. non nisi in genuinis orationibus et 45, 10 ex verbis dicendi passivis pendent (cf. p. 59).

9. *Μέλλειν* c. inf. praes. in orationibus et genuinis et spuriis pro inf. fut. substituitur, sed *παρασκευάσασθαι* c. inf. praes. non nisi in genuinis et 45, 43. pr. 48, 1 (cf. p. 71).

10. Multa alia atque firma argumenta ad orationes genuinas a subditiciis discernendas ex verborum synonymorum quae vocantur usu accurate examinato repeti possunt; ut ex exemplis verborum *ἡγοῦμαι* et *νομίζω* supra congestis apparet, *ἡγοῦμαι* esse frequentius in Apollodori orationibus cum iisque or. 47. congruere, ab iisdem or. 45. differre; *νομίζω* contra in Demosthenis orationibus magis esse usitatum, or. autem 29. 40. 51. 57. 58. epistulas cum iis consentire; inter quas plures sunt, quas aliis de causis Demosthenis esse iudicaverim, ita ut illae ex his aliquid confirmentur. Attamen ut verborum synonymorum usu pro argumentis uteremur, illorum exempla non modo quadam ex parte, sed omnia colligenda essent; quod cum extra causam sit, plura adicere omitto.

Verum ut ea quae protuli iam computem, orationes 25. 29. 39. 45.[2]) 51. 57. prooemia, epistulas II. — V.

---

[1]) Praeterea in or. 59. tria exempla inveniuntur: 63. 67. 118; sed priora eiusmodi sunt, ut idem accusativi bis ponendi fuissent, qua de re ea silentio praeterire licebat. [2]) Ad hanc orationem, quam Demosthenis esse ex iis quae exposui maxime apparet, defendendam aliud quoddam argumentum ex usu infinitivi articulo instructi allatum est a

tot et tam gravibus ex partibus cum genuinis congruere invenimus, ut eas ipsi Demostheni vindicare non dubitem; itaque ex iis, quae de elocutione Demosthenica conscripsi, optime alia illa argumenta augentur, quae Blassius in praeclaro libro: „Die attische Beredsamkeit“ inscripto ad eas defendendas attulit. De or. 32. 37. 41. 55., quas praeterea Demosthenicas esse puto, non certe iudicaverim, cum minora sint, quae iis et genuinis orationibus communia esse cognovi. Ex reliquis or. 10. ad genuinas proxime accedit; quod tamen non miror, quoniam multa a Demosthene ipso scripta in ea latere constat; quarundam deinde proprietatum elocutionis Demosthenicae etiam or. 60. et 61 participes sunt neque vero, cum alia adversentur, genuinis videntur adnumerari posse; aliae denique modo in hac vel illa re cum veris orationibus concinunt. Ex quibus or. 47. ab eodem scriptore, a quo or. 46. 49. 50. 52. 53. 59., confectam esse multis locis apparuit; orationes autem 35. 43. 48. eidem auctori vindicandas esse frequentibus optativis (cf. p. 94), infinitivo εἶναι nunquam praetermisso, aliis[1]) comprobari videtur.

Fr. Birklein, Entwicklg. d. substantivierten Infinitivs = Schanz, Beitr. III, 1 [7], 1888, p. 66.

[1]) Cf. Fr. Birklein, l. l. p. 66.

Corrigenda.

p. 31. (tab. I.) s. ind. fut. post inf. aor. leg. 23,212 pro 23,221.
p. 32. (tab. III.) s. opt. praes. post part. aor. leg. 52,5 pro 52,2.
ibid. s. opt. fut. post part. praes. del. 52,22 cf. p. 34.
p. 52. s. v. *ἀκούω* inseras 58,50.
p. 53. s. v. *ὑπολαμβάνω* leg. 17,26 pro 17,16.
p. 55. s. v. *πιστεύω* leg. 14,24 pro 14,34.
ibid. verbum *προσδοκῶ* forte excidit; sed omnes loci, ubi cum infinito iunctum legitur, p. 66 descripti sunt.
p. 58. s. v. *φημί* leg. 58,16 pro 58,66.
p. 78. s. v. *ἐξελέγχω* inseras 47,31.

G. HAUPT:

COMMENTATIONES ARCHAEOLOGICAE IN AESCHYLUM.

Quaestiones quas in hoc libello mihi sumpsi tractandas duplex munus complectuntur colligendi quotquot monumenta ad Aeschyli tragoedias spectant, scrutandi quae ad invenienda perditarum fabularum argumenta inde efficiantur. Alterum officium inde a Welckeri memoria desertum fere ac neglectum iacet, monumenta ad Aeschylum revocare multis modis multi studuerunt. Neque tamen, in quorum censura praecipue operam consumpserunt, monumenta in Orestea fabula versata idcirco praetermittenda duxi sive paucis absolvenda, luculenta scilicet ea exempla ratus, qua ratione in fabulis illustrandis veteres usi sint. Fundamentum igitur ea praestant, unde in restituendis ad monumentorum fidem perditarum fabularum argumentis proficiscamur. Quocirca ita progrediar, ut primum ea monumenta illustrem, quae ad servatas fabulas spectent; tum ea comprehendam, quae etsi iure ad deperditas quasdam Aeschyli fabulas referuntur, tamen nihil novi doceant et ad argumenta fabularum cognoscenda minus valeant; denique de eis disseram, quae accuratiorem suppeditent notitiam fabularum deperditarum.

Initium facio ex eis monumentis, quae Orestem exhibent supplicem ad omphalum Apollinis considentem. Cuius fata etsi ad fidem Stesichorei carminis iam ante annum tertium Olympiadis LXXX ficta pictaque fuisse constat neque in operibus post Aeschylum factis Stesichoreae narrationis vestigia desunt[1]), tamen tanta erat Aeschyleae tragoediae auctoritas apud omnes, qui post eum in hoc argumento versati sunt, ut nullius fere fabulae neque Aeschyli neque Euripidis plura in monumentis vestigia videamus. Magno e numero ea potissimum elegi exempla quae ad rationem, quae inter pictorem et poëtam intercedat, perspiciendam maxime pertineant. Atque primum quidem

1) Vid. Robert, Bild und Lied p. 149 ss.

amphora Rubustina, quam publici iuris fecit Stephani Compte-rendu 1863 VI s. quam maxime accurate **Eumenidum** prologum exhibet. Cernimus Orestem gladio educto in templo ad omphalum considentem Eumenidesque quinque numero diffusas dormientes. Extra templum sacerdos perterrita effugit. Jam conferas Pythiae verba apud Aeschylum Eumen. V. 34 ss.

ἦ δεινὰ λέξαι, δεινὰ δ' ὀφθαλμοῖς δρακεῖν
πάλιν μ' ἔπεμψεν ἐκ δόμων τῶν Λοξίου,
ὡς μή με σώκειν μηδ' ἔτ' ἀκταίνειν βάσιν.
τρέχω δὲ χερσίν, οὐ ποδωκείᾳ σκελῶν.

— — — — — — — — — —

ὁρῶ δ' ἐπ' ὀμφαλῷ μὲν ἄνδρα θεομυσῆ
ἕδραν ἔχοντα προστρόπαιον, αἵματι
στάζοντα χεῖρας καὶ νεοσπαδὲς ξίφος
ἔχοντα — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

πρόσθεν δὲ τἀνδρὸς τοῦδε θαυμαστὸς λόχος
εὕδει γυναικῶν ἐν θρόνοισιν ἥμενος.

Quos versus pictorem accurate sequi videmus nullis rebus aliunde additis neque ut fit in unum confusis quae eodem tempore facta esse non possunt. Quin etiam in eo pictor ad poëtam satis accurate se applicat, quod pro tribus Eumenidibus, quo numero has deas et Argis et Athenis cultas esse constat[1]) plures inducit. Solemnem enim illum numerum augere nemini in mentem venire potuit nisi tragico poëtae, scilicet ut iustum choreutarum numerum compleret. Quem secutus est vasculi illius pictor, cum vel sarcophagorum Romanorum artifices trinum illum numerum retinerent.

Longe aliam rationem secuti sunt alterius tertiaeque amphorae, utriusque Rubustinae, pictores. Quarum altera[2]) Orestem supplicem cum gladio ad omphalum fugientem Pythiamque coniungit cum Apolline furiam repulsante. Adest etiam Diana cum fratre coniuncta. Cum primae amphorae pictor ea tantum pictura comprehendit, quae re vera eodem temporis momento

---

[1]) Vid. Mitteilungen des athen. Instituts IV 1879, tab. 9. 10. Preller-Robert Griech. Myth. I. 837, 1. Polemon fr. 41. [2]) Expressa est apud Jahnium Vasenbilder 1839, I, 1.

facta sunt, hic potius omnes prologi partes complexus simul nobis ostendere studet. Nam Apollo furiam repulsans pertinet ad Eumenidum versus 179 ss.:

ἔξω, κελεύω, τῶνδε δωμάτων τάχος
χωρεῖτ᾽, ἀπαλλάσσεσθε μαντικῶν μυχῶν,
μὴ καὶ λαβοῦσα πτηνὸν ἀργηστὴν ὄφιν,
χρυσηλάτου θώμιγγος ἐξορμώμενον,
ἀνῇς ὑπ᾽ ἄλγους μέλαν᾽ ἀπ᾽ ἐντέρων ἀφρόν.

At quo tempore haec Apollo dixit neque sacerdos neque Orestes in scaena aderant. Neglexit igitur pictor ordinem rerum, simul omnia coniunxit. Quod vero furiam per totum corpus nigram pinxit, fecit id quoque Aeschylum secutus. Illic enim Pythia perterrita effugiens Eumenidum aspectum in scaena antea inusitatum hisce verbis enarrat (V. 46 ss.)

πρόσθεν δὲ τἀνδρὸς τοῦδε θαυμαστὸς λόχος
εὕδει γυναικῶν ἐν θρόνοισιν ἥμενος.
οὔτοι γυναῖκας, ἀλλὰ Γοργόνας λέγω,
οὐδ᾽ αὖτε Γοργείοισιν εἰκάσω τύποις.
εἶδόν ποτ᾽ ἤδη Φινέως γεγραμμένας
δεῖπνον φερούσας. ἄπτεροί γε μὴν ἰδεῖν
αὗται, μέλαιναι δ᾽ ἐς τὸ πᾶν βδελύκτροποι.

Harpyias Phinei cenam rapientes non ut aves scilicet pingebant Graeci, quales in sepulcro illo Xanthi reperto occurrunt, sed forma prorsus humana, alis tamen instructa. Eiusdem fere quo Orestea docta est temporis specimen exstat amphora Mon. d. Inst. III 49: virgines videmus alatas veste succincta oribusque male deformatis.[1]) Quod in exemplum Aeschylus Eumenides effinxit, nisi quod alis remotis angues adiecit et totum corpus nigrum effecit.

Tertia denique amphora[2]) Clytaemestrae umbram exhibet furias suscitantem, dum Apollo coram sorore Orestem ad omphalum considentem sue lustrat. Clytaemestrae umbram e terra

---

Conferas vas Atticum antiquissimum Aeginae repertum, quod publici iuris fecit Furtwaenglerus in diario archaeologico 1882, p. 197

[2]) Overbeck: Gallerie heroischer Bildwerke XXIX 12.

emersam in scaenam prodiisse notum est. Lustratio vero Orestis neque in scaena conspecta neque omnino in prima parte fabulae commemorata est, sed ex eis pictor eam sumpsit, quae Orestes Atheniensibus supplex narrat v. 279 ss.:

μητροκτόνον μίασμα δ' ἔκπλυτον πέλει
ποταίνιον γὰρ ὂν πρὸς ἑστίᾳ θεοῦ
Φοίβου καθαρμοῖς ἠλάθη χοιροκτόνοις.

Hic igitur pictor non solum diversas tragoediae partes coniunxit, sed ea quoque imagine expressit, quae in scaena omnino non conspiciebantur, sed narratione tantum exponebantur. Quid igitur? Nonne luculenter apparet, qua ratione artis monumentis ad fabulas restituendas uti possimus? Suppeditant enim imagines fabularum argumenta, ipsas fabulas non praestant. Qui compositioni fabularum operam dat inveniendae atque enucleare studet, quid in scaena conspectum sit, quid nuntiorum narrationibus diverbiisve tribuendum, cavendum ei est, ne aliis argumentis confidat quam ipsis fabulae fragmentis et scaenae usui diligenter observato.

Jam paucis comprehendam quae restant monumenta in Eumenidum argumento versata. Praetermitto magnum numerum picturarum, quae Orestem exhibent ad omphalum fugientem; quae sive accurate ad Aeschyleam fabulam sese applicant sive ad libidinem ab eo discedunt fere nihil ad nostrum studium afferunt momenti. Diligenter eas collectas enarravit Conradus Wernicke in actis archaeologicis XLII 1884 p. 199 ss. Contra sarcophagi Romani quotquot Orestis fata ad Aeschyli fidem continuato ordine narrant,[1]) Orestem exibent, qui dormientem furiam transgressus furtim ex aede Apollinis semet subducere conatur. Eandem rem cum praebeat fragmentum vasis ficti,[2]) dubitari vix potest quin ex clara aliqua pictura sive Theonis sive Timomachi haec scaena pendeat. Calculus quoque Minervae occurrit ut in vase argenteo[3]) ita in sarcophagis nonnullis marmoreis,[4]) ubi dea coram furia tabellam in urnam demittit. Sola

---

[1]) Vid. Robert, Sarkophag-Reliefs II, tab. LIV—LVI. p. 165 ss. [2]) Expressum apud Stephani Compte-rendu 1870. 1871 tab. 5 Nr. 11 p. 195. Robert l. c. p. 170. [3]) Overbeck, Gallerie heroischer Bildwerke XXIX 15. [4]) Vid. Robert l. c. tab. LV fig. 156 b. 157 a. p. 173.

Minerva cum calculo efficta est et in gemmis nonnullis [1]) et in lucernis figlinis. [2])

Jam vero sarcophagi agmen ducunt eorum monumentorum, quae e **Choephoris** Aeschyli argumentum hauserunt, quae et ipsa non sine fructu examinabuntur, ut artificum morem in poëtis illustrandis plane perspiciamus. Quippe Aeschylus Aegisthum foras vocatum fecit, ne per satellites Orestis consilium ad irritum caderet. Contra apud Stesichorum regem in solio Agamemnonis occisum esse nota quaedam quinti saeculi vasa docent. [3]) Jam inspicias quo modo in sarcophagis Romanis haec res expressa sit. [4]) Pyladem videmus qui Aegisthi a sella delapsi corpus exanimatum pallio spoliat, ut nutrici quae perterrita aversatur, regem occisum ostendat. Juxta eum Orestes conspicitur, cuius ad pedes mater necata iacet. Servus humi considens sub scabellum se condere conatur. Jam vero furiae angues vibrantes in Orestem accedunt, qui furore percussus ab earum conspectu vultum avertit. Aegisthus de solio delapsus etsi Aeschyleae fabulae vehementer repugnat, tamen furiarum ille adventus omnem dubitationem demit, quin artifex Aeschyli versus in animo habuerit, ubi Orestes cum corporibus matris ac regis in machina apparet et de facinore gloriatus furias subito conspicit. Conferas versus 1048—1051:

ἆ ἆ
γυναῖκες αἵδε Γοργόνων δίκην
φαιοχίτωνες καὶ πεπλεκτανημέναι
πυκνοῖς δράκουσιν. οὐκέτ' ἂν μείναιμ' ἐγώ.

Unum igitur illud Stesichoreum est: Aegisthus in usurpato Agamemnonis solio necatus, ex artificum quam dicunt traditione sumptus; cetera omnia Aeschylea. Habes exemplum imaginis ex duobus poëtis diversis modis pendentis. Nam ad picturae cuiusdam exemplum sarcophagorum opifices scaenam illam expressisse post

---

[1]) Cf. Caylus, Recueil d'Antiquités II pl. 43. No. 2. Overbeck, Bildwerke zum Thebischen und troischen Heldenkreis, Atlas, XXXIX Nr. 14, Eckhel, Choix de pierres gravées du Cabinet de l'Empereur à Vienne pl. 21. [2]) Cf. Caylus l. c. III pl. 39. Bellori, Le antiche lucerne sepolcrali figurate II tav. 40. [3]) Vid. Robert, Bild und Lied p. 149 ss. [4]) Cf. Robert, Sarkophag-Reliefs II, tab. LIV Nr. 155—160, p. 168 ss.

Benndorfii egregiam disputationem [1]) inter omnes constat. Nec auctor picturae latet: Theon fuit Samius. [2])

Ipsam Clytaemestrae necem secundum Aeschyli fabulam pictura Pompeiana exhibet, quae expressa est in diarii archaeologici tom. XLI 1883 tab. 9, 1. Mater mortis formidine percussa mammam detegit, qua filium quondam alebat, frustra mortem deprecata. Conferas Choephororum versus 896—898

ἐπίσχες, ὦ παῖ, τόνδε δ' αἴδεσαι, τέκνον,
μαστὸν, πρὸς ᾧ σὺ πολλὰ δὴ βρίζων ἅμα
οὔλοισιν ἐξήμελξας εὐτραφὲς γάλα.

Cui picturae qui similem speciem prae se fert sarcophagus Petropolitanus (Nr. 155 apud Robertum) haud scio an non recte huic ordini adnumeretur, cum ad alius cuiusdam poëtae tragoediam eum spectare certa signa doceant. [3]) Contra haud dubie huc pertinet amphora, quae Orestem exhibet cum sorore ad patris tumulum congressum. [4]) Quam rem Aeschylum perinde ac Stesichorum narravisse constat, nisi quod Pyladem cum Talthybio Orestis comite mutavit. Stesichoream fabulam iam quinto saeculo ineunte in anaglypho figulino expressam etiam inferioris aetatis pictores secuti sunt. [5]) Nostrae vero amphorae pictor ut exemplum illud ad Aeschyli fabulam accommodaret, Orestem pinxit cum Pylade et puero quodam comite ad patris tumulum aggressum, quem Electra adornat.

Ab Orestea ad **Prometheum vinctum** transeo, quam unam praeter illam e fabulis servatis pictores spectavisse videntur. Huc rettulit Furtwaengler lapidem incisum, qui titanem exhibet cum Vulcano coniunctum. [6]) Prometheus qui immani statura

---

[1]) In annalibus instituti archaeologici XXXVII 1865 p. 224. [2]) Vid. Benndorf l. c. p. 239. [3]) Vid. Robert l. l. p. 165. [4]) Heydemann, Vasen des Museo nazionale zu Neapel. No. 1755. — Baumeister, Bilderhefte No. 280. [5]) Mon. d. Inst. VI tav. LVII. Conze in annalibus instituti archaeologici tom 1861 p. 34. Robert, Bild und Lied p. 167ss. [6]) In diario archaeologico XLIII 1885 p. 223. Gemma Odessana sine dubio eadem est, quam Eduardus Gerhardus in diario archaeologico delineandam curavit (IV 1849 tab. VI 3), de Ulixe et Philoctete iniuria cogitans. Lapis tunc Smyrnae erat. Fugit hoc Furtwaenglerum; sed etiam magis miror Blochium, qui nuper de gemma illa similiter ac Gerhardus iudicavit (Grieschischer Wandschmuck p. 35), Furtwaenglerianae disputationis prorsus immemorem fuisse.

eminet, in dextera manu scipionem gerit. Cruri sinistro vinculum circumiectum est catena rupi affixum. Bracchium sinistrum Vulcanus, cuius caput pilo tectum est, sustinet, ut id quoque ad rupem adliget. Quin ad ipsam Aeschyli fabulam scalptor spectaverit dubitari non potest, cum ante Aeschylum nullum poëtam titanem rupi affixum finxisse constet. Vinculum cruri circumiectum commemorat Aeschylus versu 74 σκέλη δὲ κίρκωσον βίᾳ. Placidum Vulcani vultum suo iure Furtwaengler rettulit ad verba

ἄκοντά σ' ἄκων δυσλύτοις χαλκεύμασι
προσπασσαλεύσω τῷδ' ἀπανθρώπῳ τόπῳ.

Sceptrum quod in scaena titan gessisse non potest, idem recte excusat ex Promethei apud Atticos cultu, vasis cuiusdam Attici (Mon. d. Inst. V 35) testimonio adiecto.

Ventum est ad ea monumenta, quae de fabulis perditis pendere videntur. Atque quae ad **Pentheum** spectant, ea in duas classes vel primo obtuto dividuntur. Altera quae praeter Romani temporis opera Atticae fabricae tantum complectitur vasa, ipsam mortem regis exhibet, qui nudus inermis a comitibus destitutus a maenadibus dilaceratur. In altera Pentheus calceatus pallioque indutus cum gladio hastisve se a Bacchi comitibus defendit. Prioris generis monumenta etsi pro figurarum similitudine ad eandem fabulam omnia pertinere videntur, ad dispares tamen narrationes spectare Paulus Hartwig [1]) intellexit. In vase enim haud integro, quod Pamphaei artem redolet, uni ex mulieribus, quae regem dilacerant, nomen Γαλήνη adscriptum est.[2]) Reliquae mulieres ut quidem nunc pictura exstat nominibus carent. Quod vero nomen Γαλήνη inter maenadum nomina non inauditum [3]) ad Cadmi filias minime quadrat, suo iure Hartwigus statuit pictorem Agaues facinus omnino nescivisse, Euripidem primum non a quibuslibet maenadibus sed ab ipsa matre dilaceratum regem indicavisse. Ad antiquiorem hanc fabulae formam referenda sunt praeter antiquissimum illud exemplum

[1]) In annalibus instituti archaeologici VII 1892 p. 153 ss. [2]) Delineandum illud curavit Hartwigus l. c. tab. 45. [3]) Hartwigus affert exemplum expressum apud Millingen, Vases Coghill pl. XIX.

patera [1]) et pyxis [2]) utraque Parisiensis. Posteriores artifices quin non antiquiorem istam fabulam sed Euripideam in mente habuerint, pro eximia laude Baccharum, quae priorum narrationum memoriam fere exstinxit, dubium esse nequit.

Magis ad nostrum studium attinet altera classis vasorum, quae ab Hartwigo aliis neglecta Aeschyleae fabulae plana et aperta signa prae se ferre videtur. Ecce monumentorum conspectum:

In patera Rubustina (Jatta 1617) Pentheus palliatus armatusque se contra duas maenades defendit, quae utrimque in eum occurrunt. Altera gladium regi intendit, altera thyrso eum ferire conatur. Vasculum expressum est apud Jahnium, Pentheus tab. Iab. — Bullett. Nap. IV tab. 2, 3. — Müller-Wieseler, Denkmäler II 426.

Pateram item Rubustinam quae nunc exstat in museo publico Neapolitanorum 2562, simillimae speciei pictura ornatam esse Hartwigus affirmat (l. c. p. 154, 2). Minervini, Mem. acad. tav. I. — Memorie della R. acad. Ercol. IX. tav. IV. — Mus. Borb. XVI tav. XI. — Heydemann, Vasen des Museo nazionale zu Neapel 2562.

Patera musei Monacensis 807 exhibet regem, qui pallio calceis pileo indutus inter arbores duas subsidet gladium strictum in manu tenens. Tres utrimque maenades in eum occurrunt. Jahn, Pentheus IIa. — Millingen, Peintures de vases pl. V. — Baumeister, Denkmäler II fig. 1396. — Jahn, Vasensammlung in München 807.

Hartwigus l. c. p. 162 etiam pateram ineditam musei in Juli Papae vinea nuper conditi huc rettulit, quam exeunte quinto saeculo ornatam esse affirmat. Crispi iuvenis caput abscissum duae maenades circumferunt gladiis armatae. In altero latere pictor easdem figuras repetiit satyris duobus adiectis. Dubitat Hartwigus ad quemnam poëtam has picturas revocet, cum Euripideae tragoediae satyri repugnent, Penthei caput abscissum cum illa faciat. Jam vero cur vasculi pictori pro mortalibus Bacchi cultoribus, de quibus apud Euripidem legimus, satyros

[1]) Expressa est apud Campana IV 638. Hartwig l. c. p. 162. [2]) Expressa apud Campana IV 761. Hartwig l. c. p. 156.

inducere non licuerit, non intellego. Sed omnino duco pateram ex hoc numero esse removendam, cum prorsus incertum sit utrum ad Penthei fata an Orphei spectet.[1]) Ceterum monendum videtur eandem dubitationem cadere in pateram Parisiensem ab Hartwigo item ad Euripidem relatam, in qua quattuor maenades cum bracchiis cruribusque abscissis sive Penthei sive Orphei circumvagantur. Nomina scilicet nulla adscripta sunt neque quae in altero latere ac in parte interiore exstant picturae ad quaestionem solvendam quidquam valent.

Neque minus segreganda est patera caelata, quam Diltheyus publici iuris fecit in diario archaeologico 1873 tab. VII 3. Virum illa exhibet procumbentem clipeoque innisum, qui gladio frustra maenadi, si quidem editori credere velimus, et pantherae repugnat. De Pentheo cogitavit Diltheyus. At non maenadem videmus, sed ipsum Bacchum. Scaenam habemus gigantomachiae, quam similem expresserunt arae Pergamenae artifices.

Restant igitur sola tria illa, quae supra enumeravi, vasa Appula, quae ab interpretibus et ipsa ad Euripidis Bacchas referri solent.[2]) Sed ipsi illi confiteri debuerunt, gladios maenadum ab Euripide alienos ultro a pictoribus additos esse. Jam maenades gladiis instructas patienter feremus, quippe quae fabulae non prorsus repugnent. Pentheum vero quod palliatum armatum pugnantem pinxerunt, cum sive nudum sive mulieri veste indutum inermem supplicem pingi fabula iuberet, haud scio quo quamvis miro consilio pictorum excusem. Inspiciamus Euripidis versus Bacch. 1111—1121:

ὑψοῦ δὲ θάσσων ὑψόθεν χαμαιπετὴς
πίπτει πρὸς οὖδας μυρίοις οἰμώγμασι
Πενθεὺς, κακοῦ γὰρ ἐγγὺς ὢν ἐμάνθανε.
πρώτη δὲ μήτηρ ἦρξεν ἱερία φόνου
καὶ προσπίτνει νιν. ὃ δὲ μίτραν κόμης ἄπο
ἔρριψεν, ὥς νιν γνωρίσασα μὴ κτάνοι
τλήμων Ἀγαύη, καὶ λέγει παρηίδος
ψαύων ʽἐγώ τοι, μῆτερ, εἰμὶ παῖς σέθεν,

---

[1]) Cf. quae infra de argumento Bassaridum disputavi. [2]) Vid. Sandys, Euripides' Bacchen. Hartwigum l. c.

Πενθεὺς, ὃν ἔτεκες ἐν δόμοις Ἐχίονος,
οἴκτιρε δ' ὦ μῆτέρ με μηδὲ ταῖς ἐμαῖς
ἁμαρτίαισι παῖδα σὸν κατακτάνῃς.

Non moror singula recensere. Apparet ne umbram quidem fabulae Euripideae affectavisse, qui pateras Rubustinas ornaverunt. In vase Monacensi rem aliquantum aliter sese habere infra demonstrabo. Veram pugnam in imaginibus illis inter Pentheum maenadesque commissam esse ex apertissimis indiciis intellegimus. Nostrum est eiusmodi fabulae apud scriptores vestigia indagare.

Sacerdotis in Eumenidibus Aeschyleis de Corycio rupe haece verba leguntur:

Βρόμιος ἔχει τὸν χῶρον, οὐδ' ἀμνημονῶ,
ἐξ οὗτε Βάκχαις ἐστρατήγησεν θεὸς,
λαγὼ δίκην Πενθεῖ καταρράψας μόρον.

Verba *ἐστρατήγησεν θεός* ut fabulae quam e Bacchis Euripideis aliisque scriptoribus novimus, vehementer repugnant ita ad eam quam in vasis invenimus narrationem vel optime quadrant. Neque secus in Baccharum prologo Dionysus praefatur v. 50 ss.

ἢν δὲ Θηβαίων πόλις
ὀργῇ σὺν ὅπλοις ἐξ ὄρους Βάκχας ἄγειν
ζητῇ, συνάψω, Μαινάσι στρατηλατῶν

unde coniecit Bruhnius Euripidem cum prologum conscriberet, de alia fabulae forma, a qua Penthei vestis mutatio aliena esset, cogitavisse, postea in ipsa fabula conscribenda in novum illud inventum incidisse. De Baccharum compositione infra data opera accuratius disseram; hic ea constringo quae ad propositum spectant. Constat ex quibus attuli argumentis ante Euripidem de pugna inter Pentheum Dionysique comites commissa narratum esse eandemque fabulam Aeschylum in Eumenidibus attigisse. Quodsi eiusdem Penthea in regis exitu versatam esse scimus [1]), in ea fabula pugnam illam prolatam esse non sine probabilitate conicimus.

Ex Aeschyli igitur tragoedia Appularum imaginum argu-

---

[1]) vid. Aristophanem in argumento Baccharum: *ἡ μυθοποιΐα κεῖται παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Πενθεῖ.*

mentum haustum esse concludimus; qua in re nihil refert, utrum ipse Aeschylus hanc fabulae formam invenerit an, quod puto, ab aliis receptam servaverit. Nemo enim putabit vascula illa ad sexti saeculi quendam poëtam respicere. Neque tamen hac re omnis quaestio absoluta est. Nimirum cui non in mentem venit paries ille celeberrimi templi Bacchici Atheniensis, in quo Penthei exitum pictum fuisse hisce Pausaniae verbis docemur (I 20, 3): *ταῦτά τε δὴ γεγραμμένα εἰσὶ καὶ Πενθεὺς καὶ Λυκοῦργος ὧν ἐς Διόνυσον ὕβρισαν διδόντες δίκας, Ἀριάδνη δὲ καθεύδουσα καὶ Θησεὺς ἀναγόμενος καὶ Διόνυσος ἥκων ἐς τῆς Ἀριάδνης τὴν ἁρπαγήν.* Templum intra annos 420—413 aedificatum esse nuper Emilius Reisch luculentis argumentis probavit[1]) neque habemus cur non parietes statim pictos esse ducamus. Quod si pictura illa Euripidis Bacchis praecurrit, res ipsa tantum non clamat Aeschyleam fabulam artificem secutum esse. Hac de pictura maxime vascula illa Appula pendere arbitror, nisi quod paterae Monacensis pictor hoc certe de Bacchis Euripideis sumpsit, quod inter arbores latentem Pentheum pinxit. Aeschylum igitur hic cum Euripide eodem modo coniunctum videmus velut in Theonis tabulis cum Stesichoro (vid. supra p. 111).

Monumenta quae Aiacis mortem exhibent nullo iure ad Aeschyli **Thracias mulieres** referri, cum iam Arctinum eam narravisse constet[2]), recte in universum Vogelus contendit.[3]) Potuit is adicere iam in crateribus Corinthiis idem argumentum occurrere.[4]) Attamen fugit illum aliqua certe vascula exstare, quae accurate cum ea fabula consentiant, quam Aeschylo propriam fuisse scimus. Narrat enim interpres ad Sophoclis Ai. 933; *κατὰ τὸ ἄλλο σῶμα ἄτρωτος ἦν ὁ Αἴας, κατὰ δὲ τὴν μασχάλην τρωτὸς διὰ τὸ τὸν Ἡρακλέα τῇ λεοντῇ αὐτὸν σκεπάσαντα*

---

[1]) in Eranos Vindobonensis p. 1 ss. Vel de maiore imaginum vetustate cogitavit Milchhoeferus in annalibus instituti archaeologici XI p. 82, nimis quidem infirmo fundamento nixus. [2]) vid. schol. ad Pind. Isthm. III 53. schol. ad Il *Λ* 515. Robert, Bild und Lied p. 223. [3]) in libro: Szenen Euripideischer Tragödien in griechischen Vasengemälden p. 12. [4]) Exempla expressa sunt Mon. d. Inst. VI 33 et Archaeolog. Anzeiger 1891 p. 116.

κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἀσκέπαστον ἐᾶσαι διὰ τὸν γωρυτὸν ὃν περιέκειτο· φησὶν δὲ περὶ αὐτοῦ Αἰσχύλος ὅτι καὶ τὸ ξίφος ἐκάμπτετο οὐδαμῇ ἐνδιδόντος τοῦ χρωτὸς τῇ σφαγῇ, τόξον ὥς τις ἐντείνων, πρὶν δή τις, φησί, παροῦσα δαίμων ἔδειξεν αὐτῷ κατὰ ποῖον μέρος δεῖ χρήσασθαι τῇ σφαγῇ. Ita igitur Aeschylus rem instituit, ut per longum tempus frustra Aiax gladio se occidere conaretur, cum corpus vulnus respueret. Quodsi in pictura Etrusca[1]) Aiacis iam morte defuncti corpus videmus compluribus ictuum notis affectum neque uno vulnere cruentatum, apparet pictorem hoc modo cassos illos conatus significarc voluisse et adsentimus Heydemanno, qui ad Aeschyleae fabulae fidem picturam effictam esse contendit (l. l. 61).

Deinde in amphora Palermitana[2]) Aiax ante ferrum humo infixum consistit coram Minerva, quae arieti occiso pedem imponit. Ab altera parte Charon, qualem artifices Etrusci eum fingere solent, appropinquat. Minervam, quae cum ab Aiace animadverti non videatur, invisibilis esse debet, ad priorem fabulae partem spectare eodemque arietem, unum scilicet ex pecudibus ab Aiace furente occisis respicere non sine probabilitate statuit Heydemannus. Tum vero necesse est Charonem in hac pictura mulieris illius vices gerere, quae Aiaci illam corporis partem indicat, quae vulnus suscipere possit. Hoc enim ipsa scholiastae verba docent Aeschylum scripsisse *πρὶν δὴ παροῦσα δαίμων* neque video quo iure Weckleinius traditam lectionem in *πρὶν δὴ παρών τις δαιμόνων* mutare ausus sit. Nimirum usque ad *παροῦσα δαίμων* ipsa verba poëtae adscribuntur, tum autem clausula enuntiati aperte his verbis circumscribitur *ἔδειξεν αὐτῷ κατὰ ποῖον μέρος δεῖ χρήσασθαι τῇ σφαγῇ.* Id quod vel ipsum Hermannum fefellit, qui ut nuper Weckleinius *ἔδειξεν αὐτῷ* Aeschyli verba esse ratus ita fragmentum restituere conatus est:

πρὶν δὴ παροῦσα δαιμόνων τις εὐφρόνως
ἔδειξεν αὐτῷ

feminino tamen genere, ut decebat, conservato. Dea illa quaenam fuerit nescire nos sane dolendum est; at cur nesciamus aut cur

---

[1]) Expressa in Mon. d. Inst. II 8 *A* et apud Overbeck, Gall. her. Bildwerke XXIV 2. [2]) cf. Heydemann in Diario archaeologico 1871 p. 46.

Aeschylus nomen deae non addiderit in propatulo est. Verba scilicet sunt nuntii. Quem sive militem exercitus Argivorum sive pastorem quendam fuisse fingimus, qui in ripa latens nec prae ducis furentis timore propius accedere ausus mortem eius observaret, profecto numinis illius nomen misisse consentaneum est. Neque divinare possumus, quo modo postea spectatores de nomine eius edocti sint. Quae cum ita sint vel de ipsa Minerva cogitari potest. Quod si quis statuerit, etiam de amphora illa Etrusca paullo aliter iudicandum erit, nimirum Charonem utpote mortis appropinquantis imaginem ab ipso artifice additum esse, Minervam cum Aiace loqui eique fatalem illam corporis partem indicare. Sed utrumvis statuatur, id certe evicisse mihi videor amphorae illius imaginem rectius ad Aeschylum quam ad Sophoclem referri, neque casu factum esse puto, quod iterum in Etrusco opere fabulae Aeschyleae vestigia deprehendimus.

Tertium vasculum, et ipsum Etruscum, quod Heydemannus l. l. p. 61 delineandum curavit, consulto neglexi. Nam et antiquius est quam quod a tragoedia pendere possit, et mulier, quae ibi ad morientem heroem accurrit, non pro dea aliqua, sed pro Tecmessa habenda est, id quod iam Heydemannus statuit.

In **Phrygibus** constat Aeschylum Hectoris corpus auro expensum fecisse, cui inventioni ansam praebebant verba illa, quibus Achilles apud Homerum Hectora morientem increpat postulantem ut corpus post mortem parentibus tradatur: *οὐδ᾽ εἴ κεν σ᾽ αὐτὸν χρυσῷ ἐφύσασθαι ἀνώγοι Δαρδανίδης Πρίαμος*. Hanc fabulam secuti et amphorae Tarentinae[1]) pictor et opifices Romani[2]) Hectora expresserunt libra examinatum eademque imagine Virgilius fingit Junonis templum Carthaginiense ornatum (Aen. I 484). Quod in sarcophago Ephesio Andromacham cum Astyanacte et Hecubam adiectas videmus, id

---

[1]) Exemplar expressum est Mon. d. Inst. V 11. Copiosius de amphora haud integra disputaverunt Benndorf in Annalibus Instituti 1866 p. 249 ss. Petersen in Diario archaeologico XXXVII 1879 p. 16. Robert, Bild u. Lied p. 96. 142. [2]) cf. poculum argenteum Raoul Rochette Mon. inéd. 52. Overbeck Gall. her. Bildw. 12 et sarcophagum Romanum Woburn Abbey (Robert, Sarkophag-Reliefs II 47 c).

ad Aeschyleam tragoediam referendum non esse **Robertus** monuit (Sarkophag-Reliefs II p. 61).

Ad **Sphingem** fabulam satyricam acute rettulit Crusius[1]) paterae picturam, quae silenum exhibet, qui Sphingis acumen tentat, vivamne an mortuam avem rogans in manu detegat. Ambigua nimirum quaestio est, nam si Sphinx mortuam dixerit, silenus ostentabit vivam; sin vivam, complectendo necabit avem silenus, priusquam manum aperiat.

Transeo ad ea monumenta, quae nova et graviora de deperditis fabulis nos docere videantur, ad Prometheum solutum, ad Nioben, ad Lycurgeam spectantia. Atque ut a **Prometheo** incipiamus, iam dudum constat et a Milchhoefero[2]) luculenter expositum est omnia ea monumenta quae Prometheum ad Caucasum vinctum demonstrant, ex Aeschyli tragoedia pendere, cum ante eam Prometheus ad palum vinctus Hesiodo auctore dictus atque hoc modo in antiquioribus vasis pictus sit.[3]) Commemoro Panaeni in templo Jovis Olympii picturam (Pausan. V 11, 6), quo nullum exstat antiquius exemplum, quanta Aeschylus auctoritate in artifices fuerit; deinde inter ea quae nobis servata sunt monumenta egregium illud opus marmoreum in arce Pergamenorum erutum, parietes Pompeianos, sarcophagos denique Romanos. At multo ampliora et graviora suppeditant duo specula Etrusca.[4]) Alterum Prometheum vinctum inter Herculem et Apollinem exhibet; alterum, quod multo elegantiorem prae se fert stilum, solutum cum Hercule et Castore coniungit. Prometheus, qui salice coronatus est, anulum a Castore accipit. Aquila deiecta ante Herculis pedes iacet. Nomina figurarum in utroque speculo adscripta sunt. Quae monumenta re vera ad Aeschyli Prometheum solutum referenda esse priusquam ostendam, nonnulla quae aliunde de hac fabula comperta habemus, breviter percensebo.

---

[1]) Commentationes in honorem Joannis Overbecki p. 102 ss.
[2]) Berliner Winckelmannsprogramm 1882. [3]) vid. Hubert Schmidt Observationes archaeologicae in carmina Hesiodea. Diss. phil. Hal. XII.
[4]) Vorlegeblätter D X 4, 5.

Constat igitur in hac fabula Herculem aquilam deiecisse, id quod in scaena vel ut rectius dicam in orchestra factum esse et per se patet et verba confirmant, quibus ille Apollinem appellat sagittam missurus (fr. 200). Eundem ipsum Titanem catena liberavisse Apollodorus narrat II 5, 11, 10 *καὶ τὸν Προμηθέα διέλυσε* (sc. *Ἡρακλῆς*) *δεσμὸν ἑλόμενος τὸν τῆς ἐλαίας, καὶ παρέσχε τῷ Διὶ Χίρωνα θνήσκειν [ἀθάνατον] ἀντ' αὐτοῦ θέλοντα*; Hyginus, fab. 144 „hanc aquilam post triginta annos (l. ‚triginta milia annorum' coll. Astr. II 15) Hercules interfecit eumque liberavit"; Paus. V 11, 6 *λέγεται γὰρ δὴ καὶ τόδε ἐς τὸν Ἡρακλέα, ὡς ἀποκτεῖναι μὲν τὸν ἀετὸν, ὅς ἐν τῷ καυκάσῳ τὸν Προμηθέα ἐλύπει, ἐξέλοιτο δὲ καὶ αὐτὸν Προμηθέα ἐκ τῶν δεσμῶν.* Quorum cum testimoniis consentit gravissimus auctor ipse Aeschylus in Vincto, ubi Herculem se esse soluturum satis plane Titan praefatur v. 769 s:

ΙΩ. τίς οὖν ὁ λύσων σ' ἐστὶν ἄκοντος Διός;
ΠΡ. τῶν σῶν τιν' αὐτὸν ἐκγόνων εἶναι χρεών.

Quo modo Herculis partes in liberando Titane circumscriptae fuerint infra disputabo. Quod vero Jo miratur atque ipse Prometheus et hic tacite concedit et aliis locis certe affirmat[1]) invito Jove liberationem factum iri, id in Soluto profecto aliter evenisse constat. Neque enim sine Jovis consensu Prometheum solutum esse et per se consentaneum est et eo confirmatur, quod quas conditiones liberationis Juppiter in Vincto tulit, eis in Soluto Titanem subisse certa testimonia prostant. Nempe quae in Vincto Mercurius dicit v. 1026 sqq

τοιοῦδε μόχθου τέρμα μή τι προσδόκα,
πρὶν ἂν θεῶν τις διάδοχος τῶν σῶν πόνων
φανῇ, θελήσῃ τ' εἰς ἀναύγητον μολεῖν
Ἅιδην κνεφαιά τ' ἀμφὶ Ταρτάρου βάθη

ei condicioni in Soluto satisfactum esse Apollodorus docet l. l. *καὶ παρέσχε* (*Ἡρακλῆς*) *τῷ Διὶ Χίρωνα θνήσκειν [ἀθάνατον]*

---

[1]) cf. imprimis versus 989 sqq.

οὐκ ἔστιν αἴκισμ' οὐδὲ μηχάνημ' ὅτῳ
προτρέψεταί με Ζεὺς γεγωνῆσαι τάδε
πρὶν ἂν χαλασθῇ δεσμὰ λυμαντήρια.

ἀντ᾽ αὐτοῦ θέλοντα. Neque minus oraculum illud a matre acceptum Titanem ad id tempus vinctum patefecisse luculentus testis exstat Philodemus in libro de pietate scripto (p. 41 apud Gomperzium): *καὶ τὸν Προμηθέα λύεσθαί φησιν Αἰσχύλος ὅτι τὸ λόγιον ἐμήνυσεν τὸ περὶ Θέτιδος, ὡς χρεὼν εἴη τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κρείττω καταστῆναι τοῦ πατρός.* Herculem nimirum liberatorem suum fore Prometheus sciebat; quod utrum invito Jove an consentiente eventurum esset Tellus filio non indicaverat.

Ut cum Jove res ageretur nuntium quendam ab illo legatum prodire necesse erat; nam Herculi tum quidem aditus ad Olympum nondum patebat. Eundem de Chironis morte vicaria tractare oportebat, eundem vaticinium de Thetidis nuptiis accipere, eundem narrare Jovem Titanem catenis liberaturum esse. Idem quin anulum digito Promethei inseruerit vix iam dubitari potest. Quemnam vero gravissimo illo praeclarissimoque munere functum esse statuamus? De Mercurio, quem in proxuma fabula a Prometheo non sine acerbissimis facetiis repulsum videmus, ne cogitari quidem licet neque Oceanum iterum officium suum praebuisse verisimile esse videtur. Maiore iure de Apolline cogitari potest. Quamquam is quoque ex iuniorum deorum numero est, quos quam sperneret Prometheus in priore fabula non reticuit. Ecce Castorem offert speculum Etruscum. An opificis libidine id factum esse ducamus? Sane si quis hoc inventum accurate perpenderit, tam egregie excogitatum inveniet, ut ad summum poëtam id revocare non dubitet. Castor nimirum ab ipso Jove ex mortali matre procreatus primus omnium hominum caelum meruit, e mortali immortalis, ex homine deus factus est. Quae eadem sors Herculem manet. Nam iam non spernit Juppiter genus hominum nedum perdere velit, ut antea cum unus Prometheus ei obsisteret et ab Jovis ira homines defendere conaretur, unde omnis inter deum ac Titanem controversia orta est. Videas versus 231—241:

βροτῶν δὲ τῶν ταλαιπώρων λόγον
οὐκ ἔσχεν οὐδέν᾽, ἀλλ᾽ ἀϊστώσας γένος
τὸ πᾶν ἔχρηζεν ἄλλο φιτῦσαι νέον.
καὶ τοῖσιν οὐδεὶς ἀντέβαινε πλὴν ἐμοῦ.

ἐγὼ δ' ἐτόλμησ'· ἐξελυσάμην βροτοὺς
τὸ μὴ διαρραισθέντας εἰς Ἅιδου μολεῖν.
τῷ τοι τοιαῖσδε πημοναῖσι κάμπτομαι,
πάσχειν μὲν ἀλγειναῖσιν, οἰκτραῖσιν δ' ἰδεῖν.
θνητοὺς δ' ἐν οἴκτῳ θέμενος, εἶτ' οἴκτου τυχεῖν
οὐκ ἠξιώθην αὐτός, ἀλλὰ νηλεῶς
ὧδ' ἐρρύθμισμαι, Ζηνὶ δυσκλεὴς θέα.

Immo nunc ipsos suos filios ex mortalibus matribus creatos Juppiter hominibus et lumina virtutis et salutis auctores instituit. Etiam cum Titanibus pacem iniit, qui nunc ipsi soluti in scaena adsunt. Totus mundus pacatus est; non severum crudelemque tyrannum, ut Prometheus clamaverat, sed clementem gubernatorem atque benignum patrem Juppiter se praestitit. Unus in antiquo odio perseveravit Prometheus. Cuius ira huic toti tam beato ordini rerum tam periculosa ut flectatur, quis melius efficere potuit quam Castor, Jovis in mortales benevolentiae luculentissimum exemplar? Accedit quod similitudo quaedam Castoris Pollucisque consuetudine cum Prometheo et Chirone intercedit, quam in suum usum poëta convertere potuit. Ne Pollux apud inferos semper moraretur, Castor alternis diebus cum illo sub terra, ille cum Castore in caelo morabatur: similiter pro Prometheo centaurus insanabili vulnere laborans ultro ad Orcum descendit. Denique neminem fugit quam egregie hic alterius fabulae exitus cum prioris fabulae initio consentiat. In Vincti prologo Robur et Potestas immania numina procedunt, ut vinciendum Titanem curent. In Soluti exitu Castor et Pollux — nam quin coniuncti dei ut in Electra Helenaque Euripideis progressi sint dubitari nequit — ad solvendum Prometheum accurrunt, *οἱ σωτῆρες, οἱ παρὰ μικρόν,* quibus epithetis ornati a Graecis colebantur. Quae omnia qui consideraverit certo opinor non audebit Castorem mera opificis libidine huic scaenae insertum esse affirmare, eum easdem apud Aeschylum partes habuisse statuere non dubitabit.

At iam de exitu fabulae difficultas se nobis inculcat. Quonam enim modo putas Prometheum vinculis solutum esse? An tibi persuades id spectatores omnino non in scaena vidisse? In Vincto simulacro ad saxum affixo actorem qui Promethei partes

gereret — eundem scilicet qui antea Vulcani personam induerat — sub saxo latentem versus pronuntiavisse inter peritos opinor constat. Neque minus certum est duobus tantum actoribus ad fabulam agendam opus fuisse, cum Robur Oceanus Jo Mercurius ab eodem actore agi possent. Utramque rationem etiam ad Solutum valere vel maxime verisimile est. Efficitur igitur non ipsum Promethei actorem sed simulacrum illud aut a choro Titanum aut a Castoribus in exodo fabulae e scaena elatum esse, ut inlatum erat a Robure et Potestate, neque Prometheum cum solutus esset ullum amplius versum dicere potuisse. Silentii multas sane causas poëta effingere potuit; memineris quam lepide eandem difficultatem Euripides solverit in fine Alcestis. At quis est qui vincula Promethei ruperit? Castores catenas expedivisse et cuneum e corpore Titanis extraxisse haud ita verisimile est neque Hercules quidem hoc munere fungi potuit; nam si recte disputavi duos actores fabulae agendae satisfecisse, eum necesse erat a scaena recedere priusquam Castores prodirent. Neque sane per se consentaneum est eum vincula rupisse, quae inexplicabilia Vulcanus nexuerat. Quid vero? Nonne ipse Aeschylus in Vincto indicat Herculem Prometheum esse soluturum (v. 770 ss.)? Concedo. At mimine dicit poëta suis ipsius manibus Herculem vincula rupturum esse. Immo qui aquilam deiecerit, qui rigorem Promethei solverit, qui ostenderit, quo modo Titan cum Jove conciliari possit, nonne is satis bono iure ὁ λύσας dici videtur? At dixi opinor supra eius nomen, qui simulacrum a saxo refixerit. Qui pepigit vincula nimirum laxavit Vulcanus! Memineris velim quam alias partes is in Vincto susceperit ac ceteri iuniores dei, quorum et interpres Mercurius et ministri Robur atque Potestas superbiam iramque in infelicem Titanem erumpunt. Videas Vulcani verba

v. 19. ἄκοντά σ' ἄκων δυσλύτοις χαλκεύμασιν
προσπασσαλεύσω τῷδ' ἀπανθρώπῳ πάγῳ.

34. Διὸς γὰρ δυσπαραίτητοι φρένες·
ἅπας δὲ τραχὺς, ὅστις ἂν νέον κρατῇ.

66. αἰαῖ, Προμηθεῦ, σῶν ὑπὲρ στένω πόνων.

Quod quam ob rem poëta sic instituerit apparet. Narrat enim scholiastes ad Sophoclis Oedipum Coloneum v. 56 Prometheum cum Vulcano in aede in Academia sita coniunctum fuisse[1]) atque quin in novissima trilogiae fabula de eo cultu poëta locutus sit post Westphali egregiam commentationem[2]) vix dubitari potest. Vulcanum igitur qui omnium maxume Titanis casum doluerat post reconciliatam Jovis gratiam primum accessisse ut quae invitus pepigerat vincula laetus expediret apparet quam optime coniciamus.

Sic igitur de altera fabulae parte statuo Herculem sive post aquilam deiectam sive ante docuisse Prometheum longe alium ac in proxuma fabula ille praedixerat Jovem se praestitisse, et cum Jonis quoque antea infelicis faustissimo concubitu enarrato tristem Titanis animum commovisset illum ad Geryonem iter continuasse, cuius et modos et fata paullo ante Prometheus narraverat (fr. 193—199). Hercules postquam recessit stasimon interponitur, Titan Jovem appellat, iterum chorus cantat. Tum Castores procedunt, quorum alterum mutua quae dicitur persona egit, alterius partes idem qui Herculis personam antea induerat actor suscepit. Qui postquam Promethei invidiam prorsus placaverunt atque vaticinium illud de Thetidis nuptiis acceperunt, ipse Titan petivisse videtur, ut in vinculorum memoriam lygi corona sibi imponeretur. Id enim evinci licet ex Athenaei narratione XV 672 *E*: *ἱστορεῖται — θεσπίσαι τὸν Ἀπόλλωνα ποινὴν αὐτοὺς (τοὺς Κᾶρας) ἀποδοῦναι τῇ θεῷ δι' ἑαυτῶν ἑκούσιον καὶ χωρὶς δυσχεροῦς συμφορᾶς, ἣν ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις ἀφώρισεν ὁ Ζεὺς τῷ Προμηθεῖ χάριν τῆς κλοπῆς τοῦ πυρός, λύσας αὐτὸν ἐκ τῶν χαλεπωτάτων δεσμῶν· καὶ τίσιν ἑκούσιον ἐν ἀλυπίᾳ κειμένην δοῦναι*

[1]) Verba eius descripsi: *τιτὰν Προμηθεὺς] περὶ τοῦ τὸν Προμηθέα περὶ τὴν Ἀκαδήμειαν καὶ τὸν Κολωνὸν ἱδρῦσθαι, Ἀπολλόδωρος γράφει οὕτω. συντιμᾶται δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῇ Ἀθηνᾷ, καθάπερ ὁ Ἥφαιστος. καὶ ἔστιν αὐτοῦ παλαιὸν ἵδρυμα καὶ βωμὸς ἐν τῷ τεμένει τῆς θεοῦ. δείκνυται δὲ καὶ βάσις ἀρχαία κατὰ τὴν εἴσοδον, ἐν ᾗ τοῦ τε Προμηθέως ἐστὶ τύπος καὶ τοῦ Ἡφαίστου. πεποίηται δὲ (ὡς καὶ Λυσιμαχίδης φησὶν) ὁ μὲν Προμηθεὺς πρῶτος καὶ πρεσβύτερος, ἐν δεξιᾷ σκῆπτρον ἔχων, ὁ δὲ Ἥφαιστος νέος καὶ δεύτερος. καὶ βωμὸς ἀμφοῖν κοινός ἐστιν ἐν τῇ βάσει ἀποτετυπωμένος.* [2]) vid. eius librum Prolegomena zu Aeschylos Tragödien, p. 207 ss.

θελήσαντος, ταύτην ἐκείνῳ ἐπιτάξαι τὸν καθηγούμενον τῶν θεῶν. ὅθεν αὐτίκα τὸν δεδηλωμένον στέφανον (i. e. de qua antea auctor locutus est lygi corona) *τῷ Προμηθεῖ περιγενέσθαι καὶ μετ' οὐ πολὺ τοῖς εὐεργετηθεῖσιν ἀνθρώποις ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν τοῦ πυρὸς δωρεάν.* Ex Aeschyli fabula haec pendere nostro iure conicimus cum paullo post (674 D) idem auctor narret: *Αἰσχύλος δ' ἐν τῷ Λυομένῳ Προμηθεῖ σαφῶς φησιν ὅτι ἐπὶ [τε] τιμῇ τοῦ Προμηθέως τὸν στέφανον περιτίθεμεν τῇ κεφαλῇ, ἀντίποινα τοῦ ἐκείνου δεσμοῦ.* Videtur igitur Castor non solum ipsi Prometheo morem gessisse, sed etiam praedixisse homines posthac in honorem Titanis, qui eorum gratia tot tanta supplicia tulisset, coronas laturos esse. Anulum quoque de quo Plinius N. H. XXXVII 2, Servius ad Virg. Ecl. VI 42, Hyginus p. astr. II 15, Isidorus Orig. XIX 32 alii protuerunt apud Aeschylum hoc loco commemoratum esse vel maxime verisimile est. Silentio Titani imposito Vulcanus cum ferramentis processit, ut vincula expediret. Eius partes ut idem actor gereret, qui Promethei personam antea egerat, etiam nullo stasimo interposito facile fieri potuisse proxima fabula docet, in qua eadem condicio inter Promethei Vulcanique personas intercedit.

Quae si recte disputavimus speculum a quo profecti sumus ab Aeschylo pendere apparet. Duas scilicet ut fit fabulae scaenas in eo coniunctas videmus, id quod hic summo iure opifex effecit, cum pro ministro Vulcano verum liberatorem Herculem substituere vellet. Quid vero de priore parte fabulae statuamus? Nimirum Herculem iam in primo episodio prodiisse nullam habet veritatem neque cum choro Titanum tantum Prometheum egisse facile nobis persuademus. Jovis legatum progredi debuisse opinor, qui rogaret num tot saeculorum suppliciis fractus nunc demum Titan secretum aperire vellet. Quo repulso magis eminere debebat cum Herculis Castorumque virtus, qui tantum rigorem solverent, tum Promethei firmus animus, qui Jovis voluntati morem non gereret, nisi cum comperisset novum deum benignum mundi gubernatorem se praestitisse. Profecto in initio Soluti indefectam fuisse Titanis firmitatem fragmentum 193 docet a Cicerone in Latinam linguam translatum. Quisnam vero hoc munere potuit fungi? Ecce Apollinem

offert alterum speculum Etruscum. Nullus sane ad id de quo diximus munus magis accommodatus! Procedit Jovis legatus, ut de Telluris vaticinio cum Prometheo agat. Iam vero in novo illo ordine rerum Tellus praefandi munere semet abdicavit, Apollo in eius locum successit. Quid mirum quod novus vates decessoris fatale oraculum investigare cupit? Itaque ne hanc quidem figuram ab opifice temere adiectam esse non sine quadam probabilitate statuere videmur. Quod Herculem cum Apolline coniunctum cernimus, idem fecit noster ac alterius speculi opifex: duas fabulae scaenas in unam confudit. Utrumque igitur speculum ab Aeschyli fabula accurate pendere duco.[1])

Subieci Vincti et Soluti iuxta compositos ordines scaenarum:

	Πρ. δεσμώτης	*Λυόμενος*
Prologus:	*Ἥφαιστος, Κράτος* *Βία* } *κωφὰ* *Προμηθεύς* } *πρόσωπα.* *Προμηθεύς*	*Προμηθεύς*
Parodos:	*χορὸς Ὠκεανίδων*	*χορὸς Τιτάνων*
Episodium primum:	*Προμηθεύς, Ὠκέανος*	*Προμηθεύς, Ἀπόλλων*
Stasimum primum:	*χορός*	*χορός*
Episodium alterum:	*Προμηθεύς*	*Προμηθεύς, Ἡρακλῆς*
Stasimum alterum:	*χορός*	*χορός*
Episodium tertium:	*Προμηθεύς, Ἰω*	*Προμηθεύς*
Stasimum tertium:	*χορός*	*χορός*
Episodium quartum:	*Προμηθεύς, Ἑρμῆς*	*Προμηθεύς, Κάστωρ, Πολυδεύκης κ. πρ.* *Ἥφαιστος, Κάστωρ, Προμηθεύς κ. πρ., Πολυδεύκης κ. πρ.*
Exodus.		

[1]) In Vincti catalogo personarum Herculis et Telluris nomina occurrere constat, quae ex Soluti personarum conspectu illuc irrepsisse putaverunt. Sane fieri potuit, ut Tellus in hac fabula procederet neque ullo negotio eius partes ordini et rerum et actuum inserere possumus. At concedo nimis infirmo fundamento hanc coniecturam niti mihi videri. Certe nullo modo testimonium illud cum eis certat, quae supra disputavi.

Transeamus ad **Nioben.** Edidit et illustravit Heydemannus musei Neapolitani amphoram[1]), quae etsi nullo dubio ad Niobes fabulam referenda esse videtur, tamen vehementer discrepat cum omnibus quae ad eius fata spectant monumentis. In aedificio columnis innixo mulierem cernimus, quae altera manu capiti imposita alteram ad pectus movens geminata summi doloris indicia prae se ferre videtur. Juxta aedificium a dextra advenit rex quidam senex, qui summo cum ardore mulieri illi aliquid persuadere studet. Regem esse illum et sceptrum docet et doryphorus eum secutus. Ab altera parte matrona considet capite velato, quae et ipsa ad mulierem illam verba facit. Complures circumsident virgines, quae cistas mundumque muliebrem in manibus habent. Laguncula calathus cithara thorax humi iacent. Denique in superiore amphorae parte hic Juppiter cum Mercurio, illic Latona considet cum liberis suis satis puerili aetate effictis.

Nioben et Tantalum patrem artificem pingere voluisse iam Heydemannus perspexit, qua de re Latona cum liberis omnem dubitationem tollunt. Sed quid tota pictura sibi vellet, mirum in modum eum fugisse videtur. Dixit enim: „Dass Niobe gestorben in der Unterwelt sich aufhalte, war eine Sagenwendung, die neben der geläufigen Steinwerdung bei den Alten hier und da umlief, wie wir aus einigen, wenngleich späteren Andeutungen schliessen müssen. Diese Sage kannte der Maler des neapolitanischen Gefässes und stellte den Tod der Niobe dar, indem er sie lebend, den Tod erwartend, ins Grabmal ihrer Kinder sich zurückziehen lässt. ... Mit der Sage der Niobe wohl vertraut, sah er sich durch die Schablone der Totendarstellungen, die er für die Darstellung wählte, und durch die Beschränktheit seiner Kunstmittel genötigt, von dem gewöhnlichen Ende der Sage abzugehen und sie so umzubilden, wie das ruvesische Vasenbild sie darbietet.“ Sane quidem eandem speciem hanc picturam praebere ac magnam illam classem Tarentinorum vasorum, in quibus aedificia sepulcralia mortuorumque cultum effingebant, concedo neque id quidem fefellit Heydemannum

[1]) Berichte der sächs. Gesellschaft der Wissenschaften 1875 p. 218 tab. IV. cf. eiusdem vasorum Neapolitanorum catalogum nr. 3246. Vas est eius classis, quam *a candelabro* vocant.

liberorum sepulcrum pictorem fingere voluisse. At quod dicit ipsum opificem in suum usum hanc fabulae formam invenisse, excidit ei memoria Niobae Aeschyleae, cum qua accurate consentiunt, quae hic picta videmus. Quam necesse est accuratius inspiciamus, ut ab ea picturam pendere comprobem.

De initio fabulae servatum est testimonium vel maxime probabile idemque aliorum scriptorum auctoritate confirmatum[1]) eius qui vitam Aeschyli descripsit: *διὰ τὸ πλεονάζειν τῷ βάρει τῶν προσώπων κωμῳδεῖται παρ' Ἀριστοφάνει· ἐν μὲν γὰρ τῇ Νιόβῃ ⟨Νιόβη⟩ ἕως τρίτου μέρους ἐπικαθημένη τῷ τάφει τῶν παίδων οὐδὲν φθέγγεται ἐγκεκαλυμμένη.* Quibus ex verbis ut conici licet fabulam ipsam mortem liberorum, quos bis septem Aeschylum numeravisse schol. Eurip. Phoen. 159 commemorat, non exhibuisse, sed a maerore matris orbae principium duxisse, ita ipse scaenae habitus atque aspectus inde intellegi possunt. In media orchestra spectatores liberorum Amphionis tumulum modo exstructum conspiciebant, in quo Niobe capite velato considens dolori indulgebat, cum circa tumulum chorus Tantali filiae culpam iramque deorum caneret. Amphionis domum regiam in scaena conspectam esse neque ex reliquiis fabulae evinci potest et certa quadam causa, de qua infra data opera dicam, excludi videtur. Immo ante portas Thebarum, ubi re vera erat[2]), poëtam tumulum liberorum Amphionis finxisse statuimus. Nam scaenae locum Thebis esse poëtam voluisse, non in Lydia, ut Hermannus opinatus est[3]), ipse hic tumulus docet. Eandem igitur fere scaenam animo tibi effingas, qua in Persis et Prometheo poëtam usum esse ipsae fabulae servatae docent.

Iam cetera quae de fabula e fragmentis disci possunt, consideremus. Chorum ex virginibus Lydiis constitisse Hermannus et Weckleinius collegerunt ex fragmento 155

Ἴστρος τοιαύτας παρθένους ἐξεύχεται
τρέφειν ὅ θ' ἁγνὸς Φᾶσις.

---

[1]) vid. Aristoph. Ran. 911. schol. Aesch. Prom. 452. Eustath. Il. p. 1343, 62. [2]) vid. Pausan. IX 16, 7. [3]) In dissertatione de Aeschyli Niobe 1823. = Opusc. III 37 ss.

At virgines quae ad Istrum et Phasin habitant neque ipsae Lydiae sunt neque quibuscum Lydiae comparari possint, sed Amazones. Quae vero Amazonibus conferantur necesse est sint bellatrices vel bellatricum saltem more vestitae. Apparet verba illa de nulla alia virgine aptius dici posse quam de Diana atque ad narrationem necis Niobidarum hos versus referendos esse puto. Chori vero partes quinam susceperint ex ipsis fabulae reliquiis evinci nequit.

Praeter Nioben Tantalum quoque in hac fabula prodiisse Plutarchi testimonio (de exilio c. 10 p. 603 A) constat; cuius verba sunt quae idem Plutarchus et plenius Strabo XII 580 servavit fr. 158

σπείρω δ' ἄρουραν δώδεχ' ἡμερῶν ὁδόν
Βερέκυντα χῶρον, ἔνθ' Ἀδραστείας ἕδος
Ἴδη τε μυκηθμοῖσι καὶ βρυχήμασιν
βρέμουσι μήλων, πᾶν δ' ἐπιρροθεῖ πέδον.[1])

Sed hanc divitiarum descriptionem mox secuta est miserrima lamentatio fr. 159.

οὑμὸς δὲ πότμος οὐρανῷ κυρῶν ἄνω
ἔραζε πίπτει καί με προσφωνεῖ τάδε·
γίγνωσκε τἀνθρώπεια μὴ σέβειν ἄγαν.

Nam hos versus priores illos non nimis longo intervallo excepisse Plutarchus diserte testatur. Utrum filiae tantum miserias rex lamentatus sit an domestico luctu afflictus advenerit — licet de Jovis ira Pelopisve sorte cogitemus — id accuratius quaerere mitto: satis multa de colloquio patris infelicis cum filia infeliciore aperta prostant. Nam modo consideremus et spectatorum causa et secundum artis Aeschyleae leges necesse fuisse accuratius de liberorum nece ceterisque Niobae rebus adversis proferretur, neque tamen praeter Tantalum quemquam prodiisse quin ea fata aspectu praesentiaque sciret, apparet ipsi patri Nioben longius narravisse quis sibi casus evenerit. Ad hanc necis narrationem fr. 155, quo Dianae habitus describatur, spectare supra dixi, ad eandem refero fr. 160

---

[1]) *βρέμουσι* Casaubonus, libri *ἕρπουσι*. *ἐπιρροθεῖ* Goerlitz, libri *ἐρέχθει*, Meineke *ἐρέχθεται*.

καὶ δόμους Ἀμφίονος
καταιθαλώσω πυρφόροισιν αἰετοῖς.[1])

Haeserunt quidem in *καταιθαλώσω*, cum Jovem ipsum in scaenam progressum esse negarent. Sed recte Hermannus monuit minime necesse esse hanc verbi formam Aeschylo vindicare, cum Aristophani hi versus debeantur, qui in suum usum Aeschyli verba mutare potuerit. Sane Jovem, cum fulmine esset regiam exstincturus, de hac re antea regem certiorem fecisse nullam habet speciem veritatis. Conicio igitur apud Aeschylum *κατηθάλωσε* scriptum fuisse et ex narratione de Amphionis fatis versum haustum esse. Iam vides cur domum regiam in scaena conspectam esse supra negaverim.[2])

Quonam scelere Amphion in patris iram inciderit nescimus. In Minyade in eorum numero erat, qui apud inferos peccatorum poenas solvunt (Pausan. IX 5, 8). Ovidius sua manu eum fecit occidentem Metam. VI 271

Nam pater Amphion ferro per pectus adacto
Finierat moriens pariter cum luce dolorem.

Apud Hyginum ab Apolline sagittis interficitur, cum liberis necatis templum eius expugnare audet (fab. IX). Item Apollodorus III 5, 6 *ἐτοξεύθη δὲ καὶ Ἀμφίων*. Quomodo apud Aeschylum mors eius ficta fuerit, incertum est; nam non solum regiam, sed ipsum regem fulmine Jovis ictum esse ex versibus allatis minime consequitur neque veri simile est Jovem ipsum filium suum necavisse. Haec tamen nostro iure sumere nobis videmus et Amphionem inde ab initio fabulae mortuum fingi et Jovem ipsum, non Letoides tantum, perniciem Tantali filiae confecisse. Quod ut Tantali fatis Amphionis similia efficeret poëtam finxisse verisimile esse videtur.

Praeter haec a Niobe patri narrata qua ratione colloquium Tantali cum filia processerit coniectura tantum assequi possumus.

---

1) Aristoph. Av. 1247:

ΠΕΙΣΘ. ἆρ' οἶσθ' ὅτι Ζεὺς εἴ με λυπήσει πέρα
μέλαθρα μὲν αὐτοῦ καὶ δόμους Ἀμφίονος
καταιθαλώσω πυρφόροισιν αἰετοῖς;

ubi vetus interpres: *καὶ δόμους Ἀμφίονος*] *ἐκ Νιόβης Αἰσχύλου.*

2) vid. p. 129.

Niobe videtur summo dolore oppressa in tumulo liberorum perseverare voluisse; monet pater mortem nullo modo placari posse, scilicet ut mortui ad lucem redirent fr. 161

μόνος θεῶν γὰρ θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ,
οὐδ' ἄν τι θύων οὐδ' ἐπισπένδων ἄνοις,
οὐδ' ἔστι βωμὸς οὐδὲ παιωνίζεται·
μόνου δὲ Πειθὼ δαιμόνων ἀποστατεῖ.

Videtur rex a filia petivisse, ut tumulum relinqueret, fortasse ut secum in Asiam reverteretur. Quod cum multis precibus non impetravisset, iracundus abiit fr. 157

ἐφημένη
τάφον τέκνοις ἔπωζε τοῖς τεθνηκόσιν.

Sic enim verba ab Hesychio tradita sunt. Licet scribas ἐπῷζε »lamentare«, id quod Nauckio placuit. At nullo modo ferri potest quod idem putat imperfectum pro imperativo esse intellegendum »lamentabatur«. Nam cum Niobe per totam fabulam in scaena adesset, quomodo feras quemquam narravisse quae ipsi spectatores suis oculis praesentia conspiciebant?

Enarravi fere quae ex ipsis reliquiis de fabula enucleari possunt; iam ad amphoram Neapolitanam revertamur. Videmus Nioben in sepulcro liberorum maerentem, Tantalum precibus eam adeuntem. Nonne mirum in modum haec cum Aeschylo consentiunt? Virgines quae tumulum adornant chori vices agere vix est quod moneam atque ex virginibus sive Lydis, quae aequales quondam reginae Nioben, cum Amphioni nuberet, prosecutae essent, sive Thebanis chorum constitisse inde statuimus. Neque ampliora petentem de fabulae argumento pictura deficit. Atque maxime quidem in quaestionem cadit anus illa a laeva parte aedificii considens et cum Niobe locuta. Vitae auctor tradit per tertiam tragoediae partem Nioben mutuam, pallio involutam in tumulo liberorum consedisse, frustra spectatores exspectavisse, quando tandem illa aliquid sit locutura (cf. supra p. 129). Atque etsi longissumis parodi canticis Aeschylum usum esse constat, tamen unquam tam mirae longitudinis parodum eum composuisse neque ullum exemplum prostat neque verisimile est. Quid igitur? Fidem auctori abrogemus? Minime sane. At statuimus ante

Tantalum personam quandam processisse, quae etsi multis verbis reginae instaret tamen ut responderet illa vel vocem emitteret non impetraret. Nimirum coram patre tandem, id est in sequente episodio, Niobe os aperuit. Hanc quam coniectura sumpsimus personam eandem esse mulierem quam in pictura considentem supra commemoravi vel maxime verisimile est. Quaenam vero sit illa haud facile statuamus. Ad nutricem reginae, de qua imprimis cogitaveris, nec habitus nec vultus satis nobilis quadrant, neque Heydemanni coniectura placet Tantali eam esse uxorem. Nam ea tam obscurae memoriae apud veteres fuit, ut apud Aeschylum illam ullas partes habuisse vix nobis persuadeamus. Certi quidquam pronuntiare nequaquam audeo, sed inter omnes quae a poëta induci potuerunt heroinas nulla sane ad partes illas suscipiendas aptior fuisse videtur quam Antiope Amphionis mater. Quam filii superstitem Aeschylum finxisse nullam sane habet offensionem. Haud scio an ad eius consolationes recte referam fragmentum 156, quo in deos omnem culpam transicere conatur

θεὸς μὲν αἰτίαν φύει βροτοῖς
ὅταν κακῶσαι δῶμα παμπήδην θέλῃ.

In superiore amphorae parte dei ultores conspiciuntur: Juppiter, qui Amphionis regiam fulgure inflammavit, Latona et liberi, qui Niobidis perniciem tulerunt. Qui quamquam sine dubio saepissime in tragoedia commemorabantur, tamen fabulae personae certo non fuerunt. Sed res dubia est in Mercurio. Potest ut solemnis Jovis satelles ultro a pictore adiectus esse; potest vero quoque in tragoedia Jovis iussu Nioben adiisse. Nam dummodo recte coniecerim Aeschylum haud minus quam in Niobae superbia iraque Latonae in ipsius Amphionis culpa et Jovis ultione versatam esse, veri non est dissimile nuntium eius progressum esse, qui narraret cur periissent *οἱ Ζηνὸς ἐγγύς, οἱ θεῶν ἀγχίσποροι.* Accedit quod Mercurius fidissimus mortui regis Amphionis patronus fuit, quem lyra donavit, cuius sono rex Thebarum muros erexit.[1]) Nemo igitur fuit magis accommodatus, qui Nioben in summo dolore consolaretur.

---

[1]) Hoc narraverunt Eumelus apud Pausaniam IX 5, 8 *ὁ δὲ τὰ ἔπη τὰ ἐς Εὐρώπην ποιήσας φησὶν Ἀμφίονα χρήσασθαι λύρᾳ πρῶτον*

Restat difficillima quaestio qua in solvenda cum fragmentorum tum monumentorum ope prorsus destituti esse videmur, quonam modo exitum fabulae poëta effecerit. Neque enim Tantalo contigit, ut filiam ex sepulcro eliceret, neque tamen Niobae licuit in orchestra remanere cum chorus scaenam reliquisset. Qua de re quid sentiam non sine haesitatione quadam proferam, cum opinioni meae viri et doctrina et ingenio excellentissimi auctoritas obstet. Nam quem locum Nauckius[1]) ab Aeschylo abiudicavit, relinquendum esse poëtae demonstrare conabor. Diogenes Laërtius enim habet haec de Zenone philosopho (VII 28): *ἐτελεύτα δὲ οὕτως. ἐκ τῆς σχολῆς ἀπιὼν προσέπταισε καὶ τὸν δάκτυλον περιέρρηξε. παίσας δὲ τὴν γῆν τῇ χειρὶ φησὶ τὸ ἐκ τῆς Νιόβης*

ἔρχομαι, τί μ' αὔεις;

Quae verba cum ad Aeschyli fabulam rettulisset Hermannus[2]), Timothei dithyrambo attribuit Nauckius allato loco Machonis apud Athenaeum VIII p. 341 C: *ὁ Τιμοθέου Χάρων σχολάζειν οὐκ ἐᾷ οὐκ τῆς Νιόβης, χωρεῖν δὲ πορθμίδ' ἀναβοᾷ, καλεῖ δὲ μοῖρα νύχιος.* Quae sententia viri doctissimi etsi primo obtutu satis adridet, tamen vereor ut stare possit. Quod ut demonstrem paullo longius repetam. Quamquam vulgaris fabula a clarissimis poëtis celebrata Nioben in saxum conversam esse, quod in monte Sipylo ostendebatur, narrabat, tamen non desunt testimonia, quae sive in Sipylo sive Thebis Nioben collocant, mutatione illa neglecta paullo post liberorum necem repentina morte reginam defunctam esse contendant. Primum eiusmodi testimonium exstat Timothei dithyrambus ›Niobe‹ iam supra commemoratus, cuis Charon reginam increpans a Machone irrisus est. Tum Augusti temporibus Antipater Thessalonicensis in quattuor versibus ipsam Nioben cum Charone loquentem fecit

μούναν σὺν τέκνοις νεκνοστόλε δέξο με πορθμεῦ
τὰν λάλον. ἀρκεῖ σοι φόρτος ὁ Τανταλίδος.

Ἑρμοῦ διδάξαντος. πεποίηκε δὲ καὶ λίθων καὶ θηρίων (.... lacunae signa posuit Schubartus) *ὅτι καὶ ταῦτα ᾄδων ἦγε* et Apollodorus III 5, 5 *Ἀμφίων δὲ κιθαρῳδίαν ἤσκει, δόντος αὐτῷ λύραν Ἑρμοῦ.*

[1]) Nauckium secutus est Weckleinius. [2]) l. l. p. 56.

πληρώσει γαστὴρ μία σὸν σκάφος. εἶσιδε κούρους
καὶ κούρας, Φοίβου σκῦλα καὶ Ἀρτέμιδος.

Denique in Oedipo Senecae (V. 613 s.) et apud Statium in Theb. IV 575 ss. Niobes animam in Orco versari narratur, unde eam fabulae formam, quae Nioben communi mortalium sorte obiisse facit, Romanis haud ignotam fuisse apparet.[1]) Quodsi reputas ex quattuor auctoribus, qui hanc fabulae speciem respiciunt, duos antiquiores in eo consentire, quod Nioben cum Charone loquentem fingunt, apparet ad carmen quondam celeberrimum neque vel Augusti temporibus prorsus ignotum hoc inventum redire. At ut Timothei dithyrambum hoc carmen fuisse putem nullo modo a me impetrare possum. Cuius etsi carmina auctoris aetatem longe superavisse constat, Romanis temporibus ea adeo vulgata fuisse, ut sententiae ex eis haurirentur non nominato poëta — id quod fecit quem Diogenes Laertius secutus est auctor — Niobeque dithyrambus ut unum exemplum eius fabulae narrationum afferretur, cum et Aeschylus et Sophocles in eodem argumento versati essent, id ut mihi persuadeam minime animum induco. At concedo hoc argumentum fortasse parum valere ad sententiam meam stabiliendam. Largior, quod sane minime puto, primum Timotheum Niobes illud cum Charone colloquium finxisse, at totam speciem non eius ingenio deberi apertissimum indicium exstat Euripidis Alcestis. Quo enim loco regina in scaenam procedit, ut iam ultimum solis luce fruatur, mentis iam fere alienata verba profert gravia severa

ὁρῶ δίκωπον, ὁρῶ σκάφος
νεκύων δὲ πορθμεὺς
ἔχων χέρ' ἐπὶ κοντῷ Χάρων μ' ἤδη καλεῖ· τί μέλλεις;
ἐπείγου. σὺ κατείργεις.
τάδε τοί με σπερχόμενος ταχύνει.

Timothei Euripidisque locos artissime inter se cohaerere apparet; aut Timotheus Euripidem imitatus est aut ab antiquiore quodam exemplo uterque pendet. Tum vero vix in eo haerere licet, utrum Timotheus Euripidis artem ad Aeschyli argumentum ampli-

[1]) Contra Seneca Agam. 372 ss. Hercul. Oct. 185. Hercul. fur. 390 s. vulgarem de Niobe in saxum versa narrationem profert. Statius Theb. 120 matrem liberorum urnas ad Sipylum deducentem facit.

ficandum transtulerit, an potius ipse Aeschylus pulcherrimo illo gravissimoque loco tragoediam ornaverit, Euripides Timotheusque eum sint imitati. Numeri fragmenti ad tragoediam quam maxime accommodati sunt, sive trimetri iambici

◡ -- ◡ – ἔρχομαι, τί μ' αὔεις;

sive dochmiaci

◡ – ἔρχομαι, τί μ' αὔεις ◡ –

frustulum est. Puto igitur Euripidem in Alceste speciem clausulae Niobae Aeschyleae nobis praebere atque mortem reginae spectatores in scaena vidisse. Quam sententiam vel maxime confirmant quae aliunde de exitu fabulae conici possunt. Jam supra enim e fragmento 157 evicimus Tantalum solum infecta re indignabundum recessisse, Nioben Thebis remansisse. Quae sententia aliquantulum eis quoque probatur, quae Eustathius p. 1367, 20 dicit: *καὶ ἡ συμφορὰ δὲ αὐτῆς κατὰ μέν τινας ἐν Λυδίᾳ, κατὰ δέ τινας ἐν Θήβαις γενέσθαι λέγεται. Σοφοκλῆς δὲ τοὺς μὲν παῖδας αὐτῆς ἐν Θήβαις ἀπολέσθαι φησίν, αὐτὴν δὲ εἰς Λυδίαν ἐλθεῖν.* Mirum sane esset quod Aeschylum Eustathius silentio praeterisset, si is quoque in patriam reginam orbam recessisse finxisset. Quid ergo? Cum neque ipsum scaenae locum poëta in Asia collocaverit neque post mortem liberorum matrem in patriam redeuntem fecerit, quem tandem putas exitum fabulae fuisse? Narrat Ovidius Nioben Thebis in saxum mutatam ingenti tempestate in Asiam traductam esse. Quod aput Aeschylum quoque factum esse si quis sibi persuadere vult, is nobis explicet necesse est, quo modo tantum miraculum in scaena Aeschylea effici potuerit. Qui vero dicit non suis oculis spectatores illum Niobae exitum vidisse, sed Mercurium eum praedicere potuisse, ei remanet difficultas, quo modo ipsam Nioben poëta a scaena removerit. Equidem puto digniorem et arte sua et matris dolore fabulae exitum Aeschylum ita instituisse, ut post patris recessum et post colloquium cum Mercurio habitum Niobe non lamentata cum virginibus scaenam relinqueret, sed tot tantis casibus confecta desideratissimam mortem occumberet, corpus exanimatum a choro e scaena removeretur.

Jam ad totam fabulae compositionem si respicimus, inter antiquiores poëtae tragoedias eam referendam esse apparet.

Regia cum iam ante initium fabulae Jovis fulmine combusta esset, fabula sine scaena, i. e. sine domo in ultima parte orchestrae erecta acta est. Locus tumulo indicabatur, sepulcro Niobidarum, quod mediam orchestram occupavit, velut collis in Supplicibus, tumulus Darei in Persis, Cadmeae species in Septem, rupis in Prometheo, quibus de rebus summo cum fructu disputavit Wilamowitzius in admiranda de scaena Aeschylea dissertatione. Prologo fabulam caruisse affirmari licet; nam Nioben per trinam tragoediae partem tacuisse constat, quis vero coram illa prologum dicere potuerit intellegi nequit. Itaque a chori parodo fabula incepit, ut Supplices et Persae. Denique si modo in compositione restituenda verum videmus, a duobus actoribus fabula agi poterat, quorum alter Niobae alter Antiopae Tantali Mercurii partes agebat.

Venio ad eum numerum monumentorum, quae ad Lycurgeam Aeschyli vel, ut accuratius dicam, ad Neaniscos tertiam tetralogiae fabulam [1]) spectant. Quae priusquam enumerem recenseamque, quid de ipsius tetralogiae argumentis atque compositione statui possit accuratius est disputandum. Cui quaestioni qui primi operam dederunt aemuli in hac re partimque obtrectatores Welckerus [2]) et Hermannus [3]) uterque viam aperuit, materiam supportavit, multa recte perspexit, neuter adeo quaestionem perfecit, ut nunc quisquam comprobatis eorum sententiis acquiescat. Quae Rappius nuperrime de hac re protulit [4]) tantum non omnia discrepant cum iis quae equidem probaturum esse mihi videor.

Primum illud, quod **Edonis** Nauckius tribuit fragmentum, servavit Strabo X p. 470 (Cas.) *τούτοις δ' ἔοικε καὶ τὰ παρὰ τοῖς Θρᾳξὶ τά τε Κοτύττια καὶ τὰ Βενδίδεια, παρ' οἷς καὶ τὰ Ὀρφικὰ τὴν ἀρχὴν ἔσχε. τῆς μὲν οὖν Κοτυτοῦς ἐν τοῖς*

---

[1]) schol. Arist. Thesm. 135 *τὴν τετραλογίαν λέγει* (sc. *Ἀριστοφάνης*) *Λυκουργείαν, Ἠδωνούς Βασσαρίδας Νεανίσκους Λυκοῦργον τὸν σατυρικόν.* [2]) „Die äschylische Trilogie Prometheus etc." 1825. „Nachtrag zu der Schrift über die äschylische Trilogie" 1826. p. 103 ff. [3]) Leipziger Litteraturzeitung 1825. De Aeschyli Lycurgea dissertatio 1831 = Opusc. V p. 3 ss. [4]) Roscher Mythol. Lex. p. 2192 s.

Ἠδωνοῖς Αἰσχύλος μέμνηται, καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ὀργάνων. εἰπὼν γὰρ

σεμνὰ Κοτυτοῦς ὄργαν' ἔχοντες[1])

τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον εὐθέως ἐπιφέρει

ὃ μὲν ἐν χερσὶ βόμβυκας ἔχων
τόρνου κάματον δακτυλόδεικτον
πίμπλησι μέλος
μανίας ἐπαγωγὸν ὁμοκλάν.
ὃ δὲ χαλκοδέτοις κοτύλαις ὀτοβεῖ

καὶ πάλιν

⏑ ⏑ – *ψαλμὸς δ' ἀλαλάζει.*
ταυρόφθογγοι δ' ὑπομυκῶνταί
ποθεν ἐξ ἀφανοῦς φοβεροὶ μῖμοι,
τυπάνου δ' εἰκὼν ὥσθ' ὑπογαίου
βροντῆς φέρεται βαρυταρβής.

ταῦτα γὰρ ἔοικε τοῖς Φρυγίοις· καὶ οὐκ ἀπεικός γε, ὥσπερ αὐτοὶ οἱ Φρύγες Θρᾳκῶν ἄποικοί εἰσιν, οὕτω καὶ τὰ ἱερὰ ἐκεῖθεν μετενηνέχθαι. καὶ τὸν Διόνυσον δὲ καὶ τὸν Ἠδωνὸν Λυκοῦργον συνάπτοντες εἰς ἓν τῶν ἱερῶν τὴν ὁμοιοτροπίαν αἰνίττονται.

Totam hanc disputationem, qua Phrygica et Thracica confundi demonstretur, Strabonem ex Apollodori de catalogo Homerico commentariis, illum ex Demetrii libro, qui *τρωικὸς διάκοσμος* inscriptus erat, deprompsisse Nieseius in Mus. Rhen. tom. XXXII p. 285 ss. et Gaedeius Demetrii Scepsii quae supersunt (diss. Gryph. 1880) evicerunt. Disputatio haud satis luculenta quid sibi velit paucis exponam. De Dionysi comitibus in fragmento dici et diserte Strabo indicat (*τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον εὐθέως ἐπιφέρει*) et ex proximis versibus *ταυρόφθογγοι* etc elucet. Taurus enim Baccho sacer est, non Cotydi. Quid igitur sibi vult Cotydis mentio? Nimirum ex parodo fabulae versus sumpti sunt, ubi chorus Edonorum Dionysi comites describit, quos novos

[1]) libri *σεμνὰ Κότυς ἐν τοῖς Ἠδωνοῖς, ὄρια δ' ὄργαν' ἔχοντες.* Nauckius *σεμνὰ Κοτυτοῦς ὄργι' ἔχοντες. ὄργανα* scribendum esse cum Strabonis ipsius verba, quae antecedunt, tum Aeschyli versus, qui subsequuntur, probant. Instrumenta enim, quae ad Cotydis cultum spectant, describuntur.

advenas nemo antea viderat. Chorus nec nomen Dionysi novit nec ritus, sed comites eius scit eadem instrumenta musica gerere quibus ipsi Edoni in Cotyttus cultu utantur. Narrat igitur chorus venisse peregrinos quosdam homines *σεμνὰ Κοτυτοῦς ὄργαν' ἔχοντας.* Itaque primum quidem edocemur chori partes non Dionysi comites suscepisse, sed Edonos, id quod iam ex titulo fabulae conici licebat. Dionysum, quem captivum inductum esse schol. Aristoph. Thesm. 135 demonstrat *λέγει δὲ ἐν τοῖς Ἠδωνοῖς πρὸς τὸν συλληφθέντα Διόνυσον,* non maenades tantum sed etiam viriles ministros sive satyros sive cultores humanos secutos esse verba *ὃ μὲν — ὃ δὲ* docent. Denique cum chorus in parodo Dionysi gregem bacchatam depingat, in prologo dei adventum in Thraciam narratum fuisse ut non necesse est ita tamen verisimile esse videtur. Quam coniecturam utique commendat fragmentum 59[1])

ὅστις χιτῶνας βασσάρας τε Λυδίας
ἔχει ποδήρεις

quod vix recte ad altercationem inter regem deumque factam rettulerunt. Nam profecto quo tempore haec verba dicuntur Dionysus in scaena adesse nequit. Ipsum igitur duco Lycurgum primum processisse et nuntio de novi dei adventu allato captum vinctumque illum produci iussisse. Quod Lycurgus in longa veste Bacchi iocatur, eo efficitur regem ipsum non Persicum vestimentum habuisse, quam speciem postea reges scaenicos usurpavisse constat, sed Thracica veste usum esse.

Iam postquam Dionysus vinctus in scaenam perductus est controversiam inter deum et Lycurgum factam esse docet imitatio servata apud Aristophanem in Thesmophoriacusis v. 144 ss.

καί σ', ὦ νεᾶνις, ἥτις εἶ, κατ' Αἰσχύλον
ἐκ τῆς Λυκουργείας ἐρέσθαι βούλομαι,
ποδαπὸς ὁ γύννις; τίς πάτρα, τίς ἡ στολή;
τίς ἡ τάραξις τοῦ βίου; τί βάρβιτος

---

[1]) Etym. M. p. 191, 5 *λέγονται βασσάραι χιτῶνες οὓς ἐφόρουν αἱ Θρᾴκιαι βάκχαι, καλούμενοι οὕτως ἀπὸ τοῦ βασσαρέως Διονύσου, ἦσαν δὲ ποικίλοι καὶ ποδήρεις. Αἰσχύλος ἐν Ἠδωνοῖς 'ὅστις — ποδήρεις'.*

λαλεῖ κροκωτῷ; τί δὲ λύρα κεκρυφάλῳ;
τί λήκυθος καὶ στρόφιον; ὡς οὐ ξύμφορον·
τίς δαὶ κατόπτρου καὶ ξίφους κοινωνία;

Initium versus 136 ex Aeschylo repetitum esse vetus interpres affirmat *λέγει δὲ* (sc. *Λυκοῦργος*) *ἐν τοῖς Ἠδωνοῖς πρὸς τὸν συλληφθέντα Διόνυσον 'ποδαπὸς ὁ γύννις'.* Integrum illum versum ad Aeschylum reduxit Boettigerus neque in sequentibus versibus imitationis vestigia desunt. Si recte conicio Aeschylea esse utique verba *τί βάρβιτος λαλεῖ κροκωτῷ,* quibus Aristophanea *τί δὲ λύρα κεκρυφάλῳ* respondeant, efficitur Dionysum in Edonis musicae artis patronum exstitisse, quod quam apte cum totius tetralogiae ratione concinat infra apparebit.

Eidem scaenae recte tribuerunt fragmentum in scholiis *B* ad Iliadis *I* 339 servatum *Ξενοφῶντα δὲ γένος τι Ἰνδῶν φάναι χλούνην εἶναι, καθάπερ καὶ παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Ἠδωνοῖς*

μακροσκελὴς μὲν ἆρα μὴ χλούνης τις ᾖ.

Cuius versus metri vitium ut sanarem etsi mihi non contigit, tamen te sententia nullus scrupulus remanet, cum *χλούνην* spadonem esse testimoniis ab interprete Iliadis collatis satis confirmetur. Certe removendum est quod Hermannus et Weckleinius cogitaverunt *χλούνην* esse animalium quoddam genus perlongis cruribus praeditum, sive araneam sive locustam, cum in loco allato pro *Ἰνδῶν* Hermannus *ἀκρίδων,* Weckleinius *ἐμπίδων* temptaret. Immo non est, quod fidem scholiastae abrogemus gentem quandam sive *Ἰνδῶν* sive *Σινδῶν,* ut Bergkius non sine quadam probabilitate coniecit, spadonum vocabulo appellatam fuisse, praesertim cum constet quam pervagatus apud quosdam populos Asiae mos fuerit semet ipsum exsecandi.

Ad hanc inter regem deumque controversiam refertur versus, quem Aristophanes Av. 276 in suum usum ita commutavit

τίς ποτ' ἔσθ' ὁ μουσόμαντις ἄτοπος ὄρνις ὀριβάτης;

Aeschyli Edonorum versum Aristophanem deflexisse scholia tradunt; genuinam vero eius formam ex scholiorum testimoniis gravi corruptela inquinatis adhuc frustra elicere studuerunt. Legimus enim in scholiis: *παρὰ τὰ ἐξ Ἠδωνῶν Αἰσχύλου· τί ποτ' ἔσται ὁ μουσόμαντις ἄλλο ἁβρατεὺς ὃν σθέναι,* apud

Suidam s. v. *μουσόμαντις*: *τίς ποτ' ἔσται ὁ μουσόμαντις ἄλλος ἀβρατεύς;* Prima verba haud dubie scribenda sunt

τίς ποτ' ἔσθ' ὁ μουσόμαντις

quae vero sequuntur plane desperata sunt. Hermannus scripsit *ἁμαλὸς ἁβροβάτης σθένει*, Dindorfius *ἄλαλος ἁβροβάτης ὅδε*, Nauckius *ἀλλὰ βᾶτε σὺν σθένει*. Quae omnia neque tradita lectione commendantur neque poëtae consilio satisfacere videntur. Quod Nauckius sibi persuasit Lycurgum hoc versu comites hortari, ut Bacchum invadant, nullam habet probabilitatis speciem, cum Dionysum vinctum in scaenam productum esse constet. Cui vero Hermanni coniectura placet, is putat regem in vincti Dionysi divinitate iocari; at vanam iocationem hoc versu contineri propter numerorum diversitatem non nimis verisimile est, quoniam risus illos senariis pedibus inclusos fuisse fragmenta supra allata docent. Quid igitur faciamus? Primum teneamus mera coniectura hunc versum Lycurgo tribui, qui etiam ab alia fabulae persona aut a choro pronuntiari potuerit. Tum vero hoc pro certo statuere mihi videor quaeri divinum aliquod numen, cuius vis ac natura cum exquisito illo cognomine *μουσόμαντις*, tum corruptis illis verbis *ἄλαλος ἀβρατεὺς ὃν σθέναι* describatur. Atque statim apparet vocabulum *μουσόμαντις* sive Musarum vates est sive vates Musis plenus non magis ad Dionysum spectare posse quam ad Apollinem. Hoc nunc digito demonstrasse satis habeo, plura mox prolaturus, cum de Bassaridum argumento disserturus sim.

Aliud fragmentum servavit auctor de sublimitate XV 6: *ἐνίοτε μέντοι ἀκατεργάστους καὶ οἱονεὶ ποκοειδεῖς τὰς ἐννοίας καὶ ἀμαλάκτους προφέροντος* (sc. *τοῦ Αἰσχύλου*) *ὅμως ἑαυτὸν ὁ Εὐριπίδης κἀκείνοις ὑπὸ φιλοτιμίας τοῖς κινδύνοις προσβιβάζει. καὶ παρὰ μὲν Αἰσχύλῳ παραδόξως τὰ τοῦ Λυκούργου βασίλεια κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Διονύσου θεοφορεῖται*

ἐνθουσιᾷ δὴ δῶμα, βακχεύει στέγη

ὁ δ' Εὐριπίδης τὸ αὐτὸ τοῦθ' ἑτέρως ἐφηδύνας ἐξεφώνησε

πᾶν δὲ συνεβάκχευ' ὄρος [1])

Apparet scriptorem ingeniosum atque intellegentem hoc

[1]) Bacch. 726.

dicere Aeschylum non tralaticio sensu de hominibus, qui domi essent, bacchantibus loqui sed non solum homines, verum ipsam domum regiam furentem bacchatamque fingere. Miraculo igitur ut par erat Dionysus divinam suam vim ostentavisse videtur. Qua in fabula trilogiae id factum sit quamquam non diserte traditur, tamen nemo dubitat, quin Welckerus versum rectissime ad Edonos rettulerit. Quae coniectura alio testimonio egregie confirmatur; nam e libro Demetrii *περὶ εὑρημάτων*[1]) haece servata sunt *ὁ γὰρ δὴ Κράτης κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον γεγονὼς Αἰσχύλῳ τούτου διὰ τῶν Ἠδωνῶν εὐδοκιμήσαντος*... Qui hunc locum restituit Theodorus Comperz[2]) coniecit Aeschyli Edonos secutum Cratem in *Γείτοσιν* ebrios in scaenam produxisse, id quod Aeschylum in Cabiris quoque fecisse Athenaeus (X 428 F) testis est. Quod si verum est, hinc quoque efficitur Aeschylum in fine fabulae ingentem Edonorum ebrietatem finxisse. Dionyso igitur iam cum suis a scaena remoto Thraces videntur uteris vino plenis incidisse et cum iam rex cum familia vino onerati furere coepissent, ipsa domus regia bacchata saltans concidisse.[3])

Iam presse constringam, quae de compositione Edonorum efficiuntur. Fabula cum ante domum regiam acta sit, inferiorum Aeschyli tragoediarum numero inserenda est. Prologus fortasse bipertitus erat, cum Lycurgus primus procederet, tum nuntius de Bacchi adventu narraret; etsi fieri potuit, ut unus Lycurgus ante chorum in scaena adesset. Summa argumenti cum in controversia inter Lycurgum deumque facta, tum in miraculis Bacchicis posita erat. Actores num plus duobus processerint infra disputabo p. 146.

Priusquam me ad alteram tetralogiae fabulam vertam, paucis liceat disserere de ratione, quae inter Aeschyli Edonos intercedat et Bacchas Euripideas. Euripidem in Bacchis etsi non primus Penthei fata docuit, tamen in omnibus fere rebus ab Aeschyli Pentheo discrepuisse constat. Cum rex apud antiquiorem poëtam pugna cum Dionysi comitibus commissa armis

---

[1]) Hercul. vol. coll. alt. V, fol. 7 (ed. Oxon. I, f. 109). [2]) Mus. Rhen. tom XXXII, 477. [3]) Haud scio an ad Aeschyli fabulam spectet Horatii illud, *non ego sanius bacchabor Edonis* (Carm. II, 7, 27); quamquam Edonorum nomen de omnibus Thracibus usurpari potuisse concedo.

interficeretur, Euripides Pentheum a mulieribus dilacerari fecit, et quamvis Aeschyleae fabulae scaena atque argumentum lateant, hoc tamen negare licet vinctum Dionysum processisse, quem ad modum deum apud Euripidem progressum videmus. Ut vero dilacerationem regis non ipsum Euripidem invenisse sed ex antiquiore quadam fabula repetivisse supra demonstravi (p. 7 ss.), ita illustratis Aeschyli Edonis apparet ei ne in prima quidem parte fabulae componenda exemplum defuisse, quod sequeretur. Vinctus enim Dionysus regis iussu in scaenam productus, cum inimico altercatus, miraculo se ipsum liberans domo procumbente haec omnia in Edonis similiter conspiciebantur atque in fabula Euripidea, neque dubitari potest, quin Euripides ad Edonorum exemplum primam partem Baccharum composuerit. Quamquam is non anxie Aeschyli vestigia pressit, cum neque deum in Edonis praefatum esse sciamus, neque divinam naturam Dionysum celavisse verisimile sit. Id enim vix fieri potuit nisi spectatoribus antea de fraude certioribus factis.

Inter pauca quae sub titulo **Bassaridum** servata sunt fragmenta haud exiguo fructui sunt versus, quos Hephaestio servavit Enchir. 13, 82 *τὸ δὲ βακχειακὸν σπάνιόν ἐστιν, ὥστε εἰ καί πού ποτε ἐμπέσοι, ἐπὶ βραχὺ εὑρίσκεσθαι, οἷον*

> *ὁ ταῦρος δ' ἔοικεν κυρίξειν τιν' ἀρχάν,*
> *φθάσαντος δ' ἐπ' ἔργοις προπηδήσεταί νιν.*

Locum quem obscurissimum Nauckius dicit, fere recte in libris tradi puto, nisi quod verba *ἐπ' ἔργοις* non expedio. Neque sane verisimile est cum et singula verba integra existent neque metrum offendat, versus graviore corruptela inquinatos esse. Praetermissis igitur verbis *ἐπ' ἔργοις* totum locum sic verto: *taurus videtur initio cornibus nescio quem petere, ubi primum vero ille eum praeoccupaverit, praecurret.* Tauri vocabulum cum in fabula, cuius primas partes Dionysus egit, ad deum spectare nemo opinor semel admonitus negaturus sit, de Dionysi ira praedici videtur. Minatur igitur chorus, cui hos versus tribuendos esse in propatulo est, deum suum adversarium divina quadam vi superaturum esse. Atque profecto ingentem vim his versibus subesse ipsi numeri docent. Nam ut vel singuli tetrametri bacchiaci apud Aeschylum nonnisi perpaucis locis

ad summam eius qui loquitur animi concitationem timoremve significandum inveniuntur, ita duo tetrametri facile hoc uno loco omnium Aeschyli fabularum continuantur. Respicias velim hic quoque poëtam extremam vim numerorum compressa alterius versus tertia caesura infirmavisse.

Bacchiacus tetrameter etiam in alio Aeschyli fragmento occurrit, quod fabulae nomine non indicato Macrobius adfert Sat. I, 18, 6: *Euripides in Licymnio Apollinem Liberumque unum eundemque deum esse significans scribit* 'δέσποτα φιλόδαφνε Βάκχε, παιὰν Ἄπολλον εὔλυρε'. *ad eandem sententiam Aeschylus*

ὁ κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ Βακχεύς, ὁ μάντις.

Hunc quoque versum Nauckius propter numeros ad Bassarides coniectura rettulit, id quod recte illum statuisse praeter numeros vel ipsa sententia docet, in quam necesse est paullo accuratius inquiramus. Apollinem nimirum hoc loco eundem dici ac Dionysum ex ipsis Macrobii verbis satis elucet. Sed quod vulgo putant Dionysi cognomina ὁ κισσεύς, ὁ Βακχεύς, ὁ μάντις hoc versu ad Apollinem referri, vereor ut poëtae sententiam recte perspexerint. Neque enim si quid video vocabula ὁ κισσεὺς etc. ab Ἀπόλλων, sed Ἀπόλλων ab eis vocabulis pendet, neque hoc dicit poëta '*Apollo, qui hedera coronatur, vino laetatur, futura pronuntiat*', sed potius hoc '*ille deus, qui hedera gaudet, Bacchus, vates, i. e. Διόνυσος, hic deus est Apollo*'. Chorus igitur — nam chori haec verba esse certissimum est — clamat Apollinem quem homines dicant nullum alium deum esse quam Dionysum.

Iam conferamus Eratosthenis in Catasterismis de Orpheo narrationem XXIV, p. 140: ὃς (Ὀρφεὺς) τὸν μὲν Διόνυσον οὐκ ἐτίμα, τὸν δὲ Ἥλιον μέγιστον τῶν θεῶν ἐνόμιζεν εἶναι, ὃν καὶ Ἀπόλλωνα προσηγόρευσεν· ἐπεγειρόμενός τε τῆς νυκτὸς κατὰ τὴν ἑωθινὴν ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Πάγγαιον ἀνιὼν προσέμενε τὰς ἀνατολάς, ἵνα ἴδῃ τὸν Ἥλιον πρῶτον· ὅθεν ὁ Διόνυσος ὀργισθεὶς αὐτῷ ἔπεμψε τὰς Βασσαρίδας, ὥς φησιν Αἰσχύλος ὁ ποιητής, αἵτινες αὐτὸν διέσπασαν καὶ τὰ μέλη διέρριψαν χωρὶς ἕκαστον· αἱ δὲ Μοῦσαι συναγαγοῦσαι ἔθαψαν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις Λειβήθροις. Quae quam arte cum versus illius sententia cohaereant, nemo

non videt. Orpheus Apollinem illum, quem unum colere vult, Solem esse contendit, qua in re Aeschylus non solum doctrinam Orphicam reddit, qua hunc errorem tam late patentem primum propagatum esse constat, sed ipsorum Thracum religionem sequitur. Conferas Sophoclis Ter. fr. 523 *Ἥλιε, φιλίπποις Θρῃξὶ πρέσβιστον σέλας*. Iam igitur non modo controversiae inter Orpheum et chorum ortae originem tenemus, sed in totius tetralogiae cardine versamur. Quaeritur de Apollinis persona, quem Orpheus Solem esse dicit, chorus, quem ex Bacchi comitibus mulieribus constitisse infra demonstrabo, suum deum Dionysum. Iam Edonorum fragmenti illius memineris, quod obiter supra tetigi

τίς ποτ' ἔσθ' ὁ μουσόμαντις + ἄλαλος ἀβρατεὺς ὃν σθένει;

Iam supra dixi hunc versum indicare in Edonis fabula de Apollinis Dionysique personis controversiam fuisse, cum praeter eos de nullo uno deo vocabulum *μουσόμαντις* adhiberi possit. Eandem igitur quaestionem videmus per duas fabulas continuatam fuisse neque dubitari potest, quin in illo Orphei dissensu cum choro, cui duo illa fragmenta supra allata tribuenda sunt, summa Bassaridum posita fuerit, qui dissensus nisi Orphei morte solvi non poterat. Rectissime igitur Hermannus statuit Eratosthenis verbis quae supra exscripsi ipsum Bassaridum argumentum contineri neque, ut aliis placuit, narrationem chori cantico cuidam insertam, cui cum ipsa actione nihil commune sit. Nam licet neque Lycurgus in hac fabula neque Orpheus in Edonis progressus sit, — id quod sane nullo iure negatur, etsi ne eum processisse quidem affirmare licet — tamen Orphei fatorum narrationem interpositam minime continuum iustumque ordinem tetralogiae corrupisse satis apparet.

A Bassaridibus Orpheum dilaceratum esse Eratosthenes testis est; e Bassaridibus chorum constitisse titulus fabulae indicare videtur. Quod vero nullo modo eodem tempore et Orpheus et chorus a scaena abesse potuerunt, poëta in ipsa scaena vatis mortem demonstrasse videtur. Quod duplici modo institui potuit, cum aut inde a prologo scaena in Pangaeo collocaretur, aut prima pars fabulae ante domum regiam doceretur, tum vero scaena in solitudine esset. Atque re vera

Orphei mortem in ipsa scaena Aeschylum spectatoribus ante oculos ponere potuisse minime negaverimus, si meminerimus, qua ratione vel Sophocles in Aiace rem instituerit. Verumtamen chorum in ulla tragoedia hoc modo actorum munus suscepisse ac vi et armis rem disceptavisse, ut mihi persuadeam vix animum induco. Immo si Bacchas Euripidis consulimus, quas multis modis a Lycurgea pendere iam supra intelleximus, alia via nobis aperitur. Nimirum ut Euripides Bacchas Asiaticas, ex quibus chorus constat, a Bacchis Thebanis, quae Pentheum dilacerant, distinguit, ita statuimus apud Aeschylum chorum e Bassaridibus Asiaticis constitisse, quae cum Orpheo de Apollinis vero nomine atque persona disputarent, Thracias vero Bassarides, quae item ac Thebanae mulieres divino furore corruptae per Pangaeum baccharentur, vatem a scaena remotum discerpsisse. Nomen certe nullam difficultatem habet; nam *βασσάρας Λυδίας* Dionysi in Edonis Lycurgus irriserat, eisdem autem *βασσάραις* etiam Bacchas Thracias vestitas fuisse Etymologico Magno edocemur p. 195, 5 *λέγονται βασσάραι χιτῶνες, οὓς ἐφόρουν αἱ Θρᾴκιαι βάκχαι.* Totam igitur fabulam ante domum regiam doctam esse puto, Orphei mortem spectatores et chorum e nuntii ore comperisse.

Haec fere sunt quae de Bassaridum scaena atque argumento non sine probabilitate statuere posse mihi videor; quae his subiciam coniecturas esse concedo nondum satis confirmatas. Eratosthenes narrationem de Orpheo supra exscriptam ita concludit *αἱ δὲ Μοῦσαι συναγαγοῦσαι* (sc. *τὰ μέλη*) *ἔθαψαν ἐν τοῖς λεγομένοις Λειβήθροις,*[1]) quae verba cur ad alium fontem quam antecedentia referamus non habemus et nostro iure conicimus Musam in fine fabulae mortuum filium dolentem processisse. In eandem coniecturam Maassius incidit Rhesi exitu collato.[2]) At haud scio an ampliora excutere liceat. Constat enim praecipuum locum in fabulis de Orphei nece tenuisse narratiunculas de fatis capitis abscissi, quae in alium modum ab aliis narrabantur. Cuiusmodi fabellas iam

---

[1]) Recte nimirum Maassius monet (Orpheus p. 135) *τὰ Λείβηθρα* ad Pangaeum montem sita fuisse, ubi Orpheus divinis honoribus colebatur; cf. Himerius Or. XIII, 4. [2]) Maass Orpheus p. 139.

ante IV. saeculum propagatas fuisse pictura Attica exeuntis quinti saeculi[1]) docet Orphei caput vaticinatum continens; iuvenis quidam oracula tabellae inscribit, Apollo Orpheo adstat.[1]) Haec si cum Eratosthenis loco allato conferimus coniectura se nobis inculcat apud Aeschylum in fine fabulae, cum iam spectatores a nuntio quodam sive comite Orphei sive pastore, qui ex latebra Orphei necem spectavisset, de facinore certiores facti essent, Musam cum filii capite abscisso progressam narravisse, quomodo filii membra per silvas dissipata cum sororibus indagavisset, ne sepultura vates careret, tum divinos honores mortuo praefatam esse. Quae si re vera ita se habuerunt, apparet Aeschyli exemplo Euripidem usum esse, cum Agauen cum Penthei capite in scaenam produceret. At vereor ne nimis cupidus videar Euripidis artes ad Aeschylum referendi.

Affirmavit Furtwaenglerus praeter eius quam modo commemoravi paterae pictorem alios quoque artifices ex Aeschyli Bassaridibus argumenta hausisse.[2]) Quippe cum neque sexti saeculi neque ineuntis quinti ulla monumenta Orphei fata demonstrent, post bellum Persicum autem idem argumentum vel maxime placuisse videatur, Aeschyli tragoediam ansam dedisse Orphei fata pingendi opinatur. Iam videamus num ipsae picturae hanc opinionem commendent.

Initium facio ex amphora Berolinensi Celae effossa, quam Furtwaenglerus l. c. diligenter delineandam curavit atque ingeniose explicavit. Orpheum cernimus cum lyra in rupe sedentem Thracesque cantu eius delectatos: vatem palliatum, Thraces ἀλωπεκῇ et ζειρᾷ indutos artifex effinxit. Cui picturae facile intellegitur nihil inesse, quod ad certam quandam tragoediam spectet, neque magis ad Aeschylum quam aut ad nullum aut ad omnia de Orpheo carmina ea revocari potest. Neque minus liquet de altero genere vasorum, quae Orpheum exhibent a feminis interfectum.[3]) Quae cum omnia in eo consentiant, quod vatem effingunt lyra, cuius fides iam conscissae sunt, mulieres propulsantem, licet sane hanc rem ad carmen

[1]) Bull. Nap. n. s. VI 4, 1. Minervini p. 33. Furtwaengler 50. Programm zum Winckelmannsfeste, Berlin 1890, p. 163 s. [2]) l. c. p. 154 ss. [3]) MDJ I 5, 2. — Gerhard Trinksch. u. Gef. II J 1. — ibidem II J 3.

quoddam referamus. Etsi ne id quidem omni dubitatione exemptum est, cum pictores, qui Orpheum fidibus canentem fingebant a mulieribus oppressum, necessario fere in hoc inventum incidere deberent. At utut haec res se habet, ab Aeschylo utique maior picturarum numerus prorsus discrepat, quod omnino non a Bassaridibus vatem dilaceratum demonstrant, sed a quibusvis mulieribus, quae Bacchici cultus nullum insigne habent, instrumentis domesticis interfectum. Neque igitur putabimus neglegenter pictores Bassarides effinxisse, cum picturae accurate in eas fabulas quadrent, quae vatem a Thraciis mulieribus nescio qua de causa iratis interfectum dicunt. Idem de iis picturis valet, quae Orpheum inter Thraces canentem exhibent, dum iam mulieres accurrunt ad necem paratae.[1])

Contra in amphora apud Gerhardum Trinkschalen und Gefässe II J 3 expressa duae mulieres lapides in Orpheum coniciunt, quarum cum altera *νεβρίδι* induta sit, fieri potest ut ab Aeschyli fabula pictor pendeat. Quamquam dubitationem movet eques quidam Thrax, qui hasta Orpheum defendere conatur. Idcirco licet sint Bassarides, quas in pictura mulieres videmus, Aeschyleam tamen fabulam pictor aut omnino illustrare noluit aut suo Marte mutavit.

Ipsas igitur picturas intelleximus Furtwaengleri opinioni minime favere. Neque sane est, quod miremur paullo post Lycurgeam doctam in vasis Orphei fata pingi coepta esse, cum antea pictores in hoc argumento non versati esse videantur. Nimirum Orpheus non quod ab Aeschylo in scaenam productus est apud Athenienses adeo clarus fieri coepit ut pictores quoque huic fabulae illustrandae studerent, sed quod post Cimonis expeditionem Thraciam cum aliae locorum illorum fabulae, tum Orphei mythus magno apud Athenienses favore colebatur, et Aeschylus et pictores eodem fere tempore in eius fata narranda incubuerunt. Itaque quae ex Aeschyli Bassaridibus pendeant nulla monumenta scio.

Tertiae fabulae, quae **Neanisci** inscribitur, fragmenta tam exigui momenti sunt, ut neque de scaena neque de ipso argumento quidquam inde doceamur. At cum ex eis, quae de

[1]) Raoul Rochette Mon. in. 13, 14. — Arch. Ztg. 1868, 3.

Edonis et de Bassaridibus disputavimus, satis eluceat in neutra fabula insaniam Lycurgi locum habuisse, tertiam fabulam ad eius poenam pertinuisse vel sponte patet. Iam igitur a longiore hac disputatione, quae fere tota in fragmentis explicandis versata est, tandem aliquando ad artis monumenta nos convertamus, quippe quae uberrimam copiam huius argumenti indagandi praebeant. Neque tamen omnes imagines, quae ad Lycurgum spectant, nobis tractandae erunt. Nam cum aliae Bacchum exhibeant a Lycurgo fugatum marisque in litore a Thetide receptum, aliae regem, qui dum Ambrosiam Baccham necare conatur vitibus implicatur, aliae denique eundem insania captum uxorem filiumque occidentem exprimant, duae priores classes a nostro studio removendae sunt, quippe quarum altera ab Homero, altera a recentiore quodam poëta pendeat; in tertia sola classe scaenae vestigia patent atque hoc unum dubium est, utrum ad Aeschylum an ad recentiorem quendam poëtam eam referamus.

Agmen ducat amphora Rubustina (A) in Annalibus Instituti 1874 tav. R expressa. Aedificium videmus, cuius inter columnas Lycurgus filium praecipitatum bipenni interfecturus est. A dextra parte mulier quaedam terrore percussa fugere conatur, retro tamen verso ore, ut quamvis fugiens fugere non posse videatur. Patera ei ex dextra manu delabitur, quam ad ritum sacrum pertinere ramuli laurei myrteique docent. Huic mulieri ab altera aedificii parte vir quidam respondet barbatus ornateque vestitus, quem venatorem esse canis indicat; dextra manu hastas tenet, altera vultum tegit summo dolore demissum. Denique in tecto os humerosque mulieris videmus, quae dextram manum deorsum intendit. Pallium ventu intensum supra caput eius sinuatur. In altero vasis latere Bacchus cum duobus satyris conspicitur.

Sequitur testa amphorae Appulae (B), quam publici iuris fecit Treuius Arch. Anz. VI, 1891, p. 24. Haec quoque pictura aedificium exhibet, cuius ex foribus rex insanus se proripit. Is in dextra manu bipennem vibrat, in sinistra eum vitem gessisse Treuius censet. Re divina regem occupatum fuisse fasceae indicant, quae a zona dependent. Hinc et illinc singulas mulieres fugientes videmus, plures vero figuras olim in integro vasi exstitisse certum est.

Contra in amphora Rubustina C — MdJ V 23 (vid. tab. III) sicut in reliquis omnibus monumentis, quae nunc recensebo, aedificium deest. Lycurgus bipenni armatus necem coniugi prolapsae minatur. Furia alata devolat, quae magno fulgore circumfluxa flagellum in regem intendit. A dextra parte filium necatum adulescens quidam et virgo deportant, a sinistra alius iuvenis cum paedagogo accedens magno ardore regem obsecrat, ut insano facinore desistat. Ara igni imposito adiecta est, hydria iuxta eam humi iacet. In superiore basis parte Apollo cum lyra supra aram considet, laurea longos capillos ornatus, dextramque dolore commotus ad caelum effert. Iuxta eum Mercurius adstat absque altera parte Mars considet hasta innixus, cum Nympha quadam, ut videtur, locutus.

Deinde in amphora Neapolitana 2874 (D) — Millingen Peintures de vases 1. 2; Zoëga Abhandlungen ed. Welcker tab. I 1 — item ac in C Lycurgus uxorem prolapsam interfecturus est, filius iam necatus a virgine quadam sustinetur, furia regem incitat. Laurus Apollinis maenasque in superiore parte picta Dionysi numen indicat. Pro Nympha in B Faunum inter rupes considentem videmus.

In amphora Monacensi 853 (E) — Millin Descr. des tomb. de Canose p. 42 no. 4; Zoëga l. c. tab. I 3 — Lycurgus non bipenni sed gladio armatus uxorem sustinet iam interfectam. Furia etiam nunc anguem in eum vibrat, Dionysus a sinistra procedit. Mercurius ut in C in rupe sedens casum regis prospectat; filius omissus est.

Longe aliam speciem prae se fert amphora Neapolitana 3219 (F) — MdJ IV 16; Roscher Myth. Lex. p. 2198. Regina deae cuiusdam, Cotyttus scilicet, simulacrum complexa amentem coniugem effugere conatur. Lycurgum bipenni eam aggressum iuvenis quidam abripere studet a tergo regem amplexus. Ab altera simulacri parte furia decedit. Dionysus cum suis adest, tauri femur abscissum humi iacet.

Brevius fabulam constringit pictura vasis G — Mus. Borb. 13, 29; Roscher Myth. Lex. p. 2195. Lycurgus nomine adscripto notatus filium genibus innixum bipenni necat. Simillimum monumentum (H) commemorat Koerte Specula Etrusca

p. 143, 2 „das Relief eines Goldringes, welches den seinen Sohn mit der Axt tötenden Lykurgos darstellt."

In amphora marmorea Corsini (I) — Gori Mus. Etrusc. I 15; Zoëga l. c. II 6; Welcker Antike Denkmäler II 3, 8 — Lycurgus inter magnum numerum ebriorum bacchantum gladio uxori instat, quae ad statuam Apollinis puerili admodum aetate effícti fugit.

Denique sarcophagus Romanus Matteianus (L) — Matz-Duhn 2269 — reginam ab insano coniuge necatam exhibet vel potius olim exhibuit; nam nunc quidem regina in imagine haud integra non exstat. Reficiendum nimirum opus est ad speciem sarcophagi Borghesiani (Zoëga Abhandlungen I; Roscher Myth. Lex. p. 2201 s.), in quo Lycurgus a furiis irritatus Ambrosiam bipenni necaturus est, dum vites iuxta eam prosiliunt. In nostro opere non Ambrosiam sed reginam desiderari filiolus Lycurgi docet, qui genua patris amplexus a matris nece eum abstinere conatur.

Primo obtutu satis diversa haec monumenta esse videntur, ut vel num ad eandem fabulae formam ea referenda sint dubitari possit. Certe diversa furoris momenta in eis videmus, nam in C et D Lycurgus filium iam necavit, uxorem necaturus est; in A filium occidit, dum mulier quaedam effugit; in F uxorem ad deae simulacrum effugientem occidit, in E mortuam in bracchiis sustinet; in B facinore iam confecto foras se proripit. In E et F filius deest; sed in promptu interpretatio est eum iam occisum et a servis ablatum esse, id quod in C fieri videmus. Regina in S et H propter spatii angustitatem omissa est; mulier in A num regina sit an potius canephorus quaedam infra perscrutabor. Apparet igitur omnes quas adhuc enarravi discrepantias temporis discrimine facile excusari posse neque quod in F Cotyttus simulacrum, in I Apollinis statuam videmus, obstat, quin monumenta ad eandem originem referamus. Sed levioribus his differentiis praetermissis quae communia sunt vasis — nam missos facio ad tempus sarcophagos — satis multa ac gravia inveniuntur. Atque primum quidem filium videmus in omnibus vasis ante matrem necari; Lyssam a caelo delapsam in A C D regem instigare — nam mulierem in tecto in A Lyssam esse reliquis monumentis collatis patet —, Lycurgum denique, id

quod summi momenti esse puto, insania capi, dum rem sacram facit. Nam hoc indicat patera, quam ramis myrteis ornatam mulier in A gerit, fasceae sacrae a zona regis dependentes in B, ara, cuius in superficie flamma incensa est, et hydria humi iacens, qua aquam sacratam ad *χέρνιβας* destinatam contineri apparet, in C. Itaque hunc fere in modum argumentum illud quod pictores ante oculos habuerint, restituamus: ad aram stabat Lycurgus coram familia deo cuidam sacrificaturus; iam victima adducebatur et rex bipennem in manu tenebat, qua taurum immolaret, cum repente Lyssa occurrens regem stimulo instigavit, ut mente alienatus bipenni ipsum filium uxoremque occideret. In propatulo esse videtur regem mente obcaecatum filium pro hostia habuisse, velut Agaue Pentheum tamquam leonem dilacerat, Pentheus taurum pro Lydo vexat, Agamemnon cervam pro filia necat. Attamen et Hyginus, quem satis simile argumentum protulisse infra videbimus, narrat Lycurgum filium uxoremque pro vitibus habuisse, quas cum excidere vellet, regem familiam occidisse, et in amphora B rex domo se proripiens vitem in manu tenet. Quae vestigia si sequimur, id quoque cogitari potest, vites repente iuxta aram prosiluisse, cum iam rex bipennem teneret, quo aspectu barbarum de infesti dei potestate admonitum furere coepisse et cum vitibus simul filium quoque et uxorem percussisse.

Haec omnia tragoediam redolere apparet, quae prorsus similiter ab hac quidem parte instituta fuerit necesse est atque Herculis Euripidei media pars v. 823—1015. Lycurgus cum ad sacrificandum regiam introisset, Lyssa in machina processit[1]) comite Mercurio, quem in C et E videmus. Mercurii munere apud Euripidem Iris fungitur, cum Iunonis iussu Lyssa Herculem accedat. Lyssa postquam choro indicavit a quo et quo consilio missa sit, in regiam penetrat. Sequitur chori canticum quod filii morientis clamore interrumpitur. Tum e regis familia quidam procedit, ut Lycurgi casum enarret. Cum in A mulierem, quae pateram antea tenuerat, fugientem cernamus et in B altera utique mulier item ac rex domo se proripere videatur, cane-

---

[1]) Nimirum ad scaenae exemplum pictor amphorae A Lyssam in tecto collocavit.

phorum quandam hoc munere functam esse verisimile est. Quae omnia ut necessario e monumentis coniciuntur, ita accuratissime cum fabula Euripidea consentiunt neque ullo pacto fieri potest, quin altera fabula ad alterius exemplum instituta sit. Neque quae tragoedia prior docta sit post egregiam Wilamowitzii disputationem de Hercule Euripideo dubium esse potest. Ille enim docuit nimis artificiose Euripidem insaniam Herculis cum sacrificandi condicione coniunxisse,[1] cum heroa rem sacram interrumpentem faceret, ne ante Eurysthenis filiorumque eius ultionem frustra manus lustraret. Pro quibus ambagibus in Lycurgea illa fabula iustum et simplicem modum servatum fuisse apparet; nam sive pro victima sive pro vite rex filium necavit, utique insanae regis cogitationes aptissime cum tota rerum condicione cohaerebant. Tum animadvertas ne id quidem ab Euripide satis circumspecte inventum esse, quod Hercules sagittis clavoque filios suos occidit; rectissime enim Wilamowitzius interrogat qui fieri potuerit, ut Herculi in re sacra facienda arma praesto essent, quibus liberos occideret. Contra Lycurgus bipenni filium necat, quam ad hostiam immolandam iam antequam in furorem incidit in manu tenebat. Quibus de causis adducimur ut nostro iure statuamus non tragoediam illam, ad quam monumenta spectant, ad Herculis Euripideae exemplum compositam fuisse sed Euripidem eam imitatum et ut exemplum superaret ad artificiosa illa inventa delatum esse. Tenemus igitur Lycurgeam quandam ante a. 424 doctam, ante quem annum Herculem doceri potuisse Wilamowitzius negat, in IV. saeculo ab artificibus saepenumero lineis circumscriptam esse neque Romanis quidem ignotam fuisse. Quam tragoediam Aeschyli Neaniscos esse cum sponte patet — neque enim de Polyphradmonis Lycurgea quisquam cogitabit — tum certa indicia confirmant. Nam quod Apollinem in C supra aram considentem videmus et in I regina ante Apollinis simulacrum occiditur et in D laurus depicta est, dubium esse nequit, quin Lycurgus Apollini fuerit sacrificaturus, cuius dei quantae partes in Aeschyli Lycurgea fuerint supra satis ostendi. Quod pictor amphorae F reginam ad Cotyttus simulacrum fugientem

[1]) Euripides' Herakles II² p. 204 s.

facit, haud scio an Edonorum illo in prima fabula cantico recordatus sit, in quo Cotytto commemoratur. Nullo autem pacto inde colligere licet illi deae Lycurgum sacrificavisse.

In tertia igitur tetralogiae fabula Aeschylus ad Lycurgi fata rediit. Rex cum de Orphei nece iratus neque tamen Apollinis numini diffidens suo deo sacrificare vellet, sibi ipsi familiaeque perniciem comparavit. Praeter regem, Mercurium, Lyssam, nuntium quae personae in scaenam processerint, nescimus, cum certa testimonia desint. Reginam in prima parte fabulae processisse non solum ex Herculis Euripideae comparatione verisimile est, sed etiam pro scaenica arte tantum non necesse esse videtur. Filium puberem non fuisse, qualem picturae ostendunt, sed infantem in propatulo est. Quod pictores in hac re suae artis modum condicionemque magis spectaverint quam fidem minime offendit neque vero omni testimonio coniectura destituta est, cum in sarcophago Matteiano infantem filium videamus. Restat ut paucis dicam de venatore illo in A, qui dextra ad oculos elata vehementer lugentis speciem praebet. Ipsi sacrificio regisque insaniae hominem validum atque armatum interesse minime oportuisse sane apparet, statuoque igitur eum rege iam in sanam mentem restituto advenisse, ut funestum amicum doleret atque consolaretur. Qui quis fuerit nescio; hoc autem patet similes partes eum suscepisse ac Theseum in Hercule Euripideo.

Enarravi quae monumenta de tertia Lycurgeae fabula docent;[1] iam quomodo haec cum Apollodori et Hygini narrationibus faciant inquiramus. Hyginus Lycurgi fata in fabula CXXXII sic tradit: *Lycurgus Dryantis filius Liberum de regno fugavit . quem cum negaret deum esse vinumque bibisset et ebrius matrem suam violare voluisset, tunc vites excidere est conatus, quod diceret illud malum medicamentum esse, quod mentes immutaret . qui insania ab Libero obiecta uxorem suam et filium interfecit . ipsumque Lycurgum Liber pantheris ob-*

[1]) Picturarum cum altera classis (A et B) quam accuratissime ad ipsam scaenam spectet, altera solutius pingendi magis usum modumque sequatur quam speciem scaenae, fieri potest, ut haec a celeberrima illa imagine pendeat, quam Athenis in Bacchi templo pictam Pausanias commemorat I 20, 3; conferas supra p. 11.

iecit in Rhodope, qui mons est Thraciae, cuius imperium habuit. [hic traditur unum pedem sibi pro vitibus excidisse]. Copiosius Apollodorus 3, 5, 1, 3: *Λυκοῦργος δὲ παῖς Δρύαντος, Ἠδωνῶν βασιλεύων, οἳ Στρυμόνα ποταμὸν παροικοῦσι, πρῶτος ὑβρίσας ἐξέβαλεν αὐτόν· καὶ Διόνυσος μὲν εἰς θάλασσαν πρὸς Θέτιν τὴν Νηρέως κατέφυγε, Βάκχαι δὲ ἐγένοντο αἰχμάλωτοι καὶ τὸ συνεπόμενον Σατύρων πλῆθος· αὖθις δὲ αἱ Βάκχαι ἐλύθησαν ἐξαίφνης, Λυκούργῳ δὲ μανίαν ἐνεποίησε Διόνυσος· ὃ δὲ μεμηνὼς Δρύαντα τὸν παῖδα, ἀμπέλου νομίζων κλῆμα κόπτειν, πελέκει πλήξας ἀπέκτεινε, καὶ ἀκρωτηριάσας αὑτὸν ἐσωφρόνησε· τῆς δὲ γῆς ἀκάρπου μενούσης, ἔχρησεν ὁ θεὸς καρποφορήσειν αὐτήν, ἂν θανατωθῇ Λυκοῦργος· Ἠδωνοὶ δὲ ἀκούσαντες εἰς τὸ Παγγαῖον αὐτὸν ἀπαγαγόντες ὄρος ἔδησαν, κἀκεῖ κατὰ Διονύσου βούλησιν ὑπὸ ἵππων διαφθαρεὶς ἀπέθανε.* In utraque fabula quae de exitu Lycurgi narrantur ut inter se discrepant, ita ea ab Aeschyli fabulis vix pendere posse apparet; cetera vero cum eis satis consentiunt, quae ex picturis edocti sumus, nisi quod Apollodorus scaenicam illam versionem cum Homeri de Baccho in mare fugiente narratione male contaminavit. Hygini fabulae clausulam Schmidtius recte quidem ut glossam uncis inclusit, attamen rem ipsam non imperite argumento subiectam esse Apollodori illud *ἀκρωτηριάσας αὑτόν* indicat. Nam quod in eius narratione editores *αὐτόν* scribendum esse maluerunt, cum ipso argumento pugnat, quoniam Lycurgum filium necavisse auctor paullo ante a affirmat. Ad Aeschylum id referendum esse vix puto, cum nimis immoderata copia argumenti iustum fabularum modum excedere videatur. Idem valet de iis, quae Hyginus de matre Lycurgi narrat, etsi hoc tamen inde admonemur facile fieri potuisse, ut regis mater in Neaniscis fabula procederet et aeque ac Amphitryo in Hercule Euripidea familiae casum superstes doleret.

In fine trilogiae, qua Bacchi humilitas, gloria, triumphus continebatur, ipsum Dionysum processisse in propatulo est et fieri potest, ut ad eius orationem referenda sint, quae Sophocles Antig. 955 ss. de exitu Lycurgi narrat:

> *Ζεύχθη δ' ὀξύχολος παῖς ὁ Δρύαντος,*
> *Ἠδωνῶν βασιλεύς, κερτομίοις ὀργαῖς*

ἐκ Διονύσου πετρώδει κατάφαρκτος ἐν δεσμῷ.
οὕτω τᾶς μανίας δεινὸν ἀποστάζει,
ἀνθηρόν τε μένος · κεῖνος ἐπέγνω μανίαις
ψαύων τὸν θεὸν ἐν κερτομίοις γλώσσαις.
παύεσκε μὲν γὰρ ἐνθέους
γυναῖκας εὔιόν τε πῦρ,
φιλαύλους δ' ἠρέθιζε μούσας.

Nam cum fabulam de Lycurgo rupe incluso Atheniensibus fortasse non ante V. saeculum notam fuisse infra demonstraturus sim, ex tragoedia quadam Sophoclem eam hausisse veri non dissimile est. Si recte ad Aeschylum eam revoco, Baccharum fortasse instar Neanisci finem habuerunt: restituto iam Lycurgo in sanam mentem Dionysus in scaenam regressus saxeas vinculas aeternumque cruciatum praedixit.

Septem igitur octove personae in Neaniscis progressae sunt: Lycurgus, regina, Mercurius, Lyssa, nuntius (canephorus?), amicus quidam et fortasse mater Lycurgi. Quibus omnibus ut duo actores satisfacerent dubium esse nequit quin Aeschylus efficere potuerit; certiora in hac re tam incerta affirmare non licet.

Restat ut de quarta tetralogiae fabula pauca dicam. In qua Lycurgum vinctum et a satyris aut quibusvis aliis cultoribus Bacchi irrisum processisse docet fragmentum traditum ab interprete Aristophanis ad Equ. 1150 *Αἰσχύλος ἐν Λυκούργῳ ἀλληγορικῶς τοὺς δεσμοὺς κημοὺς εἴρηκε · καὶ τούσδε κημοὺς στόματος*. Quarum cavillationum exemplum servavit Athenaeus X p. 447 C

Κὰκ τῶνδ' ἔπινε βρῦτον ἰσχναίνων χρόνῳ
καὶ σεμνοκόπτει τοῦτ' ἐν ἀνδρείᾳ στέγῃ.

Sic potatores in Lycurgi calamitate iocantur.

Etsi extra officium a me susceptum positum est indagare quanam arte Aeschylus traditum argumentum commutaverit, auxerit, scaenae adaptaverit, tamen paucis in hanc quoque quaestionem incumbere mihi liceat, quippe cuius Homeri comparatio ansam praebeat. Diomedes enim in Iliade cum Glauco in pugna congressus dum an deus ille sit dubitat aggredique illum non audet, meminit Lycurgi *Z* 130 ss.:

οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Δρύαντος υἱός, κρατερὸς Λυκόοργος,
δὴν ἦν, ὅς ῥα θεοῖσιν ἐπουρανίοισιν ἔριζεν.
ὅς ποτε μαινομένοιο Διωνύσοιο τιθήνας
σεῦε κατ' ἠγάθεον Νυσήϊον· αἳ δ' ἅμα πᾶσαι
θύσθλα χαμαὶ κατέχευαν, ὑπ' ἀνδροφόνοιο Λυκούργου
θεινόμεναι βουπλῆγι.[1]) *Διώνυσος δὲ φοβηθεὶς*
δύσεθ' ἁλὸς κατὰ κῦμα, Θέτις δ' ὑπεδέξατο κόλπῳ
δειδιότα, κρατερὸς γὰρ ἔχε τρόμος ἀνδρὸς ὁμοκλῇ.
τῷ μὲν ἔπειτ' ὀδύσαντο θεοὶ ῥεῖα ζώοντες,
καί μιν τυφλὸν ἔθηκε Κρόνου παῖς· οὐδ' ἄρ' ἔτι δὴν
ἦν, ἐπεὶ ἀθανάτοισιν ἀπήχθετο πᾶσι θεοῖσιν.

De infante deo in hac fabula cogitandum esse rectissime sane is animadvertit, quem Eustathius secutus ad v. 136 haec adnotavit: *λέγεται δὲ αὐτὸς (Λυκοῦργος) διώκειν τὸν Διόνυσον καὶ τὰς ὀργιαζούσας αὐτῷ τιθήνας, παύσασθαι δὲ τοῦτο ποιῶν, ὅτε φοβηθέντα τὸν Διόνυσον . . . Θέτις ὑπεδέξατο κόλπῳ, οἷα δηλαδὴ ἁπαλόν τινα παῖδα· τοὺς τοιούτους γάρ ἐστι κόλπῳ δέχεσθαι.* Etsi scaenae memoria, ut videtur, plerosque et veteres et novos pellexit, ut de pubere deo male cogitarent. Justam esse Eustathii ratiocinationem satis certa indicia docent. Attigerunt enim magis quam narraverunt Lycurgi fabulam scholiastes ad Σ 486, interpres ad Germanici Phaeno-

[1]) *βουπλήξ* quodnam instrumentum sit ambigitur. Quod vocabulum cum post Homeri memoriam a sermone Graeco alienum esset, diversis modis grammatici explicaverunt. Etymologia enim cum doceret *βουπλῆγα* instrumentum esse, quo boves feriantur, nimirum flagellum, glossographi num *βούκεντρον* an *μάστιγα* an *πέλεκυν* intellegerent haeserunt, velut Eustathius l. a. *βουπλὴξ δὲ βούκεντρον ἢ πέλεκυς βοὸς ἀναιρετικὸς ἢ μάστιξ γινομένη ἀπὸ τμήματος βύρσης.* Quod vero *βουπλήξ* ubicunque a recentioribus auctoribus ad Homeri exemplum usurpatur, bipennem significat — praeter unum locum (Luciani) Philopatr. 4 — haec explicatio vulgata fuisse videtur. Quae cum a vera Homeri sententia longe abhorreat, atque vix intellegi possit, quo modo factum sit, ut vel post Aristarchi egregiam curam Homeri locus perversa hac vocis *βουπλήξ* interpretatione falso intellegeretur, haud spernenda mihi videtur coniectura, Aeschylum vocabulum *β.* de bipenni usurpavisse, quo Lycurgus familiam interfecit — sive Homeri locum prave interpretatum, sive novum sensum vocabulo prisco substituentem, Aeschylum autem recentiores poetas in falsa illa Homeri interpretatione secutos esse.

mena *B P* p. 75,1, Hyginus Ast. II 21, quos ex Eratosthenis Catasterismorum exemplari integro hausisse epitome collata (XIV p. 196 Robert) patet. Ipsi Pherecydem pronuntiant auctorem, cuius narrationem verbis interpretis ad Il. *Σ* 486 proferam: *Ζεὺς ἐκ τοῦ μηροῦ γεννηθέντα Διόνυσον ταῖς Δωδωνίσι νύμφαις τρέφειν ἔδωκεν . . . αὗται θρέψασαι τὸν Διόνυσον περιῄεσαν σὺν αὐτῷ, τὴν εὑρεθεῖσαν ἄμπελον ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις χαριζόμεναι. Λυκοῦργος δὲ μέχρι τῆς θαλάσσης συνεδίωξε τὸν Διόνυσον. ἐκείνας δὲ ἐλεήσας ὁ Ζεὺς κατηστέρισεν· ἡ ἱστορία παρὰ Φερεκύδῃ.* Idem paullo post *Φερεκύδης δὲ καθὰ προείρηται τὰς Ὑάδας Δωδωνίδας νύμφας φησὶν εἶναι καὶ Διονύσου τροφούς, ἅς παρακαταθέσθαι τὸν Διόνυσον τῇ Ἰνοῖ διὰ τὸν Ἥρας φόβον, καθ' ὃν καιρὸν αὐτὰς καὶ Λυκοῦργος ἐδίωξεν.* Cum Homeri narratione Pherecydem concinere apparet neque quemquam offendet, quod alter Inonem alter Thetitem praetermisit: neutrius scilicet intererat totam fabulam narrare, sed ea tantum circumscripserunt, quae occasio flagitaret. Verba autem *παρακαταθέσθαι τὸν Διόνυσον τῇ Ἰνοῖ* nullam dubitationem relinquunt, quin de infante deo sermo sit. Itaque haec quoque fabula ad aegritudines spectat, quas infans Dionysus propter Junonis inimicitiam perpessus est. Aeschylus primus e scaenae usu puberem deum a Lycurgo vexatum finxisse videtur.

Quod dixit Homerus *κατ' ἠγάθεον Νυσήϊον* Lycurgum dei nutrices fugavisse, lamentatus est vetus interpres multas esse Nysas neque de quo loco poëta cogitaverit certi quidquam statui posse. Recte ille quidem de Nysis; quem vero locum Homerus in animo habuerit, non improbabili coniectura indagare licet. Nam cum poëta Dionysum ad ipsam Thetida profugisse narret, in Thessaliae oris rem actam esse recte Maassius[1]) monuit, quoniam Thetidem non in qualibet parte Oceani, sed ad Sepiam Magnesiae promontorium habitasse constat. Quam sententiam duobus argumentis confirmare possum. Nam qui apud Homerum Lycurgi pater commemoratus Dryas apud eundem *Ξ* 265 Lapitharum dux occurit. Licet nimirum personae diversae sint, nomen certe ad Thessaliam spectat. Tum vero memineris

[1]) Hermae tom. XXIII p.

apud Pherecydem nutrices a Lycurgo perterritas Dionysum Inoni tradidisse, quam cum Halis in ore sinus Pagasaei habitasse constet, in Thessalia Pherecydem et ipsum Lycurgum collocavisse meo iure concludo. Hoc igitur pono Graecum esse illum Homeri et Pherecydis Lycurgum Graecorumque opiniones religiosas redolet, quod Bacchus in mare fugisse narratur. Qui Lycurgus num recte cum aliis eiusdem nominis deis heroibusve Graecis confundatur disserere huius disputationis fines excedit.

Contra Lycurgi sive dei sive herois cuiusdam apud Thraces cultum Demetrius commemorat apud Strabonem *X* 471 *τὸν Διόνυσον δὲ καὶ τὸν Ἠδωνὸν Λυκοῦργον συνάπτοντες εἰς ἓν τὴν ὁμοιοτροπίαν τῶν ἱερῶν αἰνίττονται.* Duos igitur tenemus Lycurgos, quorum alter Graecus vir Penthei instar omni immanitate teterrimus deumque hominumque contemptor (*ἀνδροφόνος*) Dionysum novum deum omnimodo exstinguere conabatur, alter Thracius deus Bacchici cultus particeps erat. Qui cum in unam personam confluxerint, quaestio se nobis inculcat, num quid Thracii illius Lycurgi cultus ad Graecorum fabulas conformandas valuerit.

Herodotus ubi de Getis Thracum gente disputat, haece narrat (IV 94): *ἀθανατίζουσι δὲ τόνδε τὸν τρόπον . . . οὔτε ἀποθνήσκειν ἑωυτοὺς νομίζουσιν ἰέναι τε τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Ζάλμοξιν δαίμονα.* Idem cum de Crobyzis et Terizis Photius, Suidas, Etymologicum magnum referant, haud sine quadam probabilitate reliquis quoque Thracum gentibus similes opiniones imputamus. Quod vero Zalmoxem in cavo quodam monte habitare Strabonis verba *ἀντρῶδές τι χωρίον* (VII 298) satis plane docent, apparet Sophoclis illam narrationem de Lycurgo saxis incluso, quam Aeschyli quoque Neaniscis coniectura tribuimus, ad hunc ipsum Thracum deum pertinere. Nimirum quod Graeci poëtae hunc exitum Lycurgi pro poena habuerunt, non maiorem movet mirationem, quam quod Rhesi eandem in monte vitam ut insigne quiddam musarum praemium praedicaverunt.

Apparet hanc Thracii Lycurgi cum Graeco confusionem accidere non potuisse, nisi eo tempore quo Graeci Thracum rebus studerent frequentique usu cum eis coniuncti de moribus cogitationibus ritibus eorum indagarent. Quod haud scio an non ante V. saeculum factum sit. Quinto saeculo ineunte regiones

ad Strymona sitae prorsus in Persarum potestate erant ac profecto nec Athenienses neque alii Graeci tum in Edonorum finibus habitaverunt. Confectis vero bellis Persarum omnia studia rationesque et commerciiet rei militaris in eas regiones vocabantur. Olympiade LXXVI Athenienses coloniam ad Strymona constituerunt et quantopere omnium animi tum in Thracum rebus versati sint, ipse Aeschylus integerrimus testis exstat, qui Ol. LXXVII in Persis accurateeas regiones depinxit (v. 868 ss.)[1]. Summam igitur habet verisimilitatem tum demum Athenienses Edonorum illum Lycurgum novisse et nescio quam ob causam cum Graeco illo ex Homeri carminibus notissimo confudisse; id quod eo facilius fieri potuit, cum apud Homerum nulla patria Lycurgi indicata esse videretur.

Satis multa cognita habemus, ut mirificam artem ingeniumque sane divinum summi poëtae admiremur. Ut Atheniensium studiis responderet Aeschylus a Thracii Lycurgi cum Graeco confusione profectus novam fabulam constituit, mutavit, quae a scaena abhorrebant, haud exigua, nisi fallor, ipse invenit. Orpheum Lycurgo adiecit deorumque certamine instituto summam religionis gravitatem fabulae addidit.

Quonam tempore Lycurgea docta sit certa testimonia desunt. Quod vero et Edonos et Bassarides et Neaniscos ante domum regiam doctas esse intelleximus, inferiorum Aeschyli fabularum numero Lycurgeam inserendam esse patet.

[1]) Videas quae Fridericus Blass disseruit in Musei Rhenani vol. XXIX 481.

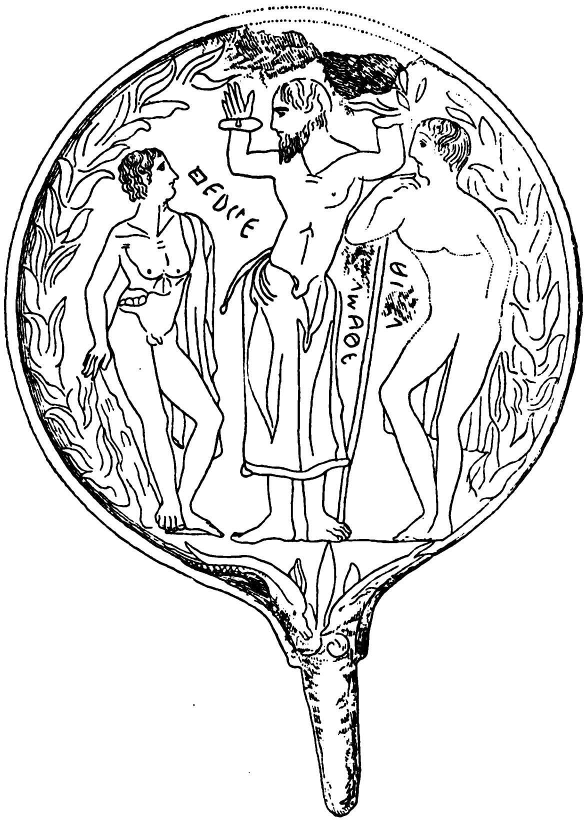
Corrigendum.

pag. 128 adn. lege vid. tab. II. pro tab. Ic.

Tab. I.

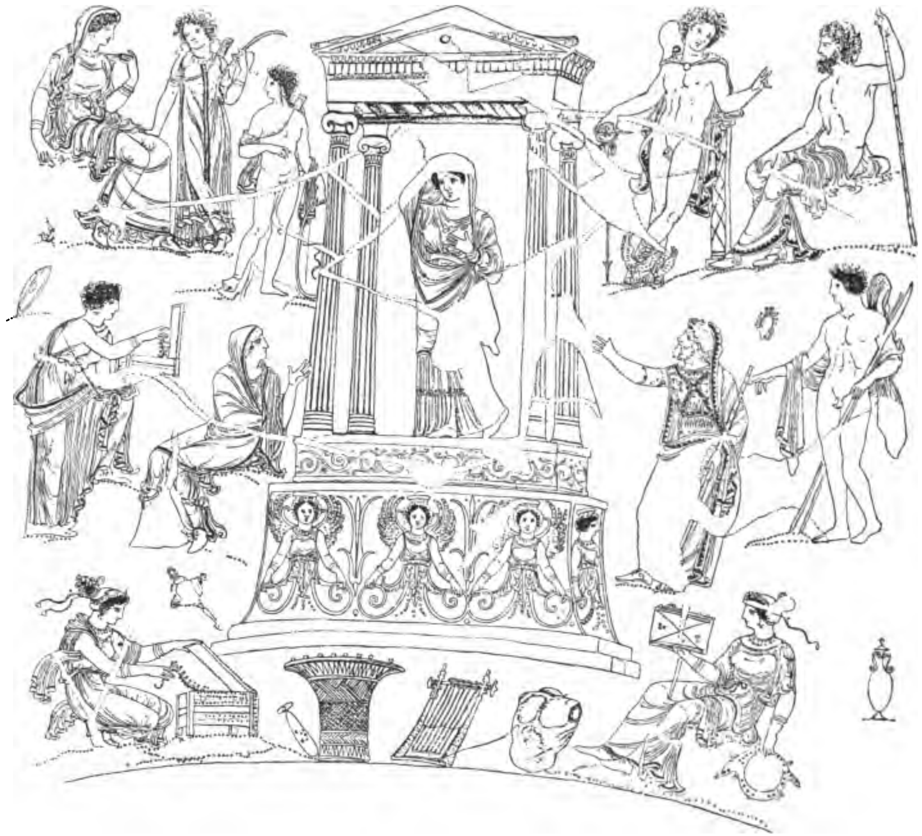
a

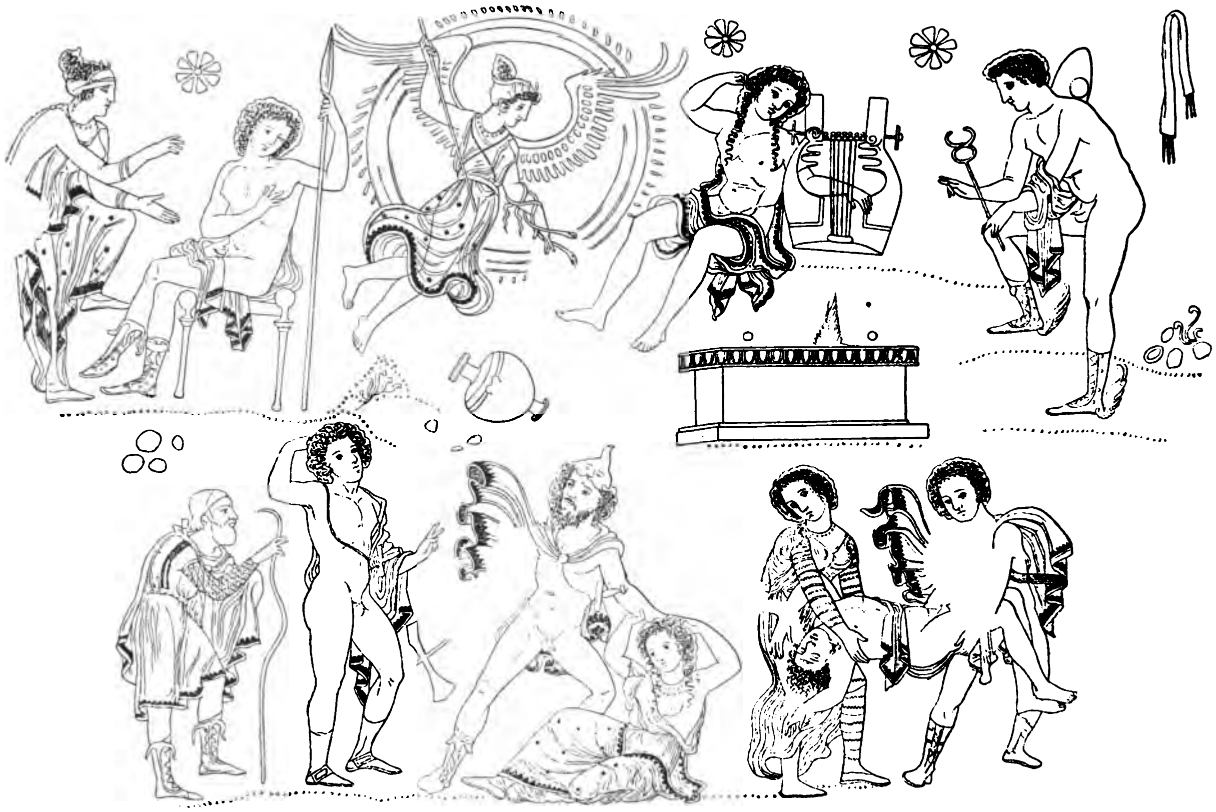

b

YORK
IC LIBRARY

Tab. II.

HARRO WULF:

DE FABELLIS CUM COLLEGII SEPTEM SAPIENTIUM MEMORIA CONIUNCTIS QUAESTIONES CRITICAE

m

1. Seven sages of Greece

De narrationibus, quae apud Graecos hominum vetusti aevi sapientium memoriam sustentabant, Plutarchus, ipse quidem talium narrationum egregie amans, in conv. sept. sap. c. 7 recte iudicat: *πολλά γε ... πιστεύεται ψευδῶς, καὶ χαίρουσιν οἱ πολλοὶ λόγους ἀνεπιτηδείους περὶ σοφῶν ἀνδρῶν αὐτοί τε πλάττοντες καὶ δεχόμενοι παρ' ἑτέρων ἑτοίμως.* Ac summo quidem exornabantur studio fabellae cum totius sapientium collegii memoria coniunctae, quae cum omnes demonstrari possint ad exiguas antiquiorum auctorum narratiunculas saec. VI et V conditas redire, de ipsorum fide et historia non ita quaeritur, ut quid insit veri in his fabellis[1]) indagemus, sed quae et apud quos fuerint narrandi primordia, qua ratione usi auctores sequentes materiam fabellarum traditam excoluerint et quasi in rivulos deduxerint, quomodo vasta et satis multifaria fabularum moles in unum corpus coaluerit detegamus. Atque cum ad septenarium numerum sapientium collegium complere veteribus placuerit (cf. infra p. 9), tres sunt imprimis narrationes, quae omnes hos septem respiciunt, quibus de ipsa collegii compositione, de sapientium conventibus et conviviis, de praemio sapientissimo eorum oblato veteres auctores referunt. Quarum fabellarum formas nobis traditas etsi iam ante triginta fere annos tractavit Franciscus Aemilius Bohren De septem sapient.

[1]) Supervacaneum exempli causa est, quod Bohren (De septem sapientibus, Diss. Bonn. 1867), cum p. 40 sq. Croesi et Solonis illum conventum nunquam habitum esse ipse iudicet, postea (p. 56) quaestionem attingit, num Pittacus et Thales *„huius conventus participes fuisse possint"*; quamquam Herodotus dicens I 29: *ἀπικνέονται ἐς Σάρδις ἀκμαζούσας πλούτῳ ἄλλοι τε οἱ πάντες ἐκ τῆς Ἑλλάδος σοφισταί, οἳ τοῦτον τὸν χρόνον ἐτύγχανον ἐόντες* certe potest de iis cogitasse.

p. 25—33 et 48 sqq., tamen, cum eas magis in conspectu posuerit quam historiam indagaverit, ex integro in eas inquirere operae pretium est. Quae vero singillatim de hoc vel illo viro sapiente perhibentur fabellae, in disputationem hic illic mihi erunt adducendae, ubicumque idoneae videbuntur, quae rem meam adiuvent.

De aetate hominum, qui septem sapientium collegio adscripti occurrunt, diserte egit Bohren l. l. p. 34—48, quam ad certum annorum computum redigere non licet, cum in fabellis versemur, in quibus componendis temporum rationes persaepe neglegebantur; quod ut dilucide appareat, sufficit de Solonis illo cum Croeso multo iuniore colloquio deque conventu omnium Sardibus apud Croesum habito[1]) admonuisse. Vixerunt sapientes ab exeunte circiter saeculo VII usque ad medium sextum ante Chr. nat.[2]); his fere temporibus etiam fabellarum auctores eos attribuisse putandi sunt, ita quidem, ut de singulorum aetate accuratius definienda omnino non cogitarent.

Atque cum Biantem Bohrenus l. l. p. 44 usque ad Olymp. 60 vitam produxisse demonstraverit, secundum Apollodorum eodem tempore natus est[3]) Heraclitus Ephesius *ὁ δυσάρεστος*, cuius ap. Diog. L. I 88 haec verba extant: *Ἐν Πριήνῃ Βίας ἐγένετο ὁ Τευτάμεω, οὗ πλεῖον λόγος ἢ τῶν ἄλλων.* In quo Diogenis loco interpretando equidem cum Bohreno l. l. p. 64 sq. facere minime dubito[4]), qui de collegio septem sapientium

---

[1]) cf. Diod. IX 26 sq.

[2]) cf. imprimis Bohreni tabellam l. l. p. 45.

[3]) nam *ἤκμαζε* teste Diogene Laertio IX 1 circa Olymp. 69; cf. H. Diels mus. Rhen. XXXI p. 33 sq.

[4]) Aliter Bergkius *Griech. Litt. Gesch.* II 413, qui certe iam Heraclitum septem illorum collegium nosse iudicat; contra Bohrenum etiam P. Stettiner Ad Solonis aetatem quaestiones criticae, Diss. Regimont. 1885 p. 10 adn. 1 temere citat locum Herod. VI 55: *τὰ δὲ ἄλλοι οὐ κατελάβοντο, τούτων μνήμην ποιήσομαι*, quo loco modo id e vetustioris aetatis memoria Herodotum pertractasse ostendere sibi videtur, quod non antea a rerum scriptoribus enarratum esset. Sed cum antecedant haec verba: *ὅ τι δὲ ἐόντες Αἰγύπτιοι, καὶ ὅ τι ἀποδεξάμενοι ἔλαβον τὰς Δωριέων βασιληΐας, ἄλλοισι γὰρ περὶ αὐτῶν εἴρηται, ἐάσομεν αὐτά*, nimirum de Lacedaemoniorum regno ab Aegyptiis vel Assyriis ducendo res est, atque ita quidem in capitibus se-

Heraclitum cogitare nondum potuisse ostendit, cum etiam Herodotus, qui persaepe occasionem commemorandi canonis habuerit, nullam eius mentionem iniecerit. Sed semina fabellarum postea de collegio et de certamine quodam propter sapientiam orto narratarum in his Heracliti verbis iam praesto esse nemo negabit: quoniam enim Heraclitum etiam de Pittaco verba fecisse scimus, cum Alcaeum captum ab eo dimissum esse adhibita sententia *συγγνώμη τιμωρίας κρείσσων* diceret (Diog. I 76), hos *ἄλλους* intellegendos esse viros praestantes, de republica meritos iure statuemus neque multum a vero aberrabimus, cum etiam de Thalete, Solone, aliis Heraclitum cogitasse sumemus: nam quinque talium virorum, praeter Solonem Thaletis, Biantis, Pittaci, Chilonis, quos omnibus temporibus septem sapientibus insertos esse infra demonstrabo (cf. p. 26), aequales quoque Heracliti paulo aut vetustiores aut iuniores laudabant eximiam iurisdictionis, astrologiae, acuminis virtutem. Ita Biantem Demodoci Lerii paulo, ut videtur, vetustioris Hipponacte, quem et ipsum circa Olymp. 60 floruisse veterum opinio ferebat[1]), hic respicit locus a Diog. L. I 84 traditus:

Ἢν τύχης κρίνων, δικάζευ τὴν Πριηνίην δίκην,

quo eodem loco hoc Hipponactis perhibetur:

Ἃ καὶ δικάζεσθαι Βίαντος τοῦ Πριηνέως κρεῖσσον.

Thaletis vero astrologiam teste Diog. L. I 23 Xenophanes Colophonius, cuius *ἀκμὴν* eidem Olympiadi sexagesimae Apollodorus tribuebat[2]), admiratus est, cum Chiloni teste Schol. Eurip. Hippol. 264 a primo Critia[3]) dictum *Μηδὲν ἄγαν* vindicetur, praeclari vero

---

quentibus de regum apud Lacedaemonios honoribus Herodotus dicit, quorum hunc illum in capp. 58—60 cum similibus apud barbaros consuetudinibus comparat. De his rebus *ἄλλοι* illi mentionem non fecerant, huc tantum illa Herodoti nota spectat.

[1]) Plin. H. N. XXXVI 11; cf. Bergk l. l. II 326.

[2]) Diog. L. IX 20; cf. Diels l. l. p. 22.

[3]) Legimus: *εἴπερ ἑνὸς τῶν ἑπτὰ σοφῶν ἐστιν ἀπόφθεγμα τὸ μηδὲν ἄγαν, ὅπερ Χίλωνι ἀνατιθέασιν, ὡς Κριτίας.* Quae sequuntur verba *καὶ Πίνδαρος*, a Bruncone in Act. Sem. Philol. Erlang. III (1884) p. 384 adn. 35 voci *Κριτίας* affixa, cum enuntiato sequenti, Pindari fragmento *σοφοὶ δὲ καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν ἔπος αἴνησαν περισσῶς*, coniungenda sunt.

civium principis Pittaci illud *χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι* ad officia civis spectans Simonidi Ceo Heracliti aequali non arrisisse Plato Protag. 342 C tradat. Ex quibus priorum auctorum notis satis exiguis, quae singulis sapientibus singulas laudes et, ut ita dicam, disciplinas attribuunt, hoc discimus, recentem virtutis atque sapientiae memoriam de his viris, postquam obierunt, sustentatam esse. Fabellis vero hi omnes addito Solone ut homines praeter ceteros prudentes, idonei, qui de summis illius aetatis rebus, quae animos maxime sollicitarent, apta consilia hominibus darent, in Herodoti demum historiis praedicantur, ubi plerique[1]) introducuntur in historiam bellorum Ionibus cum Cyro gestorum, quae Graecis maxime cordi erant, coniunguntur cum celeberrimo Lydorum rege Croeso, celebrantur ut saluberrimorum prudentissimorumque consiliorum auctores. Quas narrationes inter fabellas referendas esse ab hominibus fictas iam eo indicatur, quod de diversis viris similia traduntur, ita ut ab Herodoto I 170 Thales et Bias, I 27 Bias et Pittacus eisdem fabellis inserantur. Ac Thales quidem (I 170) *ἐκέλευε ἓν βουλευτήριον Ἴωνας ἐκτῆσθαι, τὸ δὲ εἶναι ἐν Τέῳ· Τέων γὰρ μέσον εἶναι Ἰωνίης. τὰς δὲ ἄλλας πόλιας οἰκεομένας μηδὲν ἕσσον νομίζεσθαι κατάπες εἰ δῆμοι εἶεν*[2]) eodemque

---

[1]) Chilonis, cuius in eo quem supra dixi conexu mentio non fit, de Cythera insula praesagium ab Herodoto VII 235 commemoratur hoc: *κέρδος μέζον ... εἶναι Σπαρτιήτῃσι κατὰ τῆς θαλάσσης καταδεδυκέναι μᾶλλον ἢ ὑπερέχειν,* quod hoc loco cum Xerxis in Graeciam expeditione coniunctum ipsum quoque ad quaestionem reipublicae saluti gravissimam pertinet. Nam praedixit illa Chilo, ut Herodotus dicit, *πάντα ὁμοίως φοβεόμενος ἀνδρῶν στόλον.* Idem legimus apud Diog. L. I 71; sed forma praesagii ab hoc perhibita: *εἴθε ... μὴ ἐγεγόνει, ἢ γενομένη κατεβυθίσθη* ex altero illo fluxisse videtur, quod apud Herod. I 59 Hippocrati idem Chilo edidisse narratur (cf. infra p. 6).

[2]) Praeter hanc Herodoteae duae de Thalete narrationes referuntur; solis defectionem Ionibus praedixisse I 74 traditur et in capite sequente diserte fabella enarratur, qua Croesi in Halye flumine sine pontibus transgrediendo adiutor celebratur. Cui narrationi Herodotus ipse quidem fidem abrogat, pontibus, qui tum in flumine fuissent, Croesum usum esse arbitratus. De his tribus narrationibus non idem censendum est. Nam consilium Ionibus datum, ut Bianti ita Thaleti vindicatum (I 170), homines finxisse *ψευδῶς πλάττοντας* in aperto est. Neque aliter iudicandum de altera narratione, quae Thaletem Croeso

loco **Biantis** extat consilium postea in Panionio Ionibus a Cyro superatis datum, ut uno agmine in Sardiniam profecti ibi con-

---

consulentem facit (I 75), quam teste Diog. L. I 38 paulisper mutatam etiam ab Sosicrate Rhodio Hermippo Callimacheo superstiti (cf. Susemihl *Gesch. d. griech. Litter. in der Alexandrinerzeit* I 506) memoriae traditam scimus. Quod igitur Bergkius l. l. II p. 415 dicit: *Thales war kein einsamer Denker, sondern ein durchaus praktischer Mann; seine Einsicht in politischen Dingen bekundet der verständige Rat, den er den Joniern wohl unmittelbar vor der Eroberung durch die Lyder erteilte ..., wie auch die lydischen Fürsten sich seines Rates bedienten,* illo crimine eum non absolvendum puto, quod Wilamowitz in Hermae vol. XXV p. 207, 4, vernaculam vocem *Köhlerglauben* adhibens, Wyttenbachio opprobrio dat. Quodsi Bergkius dicere pergit: *Der Name des Thales ward, wie es scheint, vorzugsweise populär, seitdem er eine Sonnenfinsternis vorher verkündigt hatte,* ex hac narratione, quam teste Diog. L. I 23 iam Xenophanes nosse videtur, tantum patere Bergkio adsentior, Thaletem apud aequales inclaruisse astronomiae laude. Quae scientia cum persaepe ab auctoribus eisque anterioribus respiciatur, ad complures componendas fabellas eos invitabat. Sic Xanthus ap. Nicolaum Damascenum (Frg. hist. Graec. I p. 42 frg. 19) imbrem eum praesciisse (legitur: *φασὶ δέ τινες Θαλῆν προειδόμενον ἔκ τινων σημείων ὄμβρον γενησόμενον καὶ ἀναμένειν τὴν ὥραν ἐκείνην*) narrat, quo imbre Croesus, cum Persae rogum ardentem exstinguere frustra conati essent, servatus esset, Plato Theaet. 174 A iocum de ancilla Thraessa philosopho illudente belle excogitatam (cf. Diog. L. I 34) affert, Eudemus teste Diog. I 23 eum *κατά τινας πρῶτος ἀστρολογῆσαι καὶ ἡλιακὰς ἐκλείψεις καὶ τροπὰς προειπεῖν* videri tradit, Phoenix Colophonius apud Athen. XI 495 D (frg. 3 p. 143 Lachmann) de sidere utilissimo nautis Phoenicum a Thalete invento mentionem inicit. Nam recte Lachmannus versus sic restituit:

Θαλῆς γάρ, ὅστις ἀστέρων ὀνήιστον
[ναύτῃσιν εὗρεν ἐμπόροισι Φοινίκων]
καὶ τῶν τότ', ὡς λέγουσι, πολλὸν ἀνθρώπων
ἐὼν ἄριστος, ἔλαβε πελλίδα χρυσέην,

allato Callimachi choliamborum fragmento a Diog. I 23 (in O. Schneideri Callimacheis II p. 259) tradito, quod cum Schneidero sic lego:

Θάλητος, ὅς τ' ἦν τἄλλα δεξιὸς γνώμῃ
καὶ τῆς ἁμάξης ἐλέγετο σταθμήσασθαι
τοὺς ἀστερίσκους, ᾗ πλέουσι Φοίνικες.

Sed longum est, quicquid de Thaletis scientia rei astronomicae et mathematicae, de eius in Aegypto peregrinatione narrabantur, afferre. *Πολιτικὸν ἄνδρα* Thaletem praeter duas quas attuli fabellas una narratio Diogenis I 25 prodit, de qua vide quae infra dicam p. 10, 1.

siderent; deinde I 27 vel Pittaci vel Biantis cum Croeso Sardibus sollerter habitum colloquium commemoratur, quippe quo Lydorum regis contra Iones expeditio sit prohibita; Chilo porro I 59 Hippocrati, Pisistrati patri, cui prodigium grande evenerat, consilium dat, ut aut uxorem, quae liberos ei editura sit, non ducat, aut, si iam duxerit, domo eam exigat, necnon puerum abdicet. Eiusdem VII 235 extat de Cythera insula, quod commemoravi, praesagium. Pueris denique decantatum est colloquium Solonis cum Croeso Sardibus habitum (I 29—33).[1]) Itaque hos viros ut sapientia praestantes maximis rebus interfuisse iam Herodoti aetate homines fingebant: idem Herodotus cogitat de horum, ut videtur, virorum cum Croeso conexu,[2]) cum I 29 dicat: *ἀπικνέονται ἐς Σάρδις ἀκμαζούσας πλούτῳ ἄλλοι τε οἱ πάντες ἐκ τῆς Ἑλλάδος σοφισταί, οἳ τοῦτον τὸν χρόνον ἐτύγχανον ἐόντες, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ’πικνέοιτο*..., unde facile erat eo progredi, ut quasi in unam societatem cogerentur sapientes et pro collegio constituerentur (cf. infra p. 7—9).

Neque multo post Herodotum talia fingebantur.[3]) Legimus enim apud Diog. I 41: *Λεάνδριος μὲν γὰρ ἀντὶ Κλεοβούλου καὶ Μύσωνος Λεώφαντον Γορσιάδα, Λεβέδιον ἢ Ἐφέσιον, ἐγκρίνει, καὶ Επιμενίδην τὸν Κρῆτα.* De hoc Diogenis Leandro vel Leandrio Milesio, qui potius est Maeandrius[4]), infra

---

[1]) Periander quoque, qui postea demum (cf. infra p. 28sq.) septem sapientibus adscriptus est, apud Herodotum occurrit, non ut homo aliis sapientia superior, sed ut tyrannus; cf. I 20. 23sq. III 48—53. V 92. 95.

[2]) Tamen non neglegendum, quod Solonem tantum, Biantem, Pittacum Sardes venisse diserte narrat. Chiloni autem apud Herodotum omnino nihil est cum Croeso (cf. infra p. 9sq.).

[3]) De collegio iam egit Bohrenus l. l. p. 25—33.

[4]) Eundem scriptorem intellegendum esse Leandrum vel Leandrium atque Maeandrium Milesium dilucide ostendit C. Keil Vindic. onomat. Numburg. 1843 p. 9—13, quocum Müller Frg. hist. Graec. II 334—38 consentire non dubitat. Inveniuntur enim Maeandrii fragmenta apud Strabonem XII p. 552, Athenaeum X p. 454 A., in titulo Prienensi, Corp. Inscr. Gr. 2905 (II p. 573), apud Macrobium Saturn. I 17, 21 (codd. *Meandrius*); qui Maeandrius ter Milesius vocatur, semel (in titulo Prienensi) eius historiae Milesiae aperte laudantur; de libro *Παράγγελμα* cum Müllero non iam cogitandum, postquam Wilamowitzius Athenaei locum quem citavi emendavit. Nomen affertur etiam aliis locis, quos congessit Müllerus l. l. p. 334. At *Λεάνδριος*, rarius *Λέανδρος* laudatur

accuratius disseram: hic quaeritur, quonam fonte usus sit. Diogenes quod dicit Leophantum et Epimenidem ab eo pro Cleobulo et Mysone insertos esse, Platonis videlicet canonem respicit, cum aliis in catalogis Cleobulus et Myson coniuncti non appareant. Reliqui ergo, quos Maeandrius inter septem sapientes conlocavit, illi quinque sunt, qui etiam in Herodoti historiis exornantur fabellis sapientiam praedicantibus. Itaque cum et satis probabile sit Maeandrium Milesium sua ex Hellanico prompsisse[1]) et Hellanicum Thucydidis aequalem, Herodoto iuniorem[2]), hoc effuse fonte usum esse extra dubitationem stet,[3]) meo iure colligere mihi videor, iam Hellanicum catalogum illum sub Leandri nomine a Diogene ad nos perlatum ex suo ipsius ingenio sibi construxisse, cum duos homines, ipse quidem Mytilenaeus, Lebedo vel Epheso et ex Creta insula arcesseret. Itaque hoc primum collegium praeter Thaletem, Pittacum, Biantem, Chilonem, Solonem continebat Leophantum atque Epimenidem. Priorum de collegii origine sententias composuit Bohren l. l. p. 65 sq.; Bergkianae enim sententiae, qui censet (l. l. II p. 412 sq.) sapi-

---

a Diog. I 28. 41, apud Schol. Aristoph. Pac. 363, Clem. Al. in Strom. I 14 p. 352 et VI 2 p. 752 Pott., et in Protrept. c. 3 p. 39 Pott., Schol. Apoll. Rhod. II 706, ex quibus locis uno (in scholiis Aristophaneis) opus de rebus Milesiis commemoratur, saepius fragmentorum indole indicatur. Itaque iure Keilius communi et patria Mileto et opere de rebus Mileti commovetur, ut ubique pro *Λεάνδριος* sive *Λέανδρος* restituat *Μαιάνδριος*. Nam recte vir doctus de lectionum varietate suspicatur *„inde quod Λέανδρος s. Λεάνδριος ubique reperiatur, nullo loco Λαίανδρος, scriptores formam Μεάνδριος aliquoties sibi indulsisse"*. Adiuvat hanc sententiam Macrobii illa scriptura *Meandrius*. Facile autem a genuina forma *Μαιάνδριος* s. *Μεάνδριος* ad scripturam *Λεάνδριος*, *Λέανδρος* aberrare potuisse librarios, libenter Keilio credimus, praesertim cum Leandri nomen, ut Müllerus l. l. recte adnotat, multo notius fuerit et fortasse revera alter quidam Leander scriptor a nostro Milesio dignoscendus sit. De hoc Leandro cf. Keil l. l. p. 13.

¹) cf. Susemihl l. l. I 532, 2.

²) Primus hoc docuit Wilamowitz in Hermae vol. XI (1876) 292 sq.; consentiunt ceteri viri docti; cf. Busolt *Griech. Gesch.* vol. I (1893) p. 151 adn. 1, ubi recensentur virorum doctorum de hac re sententiae. De Hellanici scribendi ratione cf. Wachsmuth *Einl. in das Studium der alten Gesch.* (1895) p. 510. Wilamowitz *Aristoteles und Athen* I p. 281 sqq.

³) Wilamowitz *Arist. u. Athen* II p. 19.

entes sine dubio inter se commercium habuisse atque ex hoc commercio, quod in hominum memoria haesisset, collegium effictum esse, testimonia plane desunt, cum neque priores neque Herodotus ullam fabellam tradant, qua hi viri inter se convenisse tradantur, sed hic singulos Sardes venientes faciat. R. Hirzelius vero quod in libro *Der Dialog* II p. 133 dicit: *Von früh auf hat das griechische Volk nach Typen der Klugheit gesucht, in denen der beste Teil seines eigenen Wesens sich verkörperte*, cavendum ne perperam intellegamus virum doctum atque reminiscamur, unde collegii semina sint repetenda. Sapientes nimirum, postquam singuli singulis laudibus apud aequales inclaruerunt, sensim aucti sunt auctoritate, cum singulorum virtutes certo definitae magis magisque oblivione obruerentur et mox (apud Herodotum) ad easdem summas civitatum Graecarum res diversi ut sapientia praestantes referrentur. Itaque cum saeculis anterioribus praeter unum Ulixem imprimis Achilles Aiax Diomedes, carminibus illi quidem, celebrarentur, hominibus Graecis quinti saeculi potius sapientia cordi erat: qua praeclaris viris per fabellas attributa manifeste quidem qui attribuerunt quid ipsi appeterent ostenderunt. Quodsi dicere Hirzelius pergit: *und Pittacus, Solon, Thales und andere sind in historischer Zeit zu solchen (*sc. *Typen der Klugheit) erhoben worden, wo nicht unter Anleitung, so doch mit Bestätigung des delphischen Orakels, das auch hier sich in feiner Fühlung mit dem Denken des Volkes gehalten zu haben scheint. Ein festes Mass musste natürlich dem Anwachsen dieser Weisenschar gesetzt werden,* cavendum ne iusto saepius Apollo deus quidam ex machina arcessatur. Neque Hirzelius, cum paulo inferius septem sapientes optime cum septem Solis filiis compararet, hac comparatione eo perduci debebat, ut septem illos Apollinis nominaret filios, quos si minus genuisset, at tamen adoptasset. Nam ut sapientium collegii originem comprehendamus, non opus esse deo ex ea quam modo (p. 4—6) suscepi, explanatione elucet; et quae in universum Roeperus in Philol. III p. 38 sq., cui ipse quoque Hirzelius adsentitur, de hominum studio praeclaros viros inter se coniungendi bene exposuit, cogitans ille quidem de conventuum fictione, non minus nimirum valent in declaranda eius fabellae origine, qua sapientium ἑπτὰς constituebatur. Denique oraculo illo ab

Hipponacte tradito, quo Myso a deo sapientissimus significatur (de quo vide, quae infra p. 39 dicam), hoc tantum demonstratur, suum ipsorum iudicium Graecos interdum deo supposuisse (cf. etiam p. 50, 1). Septenarius vero numerus unde provenerit, felicissime, ut modo dixi, invenit Hirzelius, cum dicat: *Ein solches* (sc. *festes Mass*) *war aber auch längst gegeben in der Siebenzahl der Helios-Söhne, die in der Vorstellung eines alten Mythos ebenfalls als die Weisesten ihrer Zeit hafteten*[1]*): nichts anderes als die neuen Helios-Söhne einer jüngeren Zeit sind die sogenannten Sieben Weisen.*

De sapientium conventibus et conviviis[2]) narrationes quamquam artissime cum collegii septemplicis constitutione cohaerent, tamen non omnes auctores, qui conventus describebant, iis omnes septem interfuisse narrabant. Diodorum enim, qui de convivio sapientium apud Croesum habito IX 26. 27 accurate refert, hanc narrationem ex Ephoro sumpsisse loco Diogenis I 40 evincitur,[3]) ubi secundum Ephorum apud Croesum septem sapientes praeter Thaletem convenisse traduntur (Frg. hist. Gr. I p. 262 frg. 101).[4]) Neque deest inter Diodori convivas Anacharsis,[5]) quem ab Ephoro *ἀντὶ Μύσωνος* septem sapientium canoni adscriptum esse ex eodem Diogene I 41 discimus. Sed Diogenis notam *πλὴν Θαλοῦ* Ephoro teste septem illos Sardes convenisse non prorsus rectam esse arbitror. Diodorus enim ne Chilonem quidem neque Cleobulum ut convivas commemorat: enumerat inducitque disputantes tantum Anacharsidem, Solonem, Pittacum, Biantem. Quodsi quae Herodotus de hominum sapientium cum Croeso relationibus narrat

---

1) Pind. Olymp. VII, 71: *ἔνθα ῾Ρόδῳ ποτὲ μιχθεὶς τέκεν* (Helios) *῾Επτὰ σοφώτατα νοήματ᾽ ἐπὶ προτέρων ἀνδρῶν παραδεξαμένους παῖδας.*

2) De his egit Bohren l. l. p. 56—64.

3) cf. Bohren p. 19. Klueber *Über die Quellen des Diod. im 9. Buch* Würzburg 1868 p. 7. Stettiner l. l. p. 4sq.

4) De fontibus, quibus Diodorus in l. IX usus sit, diserte egit Busolt l. l. II p. 60, 1, ubi reliqui quoque viri docti afferuntur, qui de hac re disputaverunt. Videtur Diodorus — sic Busoltius — in prima l. IX parte (a c. 1 usque ad c. 14 vel 15) auctorem secutus esse maxime ex Hermippo pendentem, in altera parte (a c. 23 usque ad extremum librum) saepius ex Ephoro hausisse: hoc nostro loco eum fecisse certum est.

5) cf. Stettiner l. l. p. 11.

respicimus, hos ipsos viros, Solonem, Pittacum, Biantem eum Sardibus visitasse videmus (cf. supra p. 6), cum Thaletem, quamquam regem adiuvat in Halye flumine traiciendo, tamen Sardes venisse non legamus, Chiloni autem et Cleobulo omnino nihil sit cum Croeso. Itaque equidem neque Diodoro neque eclogario tribuendum censeo, quod cum Anacharside hi tres viri soli convivae nominantur, sed ipsi Ephoro,[1] qui tribus illis, de quibus talia iam extabant apud Herodotum, nescio qua ratione ductus, Anacharsidem septem sapientium collegio ab ipso adscriptum addidit, sed de collegii totius convivio nihil iam narravit. Neque magis hoc fecit Hellanicus, si quidem de conventu narravit.

Ut autem Hellanicus ad certum sapientium numerum constituendum progressus toti quidem collegio conventum vel convivium nondum vindicasse putandus est, ita in alia Graeciae regione apud alium auctorem eodem fere tempore collegii mentio[2]) comparet, apud Andronem scilicet, qui quamquam etiam de nova fabellarum materia, hoc est de tripode sapientiae praemio (apud Diog. L. I 30), narrat, tamen hanc fabellam ex illa non amplificavit.

Hic Andro (de quo cf. Bohren l. l. p. 2) a Diogene auctor libri τρίπους significatus, cuius libri fragmenta inveniuntur in Frg. hist. Graec. II p. 347 sq. frg. 1 et 6, idem est atque Andro Ephesius fragmentorum 2 et 5 (p. 346), ut Müllerus ex comparatione horum fragmentorum recte concludit. Quodsi idem

[1]) Stettiner l. l. p. 5 adn. 1 dicit: *„Thalem cur Ephorus in conventum non recepisset, cum alios tum Aemilium Bohrenum ... fugisse miror. De Thalete rettulit Laert. Diogen. I 25: Κροίσου γὰρ πέμψαντος πρὸς Μιλησίους ἐπὶ συμμαχίᾳ ἐκώλυσεν. Apparet enim hunc locum Ephori fragmentis adiudicandum esse.“* Quam Diogenis narrationem, quae Thaletem non tam Croeso inimicum quam Milesiis utilissimum exstitisse explicare vult, ab Ephoro ducere, ut verba illa Diogenis πλὴν Θαλοῦ intellegantur, audax est. Nam quandoquidem Thales in Herodoti historiis, quae etiam de Croesi cum Thalete usu narrant, universis Ionibus prudentiam civilem consilio praestitisse tradebatur, facile fieri potuit, ut idem ipsius cives, cum ab ineunda cum Croeso postea superato societate eos retraxisset, a magno periculo defendisse ferretur. Hoc igitur sensu fabellam ex Herodoti narrationibus derivatam, ab alio auctore, scilicet Herodoto posteriore, excogitatam esse me iudice certum est. Atque ex tali fabella in maiorem Thaletis gloriam post Herodotum temere ficta Ephorum discidium Croesi et Thaletis construxisse veri dissimile est.

[2]) ap. Schol. Pind. Isthm. II 17.

Andronem in hoc libro de septem sapientibus egisse existimat,[1]) cum eo non facio, utpote qui omnino de viris sapientibus in hoc libro disputatum esse infra demonstraturus sim (cf. infra p. 19). Scripsisse eum ante Theopompum certum videtur, cum Porphyrius ap. Euseb. praep. evang. X 3, 6 sqq. p. 535 Dind. (Frg. hist. Gr. II 347 frg. 6) hunc ex Androne sua sumpsisse contendat neque, ut Müllerus p. 346 recte dicit, verisimile sit, rationes temporum a Polybio in commento isto neglectas esse. Accuratius aetatem Andronis Jonsius in Script. hist. phil. I 8, 2 circumscribere enisus est, cum eundem esse nostrum contenderet atque Andronem auctorem libri *περὶ θυσιῶν πρὸς Φίλιππον* apud Apollon. mirab. c. 8 (in Westermanni Paradoxogr. p. 107) laudato, qui Philippi Amyntae filii aequalis fuisset. Licet ille Andro aequalis fuerit Philippi, certe noster non est,[2]) neque ex hoc loco de nostro quicquam effici potest. At fabella illa de tripode, cuius mentionem facit, ad constituendam Andronis aetatem egregia nobis suppeditat subsidia.

Narrant enim complures auctores evenisse, ut praemium sive tripus sive patera vel poculum sapientissimo viro offerretur. Atque qui hoc praemium proposuerit modo Aristodemus modo Bathycles modo Croesus nominatur, necnon traditur in mari tripodem inventum, controversiam de eo exortam esse, deum sapientissimo eum dari iussisse. Sapiens autem, cui praemium offertur, apud omnes fere auctores hunc honorem recusat, digniori dari iubens, atque ita, cum ille quoque, cui secundo loco mittitur, praemium ad tertium deleget, postremus vero, ad quem pervenit, deo secundum plurimos auctores id dedicet, altera fabellae pars enascitur, quae migrationem tripodis (paterae, poculi) continet.

Cuius narrationis auctores et testimonia hic sub uno conspectu ita ponere iuvabit, ut praemissa copiosissima Diogenis Laertii narratione in elementa sua dissecta reliquos testes subse-

---

[1]) Sic etiam E. Wellmann apud Pauly-Wissowa *Real-Encyclopaedie der klass. Altertumswissenschaft* I p. 2160 sq.

[2]) cf. Müller l. l. II p. 346, qui libros *περὶ θυσιῶν* ad Andronem Halicarnassensem suo iure refert, cum „*huic Συγγενειῶν auctori argumentum antiquarium, quod accuratam familiarum gentiumque cognitionem sibi postulet, melius convenisse*" existimet.

ναις, ως προείρηται, τοῦ τρίποδος εὑρεθέντος ὑπὸ τῶν αλιέων, τοῦ χαλκοῦ, ἐπιγραφὴν ἔχοντος „τῷ σοφῷ", Σάτυρος μέν φησι παρελθεῖν τὰς κόρας — οἱ δὲ τὸν πατέρα αὐτῶν, ὡς καὶ Φανόδικος — εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰπεῖν τὸν Βίαντα σοφόν, διηγησαμένας τὰ καθ' ἑαυτάς. καὶ ἀπεστάλη ὁ τρίπους· καὶ ὁ Βίας ἰδὼν ἔφη τὸν Ἀπόλλωνα σοφὸν εἶναι, οὐδὲ προσήκατο. οἱ δὲ λέγουσιν ἐν Θήβαις τῷ Ἡρακλεῖ αὐτὸν ἀναθεῖναι, ἐπεὶ ἀπόγονος ἦν Θηβαίων ἀποικίαν εἰς Πριήνην στειλάντων, ὥσπερ καὶ Φανόδικός φησι.

3. Diod. IX 3: **a)** (= 1a) *ὅτι περὶ τοῦ χρυσοῦ τρίποδος ἀμφισβητήσεως οὔσης ἡ Πυθία ἔχρησεν οὕτως·*

Ἔκγονε Μιλήτου, τρίποδος πέρι Φοῖβον ἐρωτᾷς;
Τίς σοφίᾳ πρῶτος πάντων, τούτου τρίποδ' αὐδῶ.

b) (= 1i) *οἱ δέ φασιν ἄλλως, ὅτι πολέμου γενομένου τοῖς Ἴωσι πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοῦ τρίποδος παρὰ σαγηνέων ἀνενεχθέντος, ἐπερωτῆσαι τὸν θεὸν περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ πολέμου. ἡ δὲ ἔφη·*

Οὔποτε μὴ λήξῃ πόλεμος Μερόπων καὶ Ἰώνων,
Πρὶν τρίποδα χρύσειον, ὃν Ἥφαιστος κάμε τεύχων,
Ἐκ μέσσου πέμψητε, καὶ ἐς δόμον ἀνδρὸς ἵκηται,
Ὃς σοφίᾳ τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα προδέδορκεν.

c) (= 1a) *ὅτι οἱ Μιλήσιοι ἀκολουθῆσαι βουλόμενοι τῷ χρησμῷ Θάλητι τῷ Μιλησίῳ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τὸ ἀριστεῖον ἐβούλοντο δοῦναι· τὸν δ' εἰπεῖν ὡς οὐκ ἔστι πάντων σοφώτερος. τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἑπτὰ σοφῶν ἀποποιησαμένων τὸν τρίποδα, Σόλωνι δίδοσθαι δοκοῦντι πάντας ἀνθρώπους ὑπερβεβλῆσθαι σοφίᾳ τε καὶ συνέσει. τὸν δὲ συμβουλεῦσαι τοῦτον ἀναθεῖναι Ἀπόλλωνι· τοῦτον γὰρ εἶναι σοφώτερον πάντων.*

4. Diod. IX 13, 1 (= 1h): **a)** *ὅτι φασὶν οἱ Πριηνεῖς ὡς Μεσσηνίας τὸ γένος ἐπισήμους παρθένους λυτρωσάμενος ὁ Βίας παρὰ λῃστῶν ἦγεν ὡς ἰδίας θυγατέρας ἐντίμως. μετὰ δέ τινας χρόνους παραγενομένων τῶν συγγενῶν κατὰ ζήτησιν, ἀπέδωκεν αὐτὰς οὔτε τροφεῖα πραξάμενος οὔτε λύτρα, τοὐναντίον δὲ τῶν ἰδίων πολλὰ δωρησάμενος. εἶχον οὖν πρὸς αὐτὸν αἱ κόραι πατρικὴν*

εὔνοιαν διά τε τὴν συντροφίαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας, ὥστε καὶ χωρισθεῖσαι μετὰ τῶν ἰδίων εἰς τὴν πατρίδα τῆς ὑπερορίου χάριτος οὐκ ἐπελάθοντο.

b) ὅτι σαγηνεῖς Μεσσήνιοι κατὰ τὸν βόλον ἕτερον μὲν οὐδὲν ἀνείλκυσαν, χαλκοῦν δὲ τρίποδα μόνον ἐπιγραφὴν ἔχοντα „τῷ σοφωτάτῳ". ἀναχθέντος δὲ τοῦ κατασκευάσματος δοθῆναι τῷ Βίαντι.

5. Valer. Maxim. IV 1 ext. 7 (= 1a):

A piscatoribus in Milesia regione everriculum trahentibus quidam iactum emerant. Extracta deinde magni ponderis aurea Delphica mensa orta controversia est, illis piscium se capturam vendidisse affirmantibus, hoc fortunam ductus emisse dicente. Qua contentione propter novitatem rei et magnitudinem pecuniae ad universum civitatis eius populum delata, placuit Apollinem Delphicum consuli, cuinam adiudicari mensa deberet. Deus respondit illi esse dandam, qui sapientia ceteros praestaret, his verbis:

Τίς σοφίᾳ πρῶτος πάντων, τούτῳ τρίποδ' αὐδῶ·

tum Milesii consensu Thaleti mensam dederunt. Ille cessit eam Bianti, Bias Pittaco, is protinus alii, deincepsque per omnium septem sapientium orbem ad ultimum ad Solonem pervenit, qui et titulum amplissimae prudentiae et praemium ad ipsum Apollinem transtulit.

6. Plut. Sol. 4: a) (= 1i) ἔτι δὲ μᾶλλον εἰς ἀξίωμα καὶ δόξαν αὐτοῖς κατέστησεν ἡ τοῦ τρίποδος περίοδος καὶ διὰ πάντων ἀνακύκλησις καὶ ἀνθύπειξις μετ' εὐμενείας φιλοτίμου γινομένη. Κῴων γάρ, ὥς φασι, καταγόντων σαγήνην καὶ ξένων ἐκ Μιλήτου πριαμένων τὸν βόλον οὔπω φανερὸν ὄντα, χρυσοῦς ἐφάνη τρίπους ἑλκόμενος, ὃν λέγουσιν Ἑλένην πλέουσαν ἐκ Τροίας αὐτόθι καθεῖναι χρησμοῦ τινος ἀναμνησθεῖσαν παλαιοῦ. γενομένης δὲ τοῖς ξένοις πρῶτον ἀντιλογίας πρὸς τοὺς ἁλιέας περὶ τοῦ τρίποδος, εἶτα τῶν πόλεων ἀναδεξαμένων τὴν διαφορὰν ἄχρι πολέμου προελθοῦσαν, ἀνεῖλεν ἀμφοτέροις ἡ Πυθία τῷ σοφωτάτῳ τὸν τρίποδα ἀποδοῦναι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπεστάλη πρὸς Θαλῆν εἰς Μίλητον, ἑκουσίων Κῴων ἑνὶ δωρουμένων ἐκείνῳ, περὶ οὗ πρὸς ἅπαντας ὁμοῦ Μιλησίους ἐπολέμησαν. Θάλεω

δὲ Βίαντα σοφώτερον ἀποφαίνοντος αὐτοῦ πρὸς ἐκεῖνον ἧκεν. ὑπ' ἐκείνου δ' αὖθις ἀπεστάλη πρὸς ἄλλον ὡς σοφώτερον. εἶθα περιιὼν καὶ ἀναπεμπόμενος οὕτως ἐπὶ Θαλῆν τὸ δεύτερον ἀφίκετο, καὶ τέλος εἰς Θήβας ἐκ Μιλήτου κομισθεὶς τῷ Ἰσμηνίῳ Ἀπόλλωνι καθιερώθη.

b) (= 1 h) *Θεόφραστος δέ φησι, πρῶτον μὲν εἰς Πριήνην Βίαντι τὸν τρίποδα πεμφθῆναι, δεύτερον δ' ἐπὶ Μίλητον Θαλῇ, Βίαντος ἀποπέμψαντος· οὕτω δὲ διὰ πάντων πάλιν εἰς Βίαντα περιελθεῖν, τέλος δὲ εἰς Δελφοὺς ἀποσταλῆναι.*

c) (= 1 b) *ταῦτα μὲν οὖν ὑπὸ πλειόνων τεθρύληται, πλὴν ὅτι τὸ δῶρον ἀντὶ τοῦ τρίποδος οἱ μὲν φιάλην ὑπὸ Κροίσου πεμφθεῖσαν, οἱ δὲ ποτήριον Βαθυκλέους ἀπολιπόντος εἶναι λέγουσιν.*

7. Athen. XI 495 D (= 1 b):

Φοῖνιξ δ' ὁ Κολοφώνιος ἐν τοῖς Ἰάμβοις ἐπὶ φιάλης τίθησι τὴν λέξιν λέγων οὕτως·

Θαλῆς γάρ, ὅστις ἀστέρων ὀνήιστος.....
Καὶ τῶν τότ', ὡς λέγουσι, πολλὸν ἀνθρώπων
Ἐὼν ἄριστος, ἔλαβε πελλίδα χρυσῆν.

8. Callimachus (= 1 b): **a)** apud Achillem Tatium in Arati Phaen. l. 1 (Uranol. ed. Petav. p. 123 C), vide Schneideri Callim. II p. 259 sq. frg. 94.

Ἔπλευσεν (patera) *ἐς Μίλητον. ἦν γὰρ ἡ νίκη*
Θάλητος, ὅστ' ἦν τἄλλα δεξιὸς γνώμῃ
Καὶ τῆς ἁμάξης ἐλέγετο σταθμήσασθαι
Τοὺς ἀστερίσκους, ᾗ πλέουσι Φοίνικες.

b) apud Choeroboscum in Crameri Anecdot. Oxon. II p. 277, 7 sqq., vide Schneideri Callim. II p. 254 frg. 89:

Σόλων· ἐκεῖνος δ' ὡς Χίλων' ἀπέστειλεν.

c) in Etymol. magn. p. 442, 10, vide Schneideri Call. II p. 261 frg. 96:

Πάλιν τὸ δῶρον ἐς Θάλητ' ἀνώλισθεν.

9. Ausonius, lud. sept. sap. 165—174 (= 1 i):

Dedere piscatores extractum mari;
Namque hi iubente Delio me legerant,
Quod ille munus hoc sapienti miserat.

εὔνοιαν διά τε τὴν συντροφίαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας, ὥστε καὶ χωρισθεῖσαι μετὰ τῶν ἰδίων εἰς τὴν πατρίδα τῆς ὑπερορίου χάριτος οὐκ ἐπελάθοντο.

b) ὅτι σαγηνεῖς Μεσσήνιοι κατὰ τὸν βόλον ἕτερον μὲν οὐδὲν ἀνείλκυσαν, χαλκοῦν δὲ τρίποδα μόνον ἐπιγραφὴν ἔχοντα „τῷ σοφωτάτῳ". ἀναχθέντος δὲ τοῦ κατασκευάσματος δοθῆναι τῷ Βίαντι.

5. Valer. Maxim. IV 1 ext. 7 (= 1a):

A piscatoribus in Milesia regione everriculum trahentibus quidam iactum emerant. Extracta deinde magni ponderis aurea Delphica mensa orta controversia est, illis piscium se capturam vendidisse affirmantibus, hoc fortunam ductus emisse dicente. Qua contentione propter novitatem rei et magnitudinem pecuniae ad universum civitatis eius populum delata, placuit Apollinem Delphicum consuli, cuinam adiudicari mensa deberet. Deus respondit illi esse dandam, qui sapientia ceteros praestaret, his verbis:

Ὃς σοφίᾳ πρῶτος πάντων, τούτῳ τρίποδ' αὐδῶ·

tum Milesii consensu Thaleti mensam dederunt. Ille cessit eam Bianti, Bias Pittaco, is protinus alii, deincepsque per omnium septem sapientium orbem ad ultimum ad Solonem pervenit, qui et titulum amplissimae prudentiae et praemium ad ipsum Apollinem transtulit.

6. Plut. Sol. 4: a) (= 1i) ἔτι δὲ μᾶλλον εἰς ἀξίωμα καὶ δόξαν αὐτοὺς κατέστησεν ἡ τοῦ τρίποδος περίοδος καὶ διὰ πάντων ἀνακύκλησις καὶ ἀνθύπειξις μετ' εὐμενείας φιλοτίμου γινομένη. Κῴων γάρ, ὥς φασι, καταγόντων σαγήνην καὶ ξένων ἐκ Μιλήτου πριαμένων τὸν βόλον οὔπω φανερὸν ὄντα, χρυσοῦς ἐφάνη τρίπους ἑλκόμενος, ὃν λέγουσιν Ἑλένην πλέουσαν ἐκ Τροίας αὐτόθι καθεῖναι χρησμοῦ τινος ἀναμνησθεῖσαν παλαιοῦ. γενομένης δὲ τοῖς ξένοις πρῶτον ἀντιλογίας πρὸς τοὺς ἁλιέας περὶ τοῦ τρίποδος, εἶτα τῶν πόλεων ἀναδεξαμένων τὴν διαφορὰν ἄχρι πολέμου προελθοῦσαν, ἀνεῖλεν ἀμφοτέροις ἡ Πυθία τῷ σοφωτάτῳ τὸν τρίποδα ἀποδοῦναι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπεστάλη πρὸς Θαλῆν εἰς Μίλητον, ἑκουσίων Κῴων ἑνὶ δωρουμένων ἐκείνῳ, περὶ οὗ πρὸς ἅπαντας ὁμοῦ Μιλησίους ἐπολέμησαν. Θάλεω

δὲ Βίαντα σοφώτερον ἀποφαίνοντος αὐτοῦ πρὸς ἐκεῖνον ἧκεν. ὑπ᾽ ἐκείνου δ᾽αὖθις ἀπεστάλη πρὸς ἄλλον ὡς σοφώτερον. εἶθα περιιὼν καὶ ἀναπεμπόμενος οὕτως ἐπὶ Θαλῆν τὸ δεύτερον ἀφίκετο, καὶ τέλος εἰς Θήβας ἐκ Μιλήτου κομισθεὶς τῷ Ἰσμηνίῳ Ἀπόλλωνι καθιερώθη.

b) (= 1 h) Θεόφραστος δέ φησι, πρῶτον μὲν εἰς Πριήνην Βίαντι τὸν τρίποδα πεμφθῆναι, δεύτερον δ᾽ἐπὶ Μίλητον Θαλῇ, Βίαντος ἀποπέμψαντος· οὕτω δὲ διὰ πάντων πάλιν εἰς Βίαντα περιελθεῖν, τέλος δὲ εἰς Δελφοὺς ἀποσταλῆναι.

c) (= 1 b) ταῦτα μὲν οὖν ὑπὸ πλειόνων τεθρύληται, πλὴν ὅτι τὸ δῶρον ἀντὶ τοῦ τρίποδος οἱ μὲν φιάλην ὑπὸ Κροίσου πεμφθεῖσαν, οἱ δὲ ποτήριον Βαθυκλέους ἀπολιπόντος εἶναι λέγουσιν.

7. Athen. XI 495 D (= 1 b):

Φοῖνιξ δ᾽ ὁ Κολοφώνιος ἐν τοῖς Ἰάμβοις ἐπὶ φιάλης τίθησι τὴν λέξιν λέγων οὕτως·

Θαλῆς γάρ, ὅστις ἀστέρων ὀνήιστος.....
Καὶ τῶν τότ᾽, ὡς λέγουσι, πολλὸν ἀνθρώπων
Ἐὼν ἄριστος, ἔλαβε πελλίδα χρυσῆν.

8. Callimachus (= 1 b): **a)** apud Achillem Tatium in Arati Phaen. l. 1 (Uranol. ed. Petav. p. 123 C), vide Schneideri Callim. II p. 259 sq. frg. 94.

Ἔπλευσεν (patera) ἐς Μίλητον. ἦν γὰρ ἡ νίκη
Θάλητος, ὅστ᾽ ἦν τἄλλα δεξιὸς γνώμῃ
Καὶ τῆς ἁμάξης ἐλέγετο σταθμήσασθαι
Τοὺς ἀστερίσκους, ᾗ πλέουσι Φοίνικες.

b) apud Choeroboscum in Crameri Anecdot. Oxon. II p. 277, 7 sqq., vide Schneideri Callim. II p. 254 frg. 89:

Σόλων· ἐκεῖνος δ᾽ὡς Χίλων᾽ ἀπέστειλεν.

c) in Etymol. magn. p. 442, 10, vide Schneideri Call. II p. 261 frg. 96:

Πάλιν τὸ δῶρον ἐς Θάλητ᾽ ἀνώλισθεν.

9. Ausonius, lud. sept. sap. 165—174 (= 1 i):

Dedere piscatores extractum mari;
Namque hi iubente Delio me legerant,
Quod ille munus hoc sapienti miserat.

Ego recusans non recepi et reddidi
Ferendum ad alios, quos priores crederem.
Dein per omnes septem sapientes viros
Missum ac remissum rursus ad me deferunt,
Ego receptum consecravi Apollini;
Nam si sapientem deligi Phoebus iubet,
Non hominem quemquam, set deum credi decet.

10. Schol. Aristoph. Plut. 9 (= 1 a):

τρίποδι χρῆται ὁ Ἀπόλλων μαντευόμενος διὰ τοὺς τρεῖς καιροὺς τῶν πραγμάτων. Ὅμηρος, ὃς ἤδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα. τινὲς φασὶν οὕτω κτήσασθαι τὸν Ἀπόλλωνα τὸν τρίποδα. ἁλιεῖς ἐν Μιλήτῳ τινὲς μισθῷ βόλον ἔῤῥιπτον, ἵνα τὸ ἀναφερόμενον εἴη τοῦ ἀγοράσαντος τὸν βόλον. συμβέβηκε γοῦν ἀντὶ ἰχθύων τρίποδα χρυσοῦν περιλαβεῖν αὐτοὺς τῷ δικτύῳ. ἐφιλονείκουν οὖν περὶ αὐτοῦ, οἱ μὲν ἁλιεῖς, ὡς ἰχθῦς πεπράκασιν, οὐ τρίποδα· οἱ δὲ ἀγοράσαντες ἔλεγον, ὡς πᾶν τὸ ἀνιὸν καὶ πᾶν ὅ τι τύχοι ὠνήσαντο. οὕτως οὖν αὐτῶν φιλονεικούντων ἔδοξεν ἐρωτῆσαι τὸν Ἀπόλλωνα. ὁ δὲ ἀνεῖλεν αὐτοῖς ταῦτα·

Ἔκγονε Μιλήτου, τρίποδος πέρι Φοῖβον ἐρωτᾷς;
Ὃς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτου τρίποδ' αὐδῶ.

προσήγαγον οὖν αὐτὸν τοῖς ἑπτὰ σοφοῖς· ἕκαστος δὲ τούτων παρῃτεῖτο σοφὸς εἶναι, διόπερ ἐγνώκασιν, ὡς σοφωτέρῳ πάντων, ἀναθεῖναι αὐτὸν τῷ Ἀπόλλωνι· ὅθεν φασὶν ἐσχηκέναι αὐτὸν τὸν τρίποδα.

In codd. Ravennate ac Veneto hoc Parisini deest:

οὕτω φασὶν ἐσχηκέναι τὸν Ἀπόλλωνα τὸν τρίποδα. ἁλιεῖς μισθῷ δίκτυον ἐν τῇ θαλάττῃ ἔῤῥιπτον, ἵνα τὸ ἀγρευθὲν εἴη τοῦ τὸν μισθὸν διδόντος αὐτοῖς. συμβεβήκει γοῦν ἀντὶ ἰχθύων τρίποδα χρυσοῦν περιλαβεῖν αὐτοὺς τῷ δικτύῳ. φιλονεικούντων οὖν τῶν τε ἁλιέων καὶ τοῦ μισθώσαντος, καὶ τῶν μὲν λεγόντων, ὡς οὐ τρίποδα πεπράκασιν, ἀλλ' ἰχθῦς, τοῦ δὲ ὡς πᾶν ὅ τι τύχοι· ἔχρησεν οὖν ὁ Ἀπόλλων, τῷ σοφῷ τοῦτον ἀνενεγκεῖν. ἀγαγόντες οὖν τοῦτον ἐπὶ τοὺς ἑπτὰ φιλοσόφους, ἐπεὶ ἀπηρνεῖτο εἷς ἕκαστος μὴ εἶναι σοφὸς, ἀνέθηκαν τῷ Ἀπόλλωνι εἰκότως· μάντις μὲν ὢν τοὺς τρεῖς χρόνους εἶδε, τά τ' ὄντα τά τ' ἐσόμενα πρό τ' ἐόντα.

11. Schol. Aristoph. Equ. 1016 (= 1 i):

περὶ δὲ τοῦ ἐν Δελφοῖς τρίποδος εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐν τοῖς εἰς τὸν Πλοῦτον λεχθέντων, οὐ χεῖρον καὶ τὰ παρὰ Πλουτάρχῳ ἱστορηθέντα παραλλήλων Σόλωνι κἀνταῦθα παραθέσθαι. τοὺς μὲν γὰρ ἁλιεῖς Κῴους, τοὺς δὲ τὸν βόλον πριαμένους ἐκ Μιλήτου ξένους ὑπάρξαι φησίν. τὸν δ᾽ ἀναφανέντα χρυσοῦν τρίπουν, Ἑλένην πλέουσαν ἐκ Τροίας αὐτόθι καταθεῖναι χρησμοῦ τινος ἀναμνησθεῖσαν παλαιοῦ. γενομένης δὲ τοῖς ξένοις ἄχρι πολέμου διαφορᾶς τὴν Πυθίαν ἀνελεῖν τῷ σοφωτάτῳ τὸν τρίπουν ἀποδοῦναι. ὅθεν πρῶτον μὲν πρὸς Θάλητα ἀπεστάλθαι, εἶτα πρὸς Βίαντα, τοῦ Θάλεω σοφώτερον αὐτὸν ἀποφήναντος. ἀπ᾽ ἐκείνου δ᾽ αὖθις εἰς ἕτερον ἀναπεμπόμενον, τέλος εἰς Θήβας ἐκ Μιλήτου κομισθέντα τῷ Ἰσμηνίῳ Ἀπόλλωνι, κατὰ δὲ Θεόφραστον τῷ ἐν Δελφοῖς καθιερῶσθαι. εἰς ὃν δὲ ὕστατον ἐπέμφθη, τινὲς μὲν Θαλῆν, τινὲς δὲ Βίαντα, εἰσὶ δ᾽ οἳ καὶ Σόλωνα ἱστορήκασι.
Legitur in editione Aldina, de qua cf. K. Zacher *Handschr. u. Klass. d. Aristophanesscholien* (annal. phil. suppl. XVI) 557 sqq. 723 sq.

Quas narrationes de praemii migratione traditas si percensueris, omnes fabellae formas praeter fabellas ab Androne, Eudoxo atque Euanthe[1]) (1 d), Daedalo Platonico[2]) atque Clearcho Solensi (1 e) narratas tripodis migrationem ad eum exitum deducere animadverteris, ut deo, sive Apollini Didymaeo vel Delphico sive Herculi Thebano ab eo sapienti, qui postremus acceperit, dedicetur. Nimirum hic fabellae exitus, quo adinvento in maiorem numinis gloriam fabellam excogitatam esse homines sentiebant (cf. infra p. 38, 1), semel inventus nullo modo a sequentibus scriptoribus neglegi poterat. Ergo, cum neque Andro neque Eudoxus et Clearchus de hoc exitu verba faciant, quamquam Eudoxus Apollinis Delphici, a quo Chilone rogante Mysonem sapientissimum virum designatum esse dicit, mentionem facit, certissimum mihi esse videtur, hos viros antiquissimam fabellae speciem tradere. Quod de Androne et Eudoxo etiam

[1]) Euanthes Milesius, ut Müllerus l. l. III p. 2 conicit, fortasse non diversus est ab Euanthe Samio, quem de Solone laudat Hermippus ap. Plut. Sol. 11. Ceterum nihil constat.

[2]) De Daedalo *τῷ Πλατωνικῷ* nihil scimus.

aliunde summa cum probabilitate concludi potest. Nam reliqui omnes auctores praeter hos duos in fabellam illos quinque tantum viros introducunt, quos omni aetate inter septem sapientes numeratos esse infra demonstrabitur. Sed Andro et Eudoxus alter Aristodemum alter Mysonem nominant, cui praemium adiudicatum sit; qui si eo demum tempore, quo Thales reliquique iam artissime cum hac fabella coniuncti erant, in eam illati essent, nullo modo intellegeretur, cur non potius Cleobulus et Periander, qui inde ab Aristotele in omnibus septem sapientium catalogis inveniuntur (cf. infra p. 28 sq.), nostram fabellam invasissent. Primordiis igitur fabellae procul dubio tribuendum, quod Aristodemus et Myso, viri postea paene ignoti, in hoc sapientiae certamen introducuntur. Iam ergo Andro et Eudoxus — nam Clearchus, qui tertius dedicationem ad deum factam ignorat, Eudoxo certe iunior, nunc in quaestionem non vocatur — in disceptationem veniunt, uter fabellam antiquiorem exhibeat. Atque omnes quidem uno excepto Androne scriptores, qui fabellam exhibent, per sapientium collegium praemium migrasse narrant, si praetermittimus Phanodicum (1 h et 2), qui certa de causa, quam infra (p. 45) explicabo, a Biante, qui primus tripodem acceperit, statim Herculi Thebano eum dedicari facit. Quam tripodis migrationem solus Andro ignorat, quod non solum ex Diogenis silentio colligitur, sed aliunde quoque demonstrari potest. Scimus enim ex Diog. L. I 119, Andronem de Pherecyde et Pythagora, quos inter septem sapientes ab eo non numeratos esse mox elucebit (cf. infra p. 25 sq.), egisse; infuisse autem haec Andronis in eius libro, qui inscribitur *τρίπους*, ex Euseb. praep. ev. X 3, 6 p. 535 Dind. (Frg. hist. gr. II p. 347 frg. 6) luculentissime apparet. Itaque si Andro cum tripodis fabella certum collegium septem sapientium coniunxisset, in libro *τρίπους* de Pherecyde et Pythagora non egisset: nunc autem, cum de his quoque viris egerit, Androni ille tripus, praemium sapientibus propositum, ad quemlibet virum sapientem quadrare, non cum constituto certo sapientium orbe coniunctus esse videtur; qua de causa illum librum, in quo de omnibus, quos nosset, sapientibus agere sibi proposuit, breviter *τρίπους* inscripsit, nihil aliud hoc verbo significans nisi hoc fere: cui debetur palma sapientiae? Meo igitur iure Andronem omnium auctorum

qui de tripode vel phiala fabellam excussisse traduntur, antiquissimum habeo, hoc est certe Eudoxo antiquiorem. Eundem vero progressus gradum eius fabella obtinere videtur atque Hellanici.

Nam qui Maeandrium ex Hellanico collegium suum exscripsisse conieci, idem Maeandrii de tripode fabellam a Callimacho traditam (1 b) ad Hellanicum rettulerim. Cum enim antiquissimus huius fabellae auctor, Andro, de cuius fonte mox dicam, de tripode sapientiae praemio narret, Maeandrius autem pateram hoc praemium fuisse, a Bathycle Arcade emissam, Eudoxus poculum a Croeso editum tradat, harum fabellarum, quas videlicet ex Andronis narratione ortas esse apte cogitari non potest, fontem requirenti mihi coniectura magnopere arridet haec, Maeandrii, cuius narratio Eudoxi simillima perhibetur, auctorem Hellanicum fuisse. Quam coniecturam etsi argumentis, quae nihil admittant dubitationis, adiuvare non possum, tamen ex iis quae infra (p. 22—25 et maxime p. 23, 1) exponam aliquantum probabilitatis adsecuturam esse confido.

Iam in eo est, ut de Maeandrii aetate accuratiora afferam. Ac primum quidem Muellerus (l. l. II p. 334) ex loco Diog. I 28 (*ταῦτα δὴ Καλλίμαχος ἐν τοῖς ἰάμβοις ἄλλως ἱστορεῖ, παρὰ Λεάνδρου λαβὼν τοῦ Μιλησίου*) suo iure efficit Maeandrium aut antiquiorem Callimacho aut aequalem fuisse. Deinde idem Maeandrii fragmento 12 (II p. 337 sq.) apud Athenaeum, quem sua hausisse ex Clearcho Muellerus conicit, nobis tradito commovetur, ut Maeandrium ipso Clearcho antiquiorem vel supparem aetate esse statuat; et adicit: „*Ne multo antiquiorem fuisse putemus, argumentum fragmenti 12, quo Peripateticorum industria indigitatur, videtur impedire*“. Contra Roeperus in Philol. III (1848) p. 29 et 30 Bohreno (l. l. p. 1) „*summa cum probabilitate*“ docuisse videtur, „*eum antiquioribus scriptoribus accensendum esse et scripsisse circa ol. 95 (400 a. Chr.)*“. Roeperus affert locum ex Clem. strom. VI 2 p. 752 Pott., quo loco hi auctores, qui Melesagoram exscripserint, enumerantur: Gorgias Leontinus, Eudemus Naxius (qui Hecataei aequalis aetate bellorum contra Persas gestorum degit) *καὶ ἐπὶ τούτοις* Bio Proconnesius, qui ex Cadmo Milesio, logographo, ut videtur, antiquissimo, sua deprompsit, Amphilochus, cuius aetatem igno-

ramus,[1]) Aristocles, de quo nihil constat, Leander noster, Anaximenes (scil. Lampsacenus), qui Alexandrum in Asiam comitatus est,[2]) Hellanicus, Thucydidis aequalis, Hecataeus, ille, ut puto, qui Aegyptum Ptolemaeo Lagi filio regnante visitavit, Androtio, Isocratis discipulus, qui contra Demosthenem dixit, Philochorus. Quo in catalogo rationem temporum non accurate observatam esse in aperto est. Quamquam Gorgias, Eudemus, Bio antiquioribus temporibus sunt adnumerandi, — sed ante Leandrum duo iam enumerantur, de quibus nihil certi scimus, Amphilochus et Aristocles, et sequitur eum Anaximenes, Alexandri aequalis; Androtio ante Hecataeum primi Ptolemaei aequalem vixit: quodsi antiquior significatur, hic ante Hellanicum transponendus erat; utique Hellanicus Anaximenem antecedere debebat.[3]) Itaque ex hoc catalogo nihil effici potest; quodsi Roeperus ex ea re, quod Callimachus Maeandrii narratione usus sit, de huius viri aetate aliquid concludere nobis licere putat, cum dicat: *denn es ist ebenso wenig wahrscheinlich, dass der gelehrte Dichter in solcher Sache nicht sollte der ältesten und beglaubigtsten Tradition gefolgt sein,* hoc argumento iusto audacius uti mihi videtur. Sed accedit ad dirimendam quaestionem locus Vitae Arateae (in Westermanni vitar. scriptoribus p. 60) ubi legitur: *συνήκμασε* (scil. Aratus) *δ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Αἰτωλῷ καὶ Καλλιμάχῳ καὶ Μενάνδρῳ* (sic liber Palatinus; cett. codd. exhibent: *μελαγχρίῳ, μελανχρίῳ,* unusque liber Parisinus A, cuius sinceritas a Maassio defenditur: *μελανδρίῳ*) *καὶ Φιλητᾷ.* Maxime illa quam exscripsi lectione *μελανδρίῳ* E. Maassius in Arateis (Philol. Unters. ed. Kiessling et Wilamowitz XII) p. 323 adducitur, ut Meinekii coniecturam, legendum esse *Μαιανδρίῳ,* „*aliquammultum stabiliri*" censeat, ob-

[1]) Concedo E. Schwartzio (apud Pauly-Wissowa I p. 1940) tantum ex catalogo nostro concludi posse, in Amphilochi aetate circumscribenda ultra saec. IV descendere non licere.

[2]) cf. Brzoska apud Pauly-Wissowa I p. 2086 sqq.

[3]) Ne coniectura quidem Roeperi, Anaximandrum pro tradito Anaximene supponendum esse, haec difficultas tollitur. Nam quem Roeperus intellegi vult Anaximander Milesius (scil. rerum scriptor Xenophontis et Ctesiae aequalis; cf E. Schwartz apud Pauly-Wissowa I p. 2085 sq.) ne ipse quidem Hellanici aequalis nominari potest, nedum aetate eum antecedat. Certe reicienda Roeperi coniectura.

stantibus, ut dicit, Westermanni lectioni *Μενάνδρῳ* et codicibus Matritensibus N 67 et 61 et Menandri comici tempore. Obstare tempus equidem non video, cum Menander ad maximum, ut videtur, quattuor annis maior Phileta Coo Arati magistro (cf. Susemihl l. l. I p. 286, 8), septem fere annis ante hunc obierit, Aratus autem ante Callimachum natus (anno fere 315; cf. Susemihl l. l. I p. 285, 6) tempore, quo Menander mortuus est, iam viginti quattuor annorum fuisse videatur. Sed recte Maassius „*non modo coaevos sed, quibuscum consuetudinem Aratus habuerit, sive in Co insula sive Athenis seu alibi, recenseri*" dicit. Itaque scriptura per libros iam dubia *Μενάνδρῳ* hac de causa removenda, quia Menander neque coaevus est Arati, ut Alexander Aetolus et Callimachus, qui enumerantur, neque ullam habuit cum eo consuetudinem, quam habuit Philetas multum ille quidem Aratum antecedens aetate. Atque cum scriptura libri Parisini A Meinekii coniecturam *Μαιανδρίῳ* me quoque iudice satis probabilem reddat, hic locus ad huius aetatem constituendam egregie nobis succurrit. Nam non inconsulto, ut puto, Maeandrius, familiaris nimirum Arati, ante Philetam ultimo loco nominatum positus est. Probabiliter igitur eum iuniorem Phileta, non multo seniorem Callimacho, circa annos 330—320 natum esse suspicabimur.

Necnon fabella eius a Callimacho ap. Diog. I 28 sq. tradita (1b) ad posteriorem aetatem spectat, cum dedicatio ad deum facta, quae apud Eudoxum (cf. supra p. 18) Maeandrio aetate longe priorem deest, apud Maeandrium legitur, ex Theophrasto (cf. infra p. 42) deprompta esse putanda sit. Quodsi Maeandrium in enarranda fabella Hellanicum secutum esse arbitror, multo quidem simpliciorem fuisse Hellanici narrationem, apud quem fabellam adeo amplificatam exspectare nullo modo licet, certum est. Ac dedicatio quidem illa, utpote quam apud Eudoxum nondum inveniamus, ab Hellanico certe abiudicanda est, et haec quoque quaestio digna mihi esse videtur, quae excutiatur, utrum Hellanicus iam de paterae migratione narrasse existimandus sit, an Maeandrius etiam hanc fabellae partem ex auctoribus illo posterioribus addiderit. Cum enim et in Andronis fabellae specie, omnium, ut vidimus, quae manifeste nobis traduntur, antiquissima, de Argivis, qui *ἆθλον ἀρετῆς τῷ σοφωτάτῳ τῶν Ἑλλήνων*

propositum Aristodemo addixerint, referatur, et Hellanicum aequalem, qui et ipse ex Peloponneso a Bathycle Arcade praemium edi facit, annales Argivos scripsisse constet, adduci facile quispiam potest, ut de eodem fonte ab utroque adhibito cogitet. Hellanicus igitur de patera, sapientiae praemio, si hanc fabellam recte ei vindicavi,[1]) in libro illo, qui inscriptus est *ἱέρειαι Ἥρας*

[1]) Qua fabella Hellanico attributa facile intellegitur, unde, cum ceteri de Croeso dicerent, qui praemium proposuisset, provenerit Maeandrii ille Bathycles Arcas. Quem ex regione Argolidis finitimae arcessitum in annalibus Argivis inventum esse apte cogitari potest (cf. adn. sq.). Atque mox ex traditis fabellae formis luculenter apparebit, re vera Bathyclem priorem fuisse praemii editorem, a quo postea demum ad Croesum scriptores aberrabant. Sed priusquam de hac re iudicemus, primum alia quaestio cum Bathyclis nomine coniuncta dirimenda est, utrum hic Arcas idem sit ac Bathycles Magnes, quem Apollinis Amyclaei sellam fabricatum esse ex Pausan. III 18, 6 discimus. Quem Magnetem una cum auro, quod Croesum Lacedaemoniis donasse Herodotus I 69 et Pausanias III 10, 10 narrant, Spartam a Lydorum rege missum esse Kleinius in *Archaeologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Oesterr.-Ungarn* IX p. 175 ex fabella, de qua res est, conclusit. Sed A. Furtwaenglerus *Meisterwerke d. Griech. Plast.* p. 696 vidit, cum Kleinii sententia pugnare ipsa testimonia. Comperimus enim ex Herodoto I 69, Lacedaemonios a Croeso petiisse, ut aurum sibi ad exornandam Apollinis Thornacensis imaginem venderet. Cum autem Theopompus in hoc *Πυθαεῖ* aurum non invenisset, in Apollinis Amyclaei facie invenisset, teste Athen. VI 232 A tradidit, ad huius potius decus Croesi donum adhibitum esse. Pausanias denique III 10, 10 Herodotum secutus ad Apollinem Thornacensem aurum Lacedaemonios petiisse narrat, idem Theopompi notae indulget, cum abusos eos esse auro ad Amyclaeum adiciat. Sed cur Lacedaemonii apud Croesum mentiti sint? Quid huius intererat, uter Apollo ornaretur? Cum Furtwaenglero facere non dubito, qui id quod Herodotus tradit, retinet neque quicquam fuisse Bathycli cum Thornacis Pythaeo atque Croesi auro censet. Neque minus iis assentior, quae sic dicit: *Die Erwägung, dass die Sorge für die Götterbilder selbst gewiss das Frühere, die für die besondere Ausschmückung des amyclaeischen durch den Thron das Spätere gewesen sein wird, spricht dafür, dass jene Schenkung des Crösus früher fiel als der Bau des Bathycles.* Probabilis igitur hodie quoque restat, ut Furtwaenglerus recte putat, Silligii illa prisca argumentatio (Brunn *Gesch. d. Griech. Künstl.* I 52sq., quem etiam Overbeck *Gesch. d. Griech. Plast.* I p. 86sq. sequitur): *Karien, wo Magnesia lag, ward von Alyattes oder Crösus dem lydischen Reiche unterworfen. Die Künstler von Magnesia, an deren Spitze Bathycles*

(τῆς Ἥρας), ἱέρειαι αἱ ἐν Ἄργει, ἱέρειαι (cf. Niese in Hermae vol. XXIII p. 86, 1) verba fecisse[1]) illamque fabellam ex anna-

stand, da eine Anzahl derselben mit ihm zu Amyklae arbeitete, fanden zunächst an dem kunstliebenden Hofe des Crösus noch hinlängliche Beschäftigung. Als aber Lydien von den Medern unterjocht wurde, wanderten viele Griechen teils nach Italien und Gallien, teils nach Griechenland selbst aus. Bei dem Verhältnisse des Crösus zu Lacedaemon hat es also nichts Auffälliges, wenn eine Schar Künstler sich dahin wendete, wo gerade damals die Kunst in Ansehn stand. Hunc igitur Bathyclem Magnetem, qui in Peloponnesum migravit, postea ab hominibus Arcadem factum esse, nihil habet offensionis, et facile de artifice narratio potuit oriri, pateram, quam ipse nimirum fabricatus esset, eum suis reliquisse. Quae patera mox praemium videbatur dignum, quod sapientissimo offerretur, neque necessaria erat „*die letzte Weihe*", de qua Kleinius verba facit aut obscuriora aut ineptiora. Hoc igitur unum restat verum, Bathyclem Magnetem eundem esse atque Arcada eamque narrationem esse antiquiorem, quae Bathyclem praemium relinquentem facit. Quod ex traditis fabellae formis dilucide apparet: nam quandoquidem Bathyclis cum Croeso conexus quidam in memoria haerebat, a Croeso Lydorum rege, qui cum septem sapientibus coniunctissimus ferebatur, illum pateram accepisse (non Croesum a Bathycle, ut Kleinius temere suspicatur) homines invenisse videntur. Quam narrationem, quamquam nullo veterum auctorum loco aperte traditur, tamen verisimillimum est latere in fabella prioris aetatis, qua Bathyclis nomen iam oblivione obrutum erat — dico fabellam Eudoxi (1 d). Hic enim tradit, *τῶν Κροίσου τινὰ φίλων λαβεῖν παρὰ τοῦ βασιλέως ποτήριον χρυσοῦν, ὅπως δῷ τῷ σοφωτάτῳ τῶν Ἑλλήνων.* Deinde plane exstincta est huius amici memoria in sequenti fabella Clearchi, qui Croesum ipsum pateram Pittaco misisse narrat, donec Callimachus ex Maeandrio priscam Hellanici narrationem amplificatam illam quidem redintegraret. Quid de Croeso ut rege Thulensi sit censendum, vide infra p. 43, 3.

[1]) De hoc Hellanici libro duo viri doctissimi inter se dissentiunt. Niese, qui in Hermae vol. XXIII p. 86—91 de hac re disputavit, cum Argis solum fere nomen libri coniunctum fuisse suspicatur, qui fabulas ad totam Graeciam pertinentes continuerit; contra Wilamowitzius *Aristoteles und Athen* I p. 281 sq. re vera annales Argolidis regionis in libro infuisse pro certo habet. Quodsi ex nostra Hellanici narratione de eius libri indole aliquid effici licet, maxime quidem fabulas, quae ad Argolidem regionem eique finitimas pertinerent, in hos libros receptas neque tamen alias a vulgari scientia illas quidem non remotiores, omnino repudiatas esse verisimile est. Nam et Bathycles ille Arcas, qui apud alios non invenitur, apud Hellanicum comparet, et Thaleti, homini illi quidem Milesio, sed apud omnes Graecos celeberrimo, praemium hic offertur.

libus sacerdotum Argivorum deprompsisse putandus est. Qui annales nimirum duas eiusdem fabellae species exhibuerunt, alteram Andronis, tripodem certaminis praemium sapientissimo Graecorum propositum esse ab Argivis, addictum esse Aristodemo,[1]) alteram Hellanici, Bathyclem quendam Arcada suis pateram reliquisse, quam *σοφῶν τῷ πρωτίστῳ* darent, accepisse eam Thaletem. Quod si verum est, Hellanicum praemii migrationem nondum adhibuisse certum videtur (cf. etiam adn. 1) — id quod eo minus mirum est, quod idem auctor etiam primordia conventus, si quidem tale quid memoriae tradidit, ad totum collegium nondum adhibuisse putandus est. Narravit igitur de collegio, de patera sapientiae praemio, fortasse de conventu, nihil horum coniunxit.

Collegii vero notitiam Andronem quoque habuisse scimus ex Schol. Pind. Isthm. II 17, ubi legitur: *Σπαρτιάτην δὲ Ἀριστόδημον ἐν τοῖς ἑπτὰ σοφοῖς ἀναγράφεται Ἄνδρων ὁ Ἐφέσιος* et ex Clem. Al. strom. I c. 29 p. 396 Pott.: *συνεχρόνισαν δὲ οἱ συγκαταλεγέντες σοφοὶ τῷ Θαλεῖ, ὥς φησιν Ἄνδρων ἐν τῷ Τρίποδι.* Cui collegio eum Pherecydem et Pythagoram non adscripsisse pro certo habeo. Nam minime probo, quae Bohren p. 30 et 31 de canone ab Androne constituto conicit, cum nulla alia causa prohibeatur, quominus ab Androne iam Pherecydem et Pythagoram collegio additos esse contendat, nisi ea, quod Andro l. l. eos qui una cum Thalete collegio illi adscripti essent, eodem vixisse tempore tradidit. Adducitur, ut hoc existimet, duobus locis Diog. I 119 et Euseb. praep. ev. X 3, 6 p. 535 Dind., ex quibus Andronem *ἐν τῷ Τρίποδι,* in quo libro de septem sapientibus egerit, etiam de Pherecyde et Pythagora eius discipulo narrasse constet (cf. supra p. 19). Sed apud Diog. I 119

[1]) Dubitari potest, num fabella sit haec Andronis narratio simplicissima; si quidem annales Argivos eam continuisse recte iudicamus, non est, cur sacerdotibus non credamus, Argivos olim sapientiae praemium proposuisse, quod Aristodemus obtinuisset. Hellanicus vero Andronis narrationem, quam late in ore hominum versatam esse probabile est, me iudice ita mutavit, ut praemium sapientissimo oblatum non fuisse tripodem ab Argivis propositum, sed pateram, quam, ut narrabatur (cf. supra p. 23, 1), praeclarus ille artifex reliquisset, sive haec fabella posterius, sive una cum illa Andronis in annales Argivos invasit.

legitur: *Ἄνδρων δ' ὁ Ἐφέσιος δύο φησὶ γεγονέναι Φερεκύδας Συρίους, τὸν μὲν ἀστρολόγον, τὸν δὲ θεολόγον* sqq. Quod cum diceret, videlicet Andronis interfuit, duos Pherecydes discernere. Itaque, si re vera unum ex iis inter septem sapientes numerasset, certe eum non tam *ἀστρολόγον* vel *θεολόγον*, quam unum de septem illis[1]) nominasset: quod cum non faciat, hunc locum meo iure in contrariam partem transducere posse mihi videor, cum affirmem, Pherecydem ab Androne collegio non adscriptum esse. Sed accedunt alia. Nam Dicaearchus tradit teste Diog. I 41, quattuor viros omnium veterum consensu in septem sapientibus numeratos esse, Thaletem, Biantem, Pittacum, Solonem, quibus, ut Bohren p. 25 recte dicit, Chilo accedit. Hi quinque viri, praeter Aristodemum et Mysonem soli cum fabella de tripode narrata cumque traditis illis tribus sententiis Delphicis *Γνῶθι σαυτόν, Μηδὲν ἄγαν, Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα*

[1]) *σοφιστὰς* ab eo septem nominatos esse tradit Aristid. or. 46 p. 407 Dind. (Frg. hist. gr. II 347 frg. 4); Dicaearchus apud Diog. I 40 illos *οὔτε σοφοὺς οὔτε φιλοσόφους.... γεγονέναι, συνετοὺς δέ τινας καὶ νομοθετικοὺς* tradit; cf. etiam Bohren l. l. p. 66. Quae nomina scriptores anteriores posteriores, qua quisque sapientes indole fuisse sibi finxerit, his addidisse R. Hirzelius l. l. II p. 134 sqq. sic recte exponit: *Als im fünften Jahrhundert die Sophistik Griechenland überflutet, müssen auch sie der neuen Weisheit dienen, ebenso wie sie bald nachher ein Hauch sokratischer Weisheit berührt und sie aus Weisen in solche, die nur nach Weisheit streben, aus σοφοὶ in φιλόσοφοι verwandelt. Rasch vollzog sich nun die weitere Metamorphose, die sie aus Männern des öffentlichen Lebens und der Praxis in lichtscheue Gelehrte und Theoretiker umschuf. Diese Metamorphose, die sich schon im Hippias Major ankündigt, blieb aber nicht ohne Rückschlag. Während noch Theophrast, wie es scheint, sich dieselbe zu Nutze machte, um bei der Gründung des peripatetischen Museion auf die Sieben Weisen als Vorbilder eines der Theorie gewidmeten Lebens hinzuweisen und ihren Thiasos* (cf. infra p. 30 sq.) *als das Muster des seinigen hinzustellen, nahm umgekehrt sein Mitschüler Dikaiarch sie für das von ihm vertretene Ideal eines praktischen Lebens in Anspruch, indem er durch die Nebel des Mythos hindurch auf ihr ursprüngliches historisches Wesen hinwies und sie den Zeitgenossen als lebenskluge Männer, namentlich als Politiker anpries.* Nam certe probo, quod sub textu (p. 137, 1) adicit: *Es wird doch wohl kein Zufall sein, dass diese Auffassung mit Dikaiarchs Lebensideal zusammentrifft, umsoweniger als wir dasselbe Zusammentreffen auch bei Theophrast beobachten.*

iidem soli (cf. infra p. 33) coniuncti, quorum summam prudentiam Herodotus iam, ut supra vidimus, fabellis praedicavit, inde a Platone apud omnes scriptores veteres in septem sapientibus habiti occurrunt neque fortuito factum est, ut fabella a Plutarcho De E apud Delphos 3 nobis tradita[1]) exoreretur. Itaque Bohren, quippe qui Andronis catalogum Platonis aetate posteriorem esse putet, hos imprimis viros quinque in Andronis canone infuisse utique conicere debebat. Sed nos quoque, qui Andronem aequalem fere Hellanici fuisse contendimus, cuius collegio hos quinque interfuisse probabile reddidisse nobis videamur (cf. p. 2—7), illos Andronis catalogo attribuendos esse existimamus. De sexto autem viro ab Androne collegio adnumerato res in aperto est, cum Schol. Pind. Isthm. II 17 tradat, Aristodemum Lacedaemonium ab eo in septem sapientibus habitum esse, et huic viro tripodem ut sapientissimo concessum esse Andro teste Diog. L. I 30 narret. Neque de septimo dubitatio admitti posse mihi videtur; nam Mysonem ipsis antiquioribus temporibus sapientibus adscriptum fuisse etiam Bohrenus arbitratur allato Hipponactis testimonio ap. Diog. L. perhibito:

Καὶ Μύσων, ὃν Ὠπόλλων
ἀνεῖπεν ἀνδρῶν σωφρονέστατον πάντων[2]).

Necnon ex fabella de tripode narrata ipsam antiquiorem aetatem respicere Mysonis ut sapientis mentionem iam supra conclusi (p. 19 sq.). Itaque equidem existimo ab Androne horum septem

---

[1]) Plutarchus narrat „*sapientes istos numero fuisse quinque, Chilonem, Thaletem, Solonem, Biantem, Pittacum. Tum Cleobulum Lindiorum et Periandrum Corinthiorum tyrannum, quamquam virtutis sapientiaeque expertes, tamen propter potentiam et vim in numerum sapientium se ingessisse. Quod moleste ferentes ipsos quinque Delphos convenisse litteramque eam, quae ordine quinta est et numero quinque significat, deo dedicasse, testantes se quinque esse, et sextum septimumque ut nihil ad se pertinentes repudiare*“ (Bohren p. 25 sq.).

[2]) Recte R. Hirzel l. l. II p. 133, 1 ten Brinkii, qui hunc versum Callimacho attribuere mavult, argumentationem reicit, cum dicat: „*'Varia illius fabellae exornatio Hippocratis aetate est posterior', wie ten Brink sagt, mag richtig sein* (certe verum est), *trifft aber hier nicht zu, da der angeführte Vers eine Ausschmückung der Fabel von den Sieben Weisen noch garnicht voraussetzt, sondern lediglich Apollons Erklärung über Mysons σωφροσύνη enthält*“.

virorum collegium traditum esse: Thaletis, Biantis, Pittaci, Solonis, Chilonis, Aristodemi, Mysonis.

Ac fabellam quidem de praemio homini sapientissimo, oblato, unde provenisse crediderim, modo dixi: qua in re Andronem eodem cum Hellanico fonte usum, in collegii fictione, si quid recti de eius origine supra vidi (cf. p. 6 sqq.), ab hoc pendere necessarium est. Andronem excipit Plato, qui in Protag. p. 343 A primus plenum nobis collegium perhibet horum virorum: Thaletis, Pittaci, Biantis, Solonis Cleobuli, Mysonis, Chilonis; pro Aristodemo, de quo nihil ei notum fuisse putandum est, Cleobulum Lindium, sibi, ut videtur, notiorem, inseruit. Quem, ut puto, retinentem Ephorum Mysonis loco Anacharsidem illum septimum perhibere ex Diog. I 41 discimus; adductum eum esse, ut hoc faceret, narratione sua de conventu nonnullorum sapientium, quibus Anacharsis ex Herodoti historiis depromptus interfuerit (cf. supra p. 9 sq.), facile est intellectu. Denique Diogenes L. I 99 testis nobis est, ab Aristotele Periandrum, tyrannum Corinthium, inter septem numeratum esse.[1]) Hic igitur auctor Demetrii Phalerei fuit, cuius canonem hunc fuisse ap. Stob. flor. III 172 p. 111 sqq. Wachsmuth-Hense legimus: Thaletem, Biantem, Pittacum, Solonem, Chilonem, Cleobulum, Periandrum. Qua causa Aristoteles adductus sit, ut pro Mysone Periandrum insereret, apparet. Thales (vide locos Herodoti supra p. 4, 2 citatos) enim, Bias (cf. supra p. 4 sq.), Solo, Chilo (cf. p. 4, 1 et Busolt l. l. I p. 704 sq.) fabellis prae-

[1]) De Periandro Ambraciae tyranno septem sapientibus adscripto recte disputat Busolt I 645: *Aber noch Platon und Ephorus haben Periandros nicht zu den 7 Weisen gerechnet, wie es dann Aristoteles und Demetrius von Phaleron thaten ... Den Widerspruch in der Ueberlieferung suchten dann Spätere vielfach in ähnlicher Weise zu lösen, wie die chronologische Schwierigkeit inbezug auf Lykurgos. Wie man den Olympienstifter von dem Gesetzgeber trennte, so meinte man, dass der Weise nicht der blutige Tyrann gewesen sein könnte und identifizierte ersteren mit dem gleichnamigen Fürsten von Ambrakia, einem Neffen des Tyrannen* (sic Neanth. Cyz., Sotio, Heraclid. Lemb., Pamphila apud Diog. I 98 sq.). Diodorus IX 6 Mysonem dicit insertum esse pro Periandro, quem exclusissent *διὰ τὸ τύραννον γεγονέναι πικρόν*: coniectura illa quidem non vera, cum Myso a Periandro loco suo demotus sit.

dicabantur homines inter cives suos praestantissimi; Pittacus, Cleobulus tyranni exstiterunt patriae suae: ad quos viros Periander haud dubie melius quadrare ei visus est quam Myso ille, ignotus fere homo, ex vico ignobili oriundus. Quem canonem posteriore aetate omnes secutos esse, iam Bohren p. 26 exposuit, apud quem conferas locos scriptorum huc pertinentes; vide etiam Brunconem in Actis Semin. Philol. Erlang. vol. III p. 310 et 322. Ex quo omnium posteriorum consensu concluserim, magnam illam sententiarum fluctuationem[1]) in Hermippi, Hippoboti cett. catalogis inventam ante collegium ab Aristotele constitutum maximam quidem partem ponendam esse. Incipit igitur illa collegii fictio, ut vidimus, ab Hellanico; deinde aliquantum temporis fabella viguisse et cum studio exculta esse videtur, Aristoteles vero quaestionis finem fecit posterioribus. Sed quamquam complures Graeciae regiones honorem viri ad collegium illustre praebendi appetebant,[2]) tamen, cum memoria illorum quinque sapientium etiam aliis fabellis — dico fabellam de tripode vel phiala narratam, de sententiis Delphicis, fabellas Herodoteas — defenderetur, neminem umquam eorum ex collegio remotum esse puto. At de occupando sexto et septimo collegii loco, de quibus, cum ad complendum septem virorum numerum Hellanicus et qui eum sequebantur ex ipsorum arbitrio duos adderent, ab initio res incerta erat, certamen illud ortum est. Qui auctores praeter illos, quos modo enumeravi, in hoc certamen descenderint, nescimus; verisimile autem est, non omnes viros, qui ab auctoribus propositi occurunt, etiam certo collegio insertos esse.

Fabella, quam tractavi, de collegio narrata ex Herodoteis narrationibus derivata est; hinc conventus quoque sapientium et convivia, quae ferebantur, initium cepisse ea re ostenditur, quod primum convivium nonnullorum sapientium, de quo traditur, ab Ephoro illud testibus Diog. I 40 et Diod. IX 26 et 27

---

[1]) Novi occurrunt a Dicaearcho ap. Diog. I 41 nominatus Pamphilus, ab Hermippo ibid. I 42 enumerati Acusilaus, Pherecydes, Pythagoras, Lasus, Anaxagoras, ab Hippoboto eodem loco allati Orpheus, Linus, Epicharmus, ap. Diog. I 13 Pisistratus; cf. Bohren p. 28—33.

[2]) cf. R. Hirzel l. l. II p. 183sq.

enarratum[1]), Sardibus fuisse fingitur.[2]) Ab eodem Herodoto originem ducere notam Diog. I 40, quae de septem sapientium in Panionio[3]) conventu tradit, recte concludit Bohren p. 64, qui affert fabellam illam ab Herodoto I 170 traditam consilii a Biante vel Thalete Ionibus in Panionio congregatis dati. Ut persaepe evenit (cf. p. 8 et 35), ab singulis viris ad universos septem hic conventus locus transiit: ut autem Stettiner p. 4, 4 ex epistula sapientibus a Periandro data, quae eorum convivium Sardibus habitum commemorat, post Ephorum etiam alios scriptores hoc excussisse, recte, ut puto, concludit, ita in hac quoque sola Diogenis nota narrationes complures latere verisimile est. Deinde Plato eodem loco, quo septem illorum catalogum perhibet (Protag. p. 343 A), eos cunctos Delphos convenisse et tres illas sententias deo dedicasse narrat: hic primum de totius collegii conventu audimus. Ad quem conventus locum fingendum sententias templo Apollinis Delphici inscriptas Platonem invitasse, infra demonstrabo (cf. p. 34 sq.). Convivii vero illius ab Ephoro traditi inventio ad exornandum alliciebat Graecos. Ad nos pervenit integer Plutarchi commentarius de septem sapientium convivio, quod fuit Corinthi apud Periandrum.[4]) Sed quaero, quisnam primus de hoc conventus loco cogitaverit. Nam ad ipsum Plutarchum eum referendum esse non crediderim. Tradit autem Theophrastus Peripateticus teste Athen. XI p. 463 C: *ἐποιοῦντο δὲ καὶ οἱ ἑπτὰ καλούμενοι σοφοὶ συμποτικὰς ὁμιλίας.* Cum igitur Ephorus de septem omnium convivio nondum narrasse putandus sit, ab aliis ante Theophastum — res per se probabilis — haec fabella amplificata esse videtur. Nonne igitur ultro se offert coniectura, ab Aristotele ipso, qui Periandrum septimum catalogo inseruit, septem sapientium collegium apud Periandrum sodalem convenisse memoriae traditum esse? Deinde vero Peripatetici, cum de compluribus conventuum vel conviviorum locis traderentur narrationes, eo progressi sunt, ut sapientes saepius

---

[1]) De quo cf. E. Schwartzii notam apud Pauly-Wissowa II 460.

[2]) Huc pertinet epistula ad septem sapientes a Periandro data (Diog. I 99; cf. Stettiner l. l. p. 4, 4).

[3]) De hoc cf. Busolt l. l. I p. 317.

[4]) De quo egit Hirzel l. l. II p. 137—148.

ad convivia congregatos esse probabile eis videretur.[1]) Quod ex impf. ἐποιοῦντο loci illius Theophrastei ab Athenaeo traditi sine dubio evadit. De qua Peripateticorum persuasione R. Hirzel l. l. p. 136, 1 optime dicit: *Wenigstens hat Theophrast sie sich als einen Thiasos vorgestellt: das ist die einfachste Deutung der bei Athen. XI p. 463 C aus seiner Schrift περὶ μέθης (fr. 120 W.) citierten Worte, die ihnen schon Bernhardy, Gr. Lg. I S. 342 gegeben hat. (Auch Plutarch Conviv. VII Sap. 2 p. 148 A kennt wiederholte Symposien der Sieben.) Hiermit stimmen die Vorstellungen anderer Peripatetiker überein.* Idem quid sibi velit nota Diogenis I 22 egregie explicat, cum dicat: *Wenn Demetrios von Phaleron, der Schüler Theophrast's, die Proklamierung ihrer Weisheit in einem und demselben Jahr, dem des Archon Damasias (Diels Abh. d. Berl. Ak. 1885 S. 11ff.), erfolgen lässt (Diog. L. I 22), so liegt dieser sonderbaren Angabe kaum ein anderer Gedanke zu Grunde, als dass der Thiasos auch sein Stiftungsjahr gehabt haben müsse. Um die Wahl dieses Jahres zu erklären dient, dass Solon damals, als er der Versuchung widerstand, sich zum Tyrannen auszurufen (Diels a. a. O. S. 13), die höchste Probe der Weisheit gegeben hatte (Plutarch Conv. VII Sap. 2 p. 147 C), dass Thales zu derselben Zeit die berühmte Sonnenfinsternis voraussagte (Diels a. a. O. 11, 2) und dass der στεφανίτης ἀγὼν in Delphi erneuert wurde, mit einem solchen Anlass aber die feierliche Verkündigung der Sieben als der Weisesten leicht verbunden gedacht werden konnte.* Singula vero talia convivia diserte descripta esse putaverim. Nam cum Plutarchum et in aliis libris (in vita Lycurgi, Solonis, Demosthenis, cf. Susemihl, l. l. I p. 494, 14) et in convivio septem sapientium Hermippo[2]) fonte

[1]) Eiusdem „*scholae sectatores conventus epulasque*" egisse, „*reges praetores patronos haud raro ad convivia litteratos clientes*" invitasse Lehrs De Arist. stud. Hom. p. 212 dicit sub textu adnotans: „*hinc fluxit persuasio septem sapientes non convenisse tantum, sed convivantes confabulatos esse*". De convivio, ut vidimus, prius cogitabatur. — Hirzelius l. l. II p. 138 dicit: *Durch die Vergleichung mit den Sophisten, vollends seit der Constituierung zur Tafelrunde, zum Thiasos, war auch die Vorstellung nicht bloss eines, sondern wiederholter Symposien gegeben.*

[2]) Hermippus (cf. Susemihl l. l. I p. 492—495, fragmenta in Frg.

effusius usum esse constet, me iudice veri non absimile est, Hermippum ex Theophrasto[1]) narrationem de collegii convivio apud Periandrum habito sumpsisse. Quod autem de Periandro dicebatur, etiam ad Cypselum patrem translatum est. Itaque Archetimus Syracusanus[2]) ὁμιλίαν αὐτῶν ἀναγέγραφε παρὰ Κυψέλῳ, ᾗ καὶ αὐτός φησι περιτυχεῖν (Diog. I 40). Sed fabellam de conventu quoque a Platone narratam, mutatam illam quidem, apud Plutarchum legimus, dico fabellam illam de E apud Delphos (cf. supra p. 27, 1), quae alibi non invenitur.[3])

Usque ad Aristotelis aetatem fabellam de septem sapientium canone fictam deduxi, ultra quem fabellam ipsam auctoribus non iam cordi fuisse ostendisse mihi videor. Tacui adhuc de sententiarum illa farragine, quibus inde a Demetrio Phalereo septem sapientium nomina praefixa sunt. De quibus diserte egit G. Brunco in Act. Sem. Phil. Erlang. III (1884) p. 299—383. Cum fabellis septem sapientium memoriam sustentantibus nihil est his sententiis[4]); sed quaero, quomodo factum sit, ut ad septem illos permulta haec dicta referrentur. De qua re aliquid concludi potest ex fabellis cum tribus illis sententiis con-

---

hist. gr. III, 35—54) quattuor ad minimum libros περὶ τῶν ἑπτὰ σοφῶν (cf. frg. 20. Susemihl l. l. I p. 492, 9) scripsit. Ex quibus libris ad nos pervenerunt catalogus ille septemdecim virorum (Diog. I 42) et notae de Thalete, Solone, Periandro, Mysone, Chilone. Nos vero praeter convivium, de quo modo dixi, nonnulla deprehendimus, quae de Pittaco (cf. infra p. 41 adn.), de Anacharsidis cum Mysone conexu (cf. infra p. 39), praecipue de tripode (cf. p. 51) tradidit.

[1]) Catalogum librorum Theophrasti, quem apud Diog. L. V 42—50 invenimus, ab Hermippo ducendum esse evicit Usener Analecta Theophrastea, Lipsiae 1858 (cf. Susemihl l. l. I 494, 11).

[2]) Utrum Archetimus aetate quae dicitur Alexandrina an postea degerit, diiudicari non potest; cf. E. Schwartz apud Pauly-Wissowa II 460. De conexu, quem inter Archetimi et Plutarchi convivia indagasse Hirzelius sibi visus sit, cf. hunc l. l. II p. 138, 4.

[3]) De qua vide, quae Hirzel l. l. p. 146, 4 dicit.

[4]) Quamquam hoc illud dictum anteriore aetate sapienti ita attributum esse videtur, ut cum eius moribus consentiret vel dilucide eos ostenderet. Sic Pittacum ad edendam priscam illam sententiam, quam iam Simonides noverat (cf. supra p. 4) sua, ipsius vita invitatum esse homines, ut suspicor, in tradendo dicto sentiebant.

iunctis: *Γνῶθι σαυτόν, Μηδὲν ἄγαν, Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα*[1]), quas Brunco, ipse quidem hanc quaestionem movens, „*quomodo Graeci paulatim finxerint haec praecepta a VII sapientibus enuntiata esse*" in appendice p. 383—397 tractavit. Cum reliquarum sententiarum plurimae ex arbitrio sapientibus attributae sint, has tres praecipuum locum tenere iam ex hac re efficitur, quod non tribuuntur nisi illis quinque, quos per fabellam de tripode narratam memoriae tradi videmus.[2]) Brunco enim p. 386 statuit, illud *Γνῶθι σαυτὸν* adscribi Chiloni[3]), Thaleti, Soloni, Bianti, Pittaco (huic uno eoque incerto loco), *Μηδὲν ἄγαν* Chiloni, Soloni, Pittaco, *Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα* Chiloni, Thaleti, Bianti (huic uno loco). Idem ex ea re, quod Cleobuli vel Periandri haec praecepta esse nemo scriptor dicit, de minore horum sapientium auctoritate recte concludit, si quidem vox auctoritatis recte intellegitur. Nam cum dicta illa prisca esse inter omnes auctores constaret iidemque de sexto et septimo loco, cui viro esset attribuendus, inter se certarent, has sententias ad illos tantum referebant, de quibus collegii sodalibus dubitatio non admittebatur; simile quid evenit in fabella de tripode vel patera tradita (cf. supra p. 19). Originem vero harum sententiarum non ducendam esse de sapientibus iam Brunco p. 383 recte dicit, cum vetustissimi auctores, qui illas sententias proferant aut significent, eas septem sapientibus deberi non commemorent. Quos auctores Brunco affert, arbitratus ab oraculo Apollinis haec praecepta edita esse. Sed ne deus quidem praeceptorum auctor ab eisdem scriptoribus significatur; itaque Brunconis coniectura nullo vetere testimonio adiuvatur. Unde re vera haec dicta, quae multo ante septem sapientium aetatem templo Delphico inscripta erant[4]), orta sint, difficillimum est dictu: age

[1]) De huius sententiae verbis cf. Brunco p. 395.

[2]) De Aristodemo et Mysone praeter hos cum illa fabella coniunctis cf. supra p. 19.

[3]) Nomina sapientium in hunc ordinem se redegisse Brunco dicit, „*ut quo vetustior scriptor singulis sapientibus singula praecepta Delphica attribueret, eo priore loco eos proferret*".

[4]) cf. Ferd. Schultze in Philol. XXIV 196. Brunco l. l. p. 383 sq. Quamquam fabella de E apud Delphos Plutarchea, qua Schultzius argumento utitur, nihil effici potest, tamen Aristotelis testimonium (Porphyr. apud Stob. flor. III c. 21, 26 p. 579 Wachsmuth-Hense = Aristot.

vero videamus, quid de eorum auctore primum homines finxerint. Iam exeunte quinto saeculo de auctore quaesitum esse edocet nos Schol. Eurip. Hippol. 264, qui Critiam Lacedaemonio Chiloni dictum *Μηδὲν ἄγαν* attribuisse (cf. supra p. 3, 3) refert. Quod non vere traditum esse a scholiasta Brunco p. 384 adn. 35 contendit, cum Pindarus, quem ipsum quoque Brunco ad hanc sententiam refert (cf. supra p. 3, 3), nomen certi auctoris non proferat illudque dictum Ephorus et Aristoteles demum Chiloni adscribant: haec quidem postrema causa iusto debilior est neque illa altera quicquam efficere licebat Brunconi, qui verba *καὶ Πίνδαρος* cum enuntiato antecedente coniungit. Quod etsi ego non facio, tamen a Critia Chilonem pro auctore dicti, de quo res est, habitum esse mihi constat. Nam optime adiuvatur haec scholiastae nota, cum — id quod etiam Brunco p. 386 vidit — ipsi vetustissimi ceterorum auctorum Chilonem fuisse, qui praecepta edidisset, tradant. Neque equidem Platonem cum leg. XI p. 923 A praeceptum *Γνῶθι σαυτὸν* nominet *τὸ τῆς Πυθίας γράμμα* Pythiam dictum edidisse, sed plane idem his verbis significare voluisse existimo atque illis *τὸ ἐν Δελφοῖς γράμμα,* quibus is qui Anterast. 138 A scripsit usus est. Itaque Plato secum ipse non pugnat, cum Protag. p. 343 B tradat: *οὗτοι* (septem sapientes) *καὶ κοινῇ ξυνελθόντες ἀπαρχὴν τῆς σοφίας ἀνέθεσαν τῷ Ἀπόλλωνι εἰς τὸν νεὼν τὸν ἐν Δελφοῖς, γράψαντες ταῦτα, ἃ δὴ πάντες ὑμνοῦσι, Γνῶθι σαυτὸν καὶ Μηδὲν ἄγαν.* Quodsi Critiae praeceptum *Γνῶθι σαυτὸν* illis duobus *Μηδὲν ἄγαν* et *Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα,* quae ad communem vitae usum pertinent, antiquius et profundius esse videtur, cum Plato Charmid. 164 D de illo dicat: *καὶ ξυμφέρομαι τῷ ἐν Δελφοῖς ἀναθέντι τὸ τοιοῦτον γράμμα* (sc. *Γνῶθι σαυτὸν*). *καὶ γὰρ τοῦτο οὕτω μοι δοκεῖ τὸ γράμμα ἀνακεῖσθαι, ὡς δὴ πρόσρησις οὖσα τοῦ θεοῦ τῶν εἰσιόντων ἀντὶ τοῦ χαῖρε* et paulo inferius (165 A) . . . *ὃ δή μοι δοκοῦσιν παθεῖν καὶ οἱ τὰ ὕστερον γράμματα ἀναθέντες, τό τε Μηδὲν ἄγαν καὶ τὸ Ἐγγύη πάρα δ' ἄτη . . . εἰθ' ἵνα δὴ καὶ σφεῖς μηδὲν ἧττον συμβουλὰς χρησίμους ἀναθεῖεν, ταῦτα*

---

frg. 3 p. 25 Teubn.: *εἴτε καὶ πρὸ Χείλωνος ἦν ἔτι ἀνάγραπτον ἐν τῷ ἱδρυθέντι νεῷ μετὰ τὸν πτέρινόν τε καὶ χαλκοῦν, καθάπερ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας εἴρηκεν*) non est neglegendum.

γράψαντες ἀνέθεσαν, conferas cum hoc discrimine, quae Aristoteles de harum sententiarum origine tradit (p. 37). Etiam hoc loco Platonem de homine, qui praecepta invenerit, non de deo cogitare videmus. Cum autem toti collegio sententias fabella tribuat, aperte dicit (Protag. 343 A): *οὗτοι πάντες ζηλωταὶ καὶ ἐρασταὶ καὶ μαθηταὶ ἦσαν τῆς Λακεδαιμονίων παιδείας;* nam ei maxime cum Lacedaemoniorum nomine acuminis virtutem coniunctam visam esse ex eis apparet, quae paulo antea (342 D) Socratem facit dicentem: *εἰ γὰρ ἐθέλει τις Λακεδαιμονίων τῷ φαυλοτάτῳ συγγενέσθαι, τὰ μὲν πολλὰ ἐν τοῖς λόγοις εὑρήσει αὐτὸν φαῦλόν τινα φαινόμενον, ἔπειτα, ὅπου ἂν τύχῃ τῶν λεγομένων, ἐνέβαλεν ῥῆμα ἄξιον λόγου βραχὺ καὶ συνεστραμμένον ὥσπερ δεινὸς ἀκοντιστής, ὥστε φαίνεσθαι τὸν προσδιαλεγόμενον παιδὸς μηδὲν βελτίω.* Quod vero Brunco, utpote qui ad deum haec praecepta reducere maluerit, sententiam suam adiuvat hisce verbis (p. 385): *„quamquam haec praecepta Apollini ipsi debebantur, tamen facillime fieri potuit, ut a VII sapientibus inscripta esse putarentur, praesertim quos cum Apolline Delphico coniunctissimos Graeci fingerent"*, videlicet cogitat, ut Bohren p. 60[1]), quem citat, de fabella illa de tripode narrata. Sed Platonis aetate in hanc fabellam deus, cui a postremo sapientium ut omnium facile sapientissimo praemium mitteretur, nondum invaserat; nam hanc dedicationem ab Eudoxi narratione afuisse supra vidimus. Non igitur a deo, sed a Chilone Lacedaemonio ad collegium sententiae illae transierunt. Itaque quod in excolenda collegii constituti narratione accidisse ostendi (cf. supra p. 8; etiam p. 30), idem hic nobis occurrit: quae anteriore aetate uni sapienti viro adscribebantur, postea, cum singulorum memoria obsolesceret, ad totum collegium delata sunt. Hirzelii igitur sententia dicentis: *Zunächst* (significat aetatem, qua sophistae in Graecia nondum florebant, alteram nimirum saeculi sexti, priorem saeculi quinti partem) *natürlich sind sie Repräsentanten der Weisheit des Volkes und verwalten dessen Sprichwörterschatz, verkünden*

---

[1]) Hic aperte dicit: *„facillime fieri potuit, ut ab ipsis septem sapientibus eas inscriptas esse narraretur, praesertim cum eos cum Apolline artissime coniunctos sibi cogitasse Graecos fabula, quae de tripode ferebatur, doceat".*

daneben aber auch als edelsten Kern desselben die Weisheit des delphischen Gottes (l. l. II 134), vera non est. Nam cum Delphica dicta quarti demum saeculi priore parte septem viris attributa sint, aetate demum posteriore sapientium nomina dictorum collectionibus (cf. infra p. 37) praefixa sunt. Quodsi Bergk l. l. II 412 dicit: *Charaktervolle Männer, welche damals als Gesetzgeber, Regenten oder sonst im öffentlichen Leben thätig waren, hatten diese Aufgabe deutlich begriffen und suchten nun, indem sie sehr wohl erkannten, dass selbst die beste Gesetzgebung unzulänglich sei, durch eine gesunde Moral auf das Volk einzuwirken. Dazu erschienen ihnen kurze Denksprüche als das geeignetste Mittel, wie ja seit alters diese Spruchweisheit bei den Hellenen hochgeschätzt wurde. Es sind praktische Lebensregeln, die einen klar-verständigen Geist atmen und von scharfer Beobachtung zeugen; in bündigster Form zusammengefasst, haften diese Sittensprüche leicht im Gedächtnis; sie wurden daher bald Eigentum der ganzen Nation und erhielten das Andenken jener verdienten Männer bei der Nachwelt. Mit Recht wurden jene vor allen andern Weise genannt*, et p. 414 veri non dissimile esse putat, ex his sententiis septem numero fictionem septem sapientium collegii fluxisse, coniecturae sunt, quae a vero valde dissentiunt. Atque tria quidem illa dicta in narratione, quae Platonis aetati proxima esse videtur, ad eundem virum cuncta deferebantur, de quo primo auctore homines narraverant. Nam fabellam illam apud Diod. IX 9, 1 perhibitam, Chilonem Delphos profectum columnae inscripsisse tria illa praecepta, ex Ephoro haustam esse cum Bruncone (p. 385) arbitror. Busolt enim, cum l. l. II p. 60, 1 in prima libri IX parte non semper, sed saepius cum Hermippo a Diogene Laertio aliis aperte laudato vel ibi latente Diodorum congruere animadvertat, hunc sua deprompsisse probabiliter putat ex auctore, qui Hermippo suo arbitrio usus interdum ab eo differat; sed quaero, num hic auctor ex suo ipsius ingenio Hermippum correxerit. Quod hoc loco, cum Hermippus (Bekker, Anecdota graec. I 233, 13) de eunucho Delphico narraverit, a quo dictum *Γνῶθι σαυτὸν* editum et templo Apollinis inscriptum esset, non fecit; nam fabellam tradit certe Hermippo antiquiorem. Videtur requisivisse fontem antiquiorem, cum Hermippi narra-

tioni satis absurdae fidem abrogaret. Itaque Ephorum, qui etiam in enarrando septem sapientium convivio Diodori auctor fuit, latere existimem;[1] hic igitur Critiae narrationem ex Platonica illa amplificavit. Aristoteles demum (Clem. Al. strom. I 14, 60 p. 351 Pott. = Aristot. frg. 3 p. 25 Teubn.) gravioris dicti *Γνῶθι σαυτὸν* deum[2]) esse auctorem tradit atque duo tantum illa dicta, quae restabant, cum Ephoro Chiloni vindicat, *Μηδὲν ἄγαν* in artis rhetoricae l. II c. 12 p. 1389 b 4, *Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα* in fragmento a Clem. Alex. strom. I 14, 61 servato (frg. 4 p. 26 Teubn.). Fabellae denique de editore sententiae *Γνῶθι σαυτὸν* aut Chilone aut deo coniunctae apparent apud Clearchum Solensem, qui testibus Stob. flor. III c. 21, 12 p. 558 sq. Wachsmuth-Hense: *οἱ πολλοὶ δὲ Χείλωνος εἶναι τὸ ἀπόφθεγμα, Κλέαρχος δὲ ὑπὸ τοῦ θεοῦ λεχθῆναι Χείλωνι* (idem Porphyr. ap. Stob. flor. III c. 21, 26 p. 579 Wachsmuth-Hense) et Apostolio VI, 42 (Frg. hist. gr. II 317 frg. 44 c) Chiloni *τὸ ἄριστον ἀνθρώποις μαθεῖν πυνθανομένῳ* (sic Porphyr. apud Stobaeum) pronuntiatum esse a deo illud *Γνῶθι σαυτὸν* tradidit.[3]) De fabellis eandem rem respicientibus paulisper mutatis cf. Brunco p. 318 sq. Postea autem, quandoquidem dictorum collectiones editae erant, inter quinque sapientes, de quibus saepius iam dixi, hae quoque sententiae distributae sunt. Locos huc spectantes accurate Brunco collegit, idem collectiones p. 299—383 diligenter tractavit: unde ad nostram quidem quaestionem nihil iam redundat.

Iam in eo est, ut fabellam de tripode narratam a primordiis, de quibus dixi, ad posteriora tempora deducam. Andronem et Hellanicum antiquissimam fabellae formam praebere, cum de migratione nondum cogitaverint, ostendi. Quid igitur de migratione censebimus? Quo modo eam ortam esse arbitrabimur? Cum Hellanici quidem narratio quae fuerit aperte traditum non

[1]) cf. etiam Klueber l. l. p. 7. Stettiner l. l. p. 12 sq.

[2]) cf. Cicero de leg. I 58: *cuius praecepti* (sc. *Γνῶθι σαυτόν*) *tanta vis et tanta sententia est, ut ea non homini cuipiam, sed Delphico deo tribueretur.*

[3]) Aristagoras Milesius, qui non multo iunior Platone fuisse videtur (sic Steph. Byz. s. *Γυναικόπολις*; cf. E. Schwartz apud Pauly-Wissowa II 849 sq.), *τοῦτον τὸν τόπον* (sc. *τὴν βραχυλογίαν*) *Χειλώνειον καλεῖ* (Diog. L. I 72).

sit, Andronis fabella succurrat ad demonstrandum, qua ratione factum sit, ut illo tripodis certamine sapientes ex omnibus Graeciae regionibus arcessiti paulatim congregati sint. Angustioribus loci finibus Andronis narratio cingitur: Argivi praemium proponunt, vir Lacedaemonius primus accipit, viro Lacedaemonio nimirum libenter conceditur. Sed quinam sapientissimus esset admodum incerta res et difficilis diiudicatu videbatur. Itaque sententiarum quaedam diversitas iam in Andronis fabella indicari videtur, apud quem Aristodemus pro sapientissimo iudicatus praemium concedit (*παραχωρῆσαι*) Chiloni; qua diversitate latius grassante et ad totum collegium adhibita migrationem illam, quae iam apud Eudoxum extat, exortam esse consentaneum est.[1]) Sed cum Andronem collegium nosse, migrationem ignorare sciamus, collegii illius inventionem non ex migratione tripodis provenisse certum est; sed hae duae inventiones et septem sapientium collegii et tripodis viro sapientia praestantissimo donandi initio separatim perhibitae tertium auctorem, qui hominum dissensionem respiceret neque quenquam sapientium neglegere vellet, invitasse videntur ad eas coniungendas. Hic auctor fortasse Eudoxus fuit.

Eudoxi vero et Euanthis narratio (1 d) haec est: *τῶν Κροίσου τινὰ φίλων λαβεῖν παρὰ τοῦ βασιλέως ποτήριον χρυσοῦν, ὅπως δῷ τῷ σοφωτάτῳ τῶν Ἑλλήνων· τὸν δὲ δοῦναι Θαλῇ. καὶ περιελθεῖν εἰς Χείλωνα, ὃν πυνθάνεσθαι*

---

[1]) Quod Bohren l. l. p. 55 dicit: „*Celebratur igitur horum virorum modestia, cum se quisque eorum sapientiae praemio indignum existimet*“, equidem hoc sensu migrationem inventam esse minime credo, etsi posteriores auctores in tradenda narratione tale quid sensisse aperte legimus. Sic Valer. Max. IV 1 ext. 7 fabellam his verbis instruit: „*huius viri* (sc. Pittaci) *mentio fit, ut de septem sapientium moderatione referam*“ et migratio a Plutarcho Solon. 4 *διὰ πάντων ἀνακύκλησις καὶ ἀνθύπειξις μετ᾽ εὐμενείας φιλοτίμου γινομένη* nominatur. Hirzelii autem sententia: *Wenigstens scheint mir dies* (sc. septem illos praemio nemini concesso Socratica mente sese non *σοφοὺς*, sed *φιλοσόφους* esse confiteri) *der Grundgedanke der Erzählung vom Dreifuss und ihrer Varianten zu sein*, ita est corrigenda, ut Theophrasti demum aetate (cf. p. 42) fabella in hunc sensum amplificata esse putanda sit. Theophrastus enim eodem sensu, quo Aristoteles magister dictum *Γνῶθι σαυτὸν* profundius visum (cf. p. 37) ipsi deo tribuendum duxerat, sapientiae praemium deo deberi fabella professus est. Sed cf. infra p. 42, 2.

τοῦ Πυθίου τίς αὐτοῦ σοφώτερος· καὶ τὸν ἀνειπεῖν Μύσωνα, περὶ οὗ λέξομεν· περὶ αὐτοῦ δὴ τόδε ἀνεῖπεν ὁ Πύθιος·

Οἰταιόν τινά φημι Μύσων' ἐνὶ Χηνὶ γενέσθαι
Σοῦ μᾶλλον πραπίδεσσιν ἀρηρότα πευκαλίμῃσιν.

ὁ δ' ἐρωτήσας ἦν Ἀνάχαρσις. Qui versus ex Hipponactis loco (Diog. I 107) supra laudato:

καὶ Μύσων, ὃν Ὡπόλλων
Ἀνεῖπεν ἀνδρῶν σωφρονέστατον πάντων

perbene fluere potuerunt; sed inepte a Diogene hoc loco addita haec sunt: ὁ δ' ἐρωτήσας ἦν Ἀνάχαρσις, quae verba ad diversam eiusdem fabellae speciem pertinent. Teste enim Diog. L. I 106 Sosicrates,[1]) quocum consentit Diodorus IX 5, 2 (idem respicit Pausan. I 22, 8), narrat, Anacharsidem φρονοῦντα ἐπὶ σοφίᾳ μέγα (sic Diodorus) ex Pythia quaesivisse, εἴ τις αὐτοῦ σοφώτερος εἴη (Sosicr.) vel τίς ἐστιν αὐτοῦ τῶν Ἑλλήνων σοφώτερος (Diod.). Respondendi gratia editum esse illud oraculum modo citatum. Quo sensu haec fabella excogitata sit, Diodori verbis φρονοῦντα ἐπὶ σοφίᾳ μέγα manifeste indicatur: ideo, cum satis mirum sit Chilonem, unum de praestantissimis, aperte Mysone sapientia inferiorem iudicari, Anacharsidem vero et Mysonem inter eos fuisse constet, de quibus incerta res erat, uter collegio esset attribuendus, pro certo habeo hanc fabellam ante compositam Eudoxi narrationem notam fuisse. Fictam autem eam esse ab aliquo Platonis sectatore, Eudoxi aequali, contra Ephorum, qui teste Diog. L. I 41 pro Mysone Anacharsidem collegio intulerat, verisimile est; fortasse eum locus Hipponactis (cf. p. 27, 2) ad excogitandam hanc narrationem invitavit, quo Ephorum refutare posse sibi videbatur. Atque Eudoxus quidem Platonicus cum nostra fabella eam coniungendo narrationis acumen delevit. Recepta autem esse videtur ab Hermippo, ex quo Sosicrates et Diodorus eam deprompserunt. — Postea vero plura de Anacharsidis et Mysonis conexu fingebantur; ita narrat Sosicrates Rhodius apud Diog. I 106: Πολυπραγμονήσαντα δὲ ἐλθεῖν (sc. Anacharsidem) εἰς τὴν κώμην καὶ εὑρεῖν αὐτὸν θέρους ἐχέτλην ἀρότρῳ προσαρμόττοντα, καὶ εἰπεῖν· „ἀλλ', ὦ Μύσων, οὐχ

---

[1]) Vixit post Hermippum, quem laudat in libro Διαδοχαί (Susemihl l. l. I. 506).

ὥρα νῦν ἀρότρου". „καὶ μάλα, εἶπεν, ὥστε ἐπισκευάζειν"; quam fabellam paulisper mutatam de Chilone et Mysone, qui viri ex Eudoxi narratione arcessiti esse putandi sunt, perhibet Plutarchus in Aetiis Roman. 84. Afferenda denique est narratio Maximi Tyrii diss. XXX 1, quae Anacharsidem ad Mysonem devertentem huiusque sapientiam admirantem facit.

Paulum commutatam exhibent Eudoxi et Euanthis fabellam Daedalus atque Clearchus Solensis, qui phialam a Croeso missam esse Pittaco et deinde migrasse tradunt (1e). De phiala iam dixerat Hellanicus; Croesum, doni editorem, et migrationem Clearchus ex Eudoxo sumpsit; Pittacus vero apud hunc unum auctorem primus, qui phialam acceperit, nominatus ipsi Clearcho attribuendus est. Pittacum cum Croeso iam Herodotus I 27 coniunxerat, quem sequitur Diod. IX 25. Qui conexus aliis fabellis, quae Pittaci integritatem celebrabant, iam a Clearcho exornatus esse videtur. Legimus enim apud Diod. IX 12, 2, Croesum adhortatum esse Pittacum, ut ex aerario demeret quantum vellet, hunc autem repudiasse hisce verbis: καὶ νῦν ἔχειν, ὧν ἤθελε διπλάσια, et interrogatum a Croeso, quid illis verbis significare vellet, respondisse, ὡς τελευτήσαντος ἄπαιδος ἀδελφοῦ κεκληρονομηκὼς οὐσίαν εἴη τὴν ἴσην ἧπερ εἶχεν, ἣν οὐχ ἡδέως προσειληφέναι. Cum idem exhibeant Plutarchus De frat. am. 12 et Diog. L. I 75 (cf. etiam Diog. L. I 81: litterae a Pittaco ad Croesum datae), de Hermippo ut horum auctore cogitandum videtur (cf. infra p. 51). Cum autem in una Clearchi de phiala fabella Pittaco a Croeso patera mittatur, fortasse etiam huius de pecunia Pittaco a Croeso oblata narrationis auctor iam Clearchus censendus est. Nam Hermippum Clearcho fonte usum esse Wilamowitz in Hermae vol. XXV p. 225 sqq., ubi de cantilena illa molari agitur, probabiliter docuit.[1])

[1]) Huius cantilenae molaris (Plut. Sept. sap. conv. 14):

Ἄλει μύλα ἄλει·
Καὶ γὰρ Πιττακὸς ἄλει μεγάλας
Μυτιλάνας βασιλεύων

hanc historiam Wilamowitz exstruxit: verbis ἄλει (impf.) et βασιλεὺς demonstrari, multo post Pittaci aetatem canticum ortum esse; suspicatur, Clearchum Solensem Peripateticum, quem hac de Pittaci consuetudine narrasse ex Diog. L. I 81 (τούτῳ γυμνασία ἦν σῖτον ἀλεῖν, ὥς φησι Κλέαρχος ο φιλόσοφος) scimus, ipsum ab aliquo condiscipulorum Ere-

Hellanici fabellam, Bathyclem quendam pateram suis reliquisse et mandasse, ut praestantissimo sapientium viro, τῶν

siorum — Eresum oppidum de nostro Plutarchi loco Wilamowitzius arcessit — hanc cantilenam auditam memoriae tradidisse, Diogenem vero et Plutarchum ex Hermippo sua sumpsisse, cuius auctor noster Clearchus fuerit. Quod autem Pittacum molendi operi favere Clearchus tradit, non magni facit Wilamowitzius, cum ipsi Clearcho, talium corporis exercitationum sectatori, hoc tribuendum existimet. Receptum vero esse hoc in librum saeculo secundo p. Chr. n. celebrem *περὶ εὐτελείας*, similem illum quidem libro *περὶ τρυφῆς* vel alteram partem huius libri ab Athenaeo Aeliano aliis exscripti. In quo libro etiam cantilenam fuisse; quod etsi ex Aeliani verbis (Var. hist. VII 4) *ἦν δέ τι ᾆσμα ἐπιμύλιον οὕτω καλούμενον* effici non possit, tamen demonstrari loco Clem. Al. Paedag. III 10 p. 284 Pott.: *ἀλλὰ γὰρ μικροῦ δεῖν ἔλαθέν με εἰπεῖν ὁ Πίτταχος ἐκεῖνος, ὅτι ἤληθεν ὁ Μυτιληναίων βασιλεὺς ἐνεργῷ γυμνασίῳ χρώμενος*, ubi appareant verba cantilenae nostrae. Athenaeus autem tradit XIV 618 D: *ἱμαῖος ἡ ἐπιμύλιος καλουμένη, ἣν παρὰ τοὺς ἀλέτους ᾖδον, ἴσως ἀπὸ τῆς ἱμαλίδος.* — Quod de re ipsa, quae cantico continetur, Wilamowitzius dicit, hic exscripserim: *„Es liegt auf der Hand, dass sich die Eresierinnen mit ihrem erlauchten Kollegen von der Mühle über ihre schwere Arbeit trösten, dieser aber in das Renommée gekommen ist, im μυλὼν gearbeitet zu haben, weil seine hochadligen Feinde ihm seine niedere Herkunft vorwarfen; unleugbar führt er auch einen thrakischen Namen. Gewiss ist es für das Fortleben der geschichtlichen Erinnerung charakteristisch, dass noch fast zwei Jahrhunderte nach der letzten grossen Zeit Mytilenes der Hochmut des Adels seinen Stempel auf das Gedächtnis des Aesymneten Pittacus drückte, der doch gleichzeitig selbst zu einem Könige gleich den Penthiliden geworden war. Und es ist auch positiv belehrend, dass in Eresos sein Name im Volksmund fortlebte: Mytilene's Vorherrschaft über die aeolischen Städte (ausser Methymna) zeigt sich darin, wie ja auch Sappho, aus eresischem Adel stammend, in Mytilene's vornehmer Gesellschaft gleichberechtigt dasteht; nur wissen wir Genaueres über die Formen dieser Vorherrschaft zur Zeit noch nicht, deren Zusammenbruch den Sturz des Aeolertums bedeutet.“* — Necnon Clearchi, ut videtur, et certe Hermippi illa quoque narratio de Pittaco a Diod. IX 12, 1 tradita fuit, quae et ipsa eius integritatem laudibus effert, Pittacum terrae, quam pugna singulari (cf. etiam Plut. De Herod. mal. 15; Praecepta ger. rei publ. 27. Diog. I 75) Mytilenaeis expugnasset, dimidiam partem sibi a civibus suis oblatam repudiasse, cum diceret: *τὸ ἴσον ἐστὶ τοῦ πλείονος πλεῖον.* Quam Hermippi narrationem vix mutatam exhibet etiam Sosicrates apud Diog. I 75, cum per errorem ex fabella de Pittaco et Croeso narrata hoc dictum narrationi adfigat: *τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς πλεῖον.* Denique narrationem apud Diod. IX 12, 3 et Diog. I 76 (Heraclitus nescio quis laudatur; cf. Busolt l. l. II p. 60, 1:

σοφῶν τῷ κρατίστῳ, daretur, datum esse Thaleti, Maeandrius amplificavit migratione ex Eudoxo addita; quam ex Eudoxo sumptam esse a Maeandrio, hinc sequitur, quod inter auctores Maeandrio priores praeter Hellanicum unus Eudoxus invenitur, qui de Thalete primo, qui acceperit praemium, rettulerit (cf. tab. I). quo conexu deprehenso ne hoc quidem fortasse casui tribuendum est, quod hi soli, Maeandrius [1]) et Eudoxus, Chilonem in migrationem nominatim intulisse traduntur. Quod autem Thaletem pateram iterum exceptam *τῷ Διδυμαίῳ Ἀπόλλωνι* concessisse Maeandrius narrat, exitus ille a Theophrasto primo, ut iam dixi, fabellae affixus redit paulisper mutatus. Maeandrium secutus est Callimachus [2]) teste Diog. I 28 sq. Et consentiunt cum Diogenis narratione cetera Callimachi fragmenta huc pertinentia, quae legimus in Schneideri Callimacheis vol. II frg. 94. 96 (p. 259—261) et 89 (p. 254); ex Phoenicis Colophonii [3]) quoque

Hermippus liebte alles Mögliche zu zitieren) traditam Pittacum Alcaeum poëtam, quem cepisset, demisisse, cum diceret: *συγγνώμη τιμωρίας αἱρετωτέρα* (*κρείσσων* Diog.), quam cum Busoltio l. l. II p. 60, 1 Hermippo tribuo, ad Clearchum reduxerim. Omnibus his fabellis Clearchus Pittaci mores summis laudibus effert; ideo mirum non est, quod ei primo pateram concedi facit. — Ex fabella illa de Pittaco et Alcaeo narrata fluxit alia posterior, a Pamphila teste Diog. I 76 tradita, quae redolet Hermippum. Ubi Tyrrhaeus, Pittaci filius, a fabro Cumano in taberna tonsoris securi occisus esse fertur, Cumanos dedidisse, qui interfecisset, Pittaco; quem cum verbis *συγγνώμη μετανοίας κρείσσων* eum dimisisse.

[1]) Quamquam Diogenes l. l. nomina non affert; sed Callimachi fragmentum 89 (Schneider Call. II p. 254):

Σόλων· ἐκεῖνος δ' ὡς Χίλων' ἀπέστειλεν,

quod Scheider bene ita restituit: Thales Athenas *φιάλην* misit, nam ibi ei

[*εἶδετ' ἀξιώτερος δῶρον*]
Σόλων· ἐκεῖνος δ' ὡς Χίλων' ἀπέστειλεν,

etiam ad Maeandrium pertinet.

[2]) Qui cum Thaletem pateram iterum acceptam his verbis magni animi plenis

Θαλῆς με τῷ μεδεῦντι Νειλέω δήμου
Δίδωσι, τοῦτο δὶς λαβὼν ἀριστεῖον

Apollini misisse narret, sententiae aliquid aufert fabellae (cf. supra p. 38, 1), quanti faceret ipsius eruditionem professus (Hirzel l. l. II p. 135, 1).

[3]) Vixisse ante Theocritum putandus est, neque tamen ante Alexandrinam, quae nominatur, aetatem; cf. Susemihl l. l. I 229.

iambis huc pertinere videtur locus, qui apud Athen. XI 495 D invenitur, Thaletem primum pateram accepisse; breviter rem perstringit Plutarchus Conv. sept. sap. 13. Idem in Solone 4 dicit: *ταῦτα μὲν ὑπὸ πλειόνων τεθρύληται, πλὴν ὅτι τὸ δῶρον ἀντὶ τοῦ τρίποδος οἱ μὲν φιάλην ὑπὸ Κροίσου πεμφθεῖσαν, οἱ δὲ ποτήριον Βαθυκλέους ἀπολιπόντος εἶναι λέγουσιν*, attribuitque Croeso, ut Clearchus, pateram, poculum Bathycli.[1]) Tandem afferendum est parvum additamentum Eleusidis cuiusdam, de quo praeterea nihil scimus, *ἐν τῷ περὶ Ἀχιλλέως* et Alexandri Myndii[2]) *ἐν ἐννάτῳ Μυθικῶν*, qui teste Diog. I 29 narrant, Bathyclis filium Thyrionem fuisse, qui pateram circumportasset.

In omnibus fabellae formis, quae homine editore — dico de Bathycle aut Croeso — praemium migrasse narrant, poculum vel pateram hoc praemium esse animadvertimus; ac certe ne hoc quidem fortuito factum est, sed ostenditur, quam accurate scriptores traditas fabellae formas observaverint: quandoquidem Hellanicus Bathyclem pateram edidisse narraverat, nemo inventus est posteriorum, quin et ipse ad certum hominem hoc praemium (pateram vel poculum) referret, cum tripus ille, praemium cum altera nimirum scriptorum serie coniunctum, nusquam homini ut editori attribueretur.[3]) Ac postremum quidem, qui alteri illi

---

[1]) Vix opus est commemorare, facile scriptores, cum patera poculumque res simillimae essent, dubitare potuisse, utram harum Bathycli, utram Croeso attribuerent.

[2]) Qui vixit ante Ptolemaeum Chennum, a quo semel citatur (ap. Phot. bibl. cod. 190, 147^b 23 sqq.) et post Iubam regis anno 46 a. Chr. n. a Romanis superati filium, cuius libro *Λιβυκὰ* usus est, ergo ante medium primum p. Chr. n. saeculum; Callimachum ab eo exscriptum esse constat; cf. Susemihl l. l. p. 851. M. Wellmann apud Pauly-Wissowa I 1459 sq.

[3]) Quod Kleinius l. l. p. 175 nostram fabellam esse narrationem de rege Thulensi mutatam affirmat, longe reicienda haec coniectura debilissima, de qua multa verba non faciam. Patera vel poculum in omnibus narrationibus a certo homine eduntur neque umquam in mari inveniuntur, vel eo demerguntur: ubicumque vero de mari narratur, tripus praemium est. Quomodo igitur tripodis inventio fragmentum ad illas de poculo narrationes accomodandum nominare liceat, equidem non assequor. Accedit, quod tripus, de cuius inventione primum narrabatur, inscriptus fuisse ferebatur *τῷ σοφῷ* (p. 44). Fabella igitur de

fabellae speciei faverit, Callimachum inveniri vidimus; tum vero tripus florentibus adhuc fabellis de poculo vel patera narratis, ex narrationibus quibusdam antiquissimam fabellam sequentibus arcessitus, apud scriptores omnes, qui sequuntur, non iam ab alio sapientiae praemio demotus totam fabellae speciem mutavit. Nam non iam certus homo praemium edit, sed hoc una cum patera (vel poculo) removeri animadvertimus. Nova inventa sunt; excogitabat quispiam, in mari tripodem esse inventum. At tripus ille Andronis cui deberetur Argivi, qui id certaminis praemium proposuerant, constituerant; poculum vel pateram quis acciperet ille edixerat, qui emisit; idcirco, ut hoc in hac nova quoque fabellae forma exprimeretur, homines fingebant, verba *τῷ σοφῷ* illi tripodi inscripta fuisse. Manifeste ita enarratam invenimus fabellam a primo Phanodico [1]) apud Diog. I 31, tripodem aeneum, qui inscriptus fuisset *τῷ σοφῷ,* in mari Atheniensi inventum Bianti missum esse, qui (Diog. I 83) Herculi Thebano eum dedicaverit, cum ipse a Thebanis, qui coloniam Prienen misissent, originem duceret. Iam vero post Andronem reliqui omnes Thaletem primum, qui tripodem vel phialam acceperit, nominant praeter Clearchum, qui Pittaco, ut vidimus, hunc locum dedit, et duos viros, Phanodicum illum atque — Theophrastum, quem e Plut. Sol. 4 hoc narrasse scimus: *πρῶτον μὲν εἰς Πριήνην Βίαντι τὸν τρίποδα πεμφθῆναι, δεύτερον δ' ἐπὶ Μίλητον Θαλῇ, Βίαντος ἀποπέμψαντος· οὕτω δὲ διὰ πάντων πάλιν εἰς Βίαντα περιελθεῖν, τέλος δὲ εἰς Δελφοὺς ἀποσταλῆναι.* Cum igitur et apud utrumque Bias primus nominetur et Theophrastus quoque iam paterae vel poculi loco tripodem Andronis denuo in fabellam inferat, Phanodiceae narrationis priorem partem etiam Theophrasteam fuisse statuere non dubito. Phanodicum ergo a Theophrasto pendere certum est; sed confundit cum eius narratione aliam de Biante fabellam, cum teste Diog. I 82 sq. (cf. I 31) sic referat: inventum esse in

---

sapientiae praemio narrata Kleinius paucis verbis pessime abusus est; eidem simile quid evenisse in restituenda Apollinis Amyclaei sella ex Furtwaenglero l. l. p. 695 sqq. disco.

[1]) De quo vide Susemihl l. l. II p. 395 adn. 279 d; qui fortasse, quae fuit Boeckhii sententia, peculiarem librum de septem sapientibus scripsit; cf. etiam Bohren p. 19.

mari prope Athenas tripodem aeneum, cui inscriptum fuisset „sapienti“; Biantem autem, qui olim de puellis Messeniis optime meritus esset, cum eas bello captas redemisset et educasset et dote addita patribus (sic) remisisset, patre (sic) petente ab Atheniensium concilio tripodem accepisse, quem Herculi Thebano consecrasset. Ibidem (Diog. I 82) paulo commutata narratio refertur Satyri, qui puellas ipsas in Atheniensium concilio dicentes et a Biante Apollini tripodem dedicari facit. Deinde idem fere narrat Diod. IX 13, 1 sq., apud quem qui tripodem inveniunt non Athenienses sunt, sed Messenii piscatores: fortasse haec erat prior quaedam fabellae species; utrum cum hac narratione Theophrastea artius cohaeserit an cum illa Phanodici diiudicari non potest. Qua fabella de Biantis humanitate immixta ipse Bias ita primas partes agere iussus est, ut Phanodicus migratione ex memoria delapsa illum statim deo tripodem dedicasse narraret, nisi quod dixerit quispiam Theophrasti narrationem, utpote quae primum, qui tripodem accepisset, et ultimum, qui deo eum dedicasset, Biantem afferat, neglecta migratione non satis accurate a Phanodico et Satyro redditam esse. Fortasse hae duae causae, et quod apud Theophrastum Bias et primus et ultimus refertur, et quod nova fabella inserta ille etiam magis praevalebat, ad declarandam rem sine dubio satis miram, cum omissa migratione acumine quodam fabella privetur, adducendae sunt.

Sed accedit alia quaestio cum his fabellae de tripode auctoribus coniuncta. Quod enim apud Clearchum Pittaco primo praemium offertur, apud Theophrastum et Phanodicum Bianti, conexum horum quoque auctorum, cum ceteri omnes Thaletem primum nominent, deprehendere mihi videor; nam Bias et Pittacus saepissime in fabellis confunduntur. Herodotus enim I 27 de Biante et Pittaco eandem colloquii, de quo dixi, cum Croeso habiti narrationem ferri dicit. Cum autem Heraclitus ὁ δυσάρεστος apud Diog. I 88 Bianti cives suos agrum dedicasse tradat, qui appellatus esset τὸ Τευτάμειον, Plutarchus de Herod. malign. 15 Pittacum Phrynone superato tantum agri ipsi a civibus suis oblati, per quantum spatii iaculum mittere potuisset, accepisse narrat; quem agrum appellatum esse τὸ Πιττάκειον; similia de ἄγρῳ Πιττακείῳ refert Diogenes L. I 75. Deinde Plutarchus sept. sap. conv. 10 eandem de Pittaco et Alyatte

fabellam laudat, quam de Biante Diog. L. I 83 exhibet immixta insuper fabella de Thrasybulo et Alyatte apud Herodotum I 21 sq. narrata. Denique hic afferendi sunt loci Plutarchi De garr. 8 et Comment. in Hesiod. frg. 41 Dübner, ubi, cum Amasis ad Pittacum victimam misisset, ex quo *τὸ κάλλιστον ἅμα καὶ χείριστον* demeret, hic linguam desecasse narratur, et Sept. sap. conv. 2, quo loco Bianti idem adscribitur. Itaque, ut Maeandrii, Eudoxi, Callimachi de patera vel poculo narrationes, in quibus Thaleti primo praemium donatur, ad Hellanicum reduxi, Theophrasti fabellam, quae de tripode invento agit, nescio quo modo cum altero illo fonte antiquissimo — fabellam dico Andronis — coniunctam esse statuo: nam cum auctores Hellanico usi Thaletem celeberrimum retinerent, Aristodemi loco parum noti ab auctoribus, qui hanc narrationem exceperunt, Pittacus vel Bias suppositus est. Quos auctores secutus est Theophrastus, qui fabellis ab Hellanico oriundis commotus esse videtur, ut Thaletem in migratione secundum fuisse diserte narraret; ex eisdem auctoribus Clearchus Pittacum suum (cf. supra p. 41 sq. adn.) sibi deprompsit. Posteriores vero, qui de invento tripode narrabant, Thaletem ex altera illa scriptorum serie arcessitum ab alio demoveri non iam passi sunt. At tamen in horum migratione vestigia narrationum Theophrasti cett. manifesta inveniuntur, cum apud Valerium Maximum IV, 1 ext. 7, quem formam fabellae paenultimam tradidisse mox videbimus, in migratione Bias secundo loco nominetur, Pittacus tertio, apud Plut. Sol. 4, qui ultimam praestat speciem nostrae fabellae, secundus Bias afferatur (cf. tab. I).

Itaque Hellanico et Callimacho, Androne et Theophrasto ea aetas circumscribitur, qua duae illae fabellae species de tripode et de patera vel poculo narratae de principatu contendebant; quarum illa obsoluit, haec, ut mox elucebit, vicit, idonea visa, quae etiam magis exornaretur.

Iam Phanodicus et Diodori IX 13, 1 sq. auctor postremi occurrunt, qui ab initio manifeste expressum tripodis circummittendi finem *τῷ σοφῷ* perhibent: quomodo factum sit, ut hic tripus amitteretur, edocet nos locus Diog. L. I 31, ubi legimus: *ἔνιοι δέ φασιν ὑπὸ Περιάνδρου Θρασυβούλῳ πλοῖον ἔμφορτον ἀποσταλῆναι· τοῦ δὲ περὶ τὴν Κῴαν θάλασσαν ναυαγή-*

σαντος, ὕστερον εὑρεθῆναι πρός τινων ἁλιέων τὸν τρίποδα. Quam nonnullorum narrationem Phanodico posteriorem esse apparet, quippe quae explicare velit, quomodo tripus in mari inventus eo demersus sit. Ad quem finem advocatur familiaris ille conexus Periandri et Thrasybuli. Tradidit enim de horum necessitudine iam Herodotus (I 20), Periandrum illi id, quod ab oraculo Alyatti, regi Lydorum, qui Thrasybulo bellum intulerat, responsum esset, per nuntios indicasse, ut huius rei rationem haberet. Atque alia quoque de his viris fabella apud Herodotum iam extat V 92, Periandrum, cum ad tyrannidem pervenisset, ad Thrasybulum misisse, qui consilia de arte regnandi ab eo peterent; hunc autem ne uno quidem verbo nuntios edocuisse, sed cum per campum cum eis migraret, summum quemque culmum manu decerpsisse; neque fugisse Periandrum, cum nuntii nihil se referre posse rati reverterentur, quid ille significare voluisset. Eandem fabellam respicit Plut. Sept. sap. conv. 2, deinde diserte narratur a Dionys. Hal. ant. IV 56 et invenitur ap. Diog. L. I 100. Aristoteles, Pol. V (VIII) 8, 7 p. 1311a 20—22 et III 8, 3 p. 1284a 26—33 commutavit personas, cum Thrasybulum[1]) nuntios mittentem facit Periandro. — Facile igitur fieri poterat, ut in nostra quoque fabella exornanda mutuus ille usus horum virorum respiceretur.

Sed mutata hunc in modum fabella non iam apte de inscriptione poterat dici, cum tripodi Thrasybulo a Periandro designato per se nihil esset cum sapientiae praemio in medium proposito. Qua re factum est, ut hac nonnullorum mutatione illata de nova ratione cogitaretur, qua tripus sine inscriptione in mari repertus sapientissimo posset apte addici. Succurrit deus ipse, qui rogaretur; quo autem probabiliorem redderent causam dei rogandi, iniecerunt narrationem litis de tripode exortae, qualis, ut puto, alicubi inveniebatur. Itaque pervenimus ad narrationem (1a), quam Diog. L. I 27 sqq. in vulgus notam fuisse

---

[1]) Quis consilium dederit, in aperto est; nam ipsum nomen Θρασύβουλος ad componendam fabellam homines invitasse extra dubitationem stare videtur. — Aristoteles, qui inter Septem illos Periandrum primum numeravit, consilium nimirum huic tribuere maluit, quam Thrasybulo. Quid Aristoteles de eius tyrrannide cogitarit, de hac re cf. Busolt l. l. I p. 647 sq.

dicit (*τὰ δὲ περὶ τὸν τρίποδα φανερά*) et quae eadem fere extat in fragmentis Diod. IX 3, 1 et 3, apud Valer. Max. IV 1 ext. 7, Schol. Aristoph. Plut. 9. Narrat Diogenes iuvenes Ionicos a piscatoribus Milesiis iactum retis emisse; sed captum esse tripodem et controversia, utrorum esset, orta Delphos missum esse, ut oraculum consuleretur. Deum respondisse:

Ἔκγονε Μιλήτου, τρίποδος πέρι Φοῖβον ἐρωτᾷς;
Τίς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτου τρίποδ' αὐδῶ.

Violentia quadam hanc controversiam ad iuris quaestionem pertinentem cum fabella nostra coniunctam esse nemo negabit: nam id quod oraculum consulentibus a deo respondendum erat, ut notus fabellae finis evaderet, nihil attinet ad litem apte dirimendam. Maxime conspicitur haec litis et responsi discrepantia apud illos scriptores, qui utrosque litigantes vindicias suas certis causis adiuvantes faciunt, id quod legimus ap. Schol. Aristoph. l. l.: *ἐφιλονείκουν οὖν περὶ αὐτοῦ, οἱ μὲν ἁλιεῖς, ὡς ἰχθῦς πεπράκασιν, οὐ τρίποδα· οἱ δὲ ἀγοράσαντες ἔλεγον, ὡς πᾶν τὸ ἀνιὸν καὶ πᾶν ὅ τι τύχοι ὠνήσαντο* et ap. Valer. Max. l. l.: *Extracta deinde magni ponderis aurea Delphica mensa orta controversia est, illis piscium se capturam vendidisse affirmantibus, hoc fortunam ductus emisse dicente.* Constat igitur, exorta iam illa fabellae specie, quam *ἔνιοι* apud Diog. L. l. narrant, narrationem apud Diog. I 27 sq. traditam esse excogitatam. Fuisse autem Milesios, qui ita refecerunt fabellam, ex verbis, quibus Diogenes I 27 narrationem suam instituit, discimus hisce: *τὰ δὲ περὶ τὸν τρίποδα φανερά, τὸν ..... διαπεμφθέντα τοῖς σοφοῖς ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Μιλησίων.* Thales enim Milesius fabellis illis ab Hellanico ducendis, ut vidimus, celebrabatur; sed accepisse praemium vir doctus ferebatur a Bathycle, deinde a Croeso, et ne Maeandrius quidem, quamvis ipse Milesius, Hellanici narrationem sequi dubitaverat. Deinde vero Milesii honorem doni civi suo illustrissimo propter egregiam sapientiam oblati ipsi quoque appetebant, ad quem finem nimirum recentissima fabella de tripode non iam inscripto perhibita usi sunt adinventa narratione, qua quomodo in ipsorum manus tripus incidisset, declarare enitebantur.

Sed hac quoque narratione sine dubio iuniorem invenimus nobis traditam a Diog. L. I 32 sq. (1 i), ubi haec extant: tripodem,

quem Vulcanus fabricatus esset, Pelopi datum esse donum nuptiale, qui Menelao eum reliquisset. Quem tripodem ab Alexandro una cum Helena ablatum ab hac in mare Coum deiectum esse dicente ὅτι περιμάχητος ἔσται. Postea retis iactum Lebedios a piscatoribus emisse, tripodem esse captum; lite exorta Lebedios, cum a Cois, ad quos piscatoribus accusatis rem detulissent, nihil impetrassent, Miletum ad oppidum principale confugisse auxilium petitum. Ac Milesios quidem, postquam frustra legatos misissent, bellum Cois intulisse. Tum demum, cum multi iam ab utraque parte occidissent, Delphos missum esse deum consultum. Responsum esse Cois:

Οὐ πρότερον λήξει νεῖκος Μερόπων καὶ Ἰώνων,
Πρὶν τρίποδα χρύσειον, ὃν Ἥφαιστος βάλε πόντῳ[1]),
Ἐκ πόλιος πέμψητε καὶ ἐς δόμον ἀνδρὸς ἵκηται,
Ὃς δεδάηκε τά τ' ὄντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα,

Milesiis:

Ἔκγονε Μιλήτου, τρίποδος πέρι Φοῖβον ἐρωτᾷς;
Τίς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτου τρίποδ' αὐδῶ.

Diodorus, qui IX 3, 2 eandem fabellae speciem respicere videtur, oraculum sic affert:

Οὔποτε μὴ λήξῃ πόλεμος Μεροπῶν καὶ Ἰώνων
Πρὶν τρίποδα χρύσειον, ὃν Ἥφαιστος κάμε τεύχων[1]),
Ἐκ μέσσου πέμψητε καὶ ἐς δόμον ἀνδρὸς ἵκηται,
Ὃς σοφίᾳ τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα προδέδορκεν.

Cum Diog. L. I 32 sq. consentit fere Plutarchus Sol. 4 et qui hunc descripsit Scholiasta Aristoph. equ. 1016; pertinet huc etiam fragmentum Diod. IX 3, 3 modo citatum et Auson. Lud. sept. sap. v. 165—174. Nam etsi apud Plutarchum certare dicuntur piscatores Coi et retis iactum emisse ξένοι ἐκ Μιλήτου, tamen hic quoque et utrique parti oraculum editum esse et Helena tripodem in mare iecisse χρησμοῦ τινος ἀναμνησθεῖσα παλαιοῦ narratur. Quae duae res ipsae certissime ostendunt hanc fabellam aetate ultimam ex traditis esse atque iuniorem quidem ea, quam Diog. I 27 sq. exhibet; nam ex ipsis oraculis patefit alterum, videlicet illud, quod apud Diog. I 27 sq. legimus, ante alterum fuisse promulgatum et haec verba εἰπούσης (sc. Helena) ὅτι

[1]) βάλε πόντῳ ad narrationem ipsam, quae Helenam tripodem in mare demergentem facit, non quadrat. Verius apud Diodorum κάμε τεύχων.

περιμάχητος ἔσται (sic Diog.) atque *χρησμοῦ τινος ἀναμνησθεῖσαν παλαιοῦ* (sic Plutarchus) manifeste demonstrant, auctoribus iam notam fuisse narrationem de lite propter tripodem exorta. Cur huic postremae fabellae narrationi bellum sit insertum, dubitari potest, sive quod bello addito rei maiorem gravitatem afferre volebant, sive quia discrepantiam, de qua supra dixi, lenire enitebantur. Nam si res primum ad bellum venerat atque ita causa controversiae plane e memoria delapsa erat, tum deus iuris quaestionem non iam respiciens aptius respondere potuit, sapientissimo tripodem esse dandum, quo responso illud certe assequebatur, ut belli causam de medio tolleret.

Quae ex migratione tripodis vel phialae discere possimus, maximam partem iam exposui. Nomina afferuntur (cf. tab. I) etiam Chilonis, apud solos Eudoxum et Maeandrium atque Callimachum (cf. supra p. 42, 1) etiam Solonis: hic in paenultima fabellae specie postremus occurrit, qui tripodem acceperit; nimirum celeberrimo illi legislatori homines praecipuum locum dare enitebantur. In ceteris fabellis — Eudoxum excipio — ad primum tripus revertitur, ab hoc numini dedicatur. Ac deus quidem, cui sit dedicatum sapientiae praemium, nominatur (cf. tab. I) Apollo Delphicus in eis narrationibus, ubi Bias vel Solo consecrant, Apollo Didymaeus, quippe cui prope Miletum oraculum fuerit, ubi Thales Milesius, nisi quod apud Plut. Sol. 4 Thales Apollini Ismenio, qui prope Thebas oraculum habebat, tripodem mittit. Quae narratio nescio quo modo cum Phanodici et Satyri fabella cohaerere videtur, qui Biantem Prienensem, cum Priene colonia sit Thebanorum, Herculi Thebano tripodem mittentem faciunt.[1])

Sed omnis excolendae qua vidimus ratione fabellae incitamentum unde sit repetendum, non iam potest dubitari. Nam quod complures Graeciae regiones honorem appetiisse vidimus viri ad collegium illustre praebendi (p. 29), non minus donum sapientibus oblatum permultae civitates ad se quaeque referre volebant. Itaque quandoquidem Argivos sapientissimo praemium propo-

[1]) Vel inde, quod diversi dei singulis fabellis inseruntur, sequitur, cum Apolline Delphico non tam arte cohaesisse sapientium collegium, quam R. Hirzel l. l. II 133 sibi persuasit (cf. supra p. 8 sq.).

suisse (1 f) narratum erat, Bathyclem Arcada id reliquisse (1 b), ab Atheniensium concilio addictum esse praestantissimo (1 h), piscatores Messenios (1 h), Milesios (1 a), Coos (1 i) in mari id invenisse, iuvenes Ionicos (1 a), Lebedios (1 i) fuisse, qui iactum retis emissent, comperimus. Necnon Sparta huic certamini interfuisse videtur, unde ab Alexandro ablatum esse donum ferebatur una cum Helena (1 i), quae postea *πλέουσα ἐκ Τροίας* in mare id deiecisset (1 i). Milesiorum autem, qui in paenultima fabellae specie soli Thaletem sapientissimum elegerant, atque Coorum certamen quoddam peculiare ex tradito eius exitu: *καὶ ἀμφότεροι συνήνεσαν Θαλῇ* (Diog. I 32) deprehendimus. Inde fluxerunt etiam duo illa oracula.

Restat, ut de re gravissima, verba faciam, postremas has fabellae formas quando fere ortas esse existimem: cum enim ex antecedentium narrationum auctoribus ipsis a Diogene Laertio citatis de fabellae aetate aliquid evinci potuerit, nunc quidem talia indicia desunt, nisi quod ante Diodorum ortas esse etiam ultimas fabellae species ab eo primum relatas certum est. Sed de fonte auctorum, qui ipsam recentissimam fabellam perhibent (Diod. IX 3, 2. Plut. Sol. 4. Diog. L. I 32sq.) dubitari nequit, quandoquidem Wilamowitzius in Hermae vol. XXV p. 226 docuit ab Hermippo Callimachi discipulo ducendum esse, quidquid Diodorus in libro IX, Plutarchus in Solone, Diogenes Laertius congruens exhiberent. Unde Hermippus sua hauserit, num ipse quoque pauca addiderit, nescimus; sed dubium non est, quin narrationis fundamentum, quod iam ultimam formam praestitisse putandum est, ex fontibus recentioribus deprompserit, cum ante Theophrastum et Maeandrium (cf. p. 48), hoc est ante extremum saeculum quartum, initium tertii, certe ne paenultimi quidem ordinis fabellas collocare liceat. Utrum vero Callimachi, qui Maeandrium secutus est, aetate omnes hae recentiores fabellae species iam notae fuerint, pro certo dici nequit; at veri non dissimile esse videtur, cum Hermippi Callimachei narratio iam ex traditis aliis fabellis similibus fluxerit. Qui Theophrastum secutus est Phanodici incertior aetas est quam ut ex eius narratione quicquam concluserim. Coeperunt igitur homines extremo saeculo quinto de hac fabella cogitare, exeunte saeculo tertio a Chr. n. excoli desiit.

Ta

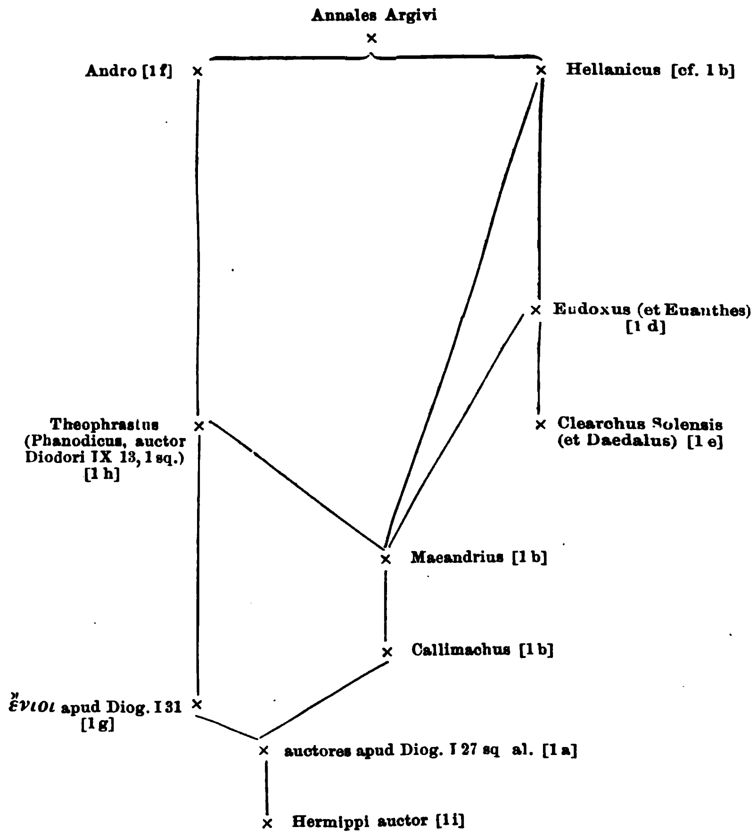
Narrationis auctor	praemium	unde praemium provenerit	cui destinatum fuerit
Andro ap. Diog. I 30 [1 f]	τρίπους	Argivi proposuerunt ἆθλον ἀρετῆς	τῷ σοφωτάτῳ τῶν Ἑλλήνων
Hellanicus (v. Maeandrium) [1b]	φιάλη	Bathycles Arcas reliquit	σοφῶν τῷ πρωτίστῳ
Eudoxus [1d] (et Euanthes) ap. Diog. I 29 sq.	ποτήριον χρυσοῦν	Croesi amicus quidam ab hoc accepit, ut daret sapientissimo	τῷ σοφωτάτῳ τῶν Ἑλλήνων
Clearchus Solensis [1e] (et Daedalus) ap. Diog. I 30	φιάλη	a Croeso	Pittaco
Theophrastus [1a] ap. Plut. Sol. 4	(τρίπους χαλκοῦς)	(περὶ τὴν Ἀθηναίων θάλασσαν εὑρεθείς)	(τῷ σοφῷ)
Phanodicus [1h] (Satyrus) ap. Diog. I 31. 82 sq. Diod IX 13	τρίπους χαλκοῦς	περὶ τὴν Ἀθηναίων θάλασσαν εὑρεθείς	τῷ σοφῷ
Diodori IX 13, 1 sq. auctor [1h]	τρίπους χαλκοῦς	σαγηνεῖς Μεσσήνιοι ἀνείλκυσαν	τῷ σοφωτάτῳ
Maeandrius [1b] ap. Diog. I 28 sq.	φιάλη	Bathycles Arcas reliquit	τῶν σοφῶν τῷ πρωτίστῳ
Callimachus [1b] ap. Diog. I 28 sq. Call. frg. 89. 94. 96.	φιάλη	Bathycles Arcas reliquit	τῶν σοφῶν τῷ πρωτίστῳ
Phoenix Colophonius [1b] ap. Athen. XI 495 D (frg.)	πελλὶς χρυσῆ	—	—
Eleusis quidam et Alexander Myndius ap. Diog. I 29 (frg.) [1c]	—	—	—
ἔνιοι [1g] ap. Diog. I 31	τρίπους	in mari Coo inventum narratione, quomodo eo demersum sit, addita	—
auctores [1a] apud Diog I 27 sq. Diod. IX 3, 1 et 3 (frg.) Valer. Max. IV 1 ext. 7 Schol. Aristoph. Plut. 9	τρίπους (χρυσοῦς Schol.; *magni ponderis aurea Delphica mensa* Val. Max.)	iuvenes Ionici a piscatoribus Milesiis iactum retis emerant, quo tripus captus est; de quo controversia orta deus rogatus est, cui fieret.	omnium sapientia praestantissimo
Hermippi [1i] auctor ap. Diog. I 32 sq. Diod. IX, 3, 2 (frg.) Plut. Sol. 4 Auson. lud. septem. sap. 165—74 Schol. Aristoph. equ. 1016	τρίπους (χρυσοῦς Plut. Schol.)	cum a piscatoribus (Cois Plut. et Schol.) Lebedii (ξένοι ἐκ Μιλήτου Plut. et Schol.) retis iactum emissent, tripus ab Helena in mare Coum deiectus captus est. Controversia orta res ad bellum Milesiorum contra Coos gestum pervenit. Deus rogatus est.	Oracula duo edita sunt, alterum Milesiis, alterum Cois. Destinatus est tripus viro sapientissimo

bella I.

quis primus acceperit	per quorum manus migraverit	quis homo ultimus acceperit	cui deo dedicatum fuerit
Aristodemus	Chiloni ab Aristodemo concessum	—	—
Thales	—	—	
Thales	περιῆλθεν ad Chilonem	Myso Chilone deum consulente longe sapientior significatus	
Pittacus	περιενέχθη (nomina desunt)	—	—
Bias	Thales secundus accepit; per omnes migravit	Bias iterum accepit	εἰς Δελφούς
Bias	nova de Biante inserta fabella; migratio neglecta est	—	Bias ἔφη τὸν Ἀπόλλωνα σοφὸν εἶναι οὐδὲ προςήκατο
Bias	eadem de Biante fabella	—	—
Thales	Diogenes nomina non tradit	Thales iterum accepit	τῷ Διδυμαίῳ Ἀπόλλωνι
Thales	ad Solonem patera pervenit, qui Chiloni eam misit (frg. 89)	Thales iterum accepit	τῷ Διδυμαίῳ Ἀπόλλωνι
—	Thales ἔλαβε	—	—
—	Θυρίων, Bathyclis filius, pateram circumportat	—	—
—	—	—	—
Thales	per omnium manus migravit; Diogenes, Diodorus } nomina non afferunt; Valerius Max: Thales Bianti, hic Pittaco cessit	Diog., Diod., Val. Max. } Solo	Apollini Delphico (Apollini Diod.)
Thales	per omnium manus migravit; Plutarchus et Schol. secundum Biantem nominant	Diog., Plut., Auson. } Thales iterum accepit [Schol. Arist. recte: εἰς ὃν ὕστατον ἐπέμφθη, τινὲς μὲν Θαλῆν, τινὲς δὲ Βίαντα, εἰσὶ δ' οἳ καὶ Σόλωνα ἱστορήκασι.]	Diog.: Apollini Didymaeo; Plut. et Schol.: Thebas missus est tripus Apollini Ismenio

Tabella II.

(Stemma auctorum.)

CONRADUS HAYM:

DE PUERORUM IN RE SCAENICA GRAECORUM PARTIBUS

Fabulas Graecorum si quis recte vult intellegere et aestimare, ei id imprimis tenendum est, ludos scaenicos Atheniensium, quibus illae fabulae erant destinatae, partem effecisse magnarum, quae quotannis Libero habebantur, feriarum. Eo enim maximam partem certae illae et quasi rigidae fabularum formae, quae a nostrorum poetarum licentia mirum quantum abhorrent, referendae sunt. Nam poetae in componendis fabulis non solum reverentia quadam prisci moris ducti, sed etiam eorum subsidiorum, quae ad ludos instituendos sollemniter praebebantur, certo modo astricti, pristinas illas formas religiose servaverunt. Tamen in ipsis illis angustis finibus progressum quendam fieri cognosci potest. Nam praeterquam quod subsidia illa per temporum cursum paullo aucta sunt, poetae certis temporibus novos colores sive artificia scaenica fabulis suis adhibuerunt, post aliquod tempus, quae antea novaverant, saepe reiecerunt. Nam multum valuit etiam in fabulis componendis usus tyrannus, qui, quae ipse peperit, mox idem delere solet. Moneo de Charonis illa scala, quod artificium olim in apparatu scaenico praecipuum locum tenuisse, postea sensim neglectum esse nuper Robertus[1]) ostendit. Multa alia possum afferre. Similiter puerorum quoque in fabulis partes, quas mihi tractandas proposui, certo quodam tempore in gratia et honore fuisse, postea spretae et abiectae esse videntur. Iam vero iis artificiis diligenter observandis si poetarum usum eiusque vicissitudines constituerimus, apparet nos ad singulorum non solum poetarum indoles, verum etiam ad totius artis dramaticae gradus ac processus vere cognoscendos aliquid profecturos esse. Itaque si hunc, quem mihi examinandum proposui, singularem morem scaenicum, pueros in scaenam inducendi, cum aliquo fructu perquirere atque explicare contigerit, paullulum

[1]) Herm. XXXI, p. 538 sqq.

ad eam, quam in tractanda Graecorum tragoedia Wilamowitzius philologiae viam monstravit, muniendam contulisse mihi videbor. Occurrunt autem hae potissimum quaestiones: Num revera pueri eas minorum natu partes susceperunt, aut cuius aetatis fuerunt ii pueri, qui in scaena egerunt? Quo tempore aut a quo primo pueri sunt inducti? Quamdiu puerorum partes in honore fuerunt? Quomodo per temporum progressum sunt excultae? Quatenus quove consilio poetae iis usi sunt?

Primum igitur ut firmum toti quaestioni substruamus fundamentum, ea puerorum inductorum exempla, quae in superstitibus fabulis exstant, perlustremus atque colligamus. Cum enim non ubique, quid voluerint poetae in scaena fieri, plane sit dilucidum, accurata imprimis opus est verborum traditorum interpretatione. Qua in re haec maxime quaerimus: quando prodeant pueri? quamdiu morentur in scaena? si plures, quot sint? quid agant? num quid loquantur vel canant? quomodo canant, coniuncti an soli?

In septem Aeschyleis tragoediis puerum nullum videmus.

Apud Sophoclem primum in **Antigona** [1]) puerum invenimus, dico eum, quo Tiresias caecus duce utitur. Quamvis ille non inter personas fabulae sit habendus, tamen prodit in scaenam (989—1090); item in Oedipo rege a puero (444) Tiresias ducitur. Nimirum talis puer intellegendus est, quales sollemniter

[1]) Antigonam Aiace antiquiorem esse ex nonnullis artis proprietatibus sequitur: ita Wilamowitzius (An. Eur. p. 195) ostendit, Antigonam unam ex Sophocleis fabulis antilabis carere; item Antigona monodiis caret, quae occurrunt in Alcestide et Aiace. Aiacem autem Alcestide recentiorem esse Wilamowitzius (An. Eur. p. 255) suspicatus est ex Ai. 1297. Quod vero Robertus ostendit (Herm. XXXI, p. 530 sqq.), Aiacem exhibere scaenicum apparatum sane antiquum, inde eam fabulam Sophoclearum antiquissimam esse concludi nequit, siquidem non idem omnibus fabulis apparatus convenit.

sacrificantibus ministrabant, quod sequitur ex Tiresiae verbis his (1012/13):

τοιαῦτα παιδὸς τοῦδ' ἐμάνθανον πάρα,
φθίνοντα σεμνῶν ὀργίων μαντεύματα.

Tales camillos, qui videntur epheborum aetati propiores fuisse, saepe videmus in monumentis pictis. Quamvis igitur hic puer fortasse servus sit cogitandus, tamen voce illa „*παῖς*" servum signari, non puerum, nego, universum et Sophoclis et Euripidis sermonis usum secutus, qui servos non nisi *δμῶας* sive *προσπόλους* sive *δούλους* appellent, tragicae dictioni illud *παῖς* non convenire arbitrati: minus fastidiosus Aeschylus.

In **Aiace** Sophoclis Eurysacem Aiacis filiolum, quamvis mutum, iustas partes agere videmus, namque arto cum ceteris personis vinculo coniunctus est, de qua re infra fusius disputabitur. Eurysacem ipse poeta puerum nominari fecit v. 340 et 575. Adducitur, non portatur, a servis (544); ut enim omnino in hac fabula non ita parvus atque debilis depingitur, sic hac in scaena quoque eum pedibus ambulare verba poetae patefaciunt (541 sqq.):

ΤΕΚ. *δεῦρο προσπόλων*
ἄγ' αὐτὸν ὅσπερ χερσὶν εὐθύνων κυρεῖς.
ΑΙ. *ἕρποντι φωνεῖς; κτλ.*

attollitur v. 445 sqq. in eccyclema, ubi sedet pater tanquam in tentorio inter caesas pecudes. Non enim possum iis assentiri, qui grammaticorum parepigraphis neglectis eccyclema in fabulis superstitibus usurpatum esse negant.[1]) Non in genua iubere Aiacem filiolum attolli, ipsius declarant verba (545 sq.):

αἶρ' αὐτὸν αἶρε δεῦρο· ταρβήσει γὰρ οὔ,
νεοσφαγῆ μου τόνδε προσλεύσσων φόνον.

Cum enim in ipso tentorio pecudes illae sanguine perfusae iaceant, voce illa *δεῦρο* tentorii interiorem partem, quae eccyclemate repraesentatur, significari apparet. Ita tantummodo intellegi potest, quod pater dicit filium suum horribili aspectu non territum iri, sc. si tentorium intraverit. Cum autem omnes praeter Aiacem personae extra tentorium sive eccyclema cogi-

[1]) Cf. Neckel, Das Ekkyklema, Progr. Friedland. (Obotrit.) 1890 et Dörpfeld-Reisch, Das griechische Theater, Athen 1896, p. 234 sqq.

tandae sint, puero aut ipsi eccyclema ascendendum est, aut ab alio aliquo tollatur necesse est. Non tam humile hac quidem in tragoedia fuisse illud vehiculum, ut non puer eo deberet attolli, vel inde fit probabile, quod per hanc fabulam neque ex eccyclemate in orchestram descenditur, neque ascenditur ex orchestra in eccyclema:[1]) Aiax invehitur solus v. 595; Tecmessa redit in tentorium v. demum 685, quo iam revolutum est eccyclema. Demitur puer de eccyclemate v. 578 sqq.; in scaena manet fortasse cum matre usque ad v. 685, quo Tecmessa in tentorium ab Aiace mittitur. Iterum puer cum matre introit scaenam v. 1168, manetque ad finem. Quin etiam paullum agere cogitandus est, scilicet Teucer eum supplicem ad patris mortui corpus collocat capillos trium supplicum manibus tenentem (1171 sqq.). Postremum, cum patris corpus auferatur, ipse quoque patrem tangens pietatis officium praestat.

In **Oedipi regis** initio Sophocles magnam puerorum turbam prodire iussit, quos sacerdos supplices, ut regem de avertenda peste interpellarentur, ante arcem regiam duxit. In aris sedent (16), nimirum ramos lana obvolutos manibus tenentes. Decedunt cum sacerdote v. 150. — Praeterea in fine fabulae in scaenam prodeunt duae Oedipodis filiolae, quas, etiamsi non nominantur, Antigonam et Ismenam esse non falso putabimus. Accurrunt (1471) a Creonte evocatae, pater eas manibus tangit atque permulcet (1468, 1481). In fine fabulae de scaena decedunt. Mutae sunt, sicut omnino pueri quos novimus Sophoclei; p u e r o s, non p u e l l a s, eorum personas induisse, ex sollemni tragoediae more sequitur.

Transeamus nunc ad E u r i p i d e m, cuius in fabulis percensendis eum temporum ordinem sequar, quem Wilamowitzius in Analectis Euripideis et in Hercule suo et testimoniis et coniecturis nixus constituit.

Iam in antiquissima quam habemus fabula, **Alcestide**, videmus duos pueros prodeuntes, filiolum dico filiolamque Admeti

[1]) Contra Robertus (Herm. XXXI, p. 537) putat eccyclema sane humile fuisse. Sed dubitari potest, num eadem omnibus temporibus forma eccyclematis fuerit.

et Alcestidis. Prosequuntur cum patre matrem moribundam, dum e domo egreditur, ut supremo coelum solemque salutet (233). Nominibus pueri in fabula carent. Putandi sunt ad lectum matris procumbere, manus ei protendere, qualia in sarcophagis Romanis ficta videmus. Postquam Alcestis supremum spiritum efflavit, puer canticum profert matris mortem deplorans. Domum redeunt pueri, ut opinor, v. 434, cum patre. Postea in funere iterum eos in scaenam prodiisse statuendum est.

Deinde in **Medea** Euripidis habemus duos pueros, filiolos Medeae et Iasonis, qui initio fabulae (46) a paedagogo ducti adveniunt, ut videtur ex palaestra; in scaena morantur usque ad v. 95; tum enim a nutrice in domum mittuntur. Iterum prodeunt a matre evocati v. 894, ut patrem salutatione ac blandimentis commoveant. At pueri muti, ut omnino dum in scaena versantur. Mittuntur deinde cum donis illis perniciosis ad Creontis filiam (956) patrem sequentes (cf. v. 1137); ut omnino hoc potest observari, pueros tragicos solere in scaenam prodire non nisi ab adultis hominibus comitatos, cui legi unum illum locum video obstrepere, quo Medea liberos insontes aspiciens diversis animi motibus distrahitur, donec dirum scelus perficere decernat (1019—1080). Ibi enim paedagogi praesentia non potest tolerari, itaque in domum mittitur v. 1019. — Sed, ut redeamus, unde sumus digressi, pueri ex domo redeunt cum paedagogo v. 1002, qui pro eis verba facit (pueri enim muti). Iam sequitur ea scaena, de qua modo diximus. Permulcere, osculari, amplecti matrem liberos clare dicit poeta vv. 1070 sqq.; tamen eam pueros sustulisse vix crediderim, quia non ut infantes vel trimuli sunt cogitandi, sed paullo iam maiores, de qua re infra disputandum erit.[1]) Post v. 1080 pueri domum ingressi non iam aspiciuntur, voces auxilium petentium post scaenam audiuntur vv. 1271—72 et 1277—78, qui trimetri inter dochmios chori inserti sunt. In fine corpora caesorum in curru anguibus sublato apparent. Vides, quam multa nec levia in hac tragoedia poeta pueris agenda imposuerit. Neque enim satishabuit eos

[1]) Wilamowitzius (Herm. XV, p. 497), eumque secutus Arnimius (Ed. Med. ad v. 905) ad v. 905 adnotant, Medeam alterum puerum sustulisse atque saviasse cogitandam esse; itaque pueros illi putant fuisse trimulos vel quadrimulos; quam opinionem infra examinabo.

semel ante mortem spectatoribus ostendisse, sed totam per fabulam eos tali artificio actioni intexuit, quale antea neque apud Sophoclem neque apud Euripidem videramus. — At iam trimetros illos puerorum clamantium propius contemplemur necesse est. Nauckius enim (Eur. Stud. I, p. 136) versum 1272, quo alter puer alteri respondet, ut interpolatum eiecit, his argumentis nixus: duos illos pueros coniunctos agere atque unam tantum personam repraesentare. Tales autem personas coniunctas non solere tragicos separatis sermonibus discernere. At ex Dioscuris, quos sententiae suae probandae causa affert Nauckius, alter tantum erat histrio legitimus (in Electra quidem aliter fieri non poterat); itaque vel propterea alter mutus. Eadem res est in Heraclidis, ubi ex Thesidis alter, Acamas, est muta persona, quia ab histrione non repraesentatur. Videmus autem poetas bene sensisse, quantum haberet offensionis coactum illud silentium, namque semper aliquam eius causam afferre conantur: velut in Heraclidis 144 sqq. Demophon legitimus terrae dominus dicitur, cui lis illa ad decernendum committenda sit. — Prorsus aliter res se habet in Supplicibus, quam praeterea affert Nauckius. Illi enim pueri omnino excedunt legitimum actorum numerum; canunt autem, quod infra docebo, ut omnino chori, una simul omnes voce. Eiusdem generis actorum, quod *παραχορήγημα* dicitur, etiam Alcestidis et Medeae bini liberi sunt. Eorum tamen partes ea re differunt inter se, quod Alcestidis filius in ipsa scaena, Medeae pueri post scaenam verba faciunt. Quodsi reputaverimus, poetas omnino pueris raro, rarissime singulis verba facienda tribuisse, non mirabimur, ex Alcestidis pueris alterum tantum cecinisse, non sororem fratrem cantu excepisse; nam illi palam et cum aliqua actione canendum fuit. Nam propterea alterum silere, ne singuli ut diversae personae designentur, ipse pueri refutat cantus, cum canendo suam propriam agat causam, suam sortem deplorans, sororem simul alloquens (cf. vv. 406 sqq.). At Medeae pueri in scaena omnino sunt muti: nonne veri est simillimum, histrionem aliquem pro iis clamasse, siquidem satis magna sane voce, quam puero non concedemus, opus erat, ut ex scaenae aedificio in toto theatro verba perciperentur? Iam quod poetas non facile singulis pueris verba facienda tribuisse vidimus, hoc

non impedit, quominus Euripidem hoc loco colloquium puerorum induxisse credamus. — Itaque omnibus iis exemplis, quae cadere videbantur in legem illam Nauckianam, diligenter examinatis, aliis alias condiciones subesse cognovimus, quibus non respectis non potest certa lex constitui. Omnino autem in talibus legibus dramaticis statuendis, quae est testimoniorum penuria, summa cautione opus est. Fac non servatam nos habere Aeschyli Agamemnonem, nonne facile legem illam in vetere tragoedia valere coniceremus, nequaquam licere chori singulas personas separatis earum sermonibus designari atque discerni? At ibi poeta, ut senum animorum perturbationem depingeret, arte illa ad eum finem unice accommodata usus est. Quid? cum pueri a matre caedantur, nonne ibi quoque condicioni est aptum singulos clamare? Restat igitur ex argumentis Nauckianis hoc unum, quod ipse non magni facit, versum ipsum illum, quem eiciendum censet:

οὐκ οἶδ' ἀδελφὲ φίλτατ'· ὀλλύμεσθα γάρ

Euripidis ingenio non esse dignum. At quis ubique diiudicare audeat, quid poetae possit tribui, quid non? Sed haud scio an si vere Graece sentiamus, minus offendamus in illius versus sobrietate. Imprimis enim hoc monendum est, Graecorum particulam *γὰρ* non tantam quantam nostram „denn" habere logicam, ut ita dicam, vim. Similiter infra pueri clamant (1277):

ναί, πρὸς θεῶν, ἀρήξατ'· ἐν δέοντι γάρ.

Utut autem haec se habent, versu 1272 omisso, unus tantum puer clamat, quod obstrepit chori verbis his (1273):

ἀκούεις βοὰν ἀκούεις τέκνων;

Quamvis enim Wilamowitzius hoc admitti posse dixerit (secundum legem, quam de dirimendis trimetris constituit, An. Eur. p. 194 sqq.) versum 1271:

οἴμοι, τί δράσω; ποῖ φύγω μητρὸς χέρας;

inter duos pueros distribui, tamen mihi videtur, si Euripides voluisset revera colloquium fingere, clarius duas personas distinxisset. Ubicunque enim occurrunt trimetri ita dirempti, evidenter signatur colloquium, ita ut alter alterum appellet sive roget sive moneat, cf. e. g. Alc. 390 sq.:

ΑΔ. βλέψον πρὸς αὐτούς, βλέψον. ΑΛ. οὐδέν εἰμ' ἔτι.
ΑΔ. τί δρᾷς; προλείπεις; ΑΛ. χαῖρ'. ΑΔ. ἀπωλόμην τάλας.

Ille vero versus prorsus aliam habet speciem, ita ut iam omnibus impedimentis remotis equidem, donec non certiora me refellant, versum illum in pristino loco retinendum censeam.

In **Andromacha**, quae secundum scholiastam videtur sub initium belli Peloponnesiaci docta esse, habemus puerum canentem, ergo *παραχορήγημα*, filiolum dico Andromachae, quem ex Neoptolemo peperit. V. 309 a Menelao in scaenam adducitur, ubi putandus est ab ipso Menelao aut servo aliquo teneri, donec mater, ut pro eo moriatur, de ara descendat (411). Certe non ea solum re, sed etiam osculando permulcendo maternum suum amorem spectatoribus ostendit. V. 463 ambo in domum eunt. V. 494 redeunt morte damnati. Sequitur cantus amoebaeus matris et filii. V. 529 parvulus, qui non ut mater vinctus est, genua Menelai amplectitur. Postea (722) idem Pelei iussu matri ex vinculis solvendae adest.[1]) Tum (757 sqq.) a Peleo ambo in domum mittuntur. Postea cum Peleo rursus pronepos redire videtur (1047), quod sequitur ex Thetidis deae verbis (1246: *καὶ παῖδα τόνδε κτλ.*).

In **Heraclidis** ab ipso initio fabulae magnam puerorum multitudinem circum Iolaum ad aram Iovis, quae est ante templum eiusdem dei, sedentes videmus; cf. v. 122:

τίς ὄχλον τόνδ' ἀθροίζεται τύχη;
239: *νεοσσῶν τήνδ' ἔχων ὁμήγυριν.*

Sedent supplices pueri circa senem; omnes igitur manibus ramos lana obvolutos tenent (cf. v. 71): sane aspectum miserabilem nec non dramaticum praebentes. Sequitur scaena illa turbida, qua Copreus praeco senem de ara detrahere conatur, ita ut ille humi concidat (cf. v. 128). Senex et pueri magnis vocibus clamant (cf. vv. 126 sqq.). Quanquam enim verba pueris poeta nulla tribuit, tamen clamasse eos puto, quia tales voces, quas non articulatas dicimus, saepius in scaena antiqua occurrisse probabile est; cf. e. g. Eur. Suppl. 104:

τίς δ' ὁ στενάζων ἐν πύλαις ὅδε;

---

[1]) O. Müller (H. L. I⁴, p. 593 adn.) putat Peleum Molossum q. d. sustulisse, ut solveret matrem; quod in textu omnino non indicatur (*ἕρπε δεῦρ' ὑπ' ἀγκάλας*). Praeterea Molossum paullo natu maiorem fuisse infra docebo.

Nimirum pueri etiam senem contra praeconem audacem defendunt, nam actionis participes ostenduntur etiam v. 603:

λάβεσθε κεἰς ἕδραν μ' ἐρείσατε
αὐτοῦ πέπλοισι τοῖσδε κρύψαντες, τέκνα.

Postquam Demophon salutem promisit, pueri ab Iolao reges adire, iis gratias agere iubentur. At pueri muti sunt. Idem postea cum Alcmena usque ad finem tragoediae in scaena remanent, certe non amplius aram obsidentes, postquam Hyllum advenisse allatum est (630).

In **Hecuba** quoque duos pueros, filiolos Polymestoris, Euripides induxit. Brevissimum tantum tempus in scaena morantur, patrem comitantes muti (952—1022). Postea corpora caesorum in scaenam provolvuntur (1051).

Supplices Euripidis, una ex omnibus quas tenemus fabulis, puerorum chorum canentem praebent. Incipit tragoedia a spectaculo satis tragico, cum videamus septem ante Thebas caesorum ducum matres senes acerbissimis doloribus vexatas circum Aethram ad aram Cereris Eleusiniae sedentes; porro ad limen templi, Adrastum vestibus velatum, quem circumdat turba puerorum, sc. septem ducum filiorum, humi nimirum ut ille iacentium (106). Acer gemitus undique tollitur. In progressu fabulae pueri non prius agere quicquam videntur quam v. 954, ubi mortuos patres ad rogos efferendos prosequuntur. At, quanquam nihil actionis puerorum antea Euripides indicavit, tamen non semper eos ad templi limen iacuisse statuendum est, immo, cum patrum corpora efferrentur (794), surrexisse, ut eis obviam irent et ea salutarent. Postremum pueri matribus cineres septem heroum afferentes threnum cum iis canunt alternis vocibus (1114 sqq.). In scaena permanent ad finem (cf. vv. 1213 sqq.). — Sed quomodo tandem hic puerorum chorus formatus sit, i. e. quot pueri cogitandi sint, accuratius quaeramus. Hunc ad finem autem primum, qualis fuerit chorus principalis, videamus. Euripides enim semper aeque loquitur, ac si septem matres in scaena fuerint, quibus assisterent famulae, quae et ipsae, matres excipientes, primi carminis ultimam stropham antistrophumque canunt (71 sqq.). Numerum septenarium videsis e. g. v. 964 sq.: *ἑπτὰ ματέρες ἑπτὰ κούρους ἐγεινάμεθ' αἱ ταλαίπωροι κτλ.* Postea famulae nonnisi v. 1115 memorantur

in anapaestis. Quid faciant per fabulam, quemadmodum cantus sint participes, non videmus. Si autem septem matres fuerunt et singulis matribus singulas famulas tribuimus, quomodo chori legitimus numerus atque forma efficitur? At ne videntur quidem septem matres adesse posse, siquidem non adsunt septem, sed quinque mortui. Tales quaestiones viros doctos iamdudum acerrime vexarunt. Satis sit hic G. Hermannum[1]) attulisse, qui statuerit VII matres, VII pueros in scaena fuisse, qui singuli cum singulis alternantes carmen illud amoebacum (1123 sqq.) canerent. Nuper R. Arnoldtius[2]) illas difficultates expedire conatus est, cum accuratissime, quot matres necessario secundum rerum statum fuissent, computando quinque poneret matres; nam quoniam Polynicis et Amphiarai corpora omnino non Eleusinem allata essent (cf. v. 925 sqq.), nonnisi quinque matres revera ad expetenda corpora affuisse posse. Sed num tam facili argumentatione tota quaestio absolvi possit videamus. Neque enim ita ineptum est illam poeticam, ut ita dicam, licentiam vindicare Euripidi, ut non quasi putidum aliquem magistellum exactum numerum matrum eum computasse arbitremur, sed servasse sacrum illum quasi et integrum numerum septenarium. Omnino illam fabulam quodammodo neglegenter compositam esse etiamnunc cognoscimus; ita hoc certe laudandum non est, quod Capanei et Euadnae filius matrem suam in ignem insilire omnino non videtur sentire (filiolus ille enim inter pueros adesse cogitandus est), sicut tota illa de Euadna scaena quodammodo absoluta inter ceteras actiones haeret. Adde quod pueri paene plane negleguntur, cum v. 954 cum Adrasto et Theseo decedant ad rogos, nullo eos iubente; adde quod Minerva v. 1216 Aegialeum, Adrasti filium, alloquitur, cum ex v. 107 certe eum absentem esse concluserimus. Quod vero gravissimum est: quamvis Euripides sequeretur Eleusiniam illam fabulam,[3]) ex qua septem contra Thebas duces Eleusine iacebant sepulti, tamen non ausus est illustrem illam, quam Sophocles invenerat, fabulam de Polynice ab Antigona sorore sepulto evertere eo,

---

[1]) Praefat. ad Suppl. p. XVI.

[2]) Die chorische Technik des Euripides, Halle 1878, p. 71 sqq.

[3]) Vid. Pausan. I, 39.

ut Polynicem quoque Eleusinem iuberet afferri, quanquam quid ei factum sit, omnino non memoratur (cf. v. 500 et 925). Quae omnes discrepantiae facillime sic explicantur, ut hanc tragoediam ex recentis pacis (Nicianae) laetatia ad gloriam Athenarum celebrandam et foedus Argivorum commendandum [1]) ortam itaque quasi uno impetu confectam, non diutino studio limatam esse arbitremur. Quid? hac fabulae natura cognita num eam discrepantiam, ut septem pro quinque accipiendae sint, magni faciemus? At his argumentis certi nihil effici video: itaque, ut primum, quid ex ipsis poetae verbis de ratione inter matres et famulas intercedente sequatur, constituamus, singula chori carmina accuratius contemplemur. De primo carmine iam dictum est. Quae sequuntur chori preces (271 sqq.) ad unas matres pertinere videntur. Nam cum omnino propria ibi matrum causa agatur, tum verba quoque unis matrum oribus conveniunt. Arnoldtii vero sententia (l. c. p. 263), cum inter quinque matres singulas carminis partes distribuat, ita firmis caret argumentis, ut eam refellere supersedeam. Omnino autem inter omnes fere viros doctos constat, talia conamina, quibus, quem in modum chorus revera sua carmina pronuntiaverit, ostendatur, plane esse inania, quippe quae nulla nitantur aut ratione certa aut veterum memoria, exceptis iis locis, ubi aut coryphaei verba ceteros alloquentis cognoscuntur, aut hemichoria invicem sibi respondentia significata sunt. — Etiam quod sequitur carmen (365 sqq.), quod cantatur, dum Theseus rem cum populo communicat, non habet, quod necessario ad famulas referatur: immo haec verba: *τὸ πλέον ἐμῶν κακῶν* — *τί μοι πόλις κρανεῖ* — *καὶ τέκνοις ταφὰς ληψόμεσθα* ad unas matres pertinent. Nisi forte quis ultimam antistrophum: *ἄμυνε ματρί, πόλις κτλ.* famulabus tribuerit. Sed ea quoque aptius matribus assignantur, praeterquam quod stropha et antistrophus non a diversis cani solent. — At ex proximo carmine (597 sqq.), quod vulgo inter hemichoria distribuitur, certe quispiam concludi posse putet, matres famulasque separatas canere ita nempe, ut alterum hemichorium, quod signatur, ex matribus, alterum ex famulabus constet. Atque in libris quidem manuscriptis turpissimo scribae

---

[1]) Cf. Wilam. An. Eur. p. 153.

alicuius errore Aethra cum choro colloquens traditur. Sed ne Adrastus quidem, qui in scaena adest, huic carmini admitti potest. Nam quominus eas partes, quae in Wilam. editione Ἡμιχ. α signantur, ei tribuamus, prohibent vv. 666—7: *τίν' ἂν λόγον τάλαινα, τίν' ἂν τῶνδ' αἰτία λάβοιμι;* quia feminam requirunt. Si autem alteras partes (Ἡμιχ. β) ei tribuamus, quod per se est veri dissimile, quia tum colloquium turbatur, matres se ipsae appellent: *ὦ μέλεαι μελέων ματέρες λοχαγῶν*: quod fieri posse nego secundum sollemnem Graeci sermonis usum: requiritur enim primae personae pronomen, velut 273: *ὢ μελέα 'γώ*, 922: *ἐγὼ τάλαινα.* Itaque quoniam colloquium hic inter duas personas fieri (in prima quidem stropha et antistropho) ipsa verba declarant, ita quidem, ut altera (Ἡμιχ. α) ut timida et anxia, altera (Ἡμιχ. β) ut secura magis et fiduciae plena depingatur, iam nihil restat, nisi ut hemichoria in hoc carmine vocibus alternare statuamus, neque enim novimus aliam chori in duas partes dividendi rationem. Iam si primum ponimus matres atque famulas ea ratione discerni: ut famulas repraesentari putemus hemichorio α, fieri non potest propter vv. 606—8: *τίν' ἂν λόγον, τάλαινα, τίν' ἂν τῶνδ' αἰτία λάβοιμι;* quae non conveniunt nisi matribus: ab iis enim unis earum rerum ratio potest reposci. At ne alterius quidem hemichorii partes famulabus ascribi possunt: ita enim matres se ipsae appellarent: *ὦ μέλεαι μελέων ματέρες λοχαγῶν*, quod admitti non posse supra ostendi. Eam autem rationem, ut alterum hemichorium alterum communi omnium choreutarum nomine appellaret, usitatam fuisse, indicat Troadum locus hic (165 sqq.):

μέλεαι μόχθων ἐπακουσόμεναι
Τρῳάδες ἔξω κομίσασθ' οἴκων.

Itaque necessario in hoc carmine matres cum matribus colloquuntur; nam in altera parte, quae et ipsa praebet colloquium inter duas personas, eandem rationem merito ponemus. Famularum cantui in hoc carmine locus est nullus, quas ne decet quidem ita cum matribus colloqui, quasi sibi essent pares. Indicat ipse Euripides, quid deceat famulas, cum primo carmine eas non iusserit matrum precibus assentiri, sed tribuerit iis non nisi breve carmen, quo luctum exprimerent vere servili in-

temperantia. — Quod sequitur carmen (178 sqq.) facile intellegitur ad unas matres pertinere: docent verba haec: 782: ἐμοὶ δὲ παίδων εἰσιδεῖν μέλη κτλ. et 786: ἄγαμον μ' ἔτι δεῦρ' ἀεὶ κτλ. — Quod sequitur carmen amoebaeum (802 sqq.) ipse Adrastus indicat se cum matribus velle alternis vocibus canere (800—1): στεναγμὸν ὦ ματέρες — ἀύσατ' ἀπύσατ' ἀντίφων' ἐμῶν στεναγμάτων κλύουσαι. — Iam sequitur carmen illud amoebaeum (1123 sqq.), quod cum choro alternantes canunt pueri, dum afferunt patrum cineres. Atque quoniam in ceteris canticis praeter primum famularum vocibus non esse locum ostendimus, nemo dubitabit, quin hoc quoque vel dicam potissimum in carmine, quod est totius tragoediae quasi culmen, matres unae canentes sint ponendae. — At quid fecit poeta famulabus? num silent per totam tragoediam? Quam difficultatem Wilamowitzius probabiliter sic mihi expedivit, ut Euripidem primo illo carmine spectatoribus omnino, quomodo chorus constitutus esset, sc. ex matribus et famulabus, ostendere voluisse diceret. Putandum enim est, initio fabulae matres tantum circum Aethram ad aram sedere, famulas separatas stare. Deinde postquam v. 271 matres de ara descendissent, eas cum famulabus in unum agmen convenisse, ita ut iam chori sollemnis forma esset restituta. Itaque cetera carmina a toto choro sunt cantata, etiamsi et vestitu et collocatione etiamtunc matres a famulabus differebant. Cum enim constituisset Euripides matres septem ducum supplices chori loco inducere, sollemnis tamen usus, ex quo chorus constabat ex XV personis, ratio erat habenda. Potuit igitur, quod Aeschylus in Supplicibus videtur fecisse,[1]) neglegentia quadam numerum sollemnem pro eo, quem res postulabat, ponere, aut debuit aliis personis chorum supplere, ita ut chorus revera esset bipartitus per fabulam. Ea tamen ratio et sollemni scaenicae consuetudini, et ei, quod sequebatur, consilio obstrepuisset. Itaque mediam quandam viam ingressus est, cum adderet quidem famulas matribus (ut plenus fieret numerus), tamen non nisi primo alteroque carmine eam distinctionem servaret, postea totum chorum pro matribus poneret. Ita quoque intellegitur, quem-

---

[1]) Dissentit Wilamowitzius Herc. I[1], p. 90.

admodum potuerint matres, quae, ut opinor, V fuerunt, in duas partes discedere: nempe totus chorus, qui pro matribus accipiendus erat, in hemichoria divisus est.

Iam hac re intellecta carmen illud amoebaeum (1123 sqq.) quomodo cantatum sit quidque simul in scaena actum, videamus. Eo enim in loco totius quaestionis cardo vertitur. V. 1114 redeunt pueri patrum reliquias afferentes. Putandi autem sunt singuli singulas amphoras manibus tenere, quod sequitur ex Thesei verbis his (1165 sqq.):

Ἄδραστε καὶ γυναῖκες Ἀργεῖαι γένος,
ὁρᾶτε παῖδας τούσδ' ἔχοντας ἐν χεροῖν
πατέρων ἀρίστων σώμαθ' ὧν ἀνειλόμην.

Errat enim Arnoldtius (l. c. p. 266 sqq.), cum neget Capanei cineres a puero in scaenam referri, nam quia eius corpus non extra scaenam crematum sit, sed prope templum, ne posse quidem cineres eius a puero allatos esse. Nam ex chori (980 sqq.) verbis sequitur, Capanei quoque corpus in domo aliqua cremari, quod vel eo firmatur, quod Euadna in ignem desilit. — Iam incipit cantus amoebaeus. Ac Wilamowitzius[1]) quidem putat, omnino unum tantum puerum cantasse. Hoc si verum est, ille unus certe ut omnium vicarius canere cogitandus est; nam quae matres canunt talia sunt, ut universo tantum choro conveniant, non singulis; ita omnes quoque pueros necesse est alloquantur. Loquitur enim chorus de se per numerum singularem more sollemni, tamen ut interdum pluralem immisceat (famulas non separatas canere supra vidimus). Unde autem hoc cognosci possit, unum tantum puerum cecinisse, non omnes, siquidem ex numero singulari (*φέρω*, *φέρω κτλ*), quo chori sollemniter utuntur, nihil concludi potest? Immo cum omnes matres una voce canant, condicioni mihi maxime convenire videtur, pueros quoque simul omnes canere. Quis enim non videt illud matrum *πᾷ — φέρεις*, quod dicunt cum veniant omnes pueri manibus amphoras tenentes, respicere ad puerorum illud *φέρω φέρω κτλ*? Inde effici mihi videtur, pueros omnes cecinisse coniunctis vocibus. Similiter, quod infra v. 1139 canunt: *Βεβᾶσιν κτλ.*

---

[1]) Herm. XVIII, p. 410.

ad omnes matres pertinet, ita ut omnibus pueris optime conveniat. Sic etiam, ut hoc addam, habemus scaenam multo vividiorem, splendidiorem, quam si singuli cum singulis colloquuntur. Accedit quod *παίδων χοροί* Athenis erant usitatissimi, ut Euripidem eos (sicut etiam in Theseo) tragoediis suis adhibuisse non sit mirandum. Etiam ceteri, quos novimus, chori adventicii uno ore coniuncti cecinisse videntur: *προπομποί* in Aesch. Eum., servi in Eur. Hipp., milites in Erechtheo,[1] virgines nuptiales in Phaethonte.[2] — Iam videamus, quid in scaena agatur. V. 1160: *φέρ' ἀμφὶ μαστὸν ὑποβάλω σποδόν* indicatur, pueros matribus amphoras tradere, sc. singulae matres singulas amphoras accipiunt, ne ulla mater filii reliquiis careat. Constituimus enim matres a spectatoribus bene posse dignosci, et quoniam omnes pueros simul canere et agere demonstravimus, dubii nihil relinquitur, quin ea quoque actio ad omnes matres omnesque pueros pertineat. Inde clarissime primum hoc apparet: parem matrum, puerorum, amphorarum numerum fuisse; cum autem in scaena paullo ante quinque tantum corpora affuerint (cf. v. 925 sqq.), ego animum inducere non possum, ut Euripidem simili vel dicam maiore, atque quam supra demonstravi, neglegentia nihilominus septem matres, septem pueros, septem amphoras finxisse credam. Illae enim aliae, quas cognovimus discrepantiae sive vitia, talia erant, ut facile a spectatoribus possent non observari, hoc vero nimis oculos offenderit, ita ut Athenienses, ut erant acres artis iudices, id patienter toleraturos fuisse non putem. Statuamus igitur, quinque matres, quinque pueros in scaena fuisse: iam hoc Arnoldtio (p. 75) concedemus, sic multo facilius chori numerum atque formam legitimam effici. Si enim binas singulis matribus tribuimus famulas secundum illud: *ἅμα δ' ἀμφίπολοι δύ' ἕποντο,* primus stoechus aptissime matribus datur, ceteri famulabus.

Iam **Herculis** tres pueros propius contemplemur. Hi quoque muti in scaena, quamvis infantes sermonis non compotes non sint cogitandi; namque verba eorum afferuntur, quibus matrem de patris absentia interrogaverint (74 sqq.). Similem

---

[1] Fr. 369; cf. Wilam. An. Eur. p. 174.
[2] Fr. 781, 14 sqq.; cf. Wilam. Herm. XVIII, 409 sq.

aspectum, atque quem cognovimus in Heraclidis, habemus initio tragoediae, i. e. matrem Megaram, cui anxii applicantur Herculis tres filioli, cum patre Herculis, Amphiarao, omnes in ara *Διὸς σωτῆρος* supplices sedentes. V. 338 pueri cum matre domum intrant, ut vestes funebres induant. Redeunt v. 442 ex matre anxii pendentes, ut ad mortem ducantur. Deinde patri obviam eunt, ei applicantur flentes (529). Vere dramatice hic Euripides pueris usus est, cum eos faceret patrem redeuntem salutantes, arte se eius vestibus implicantes, donec, ut possit procedere, eos manibus accipiat, secum portet (629 sqq.); eam enim imaginem videntes magis quam meris verbis commovemur; sed de hac re infra plura dicam. Itaque pueros, etiamsi mutos, tamen paullulum agentes habemus. Supremum corpora occisorum provolvuntur (1029 sqq.).

Mutum puerum habemus etiam in **Troadibus**, Astyanactem dico parvulum, qui v. 568 cum Andromacha in scaenam invehitur, ut simul cum armis Hectoris praedaque Archivorum ad Neoptolemum abducatur. Puerum revera gestum egisse concludimus ex his verbis (750—51):

τί μου δέδραξαι χερσὶ κἀντέχει πέπλων,
νεοσσὸς ὡσεὶ πτέρυγας εἰσπίτνων ἐμάς;

V. 757 sqq. Andromacha eum ad se attollit pectorique apprimit complectitur osculatur. Apertissime, eam puerulum sustulisse, non se ad eum demisisse, sequitur ex his versibus (762—63):[1])

πρόσπιτνε τὴν τεκοῦσαν, ἀμφὶ δ᾽ ὠλένας
ἕλισσ᾽ ἐμοῖς νώτοισι καὶ στόμ᾽ ἅρμοσον.

Se applicare enim matri, brachia tergo circumdare, ut eam osculetur, non potest parvulus, qui modo vesti se implicabat, nisi sublatus. Ceterum sane tenerae aetatis Astyanactem cogi-

[1]) Vix opus est monere Andromacham primum in curru sedentem in orchestram invectam esse, deinde vero ad orationem proferendam (636) surrexisse, ita ut bene intellegatur Astyanactis parvuli gestus, scil. quo matrem, ut se attollat, monere conetur. Fortasse Euripidi locus ille Homericus animo obversatus est, quod a Roberto didici: *Π*, 7—10: *κούρῃ νηπίῃ, ἥ θ᾽ ἅμα μητρὶ θέουσ᾽ ἀνελέσθαι ἀνώγει, εἱανοῦ ἁπτομένη καί τ᾽ ἐσσυμένην κατερύκει, δακρυόεσσα δέ μιν ποτιδέρκεται, ὄφρ᾽ ἀνέληται.*

tandum esse vel inde patet, quod postea in scuto Hectoris sepelitur. V. 786 puer per Talthybii ministros aufertur, ut de muro deiciatur. Postea (1119) corpus mortui, nimirum simulacro repraesentatum, in scaenam affertur.

Restat in **Iphigenia Aulidensi** Orestes parvulus, quem ego quidem a vero puero repraesentatum esse non credo; poeta enim eum semper ulnis portari voluit: cf. vv. 621/22:

καὶ παῖδα τόνδε τὸν Ἀγαμέμνονος γόνον
λάζυσθ' Ὀρέστην· ἔτι γάρ ἐστι νήπιος,

et 1118/19:

χὐπὸ τοῖς πέπλοις ἄγε
λαβοῦσ' Ὀρέστην, σὸν κασίγνητον, τέκνον.

Adde quod Euripides hunc puerum consilio infantem, h. e. sermonis non compotem finxit: cf. vv. 465/6:

παρὼν δ' Ὀρέστης ἐγγὺς ἀναβοήσεται
οὐ συνετὰ συνετῶς· ἔτι γάρ ἐστι νήπιος.

Cui loco opponenda sunt, quae de Herculis filiis modo monui. Ac ne actionem indicatam putes, quae abhorreat ab infantis natura, propono tibi versus 1241 sqq., quibus Iphigenia Orestis parvuli, quem manibus tenet, aspectu patrem commovere studet; omnia infanti optime conveniunt:

ἀδελφέ, μικρὸς μὲν σύ γ' ἐπίκουρος φίλοις,
ὅμως δὲ συνδάκρυσον, ἱκέτευσον πατρὸς
τὴν σὴν ἀδελφὴν μὴ θανεῖν· αἴσθημά τοι
κἀν νηπίοις γε τῶν κακῶν ἐγγίγνεται.
ἰδοὺ σιωπῶν λίσσεταί σ' ὅδ' ὦ πάτερ·

Nec mira haec Orestis infantia: namque sequitur Euripides fabulae ut videtur formam sollemnem, qua narrabatur Orestem initio belli Troiani fuisse infantem in matris ulnis requiescentem: cf. Iph. Taur. 231 et Or. 377. Videtur eo Stesichori vestigia legisse, cuius in carmine argumentum illud expressum fuisse suspicor, Orestem, qui initio belli infans stultus fuisset, sensim ad officium suum ultionis cognoscendum corroboratum esse.[1])

[1]) Cf. Stes. frg. 41; ceterum Robertum, Bild und Lied, p. 149 sqq., praecipue p. 178. — In scypho quodam, q. d. Homericum, in quo ipsa illa ex Eur. Iph. scaena ficta est, Orestes aetate paullo provectus re-

Tales infantes, quales etiam plures inveniemus, revera omnino simulacris repraesentatos esse statuo, quia pueris minimae aetatis in scaena publica locum non fuisse consentaneum est. Praeterea hoc respicias quaeso, in Aristophanis Acharn. eundem Orestem infantem in Telephi Euripidis irrisione cophino, potissimum autem eundem in Thesmophoriazusis, ubi eadem scaena ridetur, utre in infantis speciem exornato repraesentari. Quibus commentis comicum puto eum ipsum morem tragicum, simulacra pro infantibus producendi, ridicule voluisse imitari, sicut saepius tragicae scaenae instituta (e. g. *μηχανήν, ἐκκύκλημα*) iocis suis profanavit.[1])

Nunc Aristophanis quae quidem exstant fabulas perlustremus. Iam in **Acharnensibus** pueri sive puellae in scaena aspiciuntur, sc. duae illae Megarensis hominis filiae, quas ille in porcorum similitudinem conversas vendit. Versantur in scaena a v. 729—834. Num de meris simulacris cogitandum sit,[2]) equidem vehementer dubito, non tam, quia verba nonnulla poeta iis tribuisse videtur (735: *πεπρᾶσθαι πεπρᾶσθαι*, 780, 801, 802, 803: *κοΐ, κοΐ*), quam quia ipso illo loco haud ambigue actio puellarum indicatur (744: *ἀλλ' ἀμφίθεσθε καὶ ταδὶ τὰ ῥύγχια, κᾆπειτεν εἰς τὸν σάκκον ᾧδ' ἐμβαίνετε*). Ac si quantum ridiculi haberent tales actiones, poetam non ignorasse atque ob id ipsum talia finxisse consideramus, credere non possumus

---

praesentatus est, cum pedibus ambulet. Sed ut in eo artifex ab Euripide recessit, quod puerum humi stantem, non ab Iphigenia sublatum finxit, ita ne hoc quidem, quod eum maiorem repraesentavit, ex scaenae aspectu profectum esse putabimus. Adde quod Agamemnonem in throno sedentem fecit, quod ipsum quoque cum poetae consilio pugnat. Vid. 50. Berl. Winckelmannsprogr. 1890, p. 51.

[1]) Etiam quarto a. Chr. saeculo simulacra pro infantibus in scaenam inducta esse docet frg. ex Hectore Astydamantis alterius sumptum, quod sic apud Nauckium restitutum legimus:

δέξαι κυνῆν μοι, πρόσπολ' . . .
μὴ καὶ φοβηθῇ παῖς.

Nimirum Astyanax est cogitandus, qui ut infans simulacro repraesentatus est. Fragmentum Robertus mihi ostendit.

[2]) Quod coniecit O. Müller, Hist. Litt. II[4], 13.

inania simulacra pro vivis pueris sive puellis in scaenam esse prolata. Accedit quod, quae est iocorum (a v. 781) obscoenitas, puellas potissimum in scaena monstrari poeta voluisse videtur, quod Wilamowitzius me docuit. Vel hac de causa coniectura illa Beerii,[1] Nicarchum sycophantam, qui postea (869—917) in scaena est, ab altero puerorum, qui Megarensis filiarum personas gesserint, esse repraesentatum, reicienda est; nam tot verba puellulas in theatro protulisse sane incredibile est; filiam potius illam, quae cum matre in pompa Dionysiaca (245) inducitur, et Nicarchum eiusdem fuisse actoris suspicor. In vocibus puellarum non offendendum est, siquidem pauci illi soni facile ab alio aliquo emittebantur, sicut in Lysistrata Cinesiae filioli voces alium actorem suscepisse inveniemus.

In **Equitibus** Aristophanes ex vita cotidiana puerum, qu fert *ὀκλαδίαν*, induxit, quem sane merum *δορυφόρημα* merito appellabimus (v. 1384).

In **Vespis** in scaenam prodeunt pueri praelucentes choro, qui v. 230 ante solem ortum orchestram intrat. V. 408 sqq. pueri a coryphaeo dimittuntur, ut Cleonem arcessant, quod artificium poeta nimirum tantummodo ad pueros removendos finxit. Vel inde hoc quoque sequitur, eos pueros praebere revera ornamentum huius fabulae proprium, nec partem chori fuisse, quod G. Hermannus suspicatus est. Omnino enim de his puerorum partibus magnae inter viros doctos ortae sunt controversiae; nam neque quot pueri fuerint, neque quomodo verba a poeta sibi tributa protulerint, clare indicatum est. Atque G. Hermanni sententiam,[2] existimantis quattuor pueros a quattuor choreutis (statura brevioribus) esse repraesentatos, honoris tantum causa affero. Nam cum pueris v. 408 ad Cleonem dimissis remanere non possint nisi XX choreutae, ad eam delabimur coniecturam sane monstruosam, ut chorum per maximam fabulae partem adeo mutilatum vice sua functum esse arbitremur. Deductus autem Hermannus ad eam sententiam est, quod omnino pueros canentes in scaenam admitti non posse sibi

[1]) C. Beer, Ueber die Zahl der Schauspieler bei Aristophanes, Leipzig 1844, p. 59.

[2]) De choro Vesparum 1843; opusc. VIII, 253.

persuaserat, qua de re nobis infra fusius disputandum erit. Quod ad numerum puerorum attinet, iam Beerius[1]) verum vidit: **tres** fuisse propter tres Carcinitas, qui in fine fabulae (1501 sqq.) prodeunt saltaturi. Qui cum ob brevem corporum staturam irrideantur, a pueris atque iis quidem ipsis, qui antea laternas tulerant, acti esse putandi sunt, siquidem parachoregemate semel inducto largius uti sollemnis fuit poetae ars; itaque tres habemus pueros praelucentes, nam tres videntur Carcinitae saltavisse. Hanc vero coniecturam I. Richterus[2]) non pro certa accipiens inter varias sententias dubius pendet. Cum enim propter v. 1512:

ὦ Καρκίν', ὦ μακάριε τῆς εὐπαιδίας

patrem ipsum cum tribus filiis saltavisse, aut etiam propter sequentem versum:

ὅσον τὸ πλῆθος κατέπεσεν τῶν ὀρχίλων

plures homunculos in orchestra apparuisse credibile sit, aut tres aut quattuor aut plures quoque pueros praelucentes cogitari posse. At qui poetae usum novit, tam obscure eum personas prodeuntes non signare probe scit, ut non dicam hoc nihil habere mirandi, quod Carcinus, sive adest inter spectatores sive non, ob filiorum virtutes appellatur atque celebratur. Quod attinet autem ad versum 1513:

ὅσον τὸ πλῆθος κατέπεσεν τῶν ὀρχίλων,

inde magnam homunculorum multitudinem in orchestram prodiisse concludi omnino non potest, quia illud enuntiatum arcte pendet ex antecedente, speciatim spectat ad vocem *εὐπαιδίας*, quae nimirum ad tres Carcini filios referenda est. Quod autem de tribus vocem *πλῆθος* usurpavit, eo aptissime explicatur, quod tres fratres deinceps scaenam intrant, ita ut alius alii corporis brevitate et miro habitu antecellat (1511: *ὁ σμικρότατος*), qua re multitudinis species oritur. — Iam quid de ratione pronuntiandi erui possit, videamus. Primum hoc monendum est, colloquium inter patres et filios (sive patrem et filium) habitum (248—257), quo poeta puerorum lasciviam egregie depinxit,

---

[1]) l. c. p. 49 sq.
[2]) Prolegom. ad Ar. Vesp. Berol. 1858, p. 53 sqq.

recte intellegi non posse, nisi inter eosdem incipitur et pergitur et non modo hic modo ille puer respondet (quod Richterus voluit). Cum vero metrum illius partis (tetr. iamb. cat. cum syncopa in quinto pede) ad sermonem propius accedere videatur,[1]) cum Westphalio[2]) eos versus singulos cecinisse statuemus. Itaque apparet hoc loco coryphaeum cum uno eodemque puero vocibus alternasse, atque sponte se offert maximus ille puerorum (qui postea primus Carcinitarum prodit) dignissimus, cui hoc munus vindicemus. Tamen unus ille pro omnibus verba fecisse cogitandus est, sicut omnes videntur antea peccavisse (250), omnes una vapulavisse (254: εἰ νὴ Δί' αὖθις κονδύλοις νουθετήσεθ' ἡμᾶς). At carmen quod sequitur amoebaeum (291—315) certe omnes pueri cum toto choro alternantes cecinerunt. Quod enim antecedit carmen ab universo choro cantatum esse luculenter ex his coryphaei verbis apparet (270/71):

ἀλλά μοι δοκεῖ σπάντας ἐνθάδ' ὦνδρες
ᾄδοντας αὐτὸν ἐκκαλεῖν.

Cum igitur in eiusdem carminis fine universus chorus cecinerit (290):

ὕπαγ' ὦ παῖ ὕπαγε,

pueros quoque omnes una voce respondisse putabimus. Qui morem chororum sollemnem secuti numero singulari et plurali promiscue utuntur. Itaque conamina illa, quibus inter singulos pueros singulae partes a Richtero[3]) distribuuntur, tractare supersedeo.

In **Pacis** initio (114) filiolae Trygaei prodeunt. Duae videntur fuisse secundum schol. Ven. ad v. 137: ὦ μελέα· δυϊκῶς· λέγει δὲ πρὸς ἄμφω τὰ παιδία. At dubitari potest, utrum revera hoc scholium antiquam memoriam praebeat, an μελέα singularis potius existimandus sit. Sic enim legendum est, non μέλ' ἄν, quod ἔδει non eget particula ἄν. Itaque Richterus[4]) septem puellas fuisse suspicatur ex septem, quos

---

[1]) Cf. vv. 270/71 et Nubb. 1212, ubi idem metrum occurrit, ab encomio, quod antea canitur, discretum.

[2]) Rossbach-Westphal, Metr. ³ p. 239; cf. C. Muff, Ueber den Vortrag d. Chorpartieen bei Arist., Halle 1872, p. 40.

[3]) l. c. p. 54.

[4]) Prolegom. ad Ar. Pac., Berol. 1860, p. 54.

traditos legimus, earum sermonibus. At non licet talia concludere nisi ex haud ambiguis poetae indiciis. Hic vero colloquium plane progrediens habemus; comicus autem, simodo ei praesto fuisset materia talis: septem pacifici viri filiolae, ea largius pro ingenio suo usus esset. At, ut quaestionem solvamus, proficiscendum est ex eo in fine fabulae loco, ubi aperte duo pueri, Lamachi et Cleonymi filii, inducuntur (1265 sqq.). Verisimillimum enim est, eosdem duos pueros primum Trygaei filiarum, tum Lamachi Cleonymique filiorum personas gessisse, ita ut scholiastae illam notam sibi stare videamus. Lamachi filium multa canentem audimus: itaque non dubito eidem puero, qui hunc egerit, ut sollertiori, cantum illum puellae (114—118) tribuere, qui unius tantum ori convenire videtur.[1]) Quod sequitur colloquium idem certe puer cum patre habuit, quoniam unum tantum cum illo confabulari ex causis supra allatis consentaneum est.

Restat ut de **Lysistrata**, in qua Cinesiae et Myrrhinae filiolus inducitur (845—968), pauca dicamus. Qui certe infans minimae aetatis est cogitandus, aperte enim ἄθηλος vocatur, lactens igitur est (881); adde quod postea a servo aufertur, sane qui ambulare nondum possit. Itaque constat de vero infante hic dicendum non esse; sed simulacrum tantum in scaenam apportatum est sicut in Iphigenia Aul. etc., cui opinioni clamores infantis non obstant (879); quid enim facilius, quam histrioni alicui tria illa verba mutata voce proferenda tribuere?

Iam fabulis superstitibus perlustratis quantum in deperditarum tenebris etiamnunc cognosci nostraeque quaestioni adhiberi possit, videamus.

Ex Aeschyleis unam tantum habeo tragoediam, cuius inter personas puer sive infans fuisse videatur: **Telephum** dico, in qua Aeschylum idem quod Euripides in eiusdem tituli tragoedia argumentum expressisse suspicamur. Dico notam illam

---

[1]) Dissentit Muffius, l. c. p. 111.

ex Hygino fabulam (CI), qua narratur Telephum, ut vulneris, quod ab Achille acceperat, medelam nancisceretur, in castra Achivorum ingressum, rapto parvulo Oreste, obsidis loco, Achillem se sanare coegisse. Responsum enim ei ab Apolline erat eundem, qui vulnerasset, sanaturum esse. — Orestes ille nimirum infans[1]) minimae aetatis cogitandus est ex vulgari, quam supra attigi (p. 235), memoria. Nobilem illam, qua Telephus Orestem rapit, scaenam, quae apud Euripidem praecipuum in fabula locum tenuisse videtur, ne apud Aeschylum quidem defuisse scholiasta ad Ar. Ach. 332 testatur: *ἐπεὶ καὶ ὁ Τήλεφος κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Αἰσχύλον, ἵνα τύχῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησι σωτηρίας, τὸν Ὀρέστην εἶχε συλλαβών·* nam etiamsi ubique ibi Euripides irridetur, ita ut nonnulli homines docti illud *Αἰσχύλον* per errorem positum esse coniecerint, equidem animum inducere non possum, ut ullum commentatorem, quisquis fuit, tam stupidum putem, ut Euripideam fabulam respici non sentiret. Mirus profecto esset commentatoris error, cum Aeschyleam afferret Telephum, qua Euripideam multo nobiliorem, multo diutius notam fuisse testimonia docent.[2]) Itaque eandem sive similem scaenam apud Aeschylum occurrisse statuamus, etiamsi non ut apud Euripidem Telephus Oresti necem minatus esse, sed eum tantum obsidem occupasse videtur, quod cernimus in antiquiore vasculo.[3]) Infans ille nimirum simulacro repraesentatus est, sicut pro Prometheo quoque in initio fabulae simulacrum est substitutum. Neque in eo offendendum est, quod talia, ut raptum infantis, in scaena Aeschylea omnino occurrisse puto; multo enim plura agebantur in antiqua quam in posteriore scaena, sicut e. g. Hercules in *Προμηθεῖ λυομένῳ* inductus est aquilam sagitta occidens.[4]) Itaque Euripides hac in re Aeschylum imitatus est.

---

[1]) Conveniunt Hygini verba: „Orestem rapuit de cunabulis".

[2]) Vid. frgm. apud Nauckium. Ceterum cf. quae infra de Eur. Telepho disputavi.

[3]) Vid. O. Jahn., Arch. Aufs. tab. 2; cf. Robert., Jahrb. des Kaiserl. Deutschen Arch. Inst. II, 1887, p. 248.

[4]) Quod docuit G. Haupt, comment. arch. in Aesch., dissert. inaug. Hal. 1896, apud Niemeyerum, p. 121.

Iam Sophocleas fabulas adeamus.

In **Atreo** sive **Mycenaeis** famosam illam „cenam Thyestae" tractatam fuisse constat. Eandem materiam Euripides in sua **Thyesta** tractavit.[1]) At utriusque fabulae lineae etiamnunc tanta caligine sunt obvolutae, ut ex accurata tantum omnium testimoniorum examinatione lux aliqua a nobis sperari possit. Priusquam igitur ad tragoedias ipsas accedamus, quae ante tragoediam fuerit vulgaris fabulae forma, constituendum est. Quem ad finem primum eam narrationem, quam Apollodori epitoma Vaticana exhibet, comparemus cum ea, quae exstat in Euripidis Electra. Ibi enim chorus fusius totam earum rerum conexum profert, certe vulgarem quaeque tragicorum commentis non est tacta memoriam sequens, quod ex ipso cantici Euripidei initio elucet. Postea apposui Aeschyli ex Agamemnone de fratrum discidio narrationem, quae ipsa quoque pro antiqua memoria habenda est. Cum loco illo ex epitoma Vaticana sumpto fere plane concinunt schol. Hom. *B*, 105 AD et schol. Eur. Or. 812 A, quae narrationes tamen non ultra Thyestam ab Atreo expulsum procedunt.

Eur. El. (700 sqq.)

.. κληδὼν ἐν πολιαῖσι φάμαις μένει . . . Πᾶνα . . . χρυσέαν ἄρνα καλλίποκον πορεῦσαι· πετρίνοις δ' ἐπιστὰς κᾶρυξ ἴαχεν βάθροις· ἀγορὰν ἀγορὰν Μυκηναῖοι στείχετε μακαρίων ὀψόμενοι τυράννων φάσματα δείματα. χοροὶ δ' Ἀτρειδᾶν ἐγέραιρον οἴκους κτλ. κρυφίαις γὰρ εὐναῖς πείσας ἄλο-

Ep. Vat. (2, 5 sqq.)

ὁ δὲ Ἀτρεὺς εὐξάμενός ποτε τῶν αὑτοῦ ποιμνίων, ὅπερ ἂν κάλλιστον γένηται, τοῦτο θῦσαι Ἀρτέμιδι, λέγουσιν ἀρνὸς φανείσης χρυσῆς ὅτι κατημέλησε τῆς εὐχῆς· πνίξας δὲ αὐτὴν εἰς λάρνακα κατέθετο κἀκεῖ ἐφύλασσε ταύτην· [μέγα δέ τι φρονοῦντα ἐπὶ τῷ κτήματι κομπάζειν κατὰ τὴν ἀγοράν].[2]) *ἣν Ἀερόπη δίδωσι τῷ Θυέστῃ μοιχευ-*

---

[1]) Thyestam a Cressis diversam esse non opus est iterum affirmare. Cenam Thyestae potissimum in Thyesta tractatam fuisse ostendit Bergkius ex Aristoph. Proagon. frgm. apud Meinekium, frgm. com. Graec. II, p. 1137/38.

[2]) Hoc in unis scholl. Hom. et Eur. legitur.

χον φίλαν Ἀτρέως, τέρας ἐκκομίζει πρὸς δώματα.

νεόμενος δ᾽ εἰς ἀγόρους ἀΰτει τὰν κερόεσσαν ἔχειν χρυσόμαλλον κατὰ δῶμα ποίμναν.

τότε δὴ τότε φαεννὰς ἄστρων μετέβασ᾽ ὁδοὺς Ζεὺς καὶ φέγγος ἀελίου λευκόν τε πρόσωπον ἀοῦς κτλ.

Aesch. Agam. 1583 sqq. (Weil.) Ἀτρεὺς γὰρ ἄρχων τῆσδε γῆς, τούτου πατήρ, πατέρα Θυέστην τὸν ἐμόν, ὡς τορῶς φράσαι, αὐτοῦ δ᾽ ἀδελφόν, ἀμφίλεκτος ὢν κράτει, ἠνδρηλάτησεν ἐκ πόλεως τε καὶ δόμων.

καὶ προστρόπαιος ἑστίας μολὼν πάλιν τλήμων Θυέστης μοῖραν ηὗρετ᾽ ἀσφαλῆ, τὸ μὴ θανὼν πατρῷον αἱμάξαι πέδον αὐτός.[3]) ξενία δὲ τοῦδε

θεῖσα ὑπ᾽ αὐτοῦ. χρησμοῦ γὰρ γεγονότος τοῖς Μυκηναίοις ἑλέσθαι βασιλέα Πελοπίδην[1]), μετεπέμψαντο Ἀτρέα καὶ Θυέστην. λόγου δὲ γενομένου περὶ τῆς βασιλείας ἐξεῖπε Θυέστης τῷ πλήθει τὴν βασιλείαν δεῖν ἔχειν τὸν ἔχοντα τὴν ἄρνα τὴν χρυσῆν· συνθεμένου δὲ τοῦ Ἀτρέως δείξας ἐβασίλευσε.[2]) Ζεὺς δὲ Ἑρμῆν πέμπει πρὸς Ἀτρέα καὶ λέγει συνθέσθαι πρὸς Θυέστην περὶ τοῦ βασιλεῦσαι Ἀτρέα, εἰ τὴν ἐναντίαν ὁδεύσει ὁ Ἥλιος. Θυέστου δὲ συνθεμένου τὴν δύσιν εἰς ἀνατολὰς ὁ Ἥλιος ἐποιήσατο· ὅθεν ἐκμαρτυρήσαντος τοῦ δαίμονος τὴν Θυέστου πλεονεξίαν, τὴν βασιλείαν Ἀτρεὺς παρέλαβε καὶ Θυέστην ἐφυγάδευσεν. αἰσθόμενος δὲ τῆς μοιχείας ὕστερον κήρυκα πέμψας ἐπὶ διαλλαγὰς αὐτὸν ἐκάλει. καὶ ψευσάμενος εἶναι φίλος, παραγενομένου τοὺς παῖδας, οὓς εἶχεν ἐκ νηΐδος νύμφης, Ἀγλαὸν καὶ Καλλιλέοντα καὶ Ὀρχομενόν, ἐπὶ τὸν Διὸς βωμὸν καθεσθέντας ἱκέτας ἔσφαξε, καὶ μελίσας καὶ καθεψήσας παρατίθησι Θυέστῃ χωρὶς τῶν

[1]) Hoc enuntiatum deest in scholl. Hom. et Eur.
[2]) Hoc enuntiatum omissum est in scholl. Hom. et Eur.
[3]) Ci. Blomfieldus pro trad. αὐτοῦ.

δύσθεος πατὴρ Ἀτρεὺς, προθύμως μᾶλλον ἢ φίλως, πατρὶ τῷμῷ, κρεοῦργον ἦμαρ εὐθύμως ἄγειν δοκῶν, παρέσχε δαῖτα παιδείων κρεῶν. + τὰ μὲν ποδήρη καὶ χερῶν ἄκρους κτένας + ἔθρυπτ' ἄνωθεν ἀνδρακὰς καθήμενος ἄσημ'· ὃ δ' αὐτῶν αὐτίκ' ἀγνοίᾳ λαβὼν ἔσθει βορὰν ἄσωτον κτλ.

ἄκρων, ἐμφορηθέντα δὲ δείκνυσι τὰ ἄκρα καὶ τῆς χώρας αὐτὸν ἐκβάλλει.

Mirandum non est, non omnia, quae apud Apollodorum narrantur, in Euripideo quoque cantico occurrere, quoniam poeta pro chori sublimi dicendi ratione res subobscure abrupteque profert. Itaque in initio potissimum noli discrepantias statuere. Nimirum Epitomator Vaticanus pristinam fabulae formam affert, secundum quam totius discidii origo ad neglectum Atrei votum, quod Dianae fecerat, referebatur.[1]) Quod vero Euripides de voto illo omnino tacet, inde eum aliam formam respicere colligi nequit. Simili brevitate postea miraculi illius rationes prorsus omittit, cum nihil dicat de illa pactione, quam Iuppiter Atreum cum Thyesta facere iusserat. Immo ex eis verbis, quibus agnum aureum advenisse dicit (*Πᾶνα ... χρυσέαν ἄρνα ... πορεῦσαι*), patere mihi videtur, eum similem atque epitomatorem fabulam in mente habuisse. In prisca enim fabula narrabatur agnum nescioquomodo subito inter pecora Atrei apparuisse (*ἀρνὸς φανείσης*). Idem certe dicit Euripides, siquidem Faunus, deus pecorum, sollemniter talium rerum auctor putabatur. Aliter constat rem narratam esse in recentiore fabula (quae etiam in Alcmeonide occurrebat), sc. a Mercurio agnum missum esse. Eam formam Euripides in Orestis chorico (995 sqq.) sequitur, ubi aliae quoque discrepantiae occurrunt, quae haud scio an recte eidem auctori ascribendae sint.[2]) Sed utut hoc est, pro certo accipio Euripideae Electrae

[1]) Cf. Th. Voigt, De Atrei et Thyestae fabula, dissertatt. philol. Hal. VI, p. 334.

[2]) Mirum enim hoc potissimum est in illo cantico, quod Aeropae adulterium post cenam Thyestae demum narratur. Quod nisi temere

canticum et narrationem Epitomae Vaticanae eandem exprimere fabulae formam. Idem valet de Aeschylea narratione cum Apollodorea comparata. Neque enim in eo haereri debet, quod apud Apollodorum Atreum per dolum fratrem allexisse legimus, de qua re tacet Aeschylus. Aegisthus enim summam tantum rerum tangit; itaque satishabet iniurias supplicibus illatas afferre, quo summo scelere illud, quod amicitiam simulaverat, quasi involvitur. Itaque ex verbis: *προστρόπαιος ἑστίας μολὼν πάλιν* Thyestam sponte rediisse concludi posse nego.[1]) Nonne consentaneum est, in epico carmine, cuius argumentum erat impia fratrum lis, narratum fuisse, Thyestam tantopere propter pristinas iniurias fratri diffidere, ut deorum se tutelae credere malit? Ita in Euripidis Phoenissis (272 sqq.) Polynices, etiamsi *ὑπόσπονδος* intrat urbem, tamen turpissimas insidias sibi parari suspicatur, cum *βωμίους ἐσχάρας* respiciat, ad quas confugiat. Hoc veteris carminis argumentum etiamnunc in Vaticana narratione discernimus, qua Atreus, postquam amice fratrem revocaverit, eius liberos supplices in ara Iovis sedentes mactavisse traditur. — Quae cum ita sint, ego non dubito illam Apollodoream narrationem pro antiqua memoria habere, qualis fortasse apud Pherecydem legebatur, cui etiam Th. Voigtius[2]) priorem partem tribuit ex auctoritate schol. Eur. Or. 997 ABI: *Φερεκύδης δὲ οὐ καθ' Ἑρμοῦ μῆνίν φησι τὴν ἄρνα ὑποβληθῆναι, ἀλλ' Ἀρτέμιδος.*[3]) Sed eidem tota narratio tribuenda mihi videtur; nam eum omnino de fratrum rixa atque notissima illa cena Thyestae tacuisse non credibile est, siquidem ea iamdiu ab omnibus ferebantur (*τὰ ἐπώνυμα δεῖπνα Θυέστου*). Quod

---

factum putamus, sic fortasse explicandum est, ut poenam Atrei in illa fabula non iam desiderari statuamus; non enim votum neglexerat; Aeropae enim adulterium pro Atrei poena in pristina fabula habendum est. In recentiore autem fabula Atreus post cenam demum sceleri est obnoxius.

[1]) Quae est Straussii sententia: De ratione inter Senecam et antiquas fabulas Romanas intercedente, dissert. inaug. Rostoch 1887, p. 61, n. 1.

[2]) L. c., p. 400 sqq.

[3]) Voigtius iam vidit (p. 405), non iratam Dianam intellegendam esse, sed nihil nisi hoc: Dianam agnum misisse, ita ut potius *ὑπ' Ἀρτέμιδος* legendum sit.

autem desiderari Voigtius dicit poenam Atrei, qui votum Dianae factum neglexerit, Aeropae adulterium pro poena eius habendum esse Robertus me monuit; conferenda est Minois Pasiphaesque fabula, quae simillimum praebet argumentum. — Iam cum per hanc totam quaestionem cognoverimus, in Epitoma Vaticana antiquam et vulgarem de Atrei et Thyestae discidio exstare fabulam, eam omnino non valere ad eas quas quaerimus tragoedias recognoscendas apparet. At novum habeo argumentum, quo non solum illa coniectura confirmatur, sed etiam aditus ad ipsas tragoedias datur, quod pertinet ad illam de Solis regressu fabulam. Primitus narrabatur Solem post furtum Thyestae revertisse, quod docet canticum Euripideum et narratio Apollodorea. Euripides in miraculo illo offendit, quod tradit schol. Or. 998 ABI: *πιθανῶς ὁ Εὐριπίδης τὸν μῦθον προσήρμοσεν· ὁ γὰρ φυσικὸς λόγος τὸν ἥλιον ἀποδείκνυσι τὴν ἐναντίαν ἰόντα πορείαν τῷ οὐρανῷ.* Huc etiam probabilissime refertur frg. inc. 861:

δείξας γὰρ ἄστρων τὴν ἐναντίαν ὁδὸν
δήμους τ' ἔσωσα καὶ τύραννος ἱζόμην.

Quae verba si Atreo tribuimus, ita intellegenda videntur, ut Euripidem hoc finxisse putemus, Atreum non Iovis miraculo, sed propter sapientiam suam ad res caelestes pertinentem a populo regem creatum esse. Nonne Euripides ipse clarissime incredulitatem suam patefecit in cantico illo Electrae, ubi, postquam vulgarem opinionem protulit, haec adicit (El. 737 sqq.): *λέγεται· τὰν δὲ πίστιν σμικρὰν παρ' ἔμοιγ' ἔχει, στρέψαι θερμὰν ἀελίου χρυσωπὸν ἕδραν ἀλλάξαντα δυστυχίᾳ βροτείῳ θνατᾶς ἕνεκεν δίκας.* Sophocles miraculum servavit, sed audaci felicissimaque arte transposuit post cenam Thyestae, quam voluit quam horridissimam depingere. Hoc testatur Statyllius Flaccus (Anth. Pal. IX, 98).[1])

Οἰδίποδες δισσοί σε καὶ Ἠλέκτρη βαρύμηνις
καὶ δείπνοις ἐλαθεὶς Ἀτρέος Ἠέλιος
ἄλλα τε πουλυπαθέσσι, Σοφόκλεες, ἀμφὶ τυράννοις κτλ.

Nunc vero testimonio illi in litteris mythographicis Graecis uni, quod eandem fabulae formam, i. e. Solis regressum post cenam Thyestae positum, praebet, maiorem fidem habebimus,

[1]) Hoc Straussius attulit, l. c. p. 64.

praeterquam quod illi etiam Sophoclis nomen aperte appositum est: schol. Eur. Or. 812 Gu l. (Postquam Atreo a Mercurio agnum aureum missum esse narratum est, sic pergitur:) *καὶ μέλλοντος Ἀτρέως δεῖξαι τὸ τέρας τοῖς δικασταῖς καὶ λαβεῖν τὴν ἀρχήν, Ἀερόπη, ἡ τούτου γυνή, μοιχευομένη Θυέστῃ, τῷ ἀνδραδέλφῳ, κλέψασα τοῦτο παρέδωκεν αὐτῷ. Θυέστης δὲ λαβὼν τοῦτο καὶ δείξας τοῖς δικασταῖς τῆς ἀρχῆς ἐκράτησε. μὴ ἀνασχόμενος οὖν Ἀτρεὺς τὴν συμφορὰν καὶ δυσχεραίνων, ὅτι ἀδίκως ἐστέρηται τῆς ἀρχῆς, ὁμοῦ τε τὴν γυναῖκα Ἀερόπην τιμωρεῖται κατ' ἄμφω, καὶ ὅτι ἐμοιχεύετο Θυέστῃ καὶ ὅτι κέκλοφε τὸ ἀρνίον καὶ δέδωκεν αὐτῷ, ῥίψας αὐτὴν εἰς τὴν θάλατταν,*[1] *ὥς φησι Σοφοκλῆς, καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς τοῦ Θυέστου, Ἀγλαὸν Ὀρχομενὸν καὶ Κάλεον ἀποκτείνας παρέθηκεν εἰς τράπεζαν τῷ πατρὶ καὶ αὐτὸν ὕστερον ἀπέκτεινεν. δι' ἃ ὁ ἥλιος μὴ στέρξας τὸ παράνομον μίαν ἡμέραν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἕω διφρεύει. σὺν αὐτῷ δὲ καὶ αἱ πλειάδες τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἐβάδισαν.* Praeter miraculum transpositum hoc novum in hac narratione cernitur: quod Aeropa in mare praecipitatur (quae quidem est sollemnis adulterarum poena), quod Thyestes ipse quoque interficitur; quae res nusquam alibi occurrunt: habemus igitur prorsus singularem fabulae formam, quam ex causis allatis Sophocli tribuere non dubito: ea omnia scelera Sophoclem in Atreum contulisse vel inde apparet, quod aperte scholiasta affirmat, post omnia exacta demum solem tergum vertisse.[2]) Iam cur „Atrei" nomen fabulae imposuerit, cognoscimus, scil. quia eius potissimum mores fortunamque depingendos sibi proposuerat, sane horridam imaginem! Nam illum in tota tragoedia medium locum obtinere videmus, cum, quomodo insatiabilem fere suam ulciscendi cupi-

[1]) Spectare hic scholiastam Soph. Ai. 1297 (quod Dindorfius putavit) vix crediderim, quia ibi non de Atreo, sed de Catreo, Aeropae patre, sermo est. Sed etiamsi erraverit scholiasta, sufficiunt testimonia, ut illam fabulae formam Sophocleam esse credamus.

[2]) Eandem materiam Petersenus (Progr. Dorpat, 1877, p. 8) ascribit Atreo Sophoclis, oppugnans Welckerum, qui Thyestam ab Atreo interfectum alii tragoediae vindicaverat. Ceterum ille fusius de duabus Sophoclis Thyestis disputat, quarum argumenta in Hygin. fab. LXXXVIII latere probabiliter conicit, etiamsi de vasculo (Conze, Vorl.-Bl. Ser. III, IV, 2), quod eo referri vult, dubitari potest.

ditatem in uxore et fratre expleret, in ea fabula expressum esse videatur, cui cupiditati eo usque indulgeret, donec solus fere ex tota gente relinqueretur, tot tantisque sceleribus onustus, ut vel dei taedium suum aperte ostenderent, ipse vero, ut opinor, miraculo illo perterritus, in summam rerum gestarum paenitentiam concideret. — In „Thyestis", quarum alterius actio Sicyone fiebat, Sophocles prorsus alia argumenta tractavit,[1]) quae Hyginus fab. LXXXVIII enarrare videtur; propterea quoque suspicor eum prius illud de discidii initio argumentum, quod in capite fabulae posuit, brevissime tantum tangere, scil. ut rerum conexum exponeret; cetera enim satis fuse narrat. — Brevitati scholiastae tribuendum videtur, quod non narrat, qua ratione Atreus imperium recuperaverit; cum enim in primitiva fabula hoc fuerit, eum a Iove ipso, solem regredi iubente, ut legitimum regem designatum esse, in Sophoclea fabula, in qua illud miraculum transpositum erat, nova ratio capessendi imperii requiritur. Id mihi reiciendum videtur, eandem quam Euripides Sophoclem rationem adhibuisse, nempe ut Atreum per suam rerum caelestium cognitionem regnum adeptum esse fingeret. Ita enim idem de solis regressu argumentum bis in eadem fabula sub diversis formis occurrisset. Immo ea testimonia, unde illud concludi possit, ad „Thyestas" referendas censeo, nisi omnino Sophoclis nomen per errorem pro Euripidis positum est: cf. Soph. frg. inc. 671 et 672 cum nota Achill. Tat.: *Σοφοκλῆς δὲ εἰς Ἀτρέα τὴν εὕρεσιν (τῆς ἀστρονομίας) ἀναφέρει.* — Iam via hoc modo patefacta quatenus ceteris de utraque tragoedia testimoniis adhibitis progredi possimus, videamus. Ribbeckio et Straussio[2]) astipulandum est, Ennium Euripidem, Accium Sophoclem secutum esse, quod etiam eo firmatur, quod Accius quoque Solis regressum post cenam Thyesteam posuit (fr. XIII). Certum hoc videtur, apud Euripidem Thyestam ficta paupertate atque miseria supplicem cum filiis ad fratrem venisse (cf. Strauss., l. c. p. 59/60). Itaque hoc probabilissimum est, eum initio fabulae (in prologo) cum filiis ad aram Iovis (cf. Ep. Vat.: *ἐπὶ τὸν Διὸς βωμόν*, et frg. Enn. VII: Aspice hoc sublime

---

[1]) Cf. superioris paginae notam 2.

[2]) L. c., p. 58 sqq.

candens, quem invocant omnes Iovem) sedisse atque spectatoribus quis esset patefecisse; huc cum Ribbeckio referendum frg. IV:

Quemnam te esse dicam, qui tarda in senecta?

Illud igitur argumentum: „Thyestam cum filiis ad aram sedentem" Euripides ex antiqua memoria sumpsit, etiamsi agendi rationes Thyestae prorsus immutavit. Quid Thyesta contra fratrem molitus sit, quomodo ille eum eiusque insidias cognoverit, tamen ficta gratia eum deceperit, non iam possumus discernere. Tamen eum pueris ad exsequendum dolum usum esse non ita veri est dissimile, quia hoc artificio facillime potuit misericordiam movere. Fragmentum illud, quo Atreus de scientia sua rerum caelestium atque imperii occupatione gloriatur (861), ex longiore q. v. ῥήσει Atrei, qua suas virtutes, fratris iniurias exponebat, sumptum videtur. — Sophoclea fabula, ut supra exposuimus, et Aeropae poenam et cenam Thyestae et caedem ipsius Thyestae continuit. Cum igitur in his sceleribus, i. e. Atrei ulciscendi effrenato furore repraesentando, summa dramatis posita fuisset, talia qualia Euripides finxit, insidias Thyestae, cognitionem eius, Sophocles omisisse putandus est. Immo etiam frg. III Atrei Accianae docet Thyestam statim advenientem, idque sua sponte, ab Atreo, qui eius scelera iam perspexisset, cognitum esse:

iterum Thyestes Atreum adtractatum advenit,
iterum iam aggreditur me et quietum exsuscitat:
maior mihi moles, maius miscendumst malum,
qui illius acerbum cor contundam et comprimam.

Praeterea apud Accium videmus Thyestam in scaena ipsa cognoscere horrendum facinus (frg. XIV), apud Ennium vero Thyestes iam conscius factorum egreditur e domo (fr. VIII). Itaque ego non dubito scaenam illam vere tragicam Senecae, quam eum non ex suo ingenio hausisse opinor, eam dico, qua Thyestes post ipsam cenam primum dormiens, deinde modo securus cantans, modo curis vexatus ostenditur (Thy. 901 sqq.), ad Sophoclem referre. Antiquum ἐκκύκλημα clare etiam cognoscitur vv. 901/2:

— turba famularis, fores
templi relaxa, festa patefiat domus;

quae coniectura cum eo convenit, quod Sophoclem cenam potissimum horrendam voluisse repraesentare concluseramus. Praeterea hoc quoque Senecam a Sophocle mutuatum esse puto, quod maximum filiorum, Tantalum, adulescentulum finxit, quocum altercaretur pater. Hac arte Sophocles fabulae actionem variare conatus est, cum filium audacem credulum sperantem, patrem anxium providentem fingeret, simodo Accius eum secutus est; cf. frg. IXa, de quo Cicero: „Quae ille a Iove ortus suis praecipit filiis. Nostis cetera, nonne?:

Id quod multi invideant multique expetant inscitiast
Postulare, nisi laborem summa cum cura ecferas.“ —

In antiqua fabula filii Thyestae sunt infantes, cf. Aesch. Ag. 1096: *κλαόμενα τάδε βρέφη*. — Iam quibus fere temporibus fabulae doctae sint, quae ratio inter ambas intercedat, eruere quomodocunque conemur. Euripides fabulam, quae est de Solis regressu, pristino loco retinuit, licet eam ad rationis leges accommodaverit, Sophocles egregio illo transponendi artificio fabulam novavit: itaque forma Euripidea mihi prior esse videtur, praesertim cum tales miraculorum interpretationes praecipue prima suae poesis aetate coluerit. Iam vero ex nota illa Acharnensium scaena (393 sqq.), in qua Dicaeopolis ab Euripide pannos quam maxime laceratos sordidosque mutuatur, novum ad definiendum fabulae Euripideae tempus argumentum sumi posse mihi videtur. Quamvis enim ex antiqua fabula Dicaeopolis ibi petat pannos (v. 415: *δός μοι ῥάκιόν τι τοῦ παλαιοῦ δράματος*), tamen antiquissimas propterea noluerim hoc loco afferri putare, quia Aristophanem eas tantum, quas ex ipsa scaena noverit, citare consentaneum est, praesertim cum non verba, sed ipsum habitum aspectumque personarum rideat. Si autem Aristophanem non multo ante a. 450 natum fuisse homines docti recte coniecerunt, vix ante a. 440 eum spectaculis publicis interfuisse iure statuemus; (pueris hoc licuisse sequitur ex Ar. Nubb. 539.) Puerum autem vividi ingenii ex ea aetate talia spectacula memoria tenere non est mirandum. Itaque fere post a. 440 Thyestam doctam esse statuendum est. Accedit quod illud artificium, supplices in ara sedentes inducendi, quantum videmus, ab anno ca. 430 demum Euripides saepius adhibuit, ita ut Thyestes quoque, in qua illud occurrisse suspicamur, illi tempori proxima

sit collocanda. Cum quo tempore hoc quoque optime convenit, quod apud Euripidem culpa dirorum scelerum parum pie in Apollinem refertur: cf Enn. frg. I:

Set me Apollo ipsus delectat [lactat], ductat Delficus.

Constat autem saepius Euripidem castigare Delphici oraculi perfidiam, quia in bello Peloponnesiaco a Lacedaemoniorum partibus stabat. His omnibus argumentis comprehensis non erraturos nos confido, si Thyestam Euripideam sub initio belli Peloponnesiaci doctam esse statuemus. — Ad Sophocleae fabulae tempus definiendum haud scio an illud praebeat ansam, quod Tantalum, Thyestae filium (sive aliud ei nomen erat, fortasse Aglai, secundum schol. Eur. Or. 812), adulescentulum, non puerum, induxit, quem usum certa quadam aetate (circa annum 420) viguisse infra (p. 288) demonstrabo. — Hactenus progredi conatus sum in harum tragoediarum tenebris; de pueris, quorum causa haec omnia molitus sum, hoc addendum est: tres (ut videtur secundum antiquam memoriam), quorum maximus apud Sophoclem iam adulescentulus fuerit, in scaenam prodiisse, patrem ex exsilio redeuntem comitantes; Euripideos cum patre ad aram consedisse. Nominibus, quae affert scholiasta Euripideus, pueri ex usu tragoediae sine dubio caruerunt. Ne verba quidem eos fecisse arbitror (praeter adulescentulum apud Soph.), quia eorum condicio non erat talis, ut cantum Euripidem (qui solus id omnino ausus esse videtur) iis tribuisse credamus. Prorsus enim sunt periculi necopinantes.

Simillimam atque in Atreo materiam Sophocles tractavisse videtur in **Tereo**, cuius fabulae conexum mirabili ingenio Welckerus restituere conatus est, suspicatus ille et Accium et Ovidium Sophoclis vestigia legisse. Imprimis ille constituit, (quod ab omnibus probari videtur), Sophoclem fabulae actionis tempus posuisse post Terei taetrum facinus, post Terei Philomelaeque adventum. Itaque argumentum fabulae fuisse hoc: Procnam, cum missa a sorore tela cognovisset eam captam et absconditam in eadem domo morari, eam liberavisse, deinde ambas foedum illud supplicium de Tereo sumpsisse, omnes tres in aves esse commutatos. Hoc quoque Ovidianum (Met. VI, 587 sq.):

Tempus erat, quo sacra solent trieterica Bacchi
Sithoniae celebrare nurus etc.

ad Sophoclem esse referendum Welckerus perspexit (cf. Acc. Ter. frg. IV). — Iam quid nos de ipsa tragoediae actione ex Ovidio etiamnunc cognoscere possimus, videamus. Quoniam constat Ovidium ipsum actionis tempus a Sophocle accepisse, etiam ea, quae deinde narrat de sorore liberanda, de taetro consilio capiendo, convenire fere cum Sophoclis fabula putandum est. Adde quod eas res Ovidius ita depingit, ut sane scaenae speciem legentibus excitet. Ad unum Sophoclem autem omnes posteriores de hac re narrationes redeunt,[1]) neque id spectavit Ovidius, ut nova fingeret, sed ut argumenta accepta quam elegantissime narraret. Iam hoc patet, Sophoclem matrem in concipiendo consilio (mactandi ipsius filiolum Ityn) titubantem, dubie haerentem finxisse; namque hominem inducere voluit, non bestiam; cf. Ov. Met. VI, 624 sqq.:

Ut tamen accessit natus matrique salutem
attulit et parvis adduxit colla lacertis
mixtaque blanditiis puerilibus oscula iunxit,
mota quidem est genetrix infractaque constitit ira,
invitique oculi lacrimis maduere coactis.

Chorum, fortasse ex Bacchantibus constantem, conspirasse cum Procna necesse est; aliter enim illa contra regem non potuit palam dolos nectere. Cui obstrepere videtur frg. Acc. IX, quod chori esse inde apparet, quod is qui loquitur de suo loco decedere nolle aut non posse videtur; en aspice verba:

Set nisi clamaris regem, puerum auferre ab regina occupo.

Hoc autem si chorus dicit, cum Procna puerum arripit, ut eum interficiat, putanda est coram choro et aliquo actore (fortasse servo), cui chorus deinde illa verba (*Set nisi* etc.) dicat, consilium suum verbis et factis temere patefecisse. Hoc per se ipsum non probabile est; minime vero Ribbeckio velim astipulari, cum matrem ferali furore puerum arripuisse (in ipsa scaena) suspicetur; hoc enim Sophocle non dignum. Immo etiam hac in re Ovidium sequentes Sophoclem deprehendemus.

---

[1]) cf. schol. Ar. av. 281: ὁ Σοφοκλῆς πρῶτον τὸν Τηρέα ἐποίησεν, εἶτα Φιλοκλῆς.

Itaque sic scaena cogitanda est: Coram choro in publico furit Procna atque incertum aliquid cum sorore molitur; tum vero, simulatque prodiit Itys, eius cum coniuge similitudine cognita, ferale nascitur in illius mente consilium, quod tamen, ne arceatur, non nisi tecte significat; cf. Ov. l. c. 619 sqq.:

peragit dum talia Progne,
ad matrem veniebat Itys. Quid possit, ab illo
admonita est: oculisque tuens immitibus: 'a quam
es similis patri' dixit; nec plura locuta
triste parat facinus tacitaque exaestuat ira.

Puer, si Ovidium sequimur, fere quinque annos natus cogitandus est (Ov. 438/9); tamen puerulum eius aetatis revera in scaena egisse non putabimus ex ratione poetarum satis perspicua, de qua infra disputabo (p. 279 sqq.). Immo puer intellegendus est, qualis forte Eurysaces in Aiace fuit. Verba eum in scaena non fecisse statuo eadem de causa, qua supra Thyestae liberos mutos fuisse conclusimus, praeterquam quod omnino, quantum videmus, Sophocles pueros tacere iussit. Contra hoc quoque Ovidianum iure scaenae vindicabimus, puerum matrem (porrecta dextera) salutavisse, complexum esse etc., ita ut illa iis ipsis pueri blandimentis commota et perturbata in contrarias cogitationes distraheretur. Iam Procna cum Philomela puerum in domum abducit; (hoc quoque in scaena antiqua necessarium servavit Ovidius, cf. v. 636:

nec mora, traxit Ityn;

sequentia vero:

veluti Gangetica cervae
lactentem fetum per silvas tigris opacas

Ovidianum est ornamentum.) Tunc vero servum (sive servam) ex domo prodiisse arbitror, ut choro (i. e. spectatoribus) diceret suspicari se (sive certo scire), mulieres puero mortem moliri, ita ut ille (chorus) hoc non admitti debere ratus servum iuberet regem arcessere; hoc enim solum loco fragmentum illud Accianum inseri posse mihi videtur (*Set nisi clamaris regem* etc.). At, ut saepe, chori conamina sunt inania; iam cena taetra paratur, qua inscius fruitur Tereus. — Tantum mihi ex reliquiis cognosci posse videtur. Iam si, quo fere tempore Tereus tra-

goedia orta sit, indicia quaerimus, primum, si Thracium fabulae colorem respicimus, monendum est Atheniensium animos anno circiter 436, sc. quo Amphipolim condebant, ad Thraciam maxime conversos fuisse. Commercio enim cum illis locis orto gentes illas septentrionales earumque mores apud Athenienses non solum innotuisse, sed etiam magis respectas esse consentaneum est. Itaque haud scio an Sophocles quoque, ut Tereum scriberet, illis rebus commotus sit, praesertim cum ipse primus eam materiam tractaverit.[1]) Ergo paullo post a. 436 Tereum doctam esse iure statuemus. Accedit alterum argumentum. Respice quaeso, quanta inter hanc Procnam et Medeam Euripideam intercedat similitudo. Neque enim solum utraque suum filium, ut coniugis iniurias ulciscatur, interficit, sed utrobique mulier queritur crudelem suam sortem, quae cum saevis incultisque viris cogatur vitam degere ex patria in aliena loca abrepta. Cf. Soph. fr. 524 (ex Tereo):

νῦν δ' οὐδέν εἰμι χωρίς· ἀλλὰ πολλάκις
ἔβλεψα ταύτῃ τὴν γυναικείαν φύσιν,
ὡς οὐδέν ἐσμεν. αἱ νέαι μὲν ἐν πατρὸς
ἥδιστον, οἶμαι, ζῶμεν ἀνθρώπων βίον·
τερπνῶς γὰρ ἀεὶ παῖδας ἁνοία τρέφει.
ὅταν δ' ἐς ἥβην ἐξικώμεθ' ἔμφρονες,
ὠθούμεθ' ἔξω καὶ διεμπολώμεθα
θεῶν πατρῴων τῶν τε φυσάντων ἄπο,
αἱ μὲν ξένους πρὸς ἄνδρας, αἱ δὲ βαρβάρους,
αἱ δ' εἰς ἀληθῆ δώμαθ', αἱ δ' ἐπίρροθα.
καὶ ταῦτ', ἐπειδὰν εὐφρόνη ζεύξῃ μία,
χρεὼν ἐπαινεῖν καὶ δοκεῖν καλῶς ἔχειν.

Nonne Euripideam nobis videmur audire mulierem? Cum his conferas praecipue, quae Medea loquitur apud Eur. a. v. 230. — Contra aperte argumentum Euripideae Thyestae in hac fabula tractatum est; ambo autem argumenta, hic arcte conexa, in taetriorem partem aucta sunt, ita ut ego dubitare vix audeam, quin illa sint priora, haec fabula posterior. Ante Herculem

[1]) cf. not. p. 252. De Thracia Sophoclei Terei indole, cum primitus fuerit Megarensis, cf. Hiller de Gaertringen, de Graecor. fab. ad Thrac. pertin. Berol. 1886, p. 35 sqq.

Euripideam Tereum doctam esse Wilamowitzius docuit (Herc. II², ad v. 1022), ita ut satis angusto temporis spatio — inter Medeam aut Thyestam et Herculem — incluserimus Tereum.

Liberos ab altero parente trucidatos Sophocles tertio in **Tyrone altera** tractavisse videtur. Harum enim fabularum, quae adhuc discerni non iam posse videbantur, alteri subfuisse Tyronis cum filiis ex Neptuno natis, Pelia et Neleo, recognitionem atque supplicium de noverca sumptum, alteri prorsus aliam fabulae formam, sc. Tyronem ipsius filiolos, quod oraculum accepisset, eos patrem suum occisuros, sua manu trucidasse, Engelmannus ostendit.[1]) Itaque pueros illos in scaena apparuisse verisimile est.

Pueros prodiisse in Sophoclea **Laocoonte** probabile est, quoniam Laocoontis filiorum (qui quidem in antiqua memoria ubique pueri sunt) interitum argumentum tragoediae fuisse demonstravit Robertus.[2]) Cognovit ille duos, non patrem, occisos esse a Porce et Chariboea, ex Calydnis insulis vehentibus, qui homines postea viderentur angues facti.[3]) Scaena acta videtur ante templum Apollinis Thymbraei; eius enim sacerdos primitus Laocoon fuit. Itaque duos pueros prodiisse putandum est, nisi forte Sophocles, id quod saepius fecit, illos pueros aetate paullo maiores finxit, ita ut non a veris pueris, sed ab adultis actoribus eorum partes susciperentur. Sed res non potest diiudicari.

In Sophoclis **Captivis** (*Αἰχμαλωτίδες*) Astyanactis mortem expressam fuisse recte vidit Welckerus. Quamvis autem multa frustula exstent, tamen de progressu fabulae pauca apparent. Scite nuper M. Mayerus[4]) de Sophocleae Captivarum argumento disputavit, Accianae fabulae fragmenta et hypothesim (Serv. ad Aen. III, 489) circumspecte adhibens. Itaque tantum scimus: duces Achivorum Calchante, ut videtur, suadente (frg. 39) Astyanactem interimendum constituisse; puerum vero a matre absconditum ab Ulixe (Procl.) repertum morte multatum esse.

---

[1]) Arch. Jahrb. 1890, p. 171.

[2]) Bild und Lied, p. 192 sqq.

[3]) Conclusit hoc Robertus potissimum ex schol. Lycophr. 347.

[4]) M. Mayer, de Euripidis mythopoeia capita duo; dissert. inaug. Berol. 1883, p. 52 sq.

Iam Mayerus cognovit illum Sophocleum Astyanactem paullo maiorem natu fuisse, qualem fere Brygus in nobili illo opere finxit.[1]) Namque ex frg. 38:

εἰ μικρὸς ὢν τὰ φαῦλα νικήσας ἔχω

apparere videtur eum locutum esse de factis suis fortibus; itaque puerum talem, qualem cogitamus Euripideum Astyanactem, omnino illum non existimabimus. Immo Sophocles de antiqua epica memoria, secundum quam Astyanax infans fuit[2]), recessisse videtur, cum puerum talem induceret; sicut omnino videmus eum pro pueris saepius adulescentulos substituere. Revera igitur pueri in hac fabula fuerunt partes nullae, sed susceptae sunt potius Astyanactis partes ab uno ex tribus legitimis histrionibus, sicut Menoeceum in Eur. Phoenissis et Hyllum in Soph. Trachiniis ab histrionibus repraesentari videmus. Menoeceus, cum non pugnae particeps sit, certe impubes cogitatur, quocum concinit etiam ratio, qua de eo loquuntur, cf. v. 947: οὗτος δὲ πῶλος. Hyllus autem vulgo sane puer cogitatur; cf. hypoth. ad Trach.: Ἡρακλῆς δὲ ἐντειλάμενος Ὕλλῳ, . . ., τὴν Ἰόλην ἀνδρωθέντα γῆμαι. Non secus loquitur Ovidius Epist. IX, 44: *puer Hyllus.* Tamen in tragoedia est adulescens, siquidem ab histrione legitimo repraesentatur (cf. etiam v. 60: πάρεστι χρῆσθαι τἀνδρί). Quod Astyanax apud Sophoclem se ipsum μικρὸν vocat, in hoc non offendendum est: eodem iure Menoeceus Euripideus πῶλος dicitur. Facile autem cogitari potest eos histriones, qui minore statura erant, tales (ut etiam feminarum) partes suscepisse; fortasse etiam externo apparatu (calceorum) figura diminuebatur. Plura de hoc pueros, qui propiores sunt adulescentiae, inducendi more, infra (p. 288) disputabo. Astyanax igitur Sophocleus, is enim nobis erat propositus, viriliter se gessit, raptores et inda-

---

[1]) v. Heydemann, Iliupersis auf einer Trinkschale des Brygos, Berl. 1866, T. I = Wien. Vorl.-Bl. Ser. VIII, T. IV.

[2]) cf. Il. parv. frg. 18, 3/4:

παῖδα δ' ἑλὼν ἐκ κόλπου ἐϋπλοκάμοιο τιθήνης
ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ πύργου κτλ.

Itaque errat Mayerus, cum dicat secundum epicam memoriam Astyanactem aetate maiorem fuisse.

gatores suos vehementer laesit, turbavit, in scaena ipsa nimirum se verum patris filium professus postremum forti animo morti obviam ivit.

Puerum eiusdem fere aetatis, sc. paene iam adulescentem, merito **Troilum** Sophocleum intellegemus, quippe quem poeta in cognomine fabula ut amatum ab Achille induxerit, quales pueros aetate paullo provectiores fuisse constat. At impubes omnino in vulgari memoria cogitatur, cf. testimonia, quae Welckerus congessit, Gr. Trag. I, 134 sq. Idem ille primus eam fabulam, qua Achilles Troili amator fuisse narratur (quae quidem primo apud Lycophronem 307—313 occurrit), ad Sophoclem referre conatus est. O. Iahnius, qui omnino docte de hac re disputavit,[1]) aliud eius fabulae testimonium demonstravit in vasculo quodam Apulo recentioris aetatis, in quo Troilus nudus cum equo ad puteum cernitur; a tergo Achilles armatus, cui Minerva viam monstrat, caute appropinquat eum, ut videtur, oppressurus. Columba, quae taeniam gerens ad Troilum advolans conspicitur, nec non gracilis venustusque habitus, quem consulto artifex Troilo tribuisse videtur, rem aliquam amatoriam subesse fidem faciunt. — De tragoediae argumento autem hoc in schol. T Il. Ω 257 traditur: *ἐντεῦθεν Σοφοκλῆς ἐν Τρωίλῳ φησὶν αὐτὸν ὀχευθῆναι ὑπὸ Ἀχιλλέως ἵππους γυμνάζοντα παρὰ τὸ Θυμβραῖον καὶ ἀποθανεῖν.* Quibus verbis, si traditam lectionem servamus,[2]) quamvis obscaene hoc indicari videtur, Achillem Troilum in ipso amplexu interfecisse. Et cum hoc scholio et cum vasculi illius pictura mirum in modum concinit id quod Servius ad Aen. I, 477 affert: *veritas quidem hoc habet, Troili amore Achillem ductum palumbes ei, quibus ille delectabatur, obiecisse, quas cum vellet tenere, captus ab Achille in eius amplexibus periit.* Talia Sophoclem finxisse facile credemus, simodo totam eius naturam iis voluptatibus minime repugnantem respexerimus; moneo de nota illa narratiuncula, quam de Sophocle et puero ministrante Io Chius tradidit (Athen. XIII, 604 sq.), moneo, quod ipse, quantopere iis rebus delecta-

[1]) Telephos und Troilos und kein Ende, ein Brief an Herrn Prof. F. G. Welcker zum 16. Oct. 1859, p. 11, T. III.

[2]) Welckerus haud probabiliter coniecit λογχευθῆναι pro ὀχευθῆναι. Nam requiritur novum Sophoclis inventum.

retur, fabula satyrica, quae Ἀχιλλέως ἐρασταί inscribitur, patefecit. Qua in re longe distat ab Euripide, homine severo, quem scimus totam Chrysippum ad condemnandum puerorum amorem conscripsisse. Quae cum ita sint, ego illud Ovidii testimonium, quod ad Achillis amatores Nauckius rettulit, Troilo vindicandum puto, praesertim cum haec sit illius loci vis, etiam tragoediam, quamvis severae naturae sit, descendisse ad obscaenos iocos; de fabula satyrica, cuius vis in illis iocis posita est, talia monere ineptum est. Ecce locus Ovidianus (Trist. II, 409—412):

Est et in obscaenos deflexa tragoedia risus
multaque praeteriti verba pudoris habet,
nec nocet auctori, mollem qui fecit Achillem,
infregisse suis fortia facta modis.

Troilum in fabula fortiter se gessisse, ab Achille interfectum esse,[1]) docent haec verba paedagogi (frg. 562):

τὸν ἀνδρόπαιδα δεσπότην[2]) ἀπώλεσα.

Fabulae structuram ut ex his exilibus reliquis restituamus, vix continget. Hoc addendum, quod vel per se patet, Troili personam a legitimo histrione gestam esse.

Iam restant Sophoclis fabulae quattuor, quae laetiorem indolem prae se tulisse videntur, siquidem tres, Achillis amatores, Dionysiscus, Heracleiscus satyricae fuisse feruntur; sed Polyidus quoque sive Vates (*Μάντεις*) laetam naturam habuisse, fortasse satyricae fabulae locum tenuisse videtur.

De **Achillis amatoribus**, in qua Achilles adulescentulus primas partes egisse videtur, ita ut revera puerum non habeamus, supra iam dixi.

In **Dionysisco** fabula satyrica (cuius titulus antea perperam *Διονυσιακός* legebatur) de Dionyso sive Libero infante actum esse nuper ostendit Crusius[3]) ex fragmento, cui titulus fabulae ascriptus est, hoc:

---

[1]) Conferenda est pictura Pompeiana, qua Troilus puer equo vehens armatus repraesentatus est, quem Achilles a tergo opprimit, laeva eius capillos tenens, dextera gladium stringens. Quam imaginem Heydemannus falso ut Herculem cum Amazone interpretatus est (Arch. Zeit. 1871, p. 65). Recte Helbigius Bull. dell' Inst. 1868, p. 37 et Camp. Wandgem. p. 460 sq.

[2]) ci. Blomfield pro trad. *δεσπότης*.

[3]) Mus. Rhen. vol. XLVIII, p. 152.

ὅταν γὰρ αὐτῷ προσφέρω βρῶσιν διδούς,
τὴν ῥῖνά μ' εὐθὺς ψηλαφᾷ κἄνω φέρει
τὴν χεῖρα πρὸς φαλακρὸν ἡδὺ διαγελῶν,

quae verba iure Crusius putat esse Sileni, Liberum nutrientis; sunt autem talia, ut non nisi ad infantem, qui ulnis teneatur, possint referri, ita ut non verum infantem in scaenam inductum esse existimem. Si mira efficiens Liber fictus erat, ut suspicatur Crusius, ea certe narrabantur tantum, quod eodem modo in **Heracleisco** factum esse puto; quamvis enim nihil de argumento sciamus, tamen fabulam illam de anguibus ab infante interfectis expressam fuisse veri est simillimum.

In **Polyido** sive **Vatibus** Sophocles, ut Euripides, notam illam de Polyido, qui Glaucum puerum reperit et in vitam resuscitat, narrationem tractavit. Certiora de structura fabulae cognoscere non possumus. Puerum parvulum intellegendum esse cum ex vulgari memoria, qua ille ludens describitur (Apoll.: *μῦν διώκων·* Hygin.: *dum ludit pila*) tum ex antiqua quadam Sotadis pictura[1]) sequitur. Nisi titulo deludimur, chorus constitit ex vatibus (nempe Cretensibus, qui convocati consilii erant inopes), unde efficitur fabulam non fuisse satyricam.

Venimus ad Euripidearum fabularum reliquias. Quae iam a multis viris doctis ita collectae dispositae explicatae sunt, ut vix ulla fabula maneat obscura. Quin etiam tempora, quibus doctae sunt, in multis satis certe constituta sunt, ceterae ita quidem fixae, ut uni ex magnis tribus illis aetatibus, quas discernimus in poesi Euripidea, ascribantur. Itaque nobis maxima ex parte nihil relictum est, nisi ut, num fuerint puerorum partes in singulis fabulis qualesque fuerint, quaeramus. Ne autem opus sit testimonia, ex quibus tempora atque argumentorum summae cognoscuntur, singillatim afferre, delego te ad Wilamowitzii Analecta Euripidea et eius Herculem.

Primae aetatis primum eas fabulas afferam, quarum tempora nota sunt.

In **Telepho**, quam una cum Alcestide anno 438 scaenae

---

[1]) cf. Zingerle, Arch.-epigr. Mitteil. aus Oesterr. XVII, p. 119.

commissam esse ex illius hypothesi scimus, Orestem parvulum in scaena fuisse primus O. Iahnius[1]) ex simulacris patefecit. Novum nuper testimonium Pergami effossum est, dico arae illius ingentis ornamenta, quibus tota Telephi fabula efficta erat. Tragoediam Atticam illic artifices secutos esse, et quidem Euripidis Telephum et Augam, Robertus,[2]) qui omnia ea fragmenta disposuit atque interpretatus est, ostendit. Itaque fabulam notam illam, quam de Telepho Hyginus (fab. CI) narrat, tragoediae quoque supposuit Euripides. Videmus autem in monumentis illis Telephum, vulnere aegrotantem, cum parvulo Oreste rapto ad aram sedentem, adstantes duces Graecorum, imprimis Agamemnonem iratum cum Clytaemestra, quae, secundum Hyginum, videtur cum Telepho conspirasse. Scaena illa (quae totius fabulae quasi caput videtur fuisse), ut Euripidea nota erat iam ex Aristophanis Acharnensibus et Thesmophoriazusis, ubi ridiculae imitationes fiunt. Utrobique autem aperte Euripides spectatur, namque in Acharnensibus omnino Dicaeopolis Telephi Euripidei agit partes, Thesmophoriazusas autem ad unum Euripidem vellicandum totam esse compositam non est quod moneam. Ergo absurdum est credere illam scaenam (rapti Orestis) non fuisse in Telepho Euripidea, quod Weckleinius[3]) ex schol. Ar. Ach. 332 concludere voluit; legimus ibi haec: *τὰ δὲ μεγάλα πάθη ὑποπαίζει τῆς τραγῳδίας, ἐπεὶ καὶ ὁ Τήλεφος κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Αἰσχύλον, ἵνα τύχῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησι σωτηρίας, τὸν Ὀρέστην εἶχε συλλαβών. παραπλήσιον δέ τι καὶ ἐν ταῖς Θεσμοφοριαζούσαις ἐποίησεν.* Utut autem huius loci difficultas (de quo iam supra (p. 241) egi) expedienda est, eo id non de medio tollitur, quod Aristophanes ipse, cum Telephi pannos ab Euripide peti iubeat, haud ambigue indicat. Quomodo autem ex frg. 727a:

ἀπέπτυσ' ἐχθροῦ φωτὸς ἔχθιστον τέκος

raptum Orestis in fabula non fuisse concludi possit, non video. Quid? qui odit infantem, nonne is potissimum ad rapiendum

---

[1]) Telephos u. Troilos, Kiel 1841.

[2]) Jahrbuch des Kaiserl. Deutsch. Arch. Inst. II (1887), p. 244 sqq.

[3]) Sitzungsber. der philos.-hist. Classe der k. bayr. Akademie der Wissensch., München 1878, p. 202 sqq.

erit inclinatus? Itaque Telephum aliquo loco fabulae, fortasse cum maxime mortem infanti minaretur, ea verba exclamasse sane probabile est. Accedit, quod in cistis Etruscis,[1]) quibus eadem scaena repraesentatur, Telephus pannosus fictus est: quod est proprium Euripideae fabulae. Orestem parvulum simulacro repraesentatum esse ex ipsis parodiis Aristophaneis supra (p. 236) collegimus.

Praeterea pueri demonstrari possunt in Theseo et Hippolyto priore, quas ambas fabulas cum Aegeo trilogiam effecisse certa est Roberti coniectura.[2]) Sequitur ergo fabulas ante a. 428 scaenae commissas esse, quo Hippolytum alteram actam esse constat; quin etiam ante annum 431 eam trilogiam doctam esse, demonstravit Wilamowitzius[3]) ex scaena ea Medeae, in qua Aegeus prodit, quam ille ad Aegeum Euripideam rettulit. Neque vero multo ante eum annum trilogiam scaenae commissam esse et propter materiam propositam (scelestas mulierum cupiditates), quam fere initio alterius aetatis Euripides maxime tractavit, et propterea puto Robertum secutus, quod nimis antiquam fabulam Euripidem transformasse veri est dissimile. Itaque inter annos 438—431 iure illas fabulas ponemus.

In Theseo puerorum chorum in scaenam inductum esse iam pridem viri docti intellexerunt, velut Welckerus chorum legitimum et hunc puerorum chorum eundem fuisse censuit, quae sententia adhuc stare videtur. Adnotatur enim a scholiasta Veneti ad Aristophanis Vesparum locum illum, quo pueri praelucentes cum patribus altercantur (312), verba haec: *τί με δῆτ', ὦ μελέα μᾶτερ, ἔτικτες, ἵνα μοι πράγματα βόσκειν παρέχῃς;* sumpta esse ex Euripidis Theseo: *ἐκεῖ γὰρ ταῦτα λέγουσιν οἱ ταττόμενοι παῖδες εἰς βορὰν τῷ Μινωταύρῳ.* His verbis pueros in scaena fuisse canentes efficitur, nec quicquam impedit, quominus Euripidem septenos pueros puellasque (ex fabula Phalerica, cf. etiam Eur. Herc. 1325/26) induxisse cum Welckero existimemus, ut spectantibus sortem crudelissimam

---

[1]) I relievi delle urne etrusche, vol. I (ed. Brunn), t. XXVI sqq.

[2]) Roberti coniecturam Wilamowitzius pronuntiavit Herm. XV, 481 sqq.

[3]) Herm. XV, 481 sqq.

parvulorum atque clamores desperantium ante oculos auresque poneret: nam vere hoc Euripideum. Illud ambigitur, utrum pueri illi puellaeque legitimum chorum an secundarium aliquem (sc. παραχορήγημα) effecerint. At hoc omnino cum obstreperet naturae puerorum, tum ne licuit quidem per institutionem ludorum Dionysiacorum; nam in tragicis tetralogiis chori, qui inter se certabant, ex viris constabant, nempe ut paribus contra pares certaretur. Sed fac legitimos choreutas puerorum partes egisse (quod per se non est verisimile): adest fragmentum, quo, ut Robertus me docuit, rem non ita esse demonstratur. Nam ex nobili illa pastoris narratione (frg. 382), qua Thesei nomen, quod fortasse in navis prora scriptum viderat, litterarum rudis reddit, sequitur Thesei, sc. cum pueris, adventum in scaena nuntiatum esse; nuntios autem in prologo, ante chori parodum, prodire non erat usitatum; itaque huic nuntio chorum legitimum adstitisse, qui fortasse ex Cretensibus compositus erat, non pueros, apparet. — Veros pueros illum chorum secundarium formasse, quanquam ex vulgari memoria propiores adulescentiae putandi sunt,[1]) Aristophanis parodia efficitur. At Euripides maiorem vim in puerorum quam in adulescentium specie et clamoribus inesse scite perspexit; fusius de hac quaestione infra (p. 274 sqq.) disputabitur. Itaque sumamus pueros pro Euripidis consuetudine extremo periculo, cum essent ad Minotaurum abducendi, voces illas, quas scholiasta tradidit, coniunctos cecinisse, antea tacuisse. Evidenter enim Leo[2]) Iahnii (Arch. Beitr. p. 255) coniecturam, pueros singulos de sua sorte conquestos esse arbitrati, refutavit, cum versum illum:

ἀνόνητον ἄγαλμ᾽ ὦ πάτερ οἴκοισι τεκών,

quem Hippolyti esse schol. Ar. tradidit, non ex Theseo, sed ex Hippolyto velato sumptum esse evinceret.

In **Hippolyto priore**, quem vocant **velatum**, pueros in scaena fuisse ex duobus sarcophagis probavit A. Kalkmannus.[3]) Inveniuntur enim in magno eorum sarcophagorum numero, quibus

---

[1]) cf. O. Jahn, Arch. Beitr. p. 251 et Plut. Thes. XV sq.

[2]) Seneca I, p. 180 sqq.

[3]) De Hippolytis Euripideis quaestiones novae, Bonnae 1882, p. 38 sqq.

Hippolyti fabula repraesentatur, duo, in quibus res quaedam fictae sunt, quae alibi nusquam occurrunt. Ambo autem ad idem exemplar redeunt. Atque videmus in extrema dextra imagine in sella virum barbatum sedentem, qui dextra ad mentum admota terrorem exprimere videtur de iis rebus, quas iuvenis, qui ante eum stat, ei narrat. Hac scaena repraesentari Theseum de Hippolyti morte nuntium accipientem recte Kalkmannus constituit. At a laeva iuxta hanc scaenam senex barbatus conspicitur se ad feminam dextrorsum convertens, cum qua acriter loquens ut illa in dextram progreditur. Illa portat sinistra puerum, qui dextram ad feminae mentum porrigit, sinistra fructum tenet (in altero quidem sarcophago). Quas duas figuras ita Kalkmannus interpretatur, ut servam repraesentari dicat, quae ad Theseum festinans nuntium de Phaedrae morte allatura sit. Senem esse paedagogum, domini sui innocentiam strenue contra servam defendentem. Quam coniecturam, quamvis praeterea probabilis videatur, propterea accipere non possum, quia aliam fabulae actionis imaginem mihi conformavi. Cum enim in hoc viri docti consentiant, in priore fabula post Hippolyti demum mortem Phaedram manus sibi intulisse, ego eam non ante culpam suam detectam mortem decrevisse conicio:[1]) ita enim eius mores depictos fuisse scimus, ut non honestati, sed uni necessitati cederet: cf. frg. 433:

> ἔγωγε φημὶ καὶ νόμον γε μὴ σέβειν
> ἐν τοῖσι δεινοῖς τῶν ἀναγκαίων πλέον.'

Eandem fabulae formam respicere videtur schol. Hom. λ 321, cui Asclepiadis nomen subscriptum est: τὴν δὲ Φαίδραν φανερᾶς γενομένης τῆς διαβολῆς ἀπάγξασθαι (sc. ὁμολογοῦσι),[2]) quanquam Kalkmannus (l. c. p. 49/50) negat tale quid apud Euripidem occurrisse, cum asseveret priorem Phaedram antea mortuam esse, quam Diana crimen revelaret. Sed haec mera coniectura est, etiam in Velato per Dianam rerum conexum patefactum esse; cavendum autem est, ne opinionibus ex super-

---

[1]) Similiter Weilius iudicat, Sept tragédies d'Euripide, p. 4/5.

[2]) Idem narrant Apoll. bibl. epit. Vat. et Sabbait. 1, 18 sqq., quas Velatum exprimere vel inde patet, quod Phaedram ipsam coram Theseo Hippolytum calumniantem faciunt.

stite fabula sumptis praeoccupati incerta pro certis accipiamus. Utut autem in priore fabula Phaedrae culpa demonstrata est,[1]) dubitationem de vero malorum auctore post Phaedrae mortem non iam relictam esse vel inde perspicitur, quod illam de Hippolyti culpa disceptationem poeta certe antea posuerat, ita nempe, ut et Hippolytum (quem in priore quoque fabula cum irato patre congressum esse Leo evicit p. 182) et Phaedram ipsos suas causas agentes induceret. Cum enim hoc per fabulae structuram datum fuerit, Theseum, cum rediret, uxorem vivam privigno stuprum exprobrantem offendere, minime credi potest poetam sophisticum talem scaenam omisisse, qua novercam privignumque acriter contra se disputantes, Theseum iudicem adstantem, fingeret. Atque haud scio an Plutarchi ille locus (de aud. poet. c. 8, p. 28 A.) ita intellegendus sit, ut Phaedram etiam post detectum flagitium Theseo perfidiam exprobrasse putemus: *καὶ ὁ σύσκηνος αὐτοῦ* (Sophoclis) *πάλιν ὁρᾷς ὅτι τήν τε Φαίδραν καὶ προσεγκαλοῦσαν τῷ Θησεῖ πεποίηκεν ὡς διὰ τὰς ἐκείνου παρανομίας ἐρασθεῖσαν τοῦ Ἱππολύτου.* Id certe etiam hoc testimonio confirmatur, illam Phaedram, cum non a se prima sed iam a Theseo matrimonii integritatem turbatam esse diceret itaque culpae fere nulli se obnoxiam putaret, omnino non ad moriendum pronam fuisse. Hoc igitur si certum est, Phaedram post detectam demum culpam mortem sibi con-

[1]) Mihi quidem aptissime sic nodus expediri potuisse videtur, ut Theseus eam epistulam, quam Phaedra Hippolyto scripserat, ab eodem moriente acciperet (morientem in scaena apparuisse Leo evicit), qua re ille innocentiam suam demonstraret haud ambigue, sive alio modo epistulam Theseus nactus est. Itaque statuendum est, ut in priore fabula per litteras nodus solutus sit, ita in altera eum esse nexum; neque id ita mirum, Euripidem idem argumentum paullo mutatum in utraque fabula adhibuisse, sicut omnino nonnullas ex priore fabula reliquias etiamnunc cognoscimus. Cui coniecturae non obstrepit, quod deum etiam in illa fabula in fine apparuisse putandum est, sicut Wilamowitzius (Hipp. p. 45) Asclepium Hippolytum in vitam resuscitasse coniecit: illud enim Hippolyti a dis honorandi praemium requirebatur. — Eam integram fabulae vim atque indolem plane turbavit Seneca, cum Phaedram ipsa privigni morte adeo perterritam atque commotam fingeret, ut mortem ipsa peteret. Quae enim ratio cernitur in eo, quod Phaedra Hippolyti morte, quam ipsa, ut repulsam acceptam ulcisceretur, molita erat, ad paenitentiam culpaeque confessionem compellitur?

scivisse, id quoque statuendum, postea non amplius de calamitatis auctore disputatum esse, ita ut fundamentum, quo nitebatur Kalkmanni coniectura, deletum sit. Immo ego mortem Phaedrae ne fuse quidem narratam esse, quippe summa fabulae iam peracta, sed breviter tantum exclamationibus indicatam puto. Itaque si, quo loco optime pueri inserendi sint, circumspicimus, ego non aliam video rationem, nisi ut in illa scaena, qua Phaedra languida in lectulo recubans a famulabus circumdata ostenditur, eos a nutrice vel alio actore arcessitos putemus, quorum aspectu miseraque condicione Phaedra ad sanam mentem revocetur. Demonstratum enim est (cf. Kalkmann. p. 27) Phaedrae et nutricis mores in priore fabula fere contrarios atque in altera fuisse, nempe Phaedram adeo omnem pudorem decoremque neglexisse, ut nutrici quam maxime delenienda et ad honestatem reducenda esset. Illa autem putanda est liberos, quippe quos propter Thesei odium ipsos quoque aspernaretur,[1]) acerrime reppulisse, ita ut servi eos a matris saevitia tuerentur. [Agnoscis cum Medea similitudinem, cf. Wilam. Hipp. p. 44]. Ita illam sarcophagorum scaenam interpretor; nam servam et paedagogum cum Theseo in dextra parte sedente coniungere non licet, quia in illo sarcophagorum genere, ut Robertus me docuit, figurae fere temere compositae sunt. Illius scaenae vestigium etiam in servata fabula cognoscimus eo loco, quo Phaedra vero humanitatis studio quasi se ipsa de suis erga coniugem et liberos officiis hortatur (419 sqq.). Eadem ratione liberi commemorantur in Senecae Phaedra (434, 631, 869). Iam intellegimus, cur ex altera Hippolyto pueros Euripides removerit, sc. quia Phaedrae moribus ita commutatis supervacanei erant. Duos pueros puto in scaenam prodiisse, quia, etiamsi pro more tragicorum nomina iis non imposuit, poetam ad Acamantem et Demophontem respexisse suspicor. Ceterum plerumque binos pueros inducit Euripides et eundem numerum Ovidius et Seneca exhibent.

In **Inone** pueros in scaena fuisse colligo ex tota fabulae natura, cuius argumentum nobis servatum est ab Hygino (fab. IV). Namque pueros illos, quorum salus a matribus aemulis in

[1]) Hoc Ovidius servavit, Epist. IV, 123 sqq.

summum discrimen vocatur, ipsos ostendere spectatoribus vix omisit Euripides. Sed certiora de eorum partibus erui non possunt. De tempore, quo docta sit haec fabula, idem valet quod de Thyesta ceterisque, quae in scaena illa Acharnensium occurrunt (v. p. 250). Ceterum argumenti natura, diras mulierum cupiditates atque aemulationes dico, ut fabulam prope annum 430 ponamus, suadet.

In **Aeolo** puerum, eumque infantem modo natum, Macarei et Canaces filium, in scaena apparuisse fabula ipsa probatur, quae nobis ab Ovidio (Epist. XI) et Ps.-Plut. (Parall. min. 38) tradita est. Pro certo enim accipiendum est poetam rem ita instituisse, ut Aeolus pater coram ipso infante, qui erat totius fabulae quasi cardo, originem eius ex filia quaereret: vere enim hoc dramaticum; nimirum simulacrum secundum usum sollemnem in scaenam pro vivo infante apportatum est.

Simile est **Melanippae philosophae** argumentum, qua in fabula notum est Melanippae filios expositos a pastoribus inventos, ad Aeolum avum apportatos matri ipsi cremandos traditos esse: ergo in scaenam erant inducendi, etiamsi, ut infantes, simulacris sunt repraesentati. — Ut autem primae aetati adscribam hanc Melanippam, Robertum sequens adducor ea re, quod fabulas, quarum caput est de rebus omnibus divinis humanisque meditatio,[1]) velut Bellerophontem, prima tantum aetate scripsisse poeta videtur.

In **Cretensibus** (*Κρῆτες*), quam propter materiam tractatam, amorem nefarium dico, eidem aetati adiudicamus, Minotaurum parvulum in scaena ostentum fuisse verisimile est. Nam constat omnino scelestum Pasiphaae cum tauro illo Neptunio commercium argumentum tragoediae fuisse. Scaenam tragicam, qua apportatur Minotaurus parvulus, in nonnullis cistis Etruscis expressam ostenderunt O. Iahnius[2]) et G. Koertius.[3]). Itaque videtur simulacrum in speciem infantis caput bubulum gerentis formatum in scaenam inductum esse. Quod minime mirandum

---

1) cf. frg. 484, ceterum vid. R. Wünsch, Mus. Rhen. XLIX, 91 sqq.
2) Arch. Beitr. p. 240, 9.
3) Histor. u. philol. Aufsätze, Festgabe an E. Curtius, 2. IX. 1884.

est, cum etiam histriones interdum singularibus personis induendis bestias imitati sint.[1])

Ex eadem causa, qua Cretenses, etiam **Danae** et **Scyrii** primae aetati ascribendae sunt. In utraque fabula infantem (simulacrum), illa Danaae et Iovis, hac Deidamiae et Achillis, filiolum prolatum esse verisimile est. In Scyriis certe argumentum gratissimum amoris clandestini inter Deidamiam et Achillem intercedentis vix neglexit Euripides. Hunc in modum eum tragoediam suam finxisse Robertus cum aliis ex argumentis tum ex imagine in goryto quodam picta, quam ad Polygnotum refert, probavit.[2])

Hae fere sunt omnes eae primae aetatis tragoediae, in quibus pueros in scaena apparuisse satis constat. In ceteris huius aetatis tragoediis vix quisquam aliqua cum fide pueros demonstrare poterit, nisi forte in Peliadibus Iasonis frater prodiit, quod ex pariete quodam Pompeiano possit concludi; sed res prorsus incerta.[3]) Ceterum contra Wilamowitzium Robertum secutus primae aetati etiam Protesilaum ascribo propter vehementem inter coniuges amorem et numerorum proprietatem.

Transeamus ad secundam aetatem. Praeter servatas fabulas duas tantum video, quae praebeant puerorum partes: Alopam et Oedipum. **Alopa**, quae propter materiam tractatam sumptam ex fabulis Atticis videtur secundae aetati tribuenda, simile argumentum praebet iis, quae iam in Aeolo, Melanippa philosopha, Cretensibus, Danae, Scyriis inveneramus, cui generi postea Augam addemus. Quibus omnibus hoc commune est, quod mulier aliqua corrupta clam parit, infans autem detectus culpam patefacit. Quare probabile videtur, quae est ceteroquin

---

[1]) Poll. (IV, 141) eas personas appellat *ἔκσκευα πρόσωπα*. Affert inter alias *Ἵππην* (coni. Wieseler pro *Εὐίππη*), quae habuerit caput equinum.

[2]) Arch. Anz. 1889, p. 151.

[3]) v. Arch. Zeit. 1875, t. 13, de qua imagine egit Robertus p. 134 sqq. Acastum ibi non posse intellegi sequitur ex Mos. Chor. progymn. III, qui apud Euripidem Peliam filiis caruisse dicit. Iasonis fratrem, Promachum, quem affert Apollod. I, 9, 27, intellegendum esse nunc suspicatur Robertus.

huius fabulae obscuritas, etiam hunc Alopae filium (ex Neptuno conceptum) in scaenam esse apportatum, nempe simulacro repraesentatum.

Oedipum Wilamowitzius annis 420—410 tribuit. Tamen haud scio an recte Robertus eam post a. 415 poni vetet, ne propius ad Phoenissas (ca. 410) accedat, quippe quae exhibeat prorsus aliam eiusdem fabulae formam. At contra quominus post Phoenissas eam doctam putemus, prohibet materiae genus, quod tunc temporis praeter cetera Euripides adhibuit, id dico, ut homo aliquis obscuro loco natus per fabulae progressum parentes agnoscat. Cuius generis est Ion et Phaethon, similis Hypsipyla. Phaethon propter ignem sive fumum, qui in scaena conspicitur,[1]) ut Robertus me docuit, secundae aetatis esse videtur; illum enim morem ignem in scaena ostendendi per certum temporis spatium cognoscere possumus: invenitur in Vespis, Supplicibus, Alcmena, Troadibus: quae omnes circa annum 420 doctae sunt; recurrit illud artificium postea in Bacchis. — Tota Oedipi fabula a Roberto ex monumentis probabiliter restituta est.[2]) Itaque imprimis hoc fuit fabulae proprium, Oedipum, antequam eum Laii et Iocastae esse filium appareret, cognosci ut Laii interfectorem, proptereaque a Laii ministris occaecari. Itaque cum Euripidis Oedipum sarcophago illo, in quo hominem aliquem humi deiectum a militibus caecari videmus[3]), expressam esse constet, ne dubitandum quidem est, quin duo illi pueri, qui cum femina aliqua a dextera parte turbati accurrunt, nempe Eteocles et Polynices cum matre Iocasta, fuerint fabulae personae. At considerantibus nobis, quid in fabula finxerit Euripides, nonne hoc ultro se offert, ut non Oedipum solum, sed etiam filios in periculum vocatos esse suspicemur? Laii enim ministri, simulatque regis interfectorem detexerunt, non in eius poena acquievisse, sed pro sollemni veterum ratione totam eius stirpem delere studuisse cogitandi sunt. Quae coniectura eo firmatur, quod in sarcophago illo servum, ut videtur, cernimus, qui Iocastam

---

[1]) cf. Wilamowitz. Herm. XVIII, p. 396 sqq.

[2]) 50. Programm zum Winckelmannsfeste, Berl. 1890, p. 76 sqq.

[3]) I relievi delle urne etrusche, publ. da Gust. Körte, vol. II, t. VII, 1; Robert, l. c. p. 79; Wiener Vorl.-Bl. 1889, t. VIII, 3.

cum filiis periculum veritus retinere conatur. Certiora de puerorum partibus dicere non licet.

Iam **Antigona** Euripidea propius contemplanda est. Suspicetur enim forte quispiam puerum in ea prodiisse, siquidem ex argumento, quod Aristophanes Byzantius Sophocleae Antigonae praefixit, scimus apud Euripidem Antigonam cum Haemone commercium habentem deprensam, deinde ei in matrimonium datam, ex quo coniugio filius Haemon (lege Maeon) ortus sit. Quomodo ex hoc argumento tragoedia exstructa sit, ex hac exili memoria cognosci non posset, nisi iam Welckerus iure Hygini fabulam LXXII ad recuperandum Euripideae tragoediae argumentum adhibuisset. Denique M. Mayerus[1]) omnino recte de tota tragoedia disputavit, primum ille affirmans, tractari non idem quod apud Sophoclem argumentum (de vetita sepultura quaeque sequuntur), sed actionem fieri eo tempore, quo iam adultus Antigonae et Haemonis filius in ludis victor ab avo cognosceretur. Hoc enim narrat Hyginus: „Haemonem, quamvis sit iussus Antigonam interficere, tamen eam servatam sibi iunxisse, quo ex coniugio Maeon ortus sit. Quem, cum Thebas profectus victoriam in certamine publico reportaverit, a Creonte avo ut nepotem esse agnitum, simulque matrem Antigonam. Cui quod supplicium Creo imposuerit, Herculem frustra conatum esse prohibere. Haemonem se et Antigonam interfecisse.“ Hunc fabulae finem, quo frustra Hercules intercessisse dicitur, Hygini commentum esse Mayerus ostendit (l. c. p. 74/75); immo Herculem a Creonte impetrasse, ut Antigona servata Haemoni in matrimonium daretur. Iam cognovit Mayerus frg. 168:

ὀνόματι μεμπτὸν τὸ νόθον, ἡ φύσις δ' ἴση

de Maeone ipso intellegendum esse, quia, cum ex humero dextro puer ut Creonteus posset cognosci, tamen cum mater ignoraretur, primum spurius habendus erat. Prodiit igitur in illa fabula puer, qui certamine publico vicit, ita ut fere iam adultus videatur fuisse. Si autem vascula ea, quae Euripideam tragoediam exprimere videntur, aspicimus, eum, ut Graeca voce utar, ἔφηβον cogitandum esse cernimus. Praeterea libenter Mayero assentior statuenti puerum causam suam in scaena fortiter

---

[1]) De Euripidis mythopoeia, Berol. 1883, p. 73 sqq.

strenueque egisse, ut Astyanactem Sophocleum, Menoeceum Euripideum, alios, qui omnes eiusdem aetatis, omnes ab histrionibus repraesentati sunt (cf. supra p. 256). Tribuit ei frg. inc. hoc (858):

ἀλλ᾽ ἥδε μ᾽ ἐξέσωσεν, ἥδε μοι τροφός,
μήτηρ, ἀδελφή, δμωίς, ἄγκυρα, στέγη.

Sed hoc incertum.

Iam restat ultima Euripideae poesis aetas. Cui praeter eas quas servatas habemus fabulas puerorum partes praebentes assigno has tres: Hypsipylam, Augam, Polyidum.

Hypsipylae, cuius tempus ex schol. Ar. ran. 53 satis certum scimus (411—408), subfuisse argumentum notum illud,[1]) quod est de Opheltae morte ludorumque Nemeorum institutione, vel ex titulo et fragmentis elucet. Qualis fuerit progressus fabulae, ex fragmentis non iam certo cognosci potest. Hoc constat, locum actionis fuisse ante Iovis templum ad Nemeam situm (frg. 764). Puer mortuus in scaenam apportatus est (quod vel per se consentaneum est et ex vasculo quodam[2]) patet). Parentes queruntur. Hypsipyla in discrimen vocata ab Amphiarao defenditur, qui etiam matrem Eurydicam consolatur.[3]) Liberatur Hypsipyla a filiis suis apparentibus,[4]) quos peperit ex Iasone. Adrastus ludos funebres instituit. — Prologum necessario ipsa Hypsipyla dixit; verba enim fragmenti 752 non possunt, quod Welckerus voluit, Dionyso tribui, qui non tertia de se usus esset persona (frg. 752, 3: πηδᾷ). Non opus est primum versum excidisse putare, praesertim cum schol. Ar. ran. 1211 affirmet: Ὑψιπύλης ἡ ἀρχή. Ipsa necesse erat edoceret spectatores de sua persona rerumque statu, quod fecit ex more Euripideo, cum ab avo (Dionyso, Thoantis patre) stirpem suam enumeraret. Puerum Opheltam, alumnum suum, certe primum secum in

[1]) cf. schol. Clem. Al. p. 424, 19; Apoll. 3, 6, 4; Hygin. fab. 74.

[2]) J. Overbeck, die Bildwerke zum theban. und tro. Heldenkreis, III, 3, p. 114, 26 = Wien. Vorl.-Bl. 1889, t. XI, 2.

[3]) cf. frg. 757, de quo Plut. adnotat, Amphiaraum matrem consolatum esse. Cf. etiam vasculum, quod modo attuli.

[4]) cf. Welcker, Gr. Tr. II, p. 559. Vid. Eur. Hyps. frg. 765 et Anth. Pal. III, 10.

scaenam afferebat, etiamsi, quid ei ad templum cum puero faciendum fuerit, non facile perspicitur. Tamen locus desertus desideratur, quo Septem contra Thebas duces delati fontem quaerant. Fortasse apud Euripidem quoque oraculum ex deo quaerebatur; sicut apud Statium (Theb. V, 638 sqq.) videmus Iovem Lycurgo adversam fortunam praedicere, et secundum Hyginum (fab. LXXIV) Hypsipyla responsum acceperat, ne puerum in terra deponeret, priusquam posset ambulare; quae duae narrationes haud scio an ad idem fabulae primitivae argumentum referendae sint. Puer ille igitur in antiqua fabula sane infans cogitatur, qui ulnis teneatur.[1]) Euripidem id quoque in tragoedia sua retinuisse cum vel eo probetur, quod omnino eum in his rebus antiquam memoriam sequi videmus (cf. Orestem, Astyanactem parvulos), tum Aristophanis parodiis[2]) efficitur. Itaque non aliam primae illius scaenae imaginem animo conformabimus, atque ut nutricem puerulum ulnis tenentem, crepitaculo (*κροτάλῳ,* frg. 769) et carminibus sive blandimentis (frg. 756) delectantem cogitemus. Atque si nobis constare volumus, infantem simulacro repraesentatum esse putandum est, etiamsi fragmento 756 actio eius indicari videtur:

περίβαλ' ὦ τέκνον ὠλένας.

Nam ex threno ea verba sumpta esse putare nolim, quia eiusmodi lamenta, quibus quasi vivus mortuus aliquid agere iubetur, apud tragicos non novi. Itaque haec sunt verba nutricis in prima scaena puero blandientis, cui condicioni apprime etiam numeri (ut videtur glyconei) conveniunt (cf. Terent. 2752: *ipse etenim sonus indicat esse hoc lusibus aptum*); praeterea Aristophanem arbitror Hypsipylam ut supra *διὰ τὸ κροταλίζειν,* sic hic de blandimentis, quae puero dicat, irridere: in eo enim offendit, quod nutricem cum infante quasi *ἐκ τοῦ γυναικείου* in tragicam scaenam deduxit. Accedit quod ea verba unice quadrant in infantem, qui ulnis tenetur: nempe iubet nutrix infantem brachia collo suo circumdare, ut artius sibi applicetur.

---

[1]) Talis quoque describitur apud Stat. Theb. IV, 741: *ab ubere dependens.*

[2]) Aristoph. ran. 1311 sqq., unde sumpta sunt frgg. 752, 755, 756, 769.

Puero ambulanti talia dici non possunt. Similiter supra in Troadibus demonstravi verbis Andromachae his:

> προόσπιτνε τὴν τεκοῦσαν, ἀμφὶ δ' ὠλένας
> ἕλισσ' ἐμοῖς νώτοισι κτλ.

indicari Astyanactem a matre sublatum esse. Tamen ex nutricis verbis minime id mihi necessario colligi videtur, verum puerum in scaena fuisse; immo, simodo tali imagini, nutricis cum infante, depingendae artem suam Euripides impertire voluit, etiam verba nutrici debuit tribuere, quae vitae vigorem referrent. Si autem ob indicatam actionem verum puerum in scaena fuisse putas, non infantem, sed natu maiorem, fere V annorum, cogitare debes, ut omnino muneri illi par fuisse videatur. At hoc absurdum est credere Euripidem histrioni per magnam fabulae partem talis pueri onus imposuisse sustinendum. Immo gestus pueri fingitur, sicut in Iphigenia Aulidensi verbis his (1245):

> ἰδού, σιωπῶν λίσσεταί σ' ὅδ', ὦ πάτερ

ficta parvuli Orestis (simulacri) actio indicatur. — Quam mire vero has blanditias arti suae tragicae adhibuerit poeta, in eo cernimus, quod consulto hunc pueri amorem illi fatali neglegentiae opposuit, per quam puer perit. — Postea nuntius, ut opinor, Argivorum prodiit, vel ipse fortasse Adrastus, fontem quaerens; Hypsipylam autem puto primum, num posset salvo suo erga puerum officio ad fontem abire, deliberasse, tandem abiisse cum illo. Huc spectat frg. 753:

> δείξω μὲν Ἀργείοισιν Ἀχελῴου ῥόον.

Quae ex nuntii narratione sumpta esse vix credam, quod verba verbatim ex absentis sermone non nisi praecipue insignia (velut in pugnam hortamina) citantur. Chorum puto ex Argivorum militibus constitisse, quia et aliquomodo exercitus Argivorum debebat repraesentari et indigenas aliquos (fortasse Hypsipylae amicas) propterea non probabile est chorum effecisse, quia tunc puerum secum abducendi non erat Hypsipylae causa, siquidem choro potuit puerum tradere custodiendum. Chorum autem illi scaenae adstitisse propterea necesse est, quod in prologo omnino actio nulla fit. Postea puer mortuus in scaenam relatus est; sequebantur ea, quae iam exposui.

In **Polyido** Euripides notam illam fabulam, quam eandem Sophocles (v. p. 259), tractavit. Quorsus poeta tragoediam pro-

duxerit, non iam discernimus; hoc videmus, in puero quaerendo et repperiendo magnam fabulae partem positam fuisse (frg. 636). Deinde regem etiam id a Polyido postulasse, ut puerum resuscitaret, sequi videtur ex frg. 639:

μάτην γὰρ οἴκῳ σὸν τόδ' ἐκβαίη τέλος,

ubi adnotat scholiasta (ad Hom. Il.) *τέλος* significare *δαπάνημα,* quod sic puto intellegendum esse, ut regem Polyido magnam pecuniae vim, si puerum vivum reddidisset, promisisse putemus. Itaque si *μῦθον* Euripides secutus est, in fine fabulae puer vivus in scaenam prodiit, sane ut parvulus ille cogitandus, quod supra (p. 259) demonstravi.

Restat **Auge**, in qua Telephum infantem in scaena fuisse imprimis sequitur ex Aeliani quodam loco (V. H. XII, 15), quem Augae Euripidis vindicavit Wilamowitzius (A. E. p. 189): *Herculem alicubi ab Euripide induci puerum ulnis tenentem.* Eam coniecturam Robertus in commentatione illa, quam de monumentis Pergamenis scripsit,[1]) confirmavit. Ceterum puer, ut lactens, in scaena simulacrum fuisse videtur.

Ceterae omnes ultimae aetatis tragoediae pueris carent, nisi forte Phrixum et Chrysippum pueros ab Euripide fictos esse suspicaris. At Chrysippus a Pelope adamatus, cuius personam certe unus ex tribus histrionibus suscepit, adulescens est cogitandus; idem de Phrixo valet; de quo genere personarum disputavimus p. 256. Phrixum autem Robertum secutus propterea ultimae aetati adscribo, quia longam per multas aetates maiorum in prologo enumerationem, qualis est in frg. 819, ea demum aetate Euripides adhibere coepit.[2])

Aristophanis deperditas fabulas ad hanc quaestionem non adhibui, quippe ex quarum perscrutatione non magnum huic commentationi fructum oriturum esse putarem.

---

[1]) Jahrb. des Kaiserl. Deutsch. arch. Instit., vol. II (1887), p. 246 sqq.

[2]) cf. De Arnim, de prologis Euripideis, dissert. inaug. Gryphiswald. 1882.

Iam materia collecta et examinata quaestiones nonnullae solvendae sunt, quas, simodo longius progredi volumus, praeterire non possumus.

Primum cuius aetatis fuerint ii pueri, qui revera in scaenam prodibant, deinde utrum ipsi in scaena verba fecerint, cecinerint, an adulti pro iis, decernendum est.

De aetate puerorum propterea fusius disputare necessarium mihi videtur, quia homines doctos in hac re nequaquam consentire video. Primum sunt, qui revera pueros, non adultos, prodiisse non credant, sed adulescentulos pro iis esse substitutos arbitrentur, ita ut vel a choreutis vel ab histrionibus eorum partes actas esse putent. Nam inhaesit in virorum doctorum mentibus quidam timor, ne nimis multum pueris imponerent, ita ut eorum partes quam maxime circumcidere conarentur, scilicet veteres omnino parcis subsidiis in exstruendis spectaculis usos esse arbitrati. Itaque G. Hermannum pro Vesparum pueris vidimus choreutas substituere (p. 237). Similiter nonnulli Eumelum q. v. adulescentem putaverunt.[1]) Contra O. Muellerum[2]) video pueros illum quidem admittere, tamen is quoque parsimoniam commendat, cum in Acharnensibus Dicaeopolidis filiolas simulacra fuisse censeat, Trygaei in Pace puellas omnino ex domo non prodiisse arbitretur, cui assentitur C. F. Hermannus.[3]) Iam vero verba fecisse pueros ipsos in immensa theatri cavea credi non posse multi homines docti sibi persuaserunt. Iam G. Hermannus[4]) Molossi qui vocatur in Eur. Androm. cantum ei

[1]) J. Richter, die Verteilung der Rollen etc., Berl. 1842, p. 75. Item C. F. Hermannus (de distributione personarum etc., Marp. 1840, p. 49), legitimo histrioni adscribit Eumeli partes. Richterus etiam pueri illius, quem unum in Suppl. cecinisse putat, partes a deuteragonista susceptas esse censet, l. c. p. 89.

[2]) Hist. Litt. Graec. II[4], p. 13, n. 2.

[3]) De distributione etc., p. 39, et Berl. Jahrb. 1843, p. 408.

[4]) Praef. ad Androm. p. XI.

histrioni, qui postea Peleum erat acturus, tribuit. Lachmannus[1]) et O. Muellerus,[2]) Pollucis quodam loco nixi (IV, 109 sq.), quo ille quid παρασκήνιον sit exponit, putabant choreutas pro pueris post scaenam cecinisse, cum pueri ipsi gestum agerent. Sed ille locus est nimis obscurus, ita ut certa ex eo derivari nequeant. — Primus Beerius,[3]) quantum video, acerrime statuit pueros veros et in tragoedia et in comoedia et agentes et loquentes et canentes prodiisse. Namque cum homines docti pro iis tantum pueris, quibus cantum poeta tribuit, adultos substituere conati sint, recte Beerius Vespas potissimum Aristophanis adhibuisse mihi videtur, ut veros pueros et prodiisse et cecinissse demonstraret. Ibi enim eosdem pueros satis breves et puerorum praelucentium et Carcinitarum personas gessisse ostendit. In comoedia pueros ipsos cecinisse atque recitasse potissimum ex Pace, in qua Lamachi et Cleonymi filii canunt puerorum modo, sequitur. Vesparum puerilis chorus autem imitatur chorum puerilem Euripideae Thesei; itaque, quoniam Aristophanes insulsum illud, quod revera inest in talibus puerorum Euripideorum lamentationibus, voluit iocosis suis imitationibus exagitare, certum videtur pari modo pueros in tragoedia atque in comoedia prodiisse, cecinisse, verba fecisse. Similiter saepius comicus instituta tragoediae in ridiculum vertit. Itaque, quod multi docti homines credere non ausi sunt, pueros ipsos in scaena cecinisse, pro certo accipiemus, quod mirum non videtur, siquidem, quod iam Beerius monuit, παίδων χοροὶ Athenis erant usitatissimi. Sed non choros puerorum solum, sed etiam singulos cecinisse puto, quoniam pueros etiam in conviviis cecinisse ex Pace Aristophanis discimus. Nam hic potissimum Graecorum singulares mores respiciendi sunt: dico primum formosorum puerorum amorem, qui vel tantum valebat, ut amantes amatique inter se de omnibus virtutibus certarent; deinde artium liberalium studium, quod in pueris educandis tanti momenti fuisse scimus, ut etiam in musicis certaminibus pueri in publicum prodirent. Quae si reputaverimus, sane credibile videbitur pueros in tragoediis

[1]) De mensura trag. p. 3.
[2]) Hist. litt. Graec. I⁴, p. 593, n. 2.
[3]) Ueber die Zahl der Schauspieler bei Aristophanes, p. 46 sqq.

quoque et comoediis quasi certantes prodiisse, ut cum omnibus spectatoribus tum amatoribus suis non solum venuste agentes, sed etiam suaviter canentes placerent.[1]) Nam cantum solum tragici (ex quibus certum de uno Euripide scimus), non verba pronuntianda pueris imposuerunt, quod quidem Koobius[2]) propterea factum esse censet, quia canentes pueri facilius voce immensam theatri magnitudinem expleverint; quae coniectura non ita inepta est. Sed observandum est tragicos omnino inde ab Aeschylo (praeter Pyladem Choephororum) parachoregemata canentia induxisse, tamen personas diverbiis utentes ultra legitimum numerum adhibere acerrime veritos esse. Adde quod ea quae habemus parachoregemata semper extraordinarium tragoediae ornamentum praebent. Ita puerorum quoque cantus (quos non proferunt nisi acerrimis periculis constricti aut summo in animorum motu), potius erant *ἀγωνίσματα εἰς τὸ παραχρῆμα* (nempe ut claris tenerisque puerorum vocibus spectatores delectarentur,[3]) simul misericordia moveretur), quam integrae fabularum partes. — Aliter se gerunt pueri Aristophanei, qui ut vitam domesticam referunt, ita suo more loquuntur, sicut omnino Aristophanes personas ultra numerum sollemnem loquentes saepius induxit.

Sed his quae ad universam rem spectant argumentis nihil certi effici facile quispiam arbitretur: singulas fabulas ipsas esse adeundas. Itaque primum Eumeli q. d. partes, de cuius aetate potissimum possit dubitari, propius contemplemur. Si enim Alcestidem a tribus histrionibus actam esse putamus, quod neque refelli neque certo evinci posse videtur, Eumelum in illa morientis Alcestidis scaena ab uno ex tribus, qui supererat, histrionibus repraesentatum esse facile cogitari potest, quae fuit Lachmanni (de mens., p. 44), C. F. Hermanni (de distrib., p. 49), Richteri (Die Verteilung der Rollen, p. 75) sententia. Verum est verba, quae proferenda Euripides Eumelo tribuit, longe ab-

[1]) Pueros quidem amatores suos in scaena agentes incitavisse videmus in Plat. Epist. IV, p. 321 A: *ἐγὼ δὲ καὶ ἐν τοῖς θεάτροις ὁρῶ τοὺς ἀγωνιστὰς ὑπὸ τῶν παίδων παροξυνομένους.*

[2]) De mutis quae vocantur personis, diss. philol. Hal. vol. V, p. 257.

[3]) Quae res magis etiam illustratur loco quodam Ar. Vesp. (568 sqq.), de quo infra (p. 293) disputabo.

horrere a pueri natura, sed inde velle concludere Eumelum illum revera adulescentem a poeta fictum esse, perversissimum mihi videtur, siquidem constat summa arte opus esse ad sermones personarum ita instituendos, ut revera singularum condicionibus moribusque convenire videantur. Id ne Euripidi quidem semper contigisse iam Aristophanes comicus animadvertit, cum ei exprobraret vel aniculas apud eum philosophari (cf. ran. 948 sqq., Ach. 400). Itaque si puerorum in scaena sermones omnino novi aliquid praebere, in Alcestide vero Euripidem fere primo tale quid finxisse respexerimus (id quod demonstrare mihi in hac dissertatione propositum est), in depingendo Eumelo eum paullulum erravisse non mirum videbitur. Sed ne opus quidem est his argumentis: ipse Euripides claris verbis indicat se veros pueros habuisse in animo, cum haec scriberet de liberis ab Alcestide matre ultimo salutatis: 189 sqq.:

παῖδες δὲ πέπλων μητρὸς ἐξηρτημένοι
ἔκλαιον· ἡ δὲ λαμβάνουσ' ἐς ἀγκάλας
ἠσπάζετ' ἄλλοτ' ἄλλον κτλ.

Quid? nonne spectatores, si his modo auditis hominem adultum vidissent prodeuntem Eumeli persona indutum, risuros fuisse putas? Nonne res ipsa fert pueros quam minimos imbecillissimos ostendi, ut omnino Alcestidis preces, quibus eos Admeti tutelae commendat, intellegantur? — Aeque atque hac in fabula in unaquaque, quotquot praebent puerorum partes, haud ambigue puerilem naturam significatam esse inveniemus.

Nam vel obiter legenti tragoedias Graecas hoc se offert ultro, voluisse poetas pueros intellegi teneros, imbecillos, aliorum auxilio egentes; quin etiam quotquot pueri in tragoediis prodeunt, omnes aut summo periculo constricti aut angoribus vexati aut maerore afflicti sunt, ita ut consilio misericordiam movendi eos omnes inductos esse non inepte statuas. Eodem spectat quod pueri semper rerum coram se actarum nescii, neglegentes, pericula non opinantes depinguntur. Cum igitur poetae his duabus semper recurrentibus lineis pueros signare soliti sint, neque quicquam aliud iis personis repraesentavisse videantur nisi *τὸ μαλθακὸν καὶ τὸ νήπιον,* inde quoque eorum qui in scaenam prodierunt puerorum aetatem

cognoscendam esse facile conieceris. Quod ut facilius intellegeretur, omnes eos locos, unde quod modo adumbravi efficitur, in uno conspectu posui: Aiax 552/53:

καίτοι σε καὶ νῦν τοῦτό γε ζηλοῦν ἔχω
ὁθούνεκ' οὐδὲν τῶνδ' ἐπαισθάνει κακῶν.

Oed. R. 1511:

σφῷν δ' ὦ τέκν', εἰ μὲν εἰχέτην ἤδη φρένας,
πόλλ' ἂν παρῄνουν.

Alcest. 189/90 (de quo vide tamen, quae infra disputabo p. 280):

παῖδες δὲ πέπλων μητρὸς ἐξηρτημένοι
ἔκλαιον· ἡ δὲ λαμβάνουσ' ἐς ἀγκάλας κτλ.

ibid. 403:

ὁ σὸς ποτὶ σοῖσι πίτνων στόμασιν νεοσσός.

Medea 47 sqq.:

ἀλλ' οἵδε παῖδες ἐκ τρόχων πεπαυμένοι
στείχουσι, μητρὸς οὐδὲν ἐννοούμενοι
κακῶν κτλ.

ibid. 1075:

ὦ μαλθακὸς χρὼς πνεῦμά θ' ἥδιστον τέκνων.

Androm. 441:

ἦ καὶ νεοσσὸν τόνδ' ὑπὸ πτερῶν σπάσας;

ibid. 504:

μᾶτερ μᾶτερ, ἐγὼ δὲ σᾷ πτέρυγι συγκαταβαίνω.

ibid. 722:

ἕρπε δεῦρ' ὑπ' ἀγκάλας, βρέφος.

ibid. 755:

καὶ παῖδα τόνδε νήπιον.

Heraclid. 91:

ἀλλὰ τοῦ ποτ' ἐν χειρὶ σᾷ κομίζεις
κόρους νεοτρεφεῖς;

ibid. 239:

θακεῖς νεοσσῶν τήνδ' ἔχων ὁμήγυριν.

Hecuba 1158:

τέκν' ἐν χεροῖν ἔπαλλον.

Hercul. 71:

οἱ θ' Ἡράκλειοι παῖδες, οὓς ὑπὸ πτεροῖς
σῴζω νεοσσοὺς ὄρνις ὣς ὑφειμένους.

Suppl. 1133:

ἐγὼ δ' ἔρημος ἀθλίου πατρὸς τάλας
ἔρημον οἶκον ὀρφανεύσομαι λαβὼν
οὐ πατρὸς ἐν χερσὶ τοῦ τεκόντος.

Troad. 749 sqq.:

ὦ παῖ δακρύεις; αἰσθάνει κακῶν σέθεν;
τί μου δέδραξαι χερσὶ κἀντέχει πέπλων,
νεοσσὸς ὡσεὶ πτέρυγας εἰσπίτνων ἐμάς;

Quibus ex locis luculentissime apparere puto tragicos poetas in pueris praecipue imbecillam teneramque aetatem voluisse exprimere, quod quidem Euripides saepius comparatione cum avium pullis usus non illepide effecit. Quales si depictos pueros videmus, incredibile videtur pro talibus Athenienses adultos in scaena tolerasse agentes aut mera simulacra. Multa illi quidem a natura abhorrentia toleraverunt, sicut *ἐκκύκλημα*, similia. Sed etiam accuratius intuenti actiones puerorum naturis unice accommodatas poetas in ipsis versibus indicasse apparebit. Scimus enim, quaecunque nunc poetae de actionibus totoque scaenae apparatu separatis notis praescribunt, ea omnia veteres poetas in ipsis personarum sermonibus indicasse. Tales actiones sive condiciones unis pueris convenientes sunt e. g. hae:

Ai. 545: *αἶρ' αὐτὸν αἶρε δεῦρο.*
Heracl. 47/48: *λαμβάνεσθ' ἐμῶν πέπλων.*
Herc. 70: —, *οὓς ὑπὸ πτεροῖς*
σῴζω νεοσσοὺς κτλ.

Multa similia possum afferre. Cognoscimus inde poetas in his puerorum partibus, ut omnino in scaenis componendis, non magis verba spectasse quam imagines ante oculos habuisse: id enim nobis recentibus semper tenendum est, agere nos de spectaculis, quae quanti fuerint praeter verba prolata, ipsum indicat nomen *θεάτρον*. Itaque omnino non credemus Graecos, ut erant imaginibus bene compositis aspiciendis assueti, tanta tolerasse monstra: adultos pro pusionibus, etiam quibus canendum fuerit, agentes.

Sed quoniam, quanti momenti poetarum verba essent ad cognoscendas actiones totamque scaenarum imaginem animo redintegrandam, intelleximus, etiam intentius eos locos, qui sunt

de puerorum actionibus habituque externo, examinemus; nascitur enim suspicio non eodem modo poetas omnes pueros depinxisse, sed inter natu maiores et minores distinguendum esse (non loquor de infantibus, qui ut a pueris veris non repraesentati ab hac quaestione sevocandi sunt). Nam primum apparet eos pueros, qui in scaena cecinerunt, non pusiones circiter quinque annorum cogitandos esse, quoniam ars quaedam non exigua iis praestanda erat. Eos tales fere fuisse suspicor, quales discipulos Athenienses Duris in nobili suo opere pinxit,[1]) circa duodecim annos natos: tales non mirum videbitur fuisse Athenis pueros satis eruditos alacres sollertes, ut Eumeli, Molossi, aliorum partes susciperent, praesertim cum artem musicam summo studio a pueris tractatam esse constet. Cui coniecturae etiam ea, quae de puerorum actionibus in tragoediis legimus, conveniunt. Nam Eumelus q. v. non videtur ab aliquo servo duci, sed sua manu cum sorore procedit. Non vero in eo offendendum est, quod ex ancillae narratione (151 sqq.) pueros minimos fuisse sequi videtur. Eam enim libertatem facile poetae concedemus, ut in narrando paullo a scaenae imagine recedat, quippe qui omnino nuntiorum sermones quam maxime exornare studeat. — Ne Molossus q. v. quidem aliter describitur; nam arte quadam opus est ad matris vincula solvenda, neque, ut supra ostendimus (p. 226), a Peleo attollitur v. 722 sq.:

ἕρπε δεῦρ' ὑπ' ἀγκάλας, βρέφος,
ξύλλυε δέσμα μητρός κτλ.

Illo enim ὑπ' ἀγκάλας nihil dicit Peleus, nisi ut suae tutelae se committat, cum sibi se applicet, quod idem clarius postea sic dicitur: v. 747:

ἡγοῦ τέκνον μοι δεῦρ' ὑπ' ἀγκάλας σταθείς.

Etiam Supplicum pueri, qui quidem actionis haud exiguae sint participes, tales fere repraesentantur.

Iam ad mutos pueros transeamus. Quae Medeae puerorum aetas cogitanda sit, non ita facile perspicitur. Itaque primum eum locum, quo pueri inducuntur, intentius examinemus, dico verba nutricis haec: (vv. 46 sqq.):

---

[1]) vid. Mon. dell' Inst. IX, tab. 54; Arch. Ztg. 1873, tab. 1 = Wien. Vorl.-Bl. Ser. VI, 6.

*ἀλλ' οἵδε παῖδες ἐκ τρόχων πεπαυμένοι
στείχουσι, μητρὸς οὐδὲν ἐννοούμενοι
κακῶν κτλ.*

Dubitari autem potest, utrum τρόχων an τροχῶν legendum sit; illud significat cursum, hoc lusum quendam puerilem: rotam, quae bacillo agitur. Videtur autem hoc ἀπόρημα grammaticorum fuisse, nam Tryphonis ex libro, quem περὶ ἀττικῆς προσῳδίας scripsit, notam habemus, qua ille, quid intersit inter τρόχος et τροχός, exponit. Utriusque significationis singula exempla affert ex Euripide, alterum (ad τρόχος) ex Alopa (frg. 105), alterum ex Medea, sc. hunc locum, ubi ille τροχῶν legisse videtur, quod ex apposito sequitur; ultima enim verba exciderunt.[1]) Scholiasta (qui illum locum affert) τρόχους intellegendos esse dicit. Mihi vero hic Tryphonis sententia probanda ideoque τροχῶν legendum esse videtur propterea, quia nutricem puto ex ipso aspectu atque habitu puerorum cognovisse, unde venirent. Praeterea, simodo Euripides ex certa artis ratione puerorum temerariam laetitiam opponere volebat furori aerumnisque Medeae, probabile est eum hoc quoque finxisse: pueros cum ipsis trochis ex ludendo laetos in scaenam procurrentes. Quid? nonne consentaneum est artifices, qui saepissime Medeae liberos securos ad matris sibi infestissimae pedes ludentes finxerunt, ipsam hanc Euripideam scaenam ante oculos habuisse? Inter quos nobilissimus fuit Timomachus, qui pueros astragalis ludentes pinxerat;[2]) quod argumentum in parietibus Herculanensibus et Pompeianis recurrit.[3]) In sarcophagis Romanis pueri pila lu-

[1]) Sic Elmsleius quoque locum intellexit (ad Eurip. Med. p. 72). Nauckius vero utrumque exemplum ad τρόχος referendum censet, ut mihi videtur, plane perverse (ad Alop. frg. 105). Qui cum locum Tryphonis ita decurtatum transcripserit, ut res ex eo non possit perspici, totum appono locum (ex Ammon. de diff. voc. p. 137): — τοὺς μὲν γὰρ περιφερεῖς τροχοὺς ὁμοίως ἡμῖν προφέρονται ὀξυτονοῦντες· τρόχους δὲ βαρυτόνως λέγουσι τοὺς δρόμους· ἀναγιγνώσκομεν γάρ, ὥς φησιν, ἐν μὲν Ἀλόπῃ Εὐριπίδου· Ὁρῶ μὲν ἀνδρῶν τόνδε γυμνάδα στόλον | στείχοντα θεωρὸν ἐκ τρόχων πεπαυμένον· ἐν δὲ Μηδείᾳ· Ἀλλὰ οἵδε παῖδες —.

[2]) cf. Plin. n. h. 7, 126. 35, 128, 136, 145. Plut. quom. ad. poet. aud. deb. 3, p. 18 A. Anthol. Planud. IV, 135—143.

[3]) cf. Helbig, Campan. Wandgem., p. 270, No. 1262—64.

dentes repraesentati sunt.[1]) — At si imagines, quibus pueri cum trochis picti sunt,[2]) perlustramus, non solum pueros minores illo lusu uti videmus, sed etiam ephebos sive adulescentes, sicut Ganymedis est sollemnis appendix. Adde quod Pollux (X, 64) trochos enumerat inter *τὰ προσήκοντα γυμνασίοις σκεύη*. Itaque, si coniectura nostra constat, non pusiones, sed paullo maiores illos Medeae pueros cogitabimus. Adde quod Euripides iis servum attribuit, qui eos semper comitari atque custodire videtur; nimirum *παιδαγωγὸς* est intellegendus, quod est genus servorum senum, quibus Graeci pueros cum omnino custodiendos tum in gymnasia et scholas ducendos committere solebant. Inde sequitur non intellegendos esse pusiones; minima enim aetas, qua pueri paedagogis tradebantur, annus septimus fuisse videtur.[3]) Iam oritur quaestio, num ceteroquin Euripides pueros ei aetati convenienter se gerentes finxerit, quam ex his argumentis conclusimus. Itaque primum monendum est eos non ut fere infantes, omnino stultos, *νήπια τέκνα*, vocari atque repraesentari, sed hoc dicitur, eos non curare matris dolores (47/48):

— μητρὸς οὐδὲν ἐννοούμενοί κακῶν,
νέα γὰρ φροντὶς οὐκ ἀλγεῖν φιλεῖ.

Sed etiam scaena illa, qua ultimo Medea liberos salutat amorem suum maternum opprimens, ita descripta est, ut non ita parvulos pusiones eos fuisse necessario putemus, cf. vv. 1070 sqq.:

δότ' ἀσπάσασθαι μητρὶ δεξιὰν χέρα.
ὦ φιλτάτη χείρ, φίλτατον δέ μοι κάρα κτλ.

In toto hoc loco nullum invenitur indicium, ex quo Medeam pueros sibi sustulisse appareat; quin inde, quod eos manus porrigere iubet, sequitur pueros maiores fuisse; parvulos enim statim sustulisset. Similiter ille locus accipiendus est, quo pueri a Medea e domo vocantur, ut patrem blandiendo commoveant (894 sqq.); dicit iis, patrem salutent, appellent, prehendant eius dextram, quo ipso iusso sapor quidam et intel-

---

[1]) v. Die antiken Sarkophagreliefs, ed. Carl Robert, vol. II, tab. LXII—LXV.

[2]) cf. O. Jahn, Ber. der Sächs. Gesellsch. der Wissensch. 1854, p. 255 sq.

[3]) cf. Plat. legg. VII, p. 794 A.

legentia provectae aetatis indicatur. Itaque Medea et v. 905 et v. 1075 pueros osculari quidem, sed non attollere cogitanda est. Sed num omnino mirum videtur, paullo maiores fuisse eos pueros, quibus talia imponantur, ut onus non exiguum manibus sustineant, auferant, omnino usque eant redeant in scaena? [1]) — Clarissime autem poetam revera diversas puerorum aetates animo finxisse, itaque has quaestiones non inanes esse elucebit, si has Medeae liberorum partes cum Astyanactis in Troadibus comparaveris. Ibi quoque mater puerum valere iubet; sed ille describitur paene ut infans, cum, quae coram se fiant, intellegere non videatur.[2]) Postea matrem eum ad se attollere patet cum haec dicat: (757 sqq.):

ὦ νέον ὑπαγκάλισμα μητρὶ φίλτατον,
ὦ χρωτὸς ἡδὺ πνεῦμα· διὰ κενῆς ἄρα
ἐν σπαργάνοις σε μαστὸς ἐξέθρεψ' ὅδε κτλ.
πρόσπιτνε τὴν τεκοῦσαν, ἀμφὶ δ' ὠλένας
ἕλισσ' ἐμοῖς νώτοισι καὶ στόμ' ἅρμοσον.

Ex ceteris pueris Heraclidae maiores videntur; nam ut supra (p. 227) demonstravi, et prudentiam quandam et vim praestant. Similia iis imperantur, quae Medeae pueris, sc. ut per se ipsos reges adeant, salutent, quibus rebus libertatem quandam agendi sive audaciam, qualis pusionibus non convenit, exprimi supra statuimus. De Polymestoris in Hecuba filiis certum dicere non licet, quia breviter tantum a poeta memorantur. Quod vero Polymestor ipse narrat mulieres in tentorio pueros manibus vibrasse (1157/58), inde in scaena pusiones fuisse concludi posse nego ex eadem causa, quam de Alcestidis pueris servaeque narratione attuli (p. 280). Contra Herculis pueri sane fere a trimulis vel quadrimulis in scaena acti esse videntur, qualis est illa scaena, qua patris vestibus implicantur etc., de qua supra dixi (p. 234). Talia fieri a pueris circiter duodecim annorum ineptum esset, sicut Molossus q. v., qui pari

[1]) Quales posteriore quidem aetate Medeae liberi in scaenam prodierint, ex Pompeiana pictura cognosci potest, quae expressa est in Mon. dell' Inst. ined. vol. XI, tab. 31.

[2]) Euripidem hac in re antiquam epicam memoriam secutum esse supra p. 256, n. 2 exposui.

periculo constrictus inducitur, non ita se gerit.[1]) Etiam Eurysacem Sophocleum maiorum illi puerorum generi ascribendum duco, quippe cui haud levia ad agendum poeta imposuerit (1171 sqq. et 1409 sqq.), neque in patris genua eum tolli, quod esset infantis vel pusionis parvuli, supra demonstravi. At haud scio an illae Eurysacis partes ita nihilo secius cuipiam descriptae videantur, ut sane parvuli species eius animo obversetur. Sed quoniam omnino Sophocles non adeo atque Euripides pueris usus esse videtur, cum vix ausus sit eos ipsorum cogitationes verbis vel gestu exprimere iubere[2]), ex ea Eurysacis ceterorumque tranquillitate vel timiditate concludi non potest Sophoclem minores voluisse in scaenam inducere. Immo Sophoclis toti naturae atque indoli pueros ita moratos magis convenisse reor, ut modeste quasi et verecunde se gererent. Itaque omnes quos novimus Sophoclei pueri, qui quidem haud segniter in scaena agant, maiores cogitandi sunt. Aristophaneos eiusdem aetatis fuisse suspicor, qualis est eorum actio.

Iam vero his quaestionibus relictis omnes quantum poterimus fabulas amplexi id spectemus, ut, quibus temporibus ille mos maxime viguerit, quibus minus, constituamus. Quem ad finem primum fabulas Euripideas superstites omnes et nonnullas deperditas in unam tabulam secundum temporum rationes[3]) conscripsi; adieci Sophocleas et Aristophaneas eas tantum, quae puerorum partes praebent. Cyclopem ut omnino satyricas Euripidis fabulas ut nimis obscuras omisi.

---

[1]) Talem Assteas quoque Herculis filiolum pinxit in ea imagine, qua certe scaenam fabulae poetae alicuius Euripidem imitantis expressit. vid. Mon. dell'Inst. VIII, 10 = Wien. Vorl.-Bl. Ser. B, I.

[2]) Praeter cetera respicias quaeso, quod Sophocles Eurysacem de patris morte maerorem nullo modo patefacientem finxit, contra Euripides Astyanactem satis parvulum, quamvis esset mutus, quamvis periculi nescius, haud dubio gestu ultro angorem suum exprimentem fecit.

[3]) In Herculis tempore constituendo sequor Wilamow. Herc. I[5] p. 137 sqq; tamen noluerim ante annum 420 eam ponere, quia tum nondum adeo aetate provectum Euripidem fuisse patet, ut senectutem queri posset (vid. v. 678).

Sophocleae et Aristophaneae fabulae				Euripideae fabulae.		
fabulae	numerus puerorum	actio	anni, quibus fabulae doctae sunt.	fabulae	numerus puerorum	actio
			438	Alcestis	2	alter canit
Aiax	1	mutus	435 ?			
			434 ?	Theseus	14 ?	chorus canit
			434 ?	Hippolytus a	2 ?	?
			431	Medea	2	muti
			430 ?	Andromacha	1	canit amoebaeum
Oedipus a	multi	muti	ca 429			
			428	Hippolytus b	—	—
			427 ?	Heraclidae	multi	muti
Acharnenses	1 et 2 puellae	puer loquitur	425 ?	Hecuba	2	muti
Vespae	3	loquuntur et canunt	422			
Pax	2	loquuntur et canunt	ca 421	Supplices	5	chorus canit amoebaeum
			420—415	Ion	—	—
			420—415	Hercules	3	muti
			415	Troades	1	mutus
			414 ?	Iphigenia a	—	—
			413	Electra	—	—
			412	Helena	—	—
Lysistrata	1	infantis simulacrum	411			
			ca 410	Phoenissae	—	—
			409 ?	Hypsipyla	infantis simul.	—
			408	Orestes	—	—
			405 ?	Bacchae	—	—
			405 ?	Iphigenia b	infantis simul.	—

In hac tabula hoc primum ferit oculos, quod usque ad annum 421 omnes fabulae Euripideae praeter unam Hippolytum b, puerorum partes praebent; postea usque ad annum 415 bis praeterea pueri inveniuntur, sed ii minoris aetatis et muti, post eum annum tantummodo simulacra. Sed ne in Sophocleis et Aristophaneis quidem fabulis post annum 421 veri pueri prodiisse videntur, nam apud Aristophanem unum offendimus Lysistratae simulacrum et eae Sophoclis fabulae, quae certis ex argumentis illi aetati adscribuntur, Philoctetes, Trachiniae, Electra, Oedipus Coloneus, pueris carent. Itaque si ex parcis his argumentis aliquid concludere licet, in toto illius moris scaenici progressu anni 421 et 415 quasi pro terminis habendi sunt, quos in tabula lineis subscriptis signavi. Primum denique terminum annum 430 statuendum duxi, quoniam prima ea aetate pueri Euripidei quidem fere omnes canunt, cum posteriores praeter Supplicum pueros sint muti; tamen Aristophanis pueri ea ipsa aetate, qua Euripidei tacent, verba faciunt.

Probavimus igitur morem illum, de quo disputamus, certa quadam ratione progressum esse, ita quidem, ut non eodem semper in honore ac gratia illud artificium fuisse, sed certis temporibus mutatum atque remotum esse videatur. Cum vero fundamentum, quo nitimur, non satis firmum sit ob exiguum superstitum fabularum numerum, circumspiciendum est, ecquibus aliis argumentis ea coniectura fulciri possit. Quem ad finem omnes fabulas Euripideas per tres illas aetates dispertitas in uno conspectu posui, ita quidem, ut in dextera parte eas fabulas, quae praebent pueros, in laeva, quae non praebent, collocarem. Quae tabula etiamsi coniecturis nititur non utique certis, tamen aliquam speciem veritatis inde colligi posse concedetur.

I. aetas.

fabb. sine puer. part.	fabb. cum puer. part.
1. Peliades	1. Alcestis
2. Telephus *	2. Medea
3. Cressae	3. Thyestes
4. Alcmeon a	4. Hippolytus a
5. Philoctetes	5. Theseus
6. Dictys	6. Ino
7. Bellerophon	
8. Phoenix	
9. Oeneus	
10. Protesilaus	
11. Aegeus	
12. Epeus?	
13. Rhesus	
14. Aeolus *	
15. Melanippa a*	
16. Cretes *	
17. Danae *	
18. Scyrii *	

II. aetas.

fabb. sine puer. part.	fabb. cum puer. part.
1. Hippolytus b	1. Andromacha
2. Cresphontes	2. Heraclidae
3. Temenidae	3. Hecuba
4. Licymnius	4. Supplices
5. Alcmena	5. Hercules
6. Antigona †	6. Oedipus
7. Erechtheus †	
8. Peleus	
9. Stheneboea	
10. Meleager	
11. Phaethon	
12. Ion	
13. Temenus	
14. Alope *	
15. Plisthenes?	

III. aetas.

fabb. sine puer. part.	fabb. cum puer. part.
1. Alexander	1. Troades
2. Palamedes	2. Polyidus
3. Iphigenia a	
4. Electra	
5. Andromeda	
6. Helena	
7. Oenomaus	
8. Chrysippus †	
9. Phoenissae †	
10. Antiopa	
11. Hypsipyla *	
12. Orestes	
13. Iphigenia b *	
14. Alcmeon b	
15. Bacchae	
16. Archelaus	
17. Melanippa b	
18. Phrixus †	
19. Ixion	
20. Auge *	

Iam videmus prima aetate totidem quot secunda pueros in scaenam prodiisse, ultima vero paucissimos. Quin etiam Astyanax Troadum vix ei aetati ascribendus, cum in ipso ultimae aetatis limine occurrat, ita ut post annum 415 unum habeamus Polyidum, cuius quidem partes sane obscurae. Quid? nonne solis luce clarius apparet artficium pueros inducendi, quamvis olim viguerit, post illud tempus plane spretum atque neglectum fuisse? Nimirum eae fabulae, in quibus pueros simulacris repraesentatos esse demonstravi, ad hanc quaestionem non pertinent, quoniam de veris tantum pueris inductis agitur. Tamen eas fabulas (in quibus infantes apparuerunt) asteriscis signavi, contra eas, in quibus pueri maiores sive ephebi prodierunt, qui ab histrionibus agebantur, crucibus appictis: iam patet illum morem infantes inducendi maxime prima aetate, hunc ephebos in scaenam provocandi media et ultima aetate viguisse.

Iam ut accuratius de illius moris origine ac progressu quaeramus, haec, quae ex tabula non cognoscuntur, addenda sunt: Si coniecturae eae, quas de Thyestae, Inonis, Thesei, Hippolyti a temporibus statueramus, sibi constant, satis angustis temporis finibus illae primae aetatis fabulae, quae praebent puerorum partes, includuntur, ita ut illo tempore (ca 438—430) plurimos pueros (apud Euripidem quidem) in scaenam prodiisse concedendum sit. Sed non solum plurimi, verum etiam plurimum agentes pueri tum occurrunt. Habemus enim a. 438 (in Alcestide) puerum canentem, brevi post in Theseo puerorum chorum canentem, praeterea in Thyesta pueros a patre ad dolum perficiendum adhibitos esse probavimus; iam anno 431 poetam in Medea pueris sane multa ac difficilia agenda imposuisse vidimus, denique eodem fere tempore graves sane difficilesque Molossi q. v. partes occurrunt. Sed Sophocles quoque eodem temporis spatio simili studio pueros adhibuisse videtur: conferantur Eurysacis in Aiace et puerorum in Oedipo partes. Postea (secunda Euripidis aetate) puerorum partes ita coercentur, ut adsint quidem in scaena, sed non multum agant, exceptis Supplicibus, in qua pueri non solum strenue agunt, sed etiam canunt. Quod non miraberis, simodo Euripidem ea fabula, qua recentem pacem celebraret, quam splendidissimum spectaculum praebere voluisse reputaveris. Extrema denique aetate pueri vel

propterea minus agunt, quia minores natu sunt. — Iam ut haec omnia comprehendamus, morem illum, in tragoedia certe, viam quandam secutum esse constat, in qua via hi anni quasi termini statuendi sunt: 438, 430, 421, 415. Scilicet prima aetate, simulatque mos est inductus, in summa fuit gratia et honore, deinde paullo est repressus, donec plane est abiectus. — Quae lex cum ex Euripidis maxime fabulis sit repetita, tamen ne Sophocleae quidem, de quarum quidem temporibus satis constat, ei obstrepunt. Adde quod tales mores scaenici non ab altero tantum, sed ab utroque poeta simul solebant observari, cum alter tantum eorum auctor esset. Comicos quoque pueros, quot quidem noti sunt, convenire cum hac quam invenimus lege supra demonstratum est. —

Sed iam paullo altius in poetarum ingenia atque cogitationes penetrare conemur, ut, simodo continget, quem in modum eas partes fabularum propriae actioni inseruerint, quem locum iis caementis in totis tragoediarum aedificiis tribuerint, perspiciamus. Non sine ratione quidam mihi coniecisse videntur, poetas eo potius consilio artificio illo usos esse, ut spectantium voluptati inservirent, quam unas in componendis fabulis artis leges secutos; velut hoc negari nequit, ad misericordiam movendam omnes fere tragicos pueros, eos maxime, qui canant, esse aptos. Talia vero spectacula plebeculae maxime semper placuerunt. Accedit quod pueris potissimum adhibitis poetae sane artificiosas splendidasque scaenae imagines componere sciebant, ita ut pueros sane meri ornamenti causa inductos esse facile tibi persuadeas. Tales quas dico imagines non opus est singulas afferre: Moneo de illa scaena, qua Alcestidem aspicimus moribundam, in cubiculo iacentem, adstantes Admetum cum liberis, qui desperantes ad lectum procumbentes matri manus porrigunt. Quae scaena quam scite sit spectantium oculis accommodata, vel inde apparet, quod eam saepissime in artis monumentis expressam videmus. Idem valet de certo quodam scaenarum genere, quod Euripides potissimum in deliciis habuisse videtur, scilicet quod supplices pueros cum matribus aut aliis maioribus natu ad aram considere saepe iussit. Quod artificium

ab Euripide quidem inde ab anno circiter 430 adhiberi coeptum esse videtur. Occurrit, ut opinor, in Thyesta, fortasse in Theseo, in Heraclidis, Hercule, Supplicibus. Simile quiddam Sophocles in Oedipo rege finxit. Qua cum arte aliud artificium proxime cohaeret: hoc dico, Euripidem minimos natu cum maximis, i. e. senibus aetate iam decrepita, saepe coniunxisse eaque imagine, qua vitae humanae fines artificiose consociatos ostenderet, callide studuisse spectantium sensus movere atque sibi conciliare. — Sed, utut hoc est, vix opus est demonstrare poetas etiam in iis fabulis, in quibus pueri minus firmo et arto cum propria actione vinculo coniuncti esse videntur, tanta arte eorum partes composuisse, ut vix nos iis nunc carere velimus. Eiusmodi fabulas has tibi propono.

Primum in Alcestide sane laudandus est poeta, quod coram liberis Admetum Alcestidi promittentem fecit se eorum tutelam suscepturum; ita enim sane magnum ei actioni vigorem tribuit: quanquam ita quoque ea scaena cogitari possit, ut liberi in domo remanentes commemorentur modo, qualem fortasse scaenam Phrynichus in sua Alcestide finxit, siquidem tum pueris in scaena nondum erat locus. Contraria fortasse fuit puerorum in Hippolyto a vis: nam ut illi ad fidem, ita hi ad perfidiam matris repraesentandam adhibiti sunt. Qui cum ad fabulae progressum novi vix quicquam afferrent, tamen eorum auxilio poeta sane vividis coloribus potuit imaginem suam depingere. Denique cur Supplicum pueros, qui nisi lamentarentur, in fabulae conexu fere supervacanei viderentur, poeta induxerit, tum plane intellegemus, cum fabulae veram rationem atque indolem perspexerimus; scilicet Euripides, ut omnino eam fabulam ad commendandum foedus Argivorum atque hostes Atheniensium, sc. Thebanos, castigandos composuit, ita pueris quoque callidissime usus est ad Thebarum exitium designandum. — Iam si Sophocleas fabulas contemplamur, Eurysacem videmus sane fere nihil afferre ad fabulae progressum; tamen egregia poetae ars in eo cernitur, quod hac una pueri praesentia effecit, ut Aiacem non solum ut virum fortem durum trucem, sed etiam humane sentientem depingeret, itaque id assequeretur, ut ille acerbe patiens heros nostros quoque animos moveret. Scite enim coram puero tantum eum intimas animi cogitationes effundere iussit,

ne heroem suum mulieris eiusque servae blandimentis concedentem ostenderet. Maxime vero Sophocles in superstitibus quidem fabulis vulgi voluntati indulsit in Oedipo rege, cum non solum initio magnam puerorum turbam, sed etiam in ipso fine fabula iam peracta Oedipi filiolas induceret, nempe ut flebilem illam imaginem proponeret spectantibus, qua Oedipus caecus, fatis fractus, parvulas suas innocentes manibus quaerens, permulcens, ipsae flentes repraesentantur. Sed quamvis non alio consilio, nisi ut lacrimae spectantium excitarentur, ea scaena ficta videatur, tamen in eo ipso poetae ars cernitur, quod illa puellarum cura ante oculos posita Oedipi humanitatem nobis ostendit itaque eius sortis acerbitate etiam vehementius nos percussit atque commovit.

Iam praeter has fabulas, in quibus puerorum partes paullo laxius cum tota actione cohaerere cognovimus, magnam earum invenimus multitudinem, in quibus pueri vel sua actione vel certe sua sorte in summum discrimen vocantur itaque medium quendam fabulae locum obtinent. Iam prima aetate eiusmodi fabulae Euripidis occurrunt hae: Thyestes, Ino, Theseus, in quibus pueros praecipuum locum tenere patet. Quid dicam de Heraclidis, cuius fabulae summa in una multorum puerorum salute posita est, sicut etiam per totam fere fabulam scaenam obtinent? Quin etiam tanta fuit puerorum partium vis, ut Euripidem earum auxilio summum artis suae fastigium assecutum esse iure statuas; nam et in Medeae moribus cupiditatibusque describendis et in Andromachae actionis nodo conectendo et in Herculis tragica sorte luculenter exprimenda multum eum puerorum praesentiae debuisse apparet. Sed ne in Sophoclis quidem fabulis quicquam magis admiratione dignum mihi videtur quam ea vis, qua Aiacis mores fortunamque puero adhibito animis nostris commendavit. —

Nec miranda est ea puerorum partium vis, siquidem iis ipsis novos nec minimos animi humani motus in ipsa scaena repraesentandi copia fiebat poetis [1]), id quod artis scaenicae

[1]) Quantum omnino puerorum in arte poetica personis tribuendum atque a poetis tributum esset, nescio quis grammaticus Alexandrinus sensisse videtur, cum moneret (schol. Il. *Z* 468) Homerum primum pueros in tragoedia, i. e. gravioris argumenti carmine, induxisse. At quod

natura requirit. Sed has res contemplantes iam in eam delabimur quaestionem, quae totius commentationis summa est, eam dico, ut auctorem huius moris scaenici investigemus. Quod ut revera perficiamus, singulorum maxime poetarum indoles mihi respiciendae videntur, ut cuius ingenio mutatus ille tragoediarum color, qualem modo adumbravi, maxime conveniat, constituamus. Atque haud scio an meliorem in hac via ducem sequi non possimus quam Aristophanem comicum, quippe qui certo acumine ea artis Euripideae propria designaverit, quae a pristina tragoediae gravitate abhorrere arbitrabatur. Exstant autem eius iudicia cum passim in omnibus comoediis tum in Ranis, ubi lite illa inter Aeschylum et Euripidem ficta haud ambigue suum pristinae poeseos amorem, recentis odium patefecit. Itaque primum *τὸ δημοκρατικόν*, ut ipsius Euripidis Aristophanei verbis utar (ran. 952), ut recentis poeseos peculiare scite affert: quo opprobrio vera Euripidis natura pestringitur. Nempe comicus suo more per iocum Euripidem adeo *παρρησίας* q. v., quae est absoluti imperii popularis insigne, amantem fingit, ut servos reges, virgines anus aeque diserte loqui iubeat.[1]) Sed his iocis omissis nihil aliud in illo crimine latere puto nisi hoc: Euripidem nimium suae aetatis indoli tribuisse. Neque enim opus est exponere, quam arcto vinculo ea reipublicae forma, quam *δημοκρατίαν* vocabant, cum tota illius sophisticae aetatis indole coniuncta fuerit. Ac nonne revera illa Euripidis consuetudo, personas tragoediae quam maxime humi, ut ita dicam, detrahendi atque cotidianae vitae accommodandi, maxime ex eorum sententia esse videtur, qui populi in administranda republica absolutam potestatem comprobant? Illos enim quoque aequo omnibus iure concesso principum nobilium inter ceteros eminentium honores aspernari par est. Itaque Euripides, ut aequo iure omnes complecteretur, pueris quoque proprium in scaena

---

nos nihilo secius Aeschyleam tragoediam pueris caruisse statuimus, id ad apparatum scaenicum, non ad poesis naturam spectat. Aliud enim est de pueris narrare, aliud pueros agentes facere. — Scholium Roberto debeo.

[1]) vid. Ar. ran. 948 sqq.: *ἔπειτ' ἀπὸ τῶν πρώτων ἐπῶν οὐδὲν παρῆκ' ἂν ἀργόν, ἀλλ' ἔλεγεν ἡ γυνή τέ μοι χὠ δοῦλος οὐδὲν ἧττον, χὠ δεσπότης χἠ παρθένος χἠ γραῦς ἄν.*

locum tribuit. Nimirum cum vere sophistico meditandi ac disputandi amore ductus eas quaestiones in ipsa scaena tractaret, quae homines tunc maxime vexabant [1]), ad eam communis vitae imaginem depingendam pueris carere non potuit. Denique nota illa liberalitate, qua vel servos amplectitur, pueris quoque verba tribuit. Eodem spectat, quod infantes, sc. simulacra, saepissime adhibuit, nempe in iis fabulis, in quibus feminarum scelestas cupiditates expressit, quales materias ab omnibus veteris artis patronis maxime repudiatas idem Euripides in scaenam induxit.[2]) — Sed addendum est alterum artis Euripideae proprium atque ipsum quoque ab Aristophane saepissime castigatum [3]), illud dico, quod in excitanda spectantium misericordia summum posuit studium; inde pannosae illae, mendicae, claudae personae, quas acerbissimo risu comicus exagitat: ad idem consilium (praeter id quod supra attigi) puerorum quoque partes, quos quidem saepissime ille anxios trepidantes flentes induxit, referendas esse arbitror. Nam quantopere tali artificio Athenienses delectarentur, clare ex moribus in iudiciis obviis potuit cognoscere. Scimus enim usitatissimum gratissimumque reorum refugium fuisse, uxores liberosque flentes, quorum aspectu lamentisque iudicum misericordiam moverent, in iudicium producere. Quibus spectaculis quantopere gavisi sint iudices, clarissime ex Aristophanis Vespis apparet.[4]) Simillima fuisse illa spectacula scaenarum actionibus vel Socrates indicat apud Platonem, cum eam quam detestatur reorum rationem iisdem verbis describat, quibus fabulae significantur.[5]) Quae cum ita sint, non ineptum est conicere Euripidem ex hac consuetudine artificium suum

---

[1]) cf. Ar. ran. 959: *οἰκεῖα πράγματ' εἰσάγων, οἷς χρώμεθ', οἷς ξύνεσμεν.*

[2]) cf. Ar. ran. 1043 sq.: *ΑΙΣΧ: ἀλλ' οὐ μὰ Δί' οὐ Φαίδρας ἐποίουν πόρνας οὐδὲ Σθενεβοίας, οὐδ' οἶδ' οὐδεὶς ἥντιν' ἐρῶσαν πώποτ' ἐποίησα γυναῖκα.*

[3]) cf. Ar. Ach. 413; pac. 146 sqq.; ran. 1063 sq.: *πρῶτον μὲν τοὺς βασιλεύοντας ῥάκι' ἀμπισχών, ἵν' ἐλεινοὶ τοῖς ἀνθρώποις φαίνοιντ' εἶναι.*

[4]) vid. vv. 568 sqq. Quo ex loco etiam hoc perspici potest, quanti Athenienses fecerint vocis puerilis suavitatem, ita ut hoc quoque ex iudicio Euripidem deprompsisse facile suspiceris: *εἰ μὲν χαίρεις ἄρνος φωνῇ, παιδὸς φωνὴν ἐλεήσεις.*

[5]) Plat. Apol. Socr. p. 35, B.

mutuatum esse, quippe qui omnino sane sollertem causarum forensium imitatorem se praestaret.[1]) — Iam his rebus perspectis satis probatum mihi videtur, puerorum in scaena partes, quarum vim et naturam novae illius Euripideae artis indoli apprime convenire ostenderimus, revera Euripidi ipsi deberi. Accedit quod ille largissime pueris usus est, et aetates poesis Euripideae congruunt cum iis aetatibus, quas in usu puerorum omnino distinguendas statuimus. — Vel inde re non explorata colligi potest Aeschylum, ut qui fere contrarias sequeretur rationes, non admisisse pueros scaenis. Hac ipsa de causa, ut Robertus me docuit, contra fabulae memoriam in Agamemnone (vv. 877 sqq.) Orestem parvulum a Clytaemestra in Phocida missum esse finxit, quamvis, si eum induxisset, egregia ad futurum eius ulciscendi officium respiciendi occasio se obtulisset. Sophoclem autem, quem securo magis et hilari animo fuisse putamus, non adeo novis illius aetatis turbinibus correptum commotumque esse consentaneum est, ut artem suam plane ad eius iudicium accommodatam transformaret. Itaque, ut in aliis quoque rebus Euripidem imitatus est, hoc artificium non plane contempsit, sed modice tamen suis fabulis adhibuit. Iam si hoc demonstratum est, eas fabulas Sophocleas, quae puerorum partes praebent, post annum 438 doctas esse apparet, quo fere anno Euripidem primos pueros induxisse vidimus.

Unde puerorum in comoedia partes profectae sint, non tam facile perspici potest, quoniam ante annum 425 testimonia non habemus. Tamen hoc velim respicias, iisdem temporibus, quibus apud Euripidem, in comoedia quoque pueros in gratia et honore esse, iisdem scaena arceri; praeterea eandem pueros inducendi rationem quam in tragoedia cognoveramus, sc. misericordiae movendae, etiam Aristophanem suo more sequi, nempe ut pueros tragicos rideat; denique Aristophanem anno demum 427, quo tempore in tragica scaena iam diu puerorum partes vigebant, coepisse comoedias scribere. Quae cum ita sint, non inepte suspicabimur illos comicos pueros ex mera tragicae scaenae imitatione profectos esse.

---

[1]) Similiter rem exposuit O. Mueller, Hist. Litt. I[4], p. 593.

Materiae dispositio.

Halis Saxonum, formis descripsit E. Karras.

DISSERTATIONES

PHILOLOGICAE HALENSES

VOL. XIII PARS I.

HALIS SAXONUM
MAX NIEMEYER
MDCCCLXXXXV.

Dissertationes philologicae Halenses cum praefatione Henrici Keilii. Vol. I—XII. 1873—1894. 8. ℳ 97,00

—— Vol. I. 1873. ℳ 6,00

Inhalt: Kleemann, M., Reliquiarum dialecti Creticae pars I. Glossae Creticae cum commentariolo de universa Creticae dialecti indole. — Gutsche, G., Quaestiones de Homerico hymno in Cererem. — Walther, E., de Taciti studiis rhetoricis. — Friedel, W. O., de Sophistarum studiis Homericis. — Schink, E., de interiectionum epiphonematumque vi atque usu apud Aristophanem. — Kohlmann, R., de verbi Graeci temporibus. — Zacher, K., de prioris nominum compositorum Graecorum partis formatione.

—— Vol. II. 1876. ℳ 5,00

Inhalt: Weingärtner, Ad., de Horatio Lucretii imitatore. — Votsch, G., Quaestiones de infinitivi usu Plautino. — Schmidt, J., de Herodotea quae fertur vita Homeri. — Doberentz, Aem., de scholiis in Thucydidem. — Matthias, E., de scholiis in Juvenalem.

—— Vol. III. 1878. ℳ 7,00

Inhalt: Zacher, K., De nominibus graecis in *αιος, αια, αιον*. — Neidhardt, Aem., De Euripide poetarum maxime tragico.

—— Vol. IV. 1880. ℳ 9,00

Inhalt: Hendess, R., Oracula graeca quae apud scriptores graecos romanosque exstant, collegit paucasque observationes selectas praemisit. — Huebner, B., de temporum qua Aeschylus utitur praesentis praecipue et aoriste varietate. — Voelcker, F., de Graecorum fabularum auctoribus. — Lange, E., Quid cum de ingenio et litteris tum de poetis Graecorum Cicero senserit. — Segebade, J., Observationes grammaticae et criticae in Petronium. — Hollaender, L., de militum coloniis ab Augusto in Italia deductis. — Karbe, H., de Centurionibus Romanorum.

—— Vol. V. 1883. ℳ 8,00

Inhalt: Schmidt, J., De Seviris Augustalibus. — Baege, M., de Ptolomaeo Ascalonita. — Jungblut, H., Quaestionum de Paroemiographis pars prior: De Zenobia. — Koob, H., De mutis quae vocantur personis in Graecorum tragoediis. — Zimmermann, R., Quibus auctoribus Strabo in libro tertio geographicorum conscribendo usus sit, quaeritur.

—— Vol. VI. pars prior. 1885. ℳ 6,00

Inhalt: Roos, C., De Theodoreto Clementis et Eusebii compilatore. Accedit epimetrum de Platonis codicibus. — Karbaum, H., De auctoritate ac fide grammaticorum latinorum in constituenda lectione Ciceronis orationum in Verrem. — Schulze, E. Th., De Q. Aurelii Symmachi vocabulorum formationibus ad sermonem vulgarem pertinentibus.

—— —— pars secunda. 1886. ℳ 4,00

Inhalt: Hauschild, O., De sermonis proprietatibus, quae in Philippicis Ciceronis orationibus inveniuntur. — Voigt, Th., De Atrei et Thyestae fabula.

—— Vol. VII. 1886. ℳ 10,00

Inhalt: Graetzel, P., De pactionum inter graecas civitates factarum ad bellum pacemque pertinentium appellationibus formulis ratione. — Brinck, A., Inscriptiones graecae ad choregiam pertinentes. — Roellig, E., De codicibus Strabonianis, qui libros I—IX continent.

Diss. philolog. Halenses. Vol. VIII. 1887. ℳ 7,00

Inhalt: Roellig, P., Quae ratio inter Photii et Suidae lexica intercedat. — Nebe, A., De mysteriorum Eleusiniorum tempore et administratione publica. — Kalkoff, G., De codicibus epitomes Harpocrationeae. — Herforth, E., De dialecto Cretica.

——— Vol. IX. 1888. ℳ 8,00

Inhalt: Reinecke, G., De scholiis Callimacheis. — Rosenboom, J., Quaestiones de Orphei Argonauticorum elocutione. — Kausche, W., Mythologumena Aeschylea.

——— Vol. X. 1890. ℳ 8,00

Inhalt: Liermann, O., Analecta epigraphica et agonistica. — Keil, G., De Flavio Capro grammatico quaestionum capita II.

——— Vol. XI. 1890. ℳ 9,00

Inhalt: Hildebrand, A., De verbis et intransitive et causative apud Homerum usurpatis. — Pusch, H., Quaestiones Zenodoteae. — Meiners, W., Quaestiones ad scholia Aristophanea historica pertinentes.

——— Vol. XII. pars prior. 1891. ℳ 4,80

Inhalt: Walther, R., De Apollonii Rhodii argonauticorum rebus geographicis. — Schmidt, H., Observationes archaeologicae in carmina Hesiodea.

——— ——— pars secunda. 1894. ℳ 5,20

Inhalt: Gerstenhauer, A., De Alcaei et Sapphonis copia vocabulorum. Anz, H., Subsidia ad cognoscendum Graecorum sermonem vulgarem e Pentateuchi versione Alexandrina repetita.

Genethliacon Gottingense. Miscellanea philologica in honorem seminarii regii philologici Gottingensis scripserunt philologi Gottingenses XXIV. 1888. gr. 8. ℳ 7,00

Grulich, O., Quaestiones de quodam hiatus genere in Homeri carminibus instituit. 1876. gr. 8. ℳ 2,40

Gutsche, G. O., Quaestiones de Homerico Hymno in Cererem. 1872. 8. ℳ 1,20

(Aus den Dissertationes philologicae Halenses vol. 1.)

Körting, G., Dictys und Dares. Ein Beitrag zur Geschichte der Troja-Sage in ihrem Uebergange aus der antiken in die romantische Form. 1874. 8. ℳ 2,80

Maué, H. C., Die Vereine der Fabri, Centonarii und Dendrophori im römischen Reich. I. Die Natur ihres Handwerks und ihre sacralen Beziehungen. Mit e. Anhang enth. die Inschriften. 1886. 4. ℳ 2,40

——— Der Praefectus Fabrum. Ein Beitrag zur Geschichte des römischen Beamtenthums und des Collegialwesens während der Kaiserzeit. Mit einem Anhang, enthalt. die Inschriften. 1887. 8. ℳ 5,00

Peppmüller, R., Ueber die Composition der Klagelieder im vierundzwanzigsten Buch der Ilias. 1872. 4. ℳ 0,75

Sophokles, König Oedipus, übersetzt von E. Müller. 1885. kl. 8 ℳ 1,20

Heydemann, H., Nereiden mit den Waffen des Achill. Ein Beitrag zur Kunstmythologie. Mit 5 Tafeln. 1879. Fol. ℳ 8,00

Heydemann, H., Hallische Winckelmannsprogramme. 4.

I. Zeus im Gigantenkampfe. Mit 1 Tafel. 1876. ℳ 2,00

II. Die Knöchelspielerin im Palazzo Colonna zu Rom. Mit 2 Tafeln und 2 Holzschnitten. 1877. ℳ 3,00

III. Mittheilungen aus den Antikensammlungen in Ober- und Mittelitalien. Mit 6 Taf. u. 7 Holzschn. 1878. ℳ 10,00

IV. Verhüllte Tänzerin. Bronce im Museum zu Turin. Mit 1 Tafel und 2 Holzschnitten. 1879. ℳ 2,00

V. Satyr- u. Bakchennamen. Mit 1 Doppeltafel. 1880. ℳ 3,00

VI. Gigantomachie auf einer Vase aus Altamura. Mit 1 Doppeltafel. 1881. ℳ 2,00

VII. Terracotten aus dem Museo Nazionale zu Neapel. Mit 3 Tafeln und 1 Holzschnitt. 1882. ℳ 3,00

VIII. Alexander der Grosse und Dareios Kodomannos auf unteritalischen Vasenbildern. Mit 1 Doppeltafel und 2 Holzschnitten. 1883. ℳ 2,00

IX. Vase caputi mit Theaterdarstellungen. Mit 2 Tafeln und 2 Holzschnitten. 1884. ℳ 2,00

X. Dionysos Geburt und Kindheit. Mit 1 Doppeltafel und 1 Holzschnitt. 1885. ℳ 4,00

XI. Jason in Kolchis. Mit 1 Doppeltafel 1886. ℳ 2,00

XII. Pariser Antiken. Mit 2 Taf. u. 8 Holzschn. 1887. ℳ 7,00

XIII. Marmorkopf Riccardi. M. 2 Taf. u. 2 Holzschn. 1888. ℳ 2,00

Robert, C., Hallische Winckelmannsprogramme.

XIV. Der Pasiphae-Sarkophag. Mit 4 Tafeln. 1890. ℳ 2,00

XV. Scenen der Ilias und Aithiopis auf einer Vase der Sammlung des Grafen Michael Tyskiewicz. Festschrift zur Eröffnung des archäolog. Museums der Friedrichs-Universität Halle-Wittenberg am 9. Dec. 1891 herausgegeben mit Unterstützung des königl. Universitäts-Curatoriums. Mit 17 Fig. u. 2 farbigen Tafeln. 1890. Gr. Fol. ℳ 10,00

XVI. Die Nekyia des Polygnot. Mit 1 Tafel und 6 Textabbildungen. ℳ 8,00

XVII. Die Iliupersis des Polygnot. Mit 1 Tafel und 2 Textabbildungen. 1893. ℳ 8,00

Hymni et sequentiae cum compluribus aliis et latinis et gallicis necnon theotiscis carminibus medio aevo compositis quae ex libris impressis et ex codicibus manuscriptis saeculorum a IX usque ad XII partim post M. Flacii Illyrici curas congessit variisque lectionibus illustravit et nunc primum in lucem prodidit G. Milchsack. Pars 1 1886. gr. 8. Ausgabe auf Druckpapier ℳ 8,00

Ausgabe auf Büttenpapier ℳ 20,00

Ausgabe auf Büttenpapier in 3farb. Druck ℳ 30,00

DISSERTATIONES

PHILOLOGICAE HALENSES

VOL. XIII PARS II.

HALIS SAXONUM
MAX NIEMEYER
MDCCCLXXXXVI.

DISSERTATIONES

PHILOLOGICAE HALENSES

VOL. XIII. PARS III.

HALIS SAXONUM

MAX NIEMEYER

MDCCCLXXXXVI.

DISSERTATIONES

PHILOLOGICAE HALENSES

VOL. XIII. PARS IV.

HALIS SAXONUM
MAX NIEMEYER
MDCCCLXXXXVII.

Diss. philolog. Halenses. Vol. VIII. 1887. ℳ 7,00
Inhalt: Roellig, P., Quae ratio inter Photii et Suidae lexica intercedat. — Nebe, A., De mysteriorum Eleusiniorum tempore et administratione publica. — Kalkoff, G., De codicibus epitomes Harpocrationeae. — Herforth, E., De dialecto Cretica.

—— Vol. IX. 1888. ℳ 8,00
Inhalt: Reinecke, G., De scholiis Callimacheis. — Rosenboom, J., Quaestiones de Orphei Argonauticorum elocutione. — Kausche, W., Mythologumena Aeschylea.

—— Vol. X. 1890. ℳ 8,00
Inhalt: Liermann, O., Analecta epigraphica et agonistica. — Keil, G., De Flavio Capro grammatico quaestionum capita II.

—— Vol. XI. 1890. ℳ 9,00
Inhalt: Hildebrand, A., De verbis et intransitive et causative apud Homerum usurpatis. — Pusch, H., Quaestiones Zenodoteae. — Meiners, W., Quaestiones ad scholia Aristophanea historica pertinentes.

—— Vol. XII. pars prior. 1891. ℳ 4,80
Inhalt: Walther, R., De Apollonii Rhodii argonauticorum rebus geographicis. — Schmidt, H., Observationes archaeologicae in carmina Hesiodea.

—— —— pars secunda. 1894. ℳ 5,20
Inhalt: Gerstenhauer, A., De Alcaei et Sapphonis copia vocabulorum. Anz, H., Subsidia ad cognoscendum Graecorum sermonem vulgarem e Pentateuchi versione Alexandrina repetita.

—— Vol. XIII. pars prior. 1895. ℳ 2,80
Inhalt: Kaiser, B., Quaestiones de elocutione Demosthenica.

—— —— pars secunda. 1896. ℳ 2,00
Inhalt: Haupt, G., Commentationes archaelogicae in Aeschylum.

—— —— pars tertia. 1896. ℳ 1,60
Inhalt: Wulf, H., De fabellis cum collegii septem sapientium memoria conjunctis quaestiones criticae.

Genethliacon Gottingense. Miscellanea philologica in honorem seminarii regii philologici Gottingensis scripserunt philologi Gottingenses XXIV. 1888. gr. 8. ℳ 7,00

Güldenpenning, A., Die antike Kunst und das Gymnasium. Erfahrungen und Vorschläge. 1895. 8. ℳ 0,80

Maué, H. C., Die Vereine der Fabri, Centonarii und Dendrophori im römischen Reich. I. Die Natur ihres Handwerks und ihre sacralen Beziehungen. Mit e. Anhang enth. die Inschriften. 1886. 4. ℳ 2,40

—— Der Praefectus Fabrum. Ein Beitrag zur Geschichte des römischen Beamtentums und des Collegialwesens während der Kaiserzeit. Mit einem Anhang, enthalt. die Inschriften. 1887. 8. ℳ 5,00

Peppmüller, R., Ueber die Composition der Klagelieder im vierundzwanzigsten Buch der Ilias. 1872. 4. ℳ 0,75

Sophokles, König Oedipus, übersetzt von E. Müller. 1885. kl. 8 ℳ 1,20

Heydemann, H., Nereiden mit den Waffen des Achill. Ein Beitrag zur Kunstmythologie. Mit 5 Tafeln. 1879. Fol. ℳ 8,00

Heydemann, H., Hallische Winckelmannsprogramme. 4.
I. Zeus im Gigantenkampfe. Mit 1 Tafel. 1876. ℳ 2,00
II. Die Knöchelspielerin im Palazzo Colonna zu Rom. Mit 2 Tafeln und 2 Holzschnitten. 1877. ℳ 3,00

III. Mittheilungen aus den Antikensammlungen in Ober- und Mittelitalien. Mit 6 Taf. u. 7 Holzschn. 1878. ℳ 10,00
IV. Verhüllte Tänzerin. Bronce im Museum zu Turin. Mit 1 Tafel und 2 Holzschnitten. 1879. ℳ 2.00
V. Satyr- u. Bakchennamen. Mit 1 Doppeltafel. 1880. ℳ 3.00
VI. Gigantomachie auf einer Vase aus Altamura. Mit 1 Doppeltafel. 1881. ℳ 2,00
VII. Terracotten aus dem Museo Nazionale zu Neapel. Mit 3 Tafeln und 1 Holzschnitt. 1882. ℳ 3,00
VIII. Alexander der Grosse und Dareios Kodomannos auf unteritalischen Vasenbildern. Mit 1 Doppeltafel und 2 Holzschnitten. 1883. ℳ 2.00
IX. Vase caputi mit Theaterdarstellungen. Mit 2 Tafeln und 2 Holzschnitten. 1884. ℳ 2,00
X. Dionysos Geburt und Kindheit. Mit 1 Doppeltafel und 1 Holzschnitt. 1885. ℳ 4.00
XI. Jason in Kolchis. Mit 1 Doppeltafel 1886. ℳ 2.00
XII. Pariser Antiken. Mit 2 Taf. u. 8 Holzschn. 1887. ℳ 7,00
XIII. Marmorkopf Riccardi. M. 2 Taf. u. 2 Holzschn. 1888. ℳ 2,00

Robert, C., Hallische Winckelmannsprogramme.
XIV. Der Pasiphae-Sarkophag. Mit 4 Tafeln. 1890. ℳ 2,00
XV. Scenen der Ilias und Aithiopis auf einer Vase der Sammlung des Grafen Michael Tyskiewicz. Festschrift zur Eröffnung des archäolog. Museums der Friedrichs-Universität Halle-Wittenberg am 9. Dec. 1891 herausgegeben mit Unterstützung des königl. Universitäts-Curatoriums. Mit 17 Fig. u. 2 farbigen Tafeln. 1890. Gr. Fol. ℳ 10,00
XVI. Die Nekyia des Polygnot. Mit 1 Tafel und 6 Textabbildungen. ℳ 8,00
XVII. Die Iliupersis des Polygnot. Mit 1 Tafel und 2 Textabbildungen. 1893. ℳ 8,00
XVIII. Die Marathonschlacht in der Poikile und weiteres über Polygnot. Mit 1 Tafel und 12 Textabbildungen. 1894. ℳ 12,00
XIX. Votivgemälde eines Apobaten. Nebst einem Excurs über den sogenannten Ares Borghese. Mit 1 Tafel und 7 Textabbildungen. 1895. ℳ 2,00
XX. Römisches Skizzenbuch aus dem achtzehnten Jahrhundert im Besitz der Frau Generalin von Bauer geb. Ruhl zu Kassel. Mit 31 Textabbildungen. 4. ℳ 8,00

Hymni et sequentiae cum compluribus aliis et latinis et gallicis necnon theotiscis carminibus medio aevo compositis quae ex libris impressis et ex codicibus manuscriptis saeculorum a IX usque ad XII partim post M. Flacii Illyrici curas congessit variisque lectionibus illustravit et nunc primum in lucem prodidit G. Milchsack. Pars 1 1886. gr. 8. Ausgabe auf Druckpapier ℳ 8,00
Ausgabe auf Büttenpapier ℳ 20,00
Ausgabe auf Büttenpapier in 3farb. Druck ℳ 30,00